Secolul 20

PREZENTAREA ARTISTICĂ
GETA BRĂTESCU

Coperta
RIOPELLE
« Alfabetul nodurilor »

https://biblioteca-digitala.ro

Secolul 20 Revistă de literatură universală

editată de Uniunea Scriitorilor din Republica Socialistă România

Comitetul de redacţie:

ACAD. AL. PHILIPPIDE, ION BRAD, OV. S. CROHMĂLNICEANU, ZOE DUMITRESCU-BUŞULENGA, MIHNEA GHEORGHIU, DAN HĂULICĂ REDACTOR-ŞEF, ŞTEFAN AUG. DOINAŞ REDACTOR-ŞEF ADJUNCT, GEORGETA HORODINCĂ, TATIANA NICOLESCU, FLORIAN POTRA, ALEXANDRU BACIU SECRETAR GENERAL DE REDACŢIE

1

[156]

1974

SUMAR

INGEBORG BACHMANN

PETRE STOICA: *Ingeborg Bachmann «sub un val de cenuşă»* • 5

INGEBORG BACHMANN: *Du-te gîndule, E-un foc dedesubtul pămîntului, Toate zilele, Cîntec de refugiu XV, Ţara de negură, Exil, Umbre trandafirii, umbre, Cîntece despre o insulă* — poeme, în româneşte de Petre Stoica • 9

INGEBORG BACHMANN: *Cicadele*, piesă într-un act, în româneşte de L. Voita • 13

INGEBORG BACHMANN: *Ce am văzut şi ce am auzit la Roma*, eseu, în româneşte de Ştefan Delureanu • 33

POEŢI DIN QUÉBEC

OVIDIU COTRUŞ: *Aspecte ale poeziei din Quebec* • *38*

JEAN AUBERT LORANGER: *Invitaţie la întoarcere;* • SAINT SENYS GARNEAU: *Ei m-au ucis;* ALAIN GRANDBOIS: *Mii de albine, Gladiolele; Miezul nopţii;* ANNE HÉBERT: *Există fără îndoială;* RINA LASNIER: *Mîna olarului; Tandreţe;* PAUL MARIE LAPOINTE: *I.C.B.M., Hibernări*, în româneşte de Ovidiu Cotruş; ROLAND GIGUÈRE: *Inventar de război;* GILLES HÉNAULT: *Tablou de război;* GASTON MIRON: *Secolele iernii, A patra iubire*, în româneşte de Ştefan Aug. Doinaş; *Monologurile alienării delirante, Quebecantropul*; JEAN GUY PILON:

https://biblioteca-digitala.ro

Vom trece peste gheţuri, *Recoltă iluzorie*, *Prelungirea sîngelui*, în românește de Ovidiu Cotruș; *Spre a saluta un oraș*, *Cuvîntul trebuie născut;* FERNAND OUELLETTE: *Degete rachete*, *Cuvintele*, *Vara*, în românește de Ștefan Aug. Doinaș; *Pustiuri de Varese*, *Semele*, în românește de Ovidiu Cotruș; YVES PREFONTAINE: *Fluviul;* LUC PERRIER: *Fără nume;* JACQUES BRAULT: *Pe furiș admirabilul;* GUY ROBERT: *Quebec moare;* NICOLE BROSSARD: *XXX*, *A ști dacă interogaţia este spaţială*, poeme, în românește de Ștefan Aug. Doinaș și Ovidiu Cotruș • 37
FERNAND OUELLETTE: *Scrisoare către André Belleau despre poezie și despre rătăcire;* ROLAND GIGUÈRE: *Poezia este o lampă din obsidiană;* JACQUES BRAULT: *Popas;* în românește de Alina Ledeanu • 75

NICOLAS GUILLÉN

Ghitara, *Scarabeii*, *Aconcagua*, *Fluviile*, *Vînturile*, *Luna*, *Tenor*, poeme, în românește de Maria Banuș • 84
ANDREI IONESCU: *Nicolas Guillén, cubanezul universal* • 88
SILVIA VÎSCAN: *Împlinirile în poezia lui Nicolas Guillén* • 90

R. R. FALK

CORESPONDENȚĂ, în românește de Tatiana Nicolescu; *Cum l-am cunoscut pe Soutine* • 93
M. ALPATOV: Destinul unui pictor (planșă cu imagini din opera pictorului sovietic R.R. Falk);

COLETTE

Copilul cel bolnav, nuvelă, în românește de Anda Boldur; *Sido*, nuvelă, în românește de Florica Eugenia Condurachi • 94
VALENTIN LIPATTI: Colette • 121

MARTHA BIBESCU

Corespondenţă, inedită, în românește, cu un comentariu, de Radu Ionescu • 125
ALFRED FABRE-LUCE: *Martha Bibescu*, în românește de Alexandru Baciu • 158
I. IGIROȘIANU: *Pagini de jurnal* • 144

CRONICA TRADUCERILOR

VICTOR IVANOVICI: Viceinte Aleixandre în românește • 157

https://biblioteca-digitala.ro

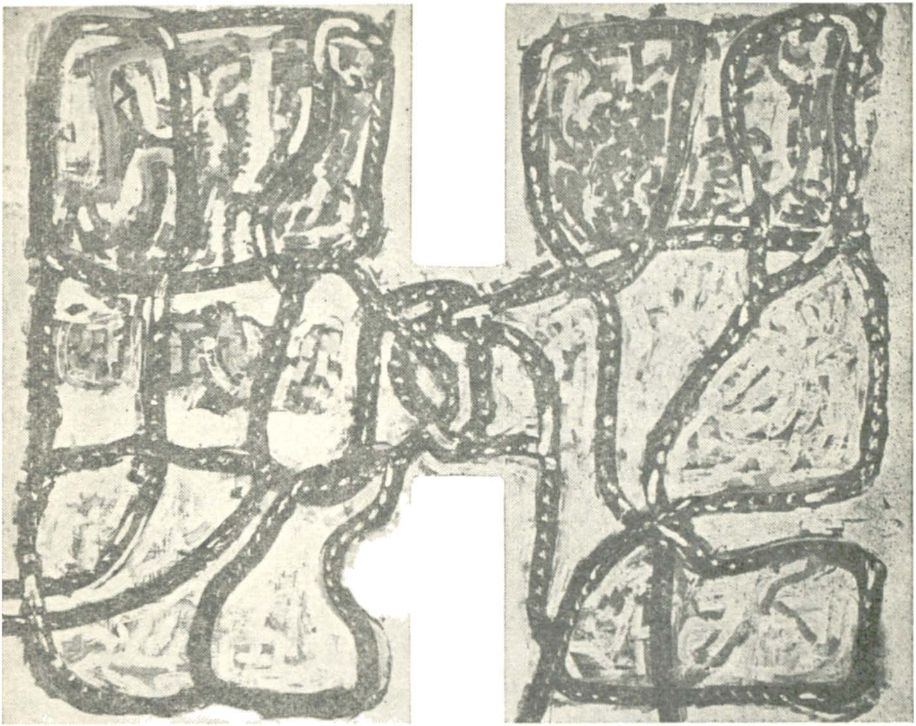

RIOPELLE, « Alfabetul nodurilor, Serge et Gauguin » ▶

JEAN-PAUL RIOPELLE este unul dintre cei mai reprezentativi pictori canadieni, care se bucură de o largă recunoaştere internaţională.

Imaginile pe care le reproducem, pornite de la străvechile texturi vehiculînd — precum un alfabet — comunicarea între populaţiile aborigene, între eschimoşi, aduc un grafism provocator de analogii, deschis către un ţinut misterios al Nordului.

https://biblioteca-digitala.ro

https://biblioteca-digitala.ro

PETRE STOICA

INGEBORG BACHMANN

SUB UN «VĂL DE CENUȘĂ»

În vara anului trecut aflasem în Austria că Ingeborg Bachmann, Inge cum îi spuneau prietenii, s-ar fi hotărît să-și stabilească domiciliul la Viena, poate pentru tot restul vieții . . . Obosită în urma nesfîrșitelor peregrinări pe care le cunoscuse pînă atunci? Studentă, a locuit rînd pe rînd la Graz, Innsbruck și Viena, plecase apoi la Paris, ca după un an să revină în Capitala țării unde o aștepta postul de redactor la Radio Viena. Dar viața o va goni curînd la Londra și Roma, numai pentru o vreme însă! Nici Münchenul nu o reținuse, și cu atît mai puțin continentul american. S-a mutat la Zürich, de aici în Berlinul de vest, Parcele, nefaste, rechemînd-o în cele din urmă la Roma. La Roma, unde a rămas pînă la ȘAPTESPREZECE OCTOMBRIE O MIE NOUĂSUTE ȘAPTEZECI ȘI TREI . . . Poeta se afla într-un exil continu, considerîndu-se o ființă « de prisos în orașele de aur », cu « graiul german » gonind « prin toate limbile pămîntului ». Condiție tipică a omului modern, neliniștit, dezrădăcinat, și în cele din urmă, nomad? Un Peter Schlemihl pornit în căutarea propriei sale umbre? Cert e că Ingeborg Bachamnn, fire romantică, se simțea stingherită în lumea tehnocrației, pentru care nutrea adevărată aversiune. Poezia ei, prin cifrurile și simbolurile pe care le vehiculează frecvent, ne spune

https://biblioteca-digitala.ro

destul de deslușit acest lucru. Desigur, poeta era înclinată spre boemă, departe însă de a cultiva o viață de genul celei pe care o cunoscuse Else Lasker-Schüler sau compatrioata ei Paula Ludwig, de mult căzută în patima grea a alcoolului, săracă și atît de incomodă pentru cei din jur. Boema ei (dacă era cu adevărat așa ceva) se desfășura sub semnul înaltei civilități. Era o lady a poeziei europene, o ființă veselă, frumoasă, deosebit de elegantă în gesturi și ținută. Frecventa din cînd în cînd barurile luxoase, cafenele cu acces restrîns, se deplasa la St. Moritz, cultiva îmbrăcămintea aleasă și cosmeticurile scumpe, trădînd astfel un dandysm feminin.

Bachmann era însă în primul rînd o intelectuală subtilă, cu studii temeinice. Compunînd muzică încă de la vîrsta adolescenței, intenționase să intre la conservator, intenție abandonată în cele din urmă în favoarea dreptului (pentru scurt timp) și a filozofiei, domeniu în care și-a luat doctoratul cu o teză critică despre Heidegger. Filozofia a rămas una din preocupările constante ale vieții sale, Wittgenstein, adeptul logicii simbolice fiindu-i cel mai apropiat sufletește, stilul precis al acestuia încîntînd-o mereu. Poeta nu s-a lăsat niciodată amețită de o glorie timpurie (adusă de volumul ei de debut *Timpul păsuit*, în 1953) și nici furată de mirajul unei vieți comode asigurate de o excelentă situație financiară ca deținătoare a numeroase premii literare. A predat poetica la Frankfurt am Main și își antrena permanent intelectul scriind studii și eseuri despre muzică, filozofie, literatură. Mare poetă, traducea ea însăși din creațiile marilor poeți (Ungaretti). Fusese aleasă în rîndurile a două academii, una din ele constituind forul suprem al culturii vest-germane: Deutsche Akademie für Dichtung und Sprache. Și, să nu uităm: a făcut parte din « Grupul 47 » și din Comitetul de conducere al Uniunii scriitorilor europeni. Care poet din lume, la vîrsta pe care o avea austriaca Bachmann, s-ar putea lăuda cu o atît de prodigioasă activitate? Pe lîngă volumele de versuri, în urma poetei rămîn excelente scenarii radiofonice, povestiri, librete de operă și balet și romanul *Malina*, care o impusese și ca prozatoare de primă mărime. Dar în ziua de ȘAPTESPREZECE OCTOMBRIE O MIE NOUĂ SUTE ȘAPTEZECI ȘI TREI...

Ingeborg Bachamnn a debutat spectaculos, critica salutînd-o cu epitete dintre cele mai măgulitoare. Apărea într-un context literar cu nume în plină afirmare: Paul Celan, Günter Eich, Karl Krolow, Johannes Bobrowski, Christine Lavant. Poeți de vîrste diferite, dar componenți ai unei singure generații, a uneia romantice, atît de viu animată de dorința de-a reînnoi literatura germană începînd să prindă viață după sufocarea cunoscută în răstimpul anilor 1933—1945. Ingeborg Bachamnn se înfățișa cititorilor cu o carte matură, trădînd un glas poetic distinct, o personalitate artistică dintre cele mai puternice, care își luase drept emblemă căutarea adevărului într-un timp umbrit nu de trandafiri, ci de groaza și ororile anilor nu prea îndepărtați. Această carte aducea poeme cu versuri libere, muzicale, în care se relevau vigoarea cuvîntului, imaginea pregnantă și predispoziția spre meditație și melancolie. Greu de găsit pe partitura versurilor sale un ton fals, un dezacord, o banalitate. Sunt, de fapt, proprietăți și virtuți artistice care patronează toate

https://biblioteca-digitala.ro

scrierile-i ulterioare, poeta dovedindu-se a fi o autentică deţinătoare a alchimiilor verbale !

Opera poetei este înconjurată de o aură strălucitoare, îndărătul căreia se află cifruri şi simboluri ce se cer deseori înţelese. Ea trimite spre cititor semnale prin ceaţă, invocări şi avertismente, atrăgîndu-i atenţia asupra numeroaselor zone periculoase care îi guvernează existenţa precară. Aceste zone constituie pentru Ingeborg Bachmann o lume negativă, plină de teamă şi disperare, fiinţa umană fiind permanent ameninţată de violenţă, de foamete şi războaie (« oribilul a devenit cotidian », iar « Războiul nu va mai fi declarat / ci dus mai departe »). Îndeobşte, poeta constată numai, se fereşte să dea soluţii şi pune întrebări, ca bunăoară în acest poem: « Dar încotro ne ducem / *fii fără grijă fii fără grijă* / dacă se întunecă dacă se face frig / dacă se întunecă dacă se face frig / *fii fără grijă* / dar / *cu muzică* / ce să facem / *veseli şi cu muzică* / şi să ne gîndim / *veseli* / avînd în vedere finalul / *cu muzică* / şi unde ne ducem / *în cel mai bun caz* / întrebările şi groaza tuturor anilor / *la spălătoria pentru vise fii fără grijă fii fără grijă* / dar ce se întîmplă / *în cel mai bun caz* / cînd liniştea morţii / intră » (Reclamă). Numeroase versuri bachmanniene pot fi considerate drept negări ale pseudo-valorilor, ale unei aparente ordine şi ale refugiului în comoditate. Exprimarea îi rămîne voalată, spre deosebire de Enzensberger, preocupat de probleme similare, dar pasionat de violenţa limbajului. Există apoi în fascinanta creaţie a poetei versuri cu fundal mirific, de basm, realitatea înfăţişîndu-se în conture auriu-ceţoase. O atmosferă enigmatică, dublată de melancolie (dar şi de vitalitate) ne aduc poemele ei de dragoste, în general expresii ale unor acute dezamăgiri: « O piatră poate înduioşa altă piatră ! // Ceea ce nu pot explica, explică iubire: / Timpul, ce-l avem, îngrozitor de puţin / să-l petrec cu gîndurile, şi singură / să nu cunosc iubirea şi să nu dărui iubire? / Trebuie cineva să se frămînte? Nu va pieri? /. . . Văd salamandra / trecînd prin fiecare foc. / N-o goneşte nici o groază, şi nimica n-o doare. » Opera poetei stă sub semnul unui sceptisism funciar, în care dominante rămîn patosul negării şi tonul elegiac. Un scepticism născut nu numai din realităţile sociale, ci şi din treptata neîncredere în forţa de comunicare a cuvîntului. Dincolo de această realitate, mai există însă şi una de natură diferită, cea a pătimaşei dragoste pentru viaţă şi lumină: « Nimic mai frumos sub soare decît să exişti ». *(Către soare)*

Cum ar fi evoluat scrisul poetei? Cîte cărţi ar mai fi putut dărui largului ei cerc de cititori, Inge, care era încă tînără şi însetată de lumina vieţii? O întrebare inutilă şi absurdă ca şi moartea ei. Buchetul de flori pe care tinerele vînzătoare dintr-un magazin vienez se pregătiseră să i-l trimită la spital cu urarea de a continua cu succes scrierea celui de al doilea volum al *Malinei*, nu a mai luat calea Romei: Poeta închisese definitiv ochii, la SAPTESPREZECE OCTOMBRIE O MIE NOUĂ SUTE ŞAPTEZECI ŞI TREI. Sfîrşitul ei tragic, survenit în urma gravelor arsuri provocate în somn de flăcările dezlănţuite de ţigara ce rămăsese aprinsă, începe să fie mitologizat. Motivul focului, care i-a răpus viaţa, este extras acum cu penseta din fiecare

https://biblioteca-digitala.ro

pagină a scrisului ei atît de elevat. Şi acest motiv este uşor de găsit, întrucît abundă atît în poezia, cît şi în proza bachmanniană. Noi nu îl căutăm, dar ne-ar fi greu să încheiem prezentele rînduri fără a menţiona cîteva versuri dintr-un ciclu de poeme (intitulat *Incinerare I*) pe care confratele ei Kurt Klinger i l-a dedicat cu ani în urmă:

Ea arde, arde asemenea focului sub pămînt
iat-o revenită în lumea delfinilor
acolo sufletului ei o să-i fie mai bine

Cînd am vrut să-i punem la adăpost osemintele
ea dormea nevătămată şi feciorelnică
sub un văl de cenuşă adiind ca răsufletul

https://biblioteca-digitala.ro

INGEBORG BACHMANN

DU-TE GÎNDULE

Du-te gîndule, atîta timp cît pentru zbor
cuvîntul limpede ţi-e aripă, te ridică şi te poartă acolo
unde se leagănă metalele uşoare,
unde aerul e tăios
într-un nou înţeles,
unde armele vorbesc
într-un singur chip.

Talazul purta un lemn înalt şi cobori.
Febra te-a smuls la sine, te-a lăsat să cazi.
Credinţa mutase numai un munte.

Las' să stea, ceea ce stă, gîndule, te du
numai de durerea noastră pătrunsă !

Exprimă-ne aşa cum se cuvine !

E-UN FOC DEDESUBTUL PĂMÎNTULUI

E-un foc dedesubtul pămîntului,
şi focul acesta e pur.

E-un foc dedesubtul pămîntului,
şi-i o piatră lichidă.

E-un fluviu dedesubtul pămîntului,
se revarsă în noi.

E-un fluviu dedesubtul pămîntului,
care pîrjoleşte osemintele.

Vine un foc necuprins,
vine un fluviu deasupra pămîntului.

Noi vom fi martorii.

https://biblioteca-digitala.ro

TOATE ZILELE

Războiul nu va mai fi declarat
ci dus mai departe. Oribilul
a devenit cotidian. Eroul
rămîne departe de lupte. Nevolnicul
este împins în zonele focului.
Uniforma zilei este răbdarea,
drept decorație, deasupra inimii
atîrnă umila stea a speranței.

Ea va fi conferită din clipa
cînd nu se mai întîmplă nimic,
cînd încetează valurile de foc ale artileriei,
cînd inamicul dispare din zare
iar umbrele eternei înarmări
acoperă cerul.

Ea va fi conferită
pentru dezertare de sub steag,
pentru vitejie în fața prietenului,
pentru trădarea nedemnelor secrete
și pentru nesocotirea
oricărei porunci.

CÎNTEC DE REFUGIU, XV

Dragostea are un triumf și moartea are unul,
timpul și timpul după aceea.
Noi nu avem nici unul.

Numai căderea stelelor în preajma noastră. Reflex și tăcere.
Dar cîntecul despre praf după aceea
va crește deasupră-ne.

ȚARĂ DE NEGURĂ

Iarna, iubita mea
se află printre vietățile pădurii.
Că trebuie să revin înainte de zori
vulpoaica știe și rîde.
Cum se mai cutremură norii ! Iar mie
îmi cade pe gulerul de hermină
un strat de ghiață fragilă.

Iarna, iubita mea
e-un copac între copaci
și între ramurile sale frumoase
îmble ciorile părăsite de noroc. Ea știe

https://biblioteca-digitala.ro

că atunci cînd pogoară amurgul
vîntul îi saltă aspra rochie de seară
toată tivită cu brumă iar pe mine
mă izgonește acasă.

Iarna, iubita mea
se află printre pești și e mută.
Supusă apelor, care le mișcă
dinlăuntru caligrafia aripioarelor,
pînă-n clipa cînd sloiurile mă alungă
stau lîngă mal și privesc
cum ea se scufundă și apoi o cotește.

Și iarăși lovit de țipătul
pasărei atinse, care-și trece peste mine
zborul întins, mă prăbușesc
pe cîmpul deschis: ea jumulește
găinile și apoi îmi azvîrle
o aripă albă. O iau de gît
și plec printre fulgii amari.

Necredincioasă mi-e mie iubita,
știu bine, uneori ea plutește
pe înalte încălțări spre oraș,
cu gura adînc aplecată
sărută cu paiul paharele din bar,
și are cuvinte de rostit pentru toți.
Dar nu înțeleg limbajul acesta.

Țară de negură am văzut.
Inimă de negură am mîncat.

EXIL

Sînt un mort care pribegește
nicăieri anunțat nicăieri
cunoscut în împărăția prefectului

de prisos în orașele de aur
iar în ținutul înverzind
de multă vreme sfîrșit
și fără acoperămînt

numai cu vînt numai cu timp numai cu sunet !

Eu care nu pot viețui printre semeni !

Eu cu graiul german
cu norul acesta care mă înconjură
socotindu-l drept casă
gonesc prin toate limbile pămîntului

O cum se îmbeznează el !
Sumbrele întunecatele tonuri ale ploii
numai puține pogoară

În zone mai limpezi urcă el mortul apoi !

https://biblioteca-digitala.ro

UMBRE TRANDAFIRI UMBRE

Sub un cer străin
umbre trandafiri
umbre
pe-un pămînt străin
printre trandafiri şi umbre
într-o apă străină
umbra mea

CÎNTECE DESPRE O INSULĂ (2)

Dacă tu învii,
dacă eu înviu,
în faţa porţii nu-i nici o piatră,
pe mare nu-i nici o barcă.

Dimineaţa butoaiele se rostogolesc
împotriva festivelor valuri,
venim pe ţărm
cu tălpile mirulte, spălăm
strugurii şi recolta
o zdrobim pentru vin,
dimineaţa pe plajă.

Dacă tu învii,
dacă eu înviu,
călăul atîrnă la poartă,
ciocanul se scufundă în mare.

În româneşte de PETRE STOICA

https://biblioteca-digitala.ro

INGEBORG BACHMANN

CICADELE

piesă într-un act

PERSONAJE

POVESTITORUL • ROBINSON • DEŢINUTUL • ANTONIO • BENEDIKT • SALVATORE • PRINŢUL ALI • JEANETTE • STEFANO • O VOCE DE FEMEIE, DELICATĂ ŞI VIE • O VOCE DE FEMEIE, ASPRĂ ŞI ÎMBĂTRÎNITĂ • O VOCE DE BĂRBAT • A DOUA VOCE DE BĂRBAT

POVESTITORUL: Se aude o muzică pe care am mai auzit-o cîndva. Dar e mult de-atunci. Nu ştiu cînd şi unde a mai fost. O muzică fără melodie, fără flaute, fără tobe. Venea, vara, din pămînt cînd soarele stătea încă îndoielnic pe cer, cînd amiaza îşi pierdea semnificaţia şi se instaura Timpul. O muzică ce cobora din tufişuri şi din copaci. Imaginaţi-vă sunete fierbinţi, stridente, produse de coardele întinse ale aerului sau sunete ieşite dintr-un gîtlej uscat — un cîntec al unor glasuri fără nimic omenesc în ele, sălbatice, frenetice. Nu-mi mai aduc aminte. Nici tu. Sau spune-mi mai degrabă cînd a fost asta? Cînd şi unde?

(Muzica a început şi a devenit deodată puternică, întocmai ca o durere. Şi piere tot încet ca o durere; sîntem fericiţi)

POVESTITORUL: Auzim din nou muzica pe o insulă. Insula nu este prea mare. În port soseşte un vapor readucînd pe oamenii care cu o zi mai înainte au fost într-un oraş mare pe continent. Astăzi, pe coverta vasului de la amiază stau cîţiva băieţi tineri, care la toamnă pleacă la armată. Medicul i-a găsit apţi; sînt toţi

https://biblioteca-digitala.ro

DEȚINUTUL: Vreau mai întîi să-mi dai halatul dumitale de baie. Vezi doar cum tremur. Vreau să te feresc de o asemenea priveliște.
ROBINSON: Poftim halatul.
DEȚINUTUL: Nu vrei să mă-ntrebi unde aș putea să mă așez? Încordarea a fost prea mare și neobișnuită.
ROBINSON: Poftim, așează-te aci. Sau, vrei mai degrabă... *(ezită)*
DEȚINUTUL:...Să intru în casă? Firește, cu plăcere.
ROBINSON: N-am spus așa ceva. Îmi mai datorezi o informație.
DEȚINUTUL: Ești din fire neîncrezător?
ROBINSON: E suficient că am ajuns să fiu. De săptămîni nu mi-a mai călcat nimeni pragul.
DEȚINUTUL: Vizita mea n-o să aibă consecințe de natură socială. Asta ca s-o știi de la început. Iar neîncrederii tale nu-l pot opune decît încrederea mea. Este timpul prînzului. Poate vrei să mănînci. Și mie mi-e foame și nu sînt pretențios. Dincolo am avut o mîncare foarte slabă.
ROBINSON: Vrei să rămîi la masă? Bine. Vrei să te-așezi? Bine. Vrei să vii în casă? Bine. Halatul meu de baie? Da. Poate că aș putea să te-ajut cu ceva îmbrăcăminte, să-ți dau costumul meu fiindcă al tău ți-a fost furat sau cine știe ce s-o mai fi întîmplat...
DEȚINUTUL: Totul se poate întîmpla. Dar despre costum putem vorbi mai tîrziu în liniște. Cred că ai o inimă bună, domnul meu.
ROBINSON: Poftim, te rog, masa e gata.
DEȚINUTUL: Să nu uiți scrisoarea; a căzut jos.
ROBINSON: Poate să rămînă acolo.
DEȚINUTUL: Atunci am s-o ridic eu. Privește cum tremur. Dar îmi face plăcere să mă aplec și să ridic o scrisoare.
ROBINSON: Poftim, te rog.
DEȚINUTUL: O întrebare: mai este cineva în casă, vreo prietenă, un prieten sau vreo ființă care servește?
ROBINSON: De ce?
DEȚINUTUL: E foarte important să știu. Nu-mi face plăcere să inițiez și pe altcineva.

ÎN CASĂ.

DEȚINUTUL: Întrebarea a fost inutilă, văd că nu-i nimeni. A fost o dată o insulă, pe care a poposit Robinson, a construit o colibă din pietrele pe care natura i le-a pus cu dărnicie la îndemînă, a lipit zidurile cu mîl și a văruit pereții cu lapte din nuci de cocos; și-a încins coapsele cu o blană călduroasă de animal, s-a bătut cu maimuțele și a prăjit rechini pe care-i prindea cu mîna, a vorbit cu broaștele țestoase și cu crabii despre Dumnezeu și despre lume, a admirat contu-rele nemișcate ale stîncilor și a împărțit solemna solitudine a inimii sale cu fluxul și refluxul. A privit în depărtare și pe cer a apărut o inscripție veche, de-a latul imensității nesfîrșite Tu ești Orplid, țara mea!
ROBINSON: Cum ai spus?
DEȚINUTUL: Tu ești Orplid, țara mea.
ROBINSON: N-am auzit de ea.
DEȚINUTUL: Eu am fost acolo. Este un loc al mîntuirii.
ROBINSON: Nu înțeleg.
DEȚINUTUL: Ce vezi cînd stai pe terasă și privești marea?

https://biblioteca-digitala.ro

ROBINSON: Ce să văd? Marea, uşor vălurită. Sau nişte valuri care se ridică deodată, de departe, năvălesc, se sparg, apoi se ridică din nou, cu coame înspumate şi se sparg din nou, pline de străluciri.
DEŢINUTUL: Altceva nu vezi? Nici ziua în plină lumină?
ROBINSON: Văd cerul...
DEŢINUTUL: Altceva nimic? Am să-ţi spun eu ce mai vezi: o insulă a cărei mărime o poţi uşor aprecia dacă o priveşti de aici şi te gîndeşti la măsuri geografice.
ROBINSON: Insula aceea mică, de-acolo, fireşte. Uneori poate fi foarte bine văzută. Cînd e senin!
DEŢINUTUL: Să zicem că vin de acolo.
ROBINSON: Ah, înţeleg. Şi ai înotat pe o distanţă atît de mare? Nemaipomenit.
DEŢINUTUL: Nu, nu înţelegi. Dar ascultă: la scurtă vreme după miezul nopţii, totul fusese pus la punct. Mai mult de un an m-am gîndit la clipa aceasta, fără a şti ce oră era şi nici constelaţia de pe cer. Cred că totul fusese atît de bine pregătit încît după tăcuta evadare drumul peste stînci mi-a făcut impresia unei repetiţii, un drum pe care în gînd îl văzusem adeseori; am pornit fără să mă mir — nici prea repede, nici prea încet. Doar partea aceea de clipită în care am ajuns pe cea mai scundă stîncă a falezei, cînd am ridicat braţele şi m-am săltat, aceea doar era nouă. Ea nu se mai poate repeta. Cred că am înotat vreo douăsprezece ore, gol şi neajutorat. Îi invidiam pe ceilalţi din celulă, invidiam liniştea care domneşte la orele acelea. Că nu am pierdut prinsoarea şi am cîştigat o noapte, m-a impresionat în mod deosebit, poate fiindcă raţiunea nu a rămas nici o clipă inactivă, în vreme ce inima se mai oprea, cînd lua cunoştinţă, era pipăită, înconjurată de apă şi de obiecte din apă.
ROBINSON: Ce-ar trebui să fac, dacă aş crede cele ce-mi spui?
DEŢINUTUL: Cel mai simplu lucru: să aşezi măslinele la mijlocul mesei. Să-mi dai o bucăţică de peşte. Să aduci desertul: smochinele şi brînza. Şi puţină sare. Şi puţin piper. Paharele sînt goale. Să mai turnăm.
ROBINSON: Habar n-ai de ceea ce spui! Ce o să se întîmple acum? Complicele unei evadări nu-i oare pasibil de pedeapsă?
DEŢINUTUL: În primul rînd, evadarea în sine.
ROBINSON: Pentru Dumnezeu, ce-o să se întîmple acum?
DEŢINUTUL: Am să mai rămîn un timp aici, pentru a-ţi produce cîteva neplăceri. Poţi fi sigur de discreţia mea. Dar costumul trebuie să-l văd, în orice caz. Dacă-mi va veni bine, îl voi lua. Un cadou, ca între fraţi. Apoi mă vei conduce pînă la vaporul care vine la amiază...
ROBINSON:...şi care face un mic ocol pe mare...
DEŢINUTUL:... şi, în sfîrşit, se-ndreaptă spre continent. Un vapor vesel!
ROBINSON: În port sînt de serviciu doi carabinieri.
DEŢINUTUL: Costumul dumitale se asortează cu chipul meu. Cred că ai adus şi o pălărie de dincolo. Probabil că n-o să mai ai nevoie de ea. Vrei să rămîi aici! Sau mă înşel eu?
ROBINSON: Da, vreau să rămîn. *(Pauză)* Pentru cît timp ai fost trimis «acolo»?
DEŢINUTUL: Pe viaţă.
ROBINSON: Nu te poţi sustrage pedepsei.
DEŢINUTUL: Nu te poţi sustrage din lume.
ROBINSON: Vorbesc de cazul dumitale.
DEŢINUTUL: Vorbesc de cazul nostru. Mi-am adus aminte.
ROBINSON: Aici e o insulă. Iar eu am căutat uitarea.

(Muzică)

https://biblioteca-digitala.ro

POVESTITORUL: El nu este singurul. Doar poate singurul care exagerează oarecum. Nu citeşte nici măcar ziarele, deşi îi vine greu — nu, nu e vorba de ziarele de « dincolo ». Asta o fac mulţi. Vreau să spun de « Curierul insulei », acest ziar solitar, care de ani de zile se află pe mîinile lui Benedikt, care ştie ce vor cititorii. Nici un fel de politică, nici ştiri de la bursă. Aşadar, deşi îi vine greu, omul nostru nu citeşte ziarele, fiindcă altfel ar şti că nu este unicul. Dacă ar şti cum să le citească. Dar el ascultă glasul plăcut al lui Antonio, cînd tinerelul aduce ziarul ale cărui ştiri şi întîmplări le completează cu chiuituri barbare, vînătoreşti. *(Muzică).*

ANTONIO *(din depărtare)*: Salvatore expune ! Salvatore expune !

POVESTITORUL: Am uitat să vă spun că în fiecare an pe vremea aceasta, Antonio îl ajută şi pe Salvatore. Aduce tablourile proaspăt înrămate din casa pictorului la barul Laviniei, bate cuie şi atîrnă ramele după propria sa imaginaţie. Fiindcă pentru el nu are sens să se ţină de sfaturile lui Salvatore, care zace beat în faţa tejghelei şi ţipă doar la Antonio !

SALVATORE: Fă loc ! Fă loc între răsăritul soarelui şi amurg, Antonio ! Bate şi ultimul cui, unde mai găseşti loc ! Ca să ai de ce mă spînzura pe mine, aşa-i ? Te cunosc eu, Antonio. Crezi poate că vreau să mă spînzur ?

POVESTITORUL: Salvatore înseamnă « mîntuitor ». Acest nume i l-au dat pictorului cei cîţiva tineri cu care a venit pe insulă, deoarece voia să-i elibereze de nişte convenienţe, convenienţele unei clase, ale unei ţări, ale unei academii. Curînd însă tinerii s-au înapoiat. Înainte vreme se numea bineînţeles Eckstein sau Erikson — aşa cum se numesc suedezii sau norvegienii; era un om cu părul negru, lat în spete, şi umflat. Oamenii îi spuneau « meduza ». Este la fel de lipsit de siluetă ca un burete, buhăit de vinurile cele mai ieftine şi de rachiurile cele mai proaste. Setea îl îndreaptă încă din primele ore ale dimineţii spre Lavinia, de unde nu pleacă nici seara măcar, cînd se aruncă în genunchi în faţa Laviniei, el, un colos plîngăreţ, în faţa altui colos care se lamentează, Lavinia, care începe să turuie blesteme din guriţa ei: Hai cară-te ! Paletă uscată ! Cară-te ! Nimeni nu ştie cînd pictează, iar Lavinia ştie de multă vreme că nu face decît să înrămeze vechile tablouri, pe care le-a pictat cu zece-cincisprezece ani în urmă, cînd era animat de mari speranţe şi de lumină. Dacă nu mă voi sătura acum de lumină, atunci nu mă satur niciodată, avea obiceiul să spună pe atunci şi dacă în spatele privirilor nu descopăr privirea, mă voi aşeza în stradă, am să amestesc praful şi am să pictez toate frunzele de măslini, de sus pînă jos, aşa cum a făcut un mîzgîlitor de la Academie. Dar de fiecare dată se întindea prea multă lumină albă pe pînză şi chiar dacă voia să tragă doar o singură linie, penelul îi cădea din mînă. Atît de alb este tabloul meu şi privirea este atît de albă, spunea el, dimineaţa, cînd lumina îl provoca sete şi cînd îşi umplea primul pahar. Nu trebuie să cedez, avea obiceiul să mai spună: o expoziţie pe an este o datorie; altfel ieşi din atenţia lumii. Şi ce bine ştie Antonio să atîrne tablourile.

SALVATORE: Antonio?

ANTONIO: Da, Salvatore.

SALVATORE: Vrei să stai astăzi un ceas aci, în locul meu?

ANTONIO: Da, Salvatore.

SALVATORE: Ai putea să ţii ochii închişi pentru o clipă şi apoi să-i deschizi deodată, cu o uitătură animalică, ca o uitătură originară, uitătura lui Dumnezeu?

ANTONIO: Da.

SALVATORE: Da, da, da! Şi ai putea să-ţi întorci podul palmelor şi să arăţi că o rază pătrunde în ele şi conturează liniile, începînd cu acelea din muntele umed al lui Venus şi se întind pînă la suprafeţele nisipoase ale raţiunii?

https://biblioteca-digitala.ro

ANTONIO: Podul palmelor? Da, Salvatore.

SALVATORE: Şi ai putea să-ţi deschei puţin cămaşa să pot vedea unde a rămas pata verde-albăstruie lăsată de săgeată, apoi să văd cum îmbobocesc trandafiri pe pieptul tău?

ANTONIO: Pieptul — da, Salvatore.

SALVATORE: Şi ai putea să-ţi ţii nările astupate, să nu aspiri nici un fel de miros, ci numai aerul curat?

ANTONIO: Să le astup? Da.

SALVATORE: Şi ai putea să vîri mîna în buzunar, să întinzi apoi repede braţul şi să ascunzi cuţitul pe care îl porţi în mînă?

ANTONIO: Da, Salvatore.

SALVATORE: Şi ai putea să retezi capul *aceluia* şi să mi-l întinzi mie, aşa cum Apollo a arătat oamenilor capul Meduzei, un cap albit de groază, deoarece s-a scurs sîngele din el?

ANTONIO: Da, Salvatore, da.

SALVATORE: Şi ai putea să aştepţi pînă ce sîngele care a curs pe pînză se usucă, pentru a-l pune în ramă. Poţi aştepta pînă ce îmi voi zmulge cuiul din carnea mea, cui de care voi atîrna tabloul. Ai mai putea aştepta atît?

ANTONIO: Nu, nu, Salvatore. Nu. *(Muzică)*

POVESTITORUL: Afacerile lui Antonio, ar putea plictisi pe cineva, dar el trebuie să trăiască şi numai vara se pot aranja afaceri multe. Nu prea te alegi cu nimic pe insulă; depinzi de străini, iar el depinde de toţi.

ANTONIO *(de departe)*: Salvatore expune ! Salvatore expune !

ÎN CASĂ

ROBINSON: Îmi place acest glas. Este al lui Antonio. Dar eu nu citesc ziarele. Sper să ajung atît de departe, încît să nu mai fiu nevoit să citesc, nimic. Într-o bună zi, o parte a creierului, aceea care înregistrează literele, se va atrofia. Şi atunci nici o ştire şi nici o scrisoare nu va prezenta vreun pericol.

DEŢINUTUL: Un deliciu ! Mă refer la măsline. Cînd le consumi împreună cu un pahar de vin. Le poţi mînca verzi sau negre. Cînd le presezi, iese uleiul din ele, iar măgarii primesc cozonaci. De altfel, *dincolo* nu existau ziare-Am fi cetit cu plăcere vreunul. Ciudat este că nu devii atît de repede analfabet. Atît de mult ne cramponăm de ceea ce am învăţat o dată.

ROBINSON: Trebuie să te fereşti să priveşti o piatră, s-o mişti din loc, s-o priveşti şi s-o laşi locului.

DEŢINUTUL: Dar eu trebuie s-o ridic, s-o zvîrl sau s-o mişc, să-i fac vînt.

ROBINSON: Nu mă înţelegi.

DEŢINUTUL: Nici nu vreau să te înţeleg. Vreau să nu te înţeleg deloc, fiindcă vreau să-mi recîştig anii vieţii.

ROBINSON: De altfel se spune despre ziare că nu conţin decît ceea ce nu este adevărat.

DEŢINUTUL: Se spune aşa ceva? Eu sînt în stare să parlez că există unele ziare vechi care scriu cîte ceva despre mine. Şi astea sînt adevărate. Mîine vor scrie din nou ceva despre mine. Băiatul va trece cu ziarele prin faţa caselor şi va anunţa ştirile. Raţiunea dumitale va sta vreme mai îndelungată în cumpănă şi apoi va spune: Da, e adevărat. Acum trebuie să-mi pun haina, să cobor în port să mă fac înţeles. Domnilor, în casa mea este ascuns omul pe care îl căutaţi. Am mîncat, am băut cu el, am discutat cu el lucruri care nu mă interesează. În orice caz nu aş putea spune dacă este vorba de vreun delict. — Acest amănunt nu va fi consemnat de ziare, fireşte; dar nici adevărat nu va fi.

https://biblioteca-digitala.ro

ROBINSON: Spune-mi o dată, ce vrei de la mine? Ce vrei de la mine? Ce trebuie să fac?

DEȚINUTUL: Să-mi acorzi o clipă de respirație și să nu te preocupi de lumea de care nu se preocupă de altfel nimeni. Deci, o lume care-și acordă și ea o clipă de respirație. Fiindcă tot restul ce-ai mai putea cere, reprezintă mult prea mult. Sînt prea iritat, încordat, gata să explodez. Vreme îndelungată nu am vorbit cu nimeni. Devi nedrept cînd rămîi prea multă vreme singur. Pata de pe perete, rana care este privită, liniștea interioară care este spionată. Ce revelație! Ești tăcut, tu sau tăcută este lumea? Poate că în asta constă marea taină! Îți dai seama, în acest caz, cum ar începe o conversație între noi?

Ți-am spus: « Amice, hai să mîncăm și să bem, ca să ne încălzim inimile. Să nu mai rămînă nimic pe masă. Să te pot ruga să-mi dai, cu cele mai bune intenții, furculița și cuțitul. . . . » Și dumneata îmi răspunzi: « Mă simt slab, Horatio, și mă ard măruntalele, dar am nevoie de o altfel de hrană. Nu pot folosi furculița și cuțitul, deoarece acestea reprezintă prea puțin, întocmai ca și tigaia cu peștele prăjit! »

« Furculițe și cuțite există. La ce fel de transfigurare te gîndești? »

« Cînd va fi așa, voi fi pierdut, o Doamne. Este vorba de propria mea transfigurare. Vorbesc despre mine, ca și cum aș vorbi despre un altul ».

Asta se întîmplă în pauzele după care nu mai urmează nimic. Cu adevărat. Fericirea este o pauză de respirație și ține de lucrurile concrete. Cineva poate fi fericit cînd este obosit, obosit cum sînt eu. El mănîncă, bea, și-și întinde picioarele. Sînt într-adevăr foarte obosit.

ROBINSON: Culcă-te și te odihnește cîteva ceasuri. Vom vedea ce va mai fi după aceea.

DEȚINUTUL: Mi-ar face mai mare plăcere dacă mi-ai oferi o cafea. Să pot degusta pauza. La amiază și-așa nu pot să dorm.

ROBINSON: Aci se spune că nici nu trebuie să dorm la orele acelea. E un lucru important. Da, cred că nu trebuie să dormim, pentru a putea auzi cicadele.

DEȚINUTUL: Cine spune asta?

ROBINSON: Oamenii de pe aici.

DEȚINUTUL: Cred că ei nu vorbesc cu nimeni.

ROBINSON: Doar ceea ce-i absolut necesar. Nu poți fi nepoliticos, dar cînd convorbirea se lungește prea mult, îi las pe ceilalți să vorbească și nu mai răspund.

DEȚINUTUL: Cînd se lungește prea mult. . . Iar la prînz nu dormi deloc, ci asculți cîntecul cicadelor?

ROBINSON *(ironic)*: Cîntec! O, se aude așa de rar pe aci. Este aproape singurul lucru pe care-l auzi. Gîndește-te doar. . .

DEȚINUTUL: În sfîrșit, voiai parcă să-mi spui ceva despre cicade.

ROBINSON: Nuu. *(ezitînd)*: Despre o scrisoare pe care am primit-o. Am rămas foarte surprins, după ce am citit-o.

DEȚINUTUL: Nu mi s-a părut. Ai lăsat-o să cadă. Iat-o. Voiai poate să-mi spui, să ți-o dau.

DEȚINUTUL: E de la o femeie?

ROBINSON: Da.

DEȚINUTUL: Ce dorește?

ROBINSON: Să-i fac de petrecanie ăstuia de aici. *(Își amintește, rîde)* Inimaginabil, felul ăsta de-a vorbi. Nici nu-ți poți imagina.

DEȚINUTUL: De altfel în ultima vreme am așteptat și eu o scrisoare; nu a sosit sau poate a sosit azi. Așa se întîmplă totdeauna, cînd aștepți prea mult. Dar

https://biblioteca-digitala.ro

şi mizeria are un fel al ei de a vorbi. « Mîncarea s-a răcit, deşi foamea este mare. În felul acesta sîntem condamnaţi cu toţii împreună ».

Cu toate astea, în ultima jumătate de noapte am dormit într-atît de bine încît un nevinovat m-ar fi putut invidia.

ROBINSON: Spre seară aerul se îmblînzeşte; de ani de zile nu am mai trăit aşa ceva; sau te scoli prea devreme sau te culci prea tîrziu, sau te trezeşti cu mult mai devreme şi te culci şi mai tîrziu cu acelaşi murmur în urechi, cu aceleaşi griji pentru ziua de mîine, în aşteptarea mesajelor nocturne. Aci, îndurarea este mare. Aci nu există ore decisive.

DEŢINUTUL: Îndurare! Ce motiv au ei să ascundă aspectul viselor lor de aici? În ceea ce mă priveşte, cred că nu au de ce să laude nopţile. Eu susţin că e multă vreme de cînd somnul i-a părăsit.

ROBINSON: Somnul meu. . .

DEŢINUTUL: Ei tremură de oboseală şi fără îndoială dorm la prînz, dacă li se amenajează un loc. Ce-au făcut toată noaptea? Oare nu au încuiat destul de bine porţile şi nu au luat măsuri împotriva celor curioşi care au fost atîrnaţi printre sîrme, uneori cu puţină milă, uneori cu ferocitate? Ei ştiu doar că există mijloace de comunicaţie între celule stabilite prin oscioare care bat ca o tobă pentru urechile care ascultă jocul plăcut al informaţiilor, uneori pline de milă, altcori de ferocitate, aşa cum comunică cei nenăscuţi încă cu mamele lor.

ROBINSON: E-un joc blestemat, acesta; dar aici aerul este curat şi nu transmite nimic.

DEŢINUTUL: Îndurare! De îndată ce luna coboară, peste boschetele de tamarisc, noaptea insulară a şi sosit. Lumina fadă, cadaverică a lunii pătrunde în crăpăturile vulcanului stins. Asta provoacă nelinişte. Şi nimeni nu poate dormi. Patul în care încep să roadă carii, scîrţîie, şi aerul trece peste trupuri ca o limbă umedă şi caldă. O, de-ar veni ploile cu un torent puternic de cuvinte, o dacă noaptea ar putea fi sfîşiată, paharele să se umple pînă peste măsură, pentru ca vinul portocaliu să devină saramură! Căci asta aduce fericire!

Ca pieptul să nu se mai trudească şi să se usuce pe dinăuntru şi urechea lărgită de ştirile pe care nu vrea să le primească, degetele să nu simtă semnele lungi şi scurte dintr-o lume de neînţeles — marea care duduie de foame, paşi de vînt sorbind prin apropiere, iar mai aproape lămîiul, care împrăştie în jurul său fructe gălbui şi răspîndeşte acizi în frunze şi tulpine, iar ceva mai aproape fluturii de noapte fîlfîind din aripi deasupra pleoapelor gălbejite ale bătrînilor. Şi apoi la sfîrşit: gîndacul negru, care se aşează, prefăcîndu-se mort, pe peretele palid, ca un cadavru! Dar nici celui care doarme nu-i este mai bine fiindcă el ştie;

Robinson a lăsat să treacă vaporul! Nu a văzut singurul vapor, nu i-a făcut semne, nu a aprins focul. S-a prefăcut că doarme, inima!

Muzică

ANTONIO *(din depărtare)*: Soirée la prinţul Ali! Fracuri şi decoraţii, ţinută de seară! Fracuri şi decoraţii, ţinuta de seară!

POVESTITORUL: Prinţul Ali este ultimul vlăstar al unei dinastii care cu multă vreme în urmă a fost silit să abdice. Pentru insulă numele lui Ali înseamnă bani, se discută despre el, numele lui este supt ca o stridie, pe care o înghiţi înainte de a sorbi o cupă de şampanie . . .

Prinţul apare cu plăcere pe Piazza, cu cămaşa deschelată şi cu pantalonii boţiţi şi comandă o limonadă cu o bucăţică de gheaţă. Părul său negru este răvăşit,

https://biblioteca-digitala.ro

făptura lui este mică, chipul gălbui şi ochii se întreabă cum arată gura, fiindcă numeroase generaţii din Orient şi din Occident au contribuit la conturarea ei. Singura acţiune politică izbutită a prinţului a fost aceea cînd a denumit « BUON RETIRO », casa pe care a construit-o pe cea mai mare ridicătură de pe insulă, chiar sub conul vulcanului; familiile suspuse au considerat gestul drept o sfidare. Mai tîrziu nu s-a mai sinchisit nimeni de toate acestea. În amintirile sale, aerul de dincolo era infectat de furia atentatelor şi al revoluţiilor. Îi place foarte mult să stea în aer liber. Oile ajung de multe ori pînă la casa lui. Dormitează ore întregi, strînse unele într-altele şi nemişcate, numai ca să-şi creeze puţină umbră şi prinţului îi sînt mai dragi oile decît toate fetişcanele acelea de la cinematografie, care stau întinse în şezlonguri pe terasă, cu chipurile cu gene lungi privind în soare, în aşteptarea filmării secvenţelor. După ce se bronzau îndeajuns şi după ce-şi lipeau fotografiile în albumele lui şi făceau îndeajuns de mult caz de numele lui pentru interesele lor, el le expedia foarte politicos la studio, girînd cu numele său talentul lor. A venit apoi o vreme fericită cînd a pus să se dărîme un zid al clădirii şi să construiască o încăpere pentru a putea lua parte, alături de ţărani, la serbările acestora, să adulmece toată respiraţia lor, mirosul de ceapă şi usturoi, mirosul de tomate şi pîine proaspătă, izul pietrelor încinse, pulberea şi varul. Cînd mama sa, întoarsă dintr-un exil, îl conjură, în numele defunctului ei soţ, să-şi păstreze demnitatea, el chemă din oraş slugile anume dresate, cerîndu-le să pregătească o adevărată festivitate, în timp ce el şedea ore întregi în Piazza în faţa paharului său cu limonadă. Atunci Antonio se simte cel mai fericit; se plimbă în jurul ciuberelor cu leandri care despart partea de trotuar de mesele barului Laviniei, şi fluieră. Uneori se amestecă în ciondănelile şi jocurile copiilor, care vin pînă la masa prinţului şi atunci se opreşte brusc, şi dînd din cap îi pune la punct pe copii, scoate din buzunarul pantalonilor o batistă roşie, şterge limonada vărsată pe masă, după care îşi vîră la loc batista împreună cu bacşişul oferit de prinţul, pe care îl priveşte respectuos. Cînd prinţul se ridică, Antonio se îndreaptă spre trăsura neagră adăpostită la umbra caselor şi deschide portiera.

PRINŢUL: Antonio?

ANTONIO: Da, alteţă.

PRINŢUL: E-n regulă, Antonio.

(Muzică)

PRINŢUL *(nesigur)*: Antonio?

ANTONIO: Da, alteţă.

PRINŢUL: Ai avea timp să vii diseară? Ai putea ajuta oaspeţilor să coboare din caleşti şi la garderobă. N-o să fie spre paguba ta; nu crezi, Antonio?

ANTONIO: Da, alteţă.

PRINŢUL: După ce vor fi băut îndeajuns şi după ce vor continua să mai bea, tu vei putea începe cu jocurile de artificii. Eşti priceput în jocuri din astea.

ANTONIO: Da, alteţă.

PRINŢUL: Ca din întîmplare aduci o cutie. Aprinzi un fitil. Se formează mai întîi un soare strălucitor, apoi o fîntînă arteziană. Rozetele încep să se învîrte în aer. Un soare de diamante regale se aprinde, iar după aceea un soare saturnian. Noaptea este îndeajuns de întunecată şi lungă.

ANTONIO: Da, alteţă.

PRINŢUL: După ce întreaga asistenţă s-a ridicat de pe scaune, cînd perechile de dansatori se opresc din dans, cînd încep să cadă decoraţiile de pe fracuri, sau vreun colier de perle alunecă pe ceafă în jos, cînd trandafirii cu lujere lungi se

https://biblioteca-digitala.ro

desfrunzesc, legi fitilele a două cutii, în vederea lansării ultimilor artificii. Trebuie să fii foarte atent în clipa aceea ca nu cumva să comiţi vreo greşeală.

ANTONIO: Da, alteţă.

PRINŢUL: În clipa aceea voi apărea brusc în faţa ta şi-ţi voi spune: Ştiu că ai zmuls trandafirul urcător drept semn că totul a luat sfîrşit!

ANTONIO: Da, alteţă.

PRINŢUL *(misterios)*: Crezi că în cazul în care îţi pun la dispoziţie toate culorile: albul producător de febră, verdele aprins, albastrul persistent şi roşul explosiv jocul meu de artificii va fi mai frumos decît jocul de artificii de la moartea tatălui meu?

ANTONIO: Da, alteţă.

PRINŢUL: Şi oare vor auzi strămoşii mei că liniştea care va domni în clipa cînd voi muri, a fost şi liniştea lor? Liniştea dinaintea unui şoc, înainte de a izbucni focul, şi că eu îmi voi păstra curajul meu de totdeauna?

ANTONIO: Da, alteţă.

PRINŢUL: Şi crezi că sînt mai puternic decît ei şi că mă voi lăsa atras în cercul lor de cretă, atras de mîna albă a vulcanului care iese din adîncul pămîntului şi că voi aştepta sentinţa în faţa celor fără chip? Fiindcă voi şti că roşul întunecat se află în mîna ta şi că el va luci în părul meu, în clipa cînd voi sări în aer şi-mi voi pierde tronul?

ANTONIO: Da, alteţă.

PRINŢUL: Şi crezi că în clipa cînd voi lumina în felul acesta noaptea şi-mi voi număra victimele, scînteile se vor ridica pînă la cer? Se va opri acolo vreo scînteie, Antonio?

ANTONIO: Nu alteţă. Nu, alteţă, Nu, nu.

(Muzică)

ANTONIO *(din depărtare)*: Jeanette recomandă băi radioactive, lumină şi lapte de migdale! Jeanette recomandă lumina soarelui şi laptele de migdale!

POVESTITORUL: Jeanette a văzut aci pentru prima oară migdali. Mai înainte socotea că doar compresele cu nămol sînt folositoare superstiţioşilor. Cu ajutorul cremelor care purtau numele ei, lupta pentru impunerea tezelor cuprinse în broşura ei: « Tinereţe veşnică, frumuseţe veşnică », obţinută cu părticele de grăsime artificială, în care presari talc şi un strop de alcool foarte concentrat. Ea a fost cea mai mare chimistă din rîndurile cosmeticienilor, iar obrazul şi trupul ei pledau pentru utilizarea tratamentului. Apoi a atins vîrsta de patruzeci de ani. Clopoţelul magazinului ei suna toată ziua. Studentul Antoine, care avea dreptul s-o însoţească seara la Operă venea mai rar. Fuga fusese însă pregătită cînd, în faţa oglinzii şezînd, văzu pentru ultima oară figura trădătoare. Buzele sale netede şi nemişcate se apropiară de umerii ei spre locul unde, pe piele, se afla o pată brună unde încă nu pătrunsese în adînc crema Jeanette numărul trei. Atunci îşi pierdu complet stăpînirea, atît de necesară pentru menţinerea frumuseţii şi spuse înşelîndu-se pe sine:

JEANETTE: Spune-mi! Hai, spune-mi-o de la obraz că sînt leproasă, atinsă de vărsat, că sînt fanată, ca un picior de gîscă. Spune-mi-o cu îndurarea celui care sărută o leproasă!

POVESTITORUL: Pe atunci a plîns chiar, deşi asta făcea rău ochilor şi n-a mai făcut uz de pipeta umplută cu picăturile care ar fi putut să-i redea strălucirea.

Viaţa toată nu este de altfel decît o încercare de a păstra totul, iar frumuseţea este o contradicţie, deoarece ea caută moartea. Aci a văzut Jeanette pentru prima dată un migdal şi izvoarele calde de la picioarele vulcanului, apele căldicele încărcate cu forţe întăritoare, mirosind a pietre fără vîrstă. Ea a văzut pentru

https://biblioteca-digitala.ro

prima dată lumina, soarele care netezeşte pielea îmbătrînită şi pielea proaspătă roşindu-se uşor.

Afluenţa la izvoare este mare: mulţi vin în fiecare săptămînă să facă o baie împotriva slăbiciunii şi a bolilor, să se spele sau să bea apă. Ţăranul pe al cărui domeniu se afla izvorul, nu poate să rămînă acasă în fiecare zi, ca să-i lase pe oameni să intre. De aceea Antonio îi ţine de multe ori locul, eliberează pahare de carton, prosoape celor uituci, umple o cupă cu apă pentru următorul. Îi iese şi lui ceva din asta. Jeanette îl cunoaşte de multă vreme şi nu se mai miră de onctuozitatea cu care înfăptuieşte treburile, seriozitatea şi încetineala lui. Ea nu se şterge niciodată, ci se usucă la soare. De îndată ce s-a uscat, se unge cu lapte de migdale. După ce laptele s-a uscat, îl îndepărtează cu apa fortifiantă, rostind în acelaşi timp parcă şi nişte formule. Oare ce spirite invocă? Lui Antonio îi aruncă totdeauna priviri scurte şi aspre, ca şi cum l-ar urî fiindcă apa este ori prea rece, ori prea caldă. Îi restituie ştergarul netezit şi împăturit, dar nu are nici un cuvînt de mulţumire.

JEANETTE: Antonio!

ANTONIO: Da, doamnă.

JEANETTE: E-n regulă, Antonio.

(Muzică)

JEANETTE: Antonio?

ANTONIO: Da, doamnă.

JEANETTE: Nu crezi că băile sînt prea obositoare pentru mine, Antonio? În fiecare zi simt o fierbinţeală, de parcă un val fierbinte ieşind din inimă trece prin mine pînă în creştet. Băile sînt binefăcătoare, nu, Antonio?

ANTONIO: Da, doamnă.

JEANETTE: Am să încerc din nou cu nămol. Acesta se întăreşte în contact cu aerul, iar cînd se desprinde se sparge în bucăţi mici, iar crusta de pămînt absoarbe parcă toate semnele descompunerii. Ici, colo, pielea proaspătă îşi face apariţia. Mă întreb, voi fi totdeauna frumoasă?

ANTONIO: Da, doamnă.

JEANETTE: Sculptorul care vede un mulaj, nu mai are răbdare. Îşi întinde mîinile spre corp şi începe să-l netezească. Oare va ieşi frumos?

ANTONIO: Da, doamnă.

JEANETTE: Ai fost ca Antoine de frumos cînd ai fost scos din carapace. O ştiu. Dar nimeni nu ţi-a acordat vreo atenţie; nici măcar carapacea nu a îndepărtat-o din drum. Eu eram prea preocupată de propria-mi persoană.

ANTONIO: Da, doamnă.

JEANETTE: M-am gîndit că păcatele se imprimă pe trăsăturile noastre şi nici crema nourissante şi nici crema purifiante nu ne pot scăpa de păcate.

ANTONIO: Da, doamnă.

JEANETTE: Dar poate ai putea să-mi spui... Îţi umezeşti chipul în apele moarte atunci cînd luna se oglindeşte în ele? Freci lauri în palmă şi te reazimi în coate, ca efebii? Alergi la miezul nopţii de trei ori în jurul casei, o dată cu vîntul, şi pasul tău se încordează parcă arcuit de vînt? Îţi umezeşti părul cu suc de smochine indiene, ca să rămînă proaspăt? Strălucirea buclelor tale este produsă de grăsimea de şarpe? De fapt, este inutil să întreb. Te speli, faci plajă. E deajuns asta.

ANTONIO: Da, doamnă.

JEANETTE: Şi mie mi-e deajuns dacă mă spăl! *(Misterioasă)* Şi Antoine va recunoaşte în sinea lui şi-şi va spune: nu arăţi ca la douăzeci de ani, deoarece în anul următor vei avea douăzeci şi unu. Nu arăţi ca la treizeci de ani, deoarece

https://biblioteca-digitala.ro

în anul următor vei avea treizeci şi unul. Nu arăţi mai tînăr sau mai bătrîn. Eşti frumos şi timpul este de partea ta. Îndură-te şi lasă-mă să-ţi sărut umărul.

ANTONIO: Da, doamnă.

JEANETTE: Atunci am să-i spun lui Antoine: Pleacă ! Mi-e greaţă. Eşti slab şi josnic. Te văd de-a lungul anilor, cu fruntea palidă, cu unghiile pătate, cu obrajii scofîlciţi, insensibil, cu nările fără contur, cu gura deformată. Pleacă ! Cum ai putea iubi un cadavru?

ANTONIO: Da, doamnă.

JEANETTE: Poate că ar trebui să rămîn vreme mai îndelungată în apă, să mă scufund timp de cîteva minute, să beau apa şi cu ochii, şi cu urechile, s-o las să mă pătrundă, să mă las dominată de întreaga ei forţă, pînă în adîncul cărnii mele înspăimîntate.

ANTONIO: Da, doamnă.

JEANETTE: Ar trebui numai să pot rezista apoi să ies la suprafaţă şi să trec prin faţa ta, spre cîmpul cu păpură. Fiindcă ştiu că nu-mi poţi da nici un sfat şi că numai astăzi eşti frumos. Ştiu însă tot atît de bine că în migdale există laptele amar numai pentru cei care, bîndu-l, renunţă să cîştige totul.

ANTONIO: Da, doamnă.

JEANETTE: Şi chiar de-aş face toate astea, — dacă m-aş spăla şi aş bea laptele amar —crezi că aş putea să mă ridic în vîrful picioarelor, să-mi încordez trupul asemenea unei secere deasupra căreia zboară o săgeată, pentru a nimici moartea? O, nemurire !

ANTONIO: Nu, doamnă. Nu, doamnă.

(Muzică)

ANTONIO *(din depărtare)*: Părinţi îngrijoraţi şi înspăimîntaţi ! Părinţi îngrijoraţi şi înspăimîntaţi ! A fost salvat...

POVESTITORUL: Din întîmplare, Antonio a fost acela care l-a descoperit pe tînăr. Ciudat a fost doar faptul că de astă dată nu a cerut bani lui Benedikt pentru această ştire. Sau poate totuşi, pînă la urmă, să fi primit. L-a găsit pe Stefano, care plecase de cîteva zile după ce, pe neobservate, se urcase pe vapor şi venise aci, în port, înfometat şi plin de praf. Fireşte că Antonio izbuti să afle totul. Tînărul fugise după ultima oră de şcoală, cu un certificat şcolar dezastruos, care arăta ca o dojană, luase cu el sfoară, o brichetă şi o foarfecă de grădină. Era un tînăr în care te puteai încrede, voinic şi glumeţ. Ar fi fost o plăcere să aibă şi fraţi. În noaptea porturilor, stafiile erau corăbieri. Velele împărţeau palme şi un glas de sirenă spunea: Nu rîde ! Taci din gură ! Fii atent ! Dacă te mai prind vreodată ! — Năvoadele stăteau în faţa caselor de pescari, întinse ca nişte plase de salvare pentru sinucigaşi. Bara de care atîrnau năvoadele, scîrţîia oftînd, pînă dimineaţa. Nu am să spun nimic acasă. Nu am să spun nimic acasă, chiar de-ar fi să mă omoare în bătaie, n-am să spun nimic acasă. Glasurile perfide ale sirenelor strigau: Aşadar nu ştii unde se află uscatul? Ţii atlasul de-a-ndoaselea ! Nu poţi deschide ochii să vezi graniţele ! Noaptea îşi deschidea ochii cîrpiţi de somn, ţinea strîns, cu degete tremurînde, atlasul, după care îl închidea fiindcă pămîntul nu avea loc în atlas. Desigur că acum tatăl intră în camera lui s-o cheme pe mama, să-i deschidă şifonierul şi să izbucnească într-un strigăt amarnic. Şi în cele din urmă să exclame: Ordinea înseamnă jumătate din viaţă ! Desigur că mama ascunde repede chipiul găurit (Se găurise cînd îl zmulsese din cuier). Desigur că acum tata strigă: Dă-mi toate astea mie ! Chipiul devenea deodată un corp delict, iar mama, îl prinde pe după gît pe tata, un fel de *advocatus diaboli*, iar copilul amîndorura, devine probabil « Avortonul iadului ». Ţara tot nu o găsi însă. Cînd se amestecă

https://biblioteca-digitala.ro

printre pasageri pe vapor, purtîndu-se ca şi cum ar fi fost cu o doamnă sau cu un domn sau ar fi făcut parte din rîndurile tinerilor motocicliști, era trist fiindcă din locul său nu putea vedea nimic, era plin de funingine şi nu putu să-l vadă nici pe căpitan şi nici măcar pe matelotul care-l luase drept încărcător de cărbuni. Cînd văzu insula, aceasta era încă minunată, ca o bucată de stea sau o cometă căzînd în mare şi apoi, fumegînd, ridicîndu-se din nou la suprafaţă. Cînd a păşit pe ea, insula nu mai era insulă. În copaci nu atîrnau curmale, lemne pentru un foc de lagăr nu existau. Peştii erau comercializaţi ca pe orice altă piaţă. Scoici şi fructe. Toţi oamenii locuiau în case, pieţele şi străzile erau dominate de negustori şi pline de zgomote. Cei care îl descoperiseră şi-l trădaseră fuseseră nişte copii. Fără prea multă vorbă, Antonio îl duse la primar. Pe drum cumpără pîine, tomate şi ceapă, iar la primărie s-a îndreptat direct spre camera autorităţilor. Cînd a revenit ca să se aşeze pe banca de pe gang, Stefano tocmai înghiţea ultimul dumicat şi se simţea sătul.

STEFANO: Antonio?

ANTONIO: Da, Stefano.

STEFANO: E-n regulă, Antonio.

(Muzică)

STEFANO: Antonio?

ANTONIO: Da, Stefano.

STEFANO: Dacă aş fi reuşit să pătrund pînă în inima insulei, n-ai mai fi reuşit să mă prinzi. Nimeni nu m-ar mai fi revăzut vreodată. Aş fi rămas în libertate. Niciodată în port, niciodată ! Aş fi studiat insula, aş fi studiat urmele animalelor, le-aş fi ademenit. Le pot imita glasurile. Ascultă ! *(Începe să fluiere, să chiţăie, să strige ademenitor).*

(Pauză)

STEFANO: De ce taci, Antonio? Tu ştii mult mai bine să faci toate astea. M-aş fi trezit odată cu soarele şi m-aş fi strecurat printre tufişe. Lianele le pot rupe cu mîna, iar acolo unde sînt mai dese le tai cu cuţitul. Uite aşa, cu tăişul înclinat. Cu cuţitul acesta, Antonio.

(Pauză)

STEFANO: La ce te gîndeşti, Antonio? Nu mă asculţi. Dar fii atent ! Fireşte că nu cunosc limba băştinaşilor. Dar nici armele nu mi le voi arunca, cînd mă voi apropia de unul dintre ei, şi-i voi striga: Fratele vostru alb, vrea să vină alături de voi. El vine din ţara cu vapoare şi păsări de oţel, dar are o inimă bună şi ar dori să fumeze pipa păcii cu voi ! ? Antonio !

(Pauză)

STEFANO: Antonio, sînt toţi bruni, aşa cum eşti tu? Condu-mă la ei şi arată-mi şi coliba ta. Mă vei lua la pescuit şi la vînat? Spune da. Peste un an, cînd ceilalţi vor da din nou examen şi cînd vor zvîrli cărţile, noi vom fi reuşit să avem un munte de peşte uscat. Tu îmi vei ajuta să-mi construiesc coliba mea, şi atunci ne vom tolăni la soare şi vom ronţăi sîmburi de pepene.

(Pauză)

STEFANO: Antonio, eşti tăcut ca o căpetenie bătrînă, care cunoaşte mii de motive pentru a vîna. Sau poate în toate astea ceva nu corespunde cu realitatea? Este în pericol oare insula? Am putea să ne lăsăm barbă şi să atacăm orice vapor care s-ar apropia. Am fi nişte piraţi temuţi, nu-i aşa, Antonio?

(Pauză)

STEFANO: Antonio, cred că va trebui să ne făurim un drept numai al nostru. Fiindcă dincolo nu există decît nedreptate. Sîntem piraţi, dar nu admitem ne-

https://biblioteca-digitala.ro

dreptățile. Pe toți care s-ar împotrivi, i-am lega de catarge. Iar pe cel care nu ar lăsa pe copii să spună tot ce au de spus, l-am lega și mai vîrtos.

Celui asupra căruia nu vom găsi decît o frînghie sau vreun ou de pasăre în buzunar, nu-i vom putea spune: Ai furat! Dar cel care va avea buzunarele pline de bani, va trebui să-i predea. Cel care spune: « Minți! », dar va continua să-și vadă liniștit de masă, va fi aruncat hrană rechinilor.

(Pauză)

STEFANO: Antonio, de ce nu spui nimic? Nu ești tu prietenul meu și nu sînt eu fratele tău? Sau faci parte și tu din rîndul albilor? Nu! Spune, nu! Tu ai să-mi spui acuma: Pleacă! Fugi! Aleargă! Drumul trece prin fața izvorului de argint de lîngă portocali, din care se pot culege sori în asfințit. În valea îngustă a Tăcerii animalele de povară stau gata pregătite pentru tine. Pornește spre interiorul insulei! Eu îți acopăr retragerea. Pînă ce ne vom revedea.

Pînă ce ne vom revedea.

Antonio, spune da.

Da, da, da, da.

ANTONIO: Nu, Stefano, nu.

Spun mai degrabă: Nu. Du-te acasă.

Și încăodată: Nu. *(Muzică)*

ÎN CASĂ

DEȚINUTUL: Glasul lui Antonio. Un glas frumos. M-ar putea ispiti și pe mine. O, timpuri fericite. Firește că mîine vor deschide poarta și-l vor chema: Antonio! — Da, domnule. — E-n regulă, Antonio! — Cît costă ziarul? Hai, dă-mi-l. Și fără să vrea, vor străbate paginile și-și vor umezi buzele. Așa dar tot e adevărat! Înfiorătoare poveste! Sînt fericit că nu mi-o povestește el! Nu știu dacă aș fi capabil să-l ajut ca să-și suporte prezența. A plecat spre următoarea pierzanie și eu trebuie să uit cît mai repede povestea aceasta.

Ei bine, nu-i așa?

Întrucît n-am fost scutit de povestea mea, o poți povesti pe a ta.

ROBINSON: Eu nu am nici o poveste. Nici o vină care să atîrne greu, nici o nefericire, care să mă apese, nici o iertare de care m-aș putea agăța. Nu stau aici pe seama nimănui.

DEȚINUTUL: Doar pe seama ta. Vezi, acest lucru ne desparte: pe seama cui trăim? Eu am trăit totdeauna pe seama altora. Asta menține echilibrul. Știi de ce anume aș mai putea rîde?

ROBINSON: Fumezi?

DEȚINUTUL: Cu plăcere. Fiindcă am răbdat prea mult. Fii atent cu chibritul. Ar putea lua foc scrisoarea.

ROBINSON: Cred că nu am să-i mai răspund. A fost o greșeală destul de mare din partea mea, că am făcut-o pînă acum.

DEȚINUTUL: Continuă! Continuă! Ai nevoie de curaj ca să fumezi după atîta vreme, să te lași cuprins de această vrajă, după atîta abstinență.

ROBINSON *(înviorat)*: Ascultă ce spune!... « și acum trebuie să trăiești pe insula aceea, o, așa ai fost tu totdeauna, piratule... » *(Se întrerupe brusc)*

DEȚINUTUL: Continuă!

ROBINSON: « ... tu, piratule, ce-ai spune dacă într-o bună zi aș sosi la tine și te-aș lua de acolo, mai înainte ca vulcanul să înceapă să scuipe foc și tu să trăiești otrăvit de apa din cisternă... » Pricepi acum? (înspăimîntat) Și ea este în stare să vină, înainte ca eu să-i fi așezat aci flacoanele, să-i fi oferit pijamaua și să mă joc cu poșeta, de parcă în ea s-ar găsi două bilete de întoarcere.

https://biblioteca-digitala.ro

DEȚINUTUL: Cum se numește?
ROBINSON: Ana.
DEȚINUTUL: Ce-aș mai rîde, de-ar apărea și aș avea prilejul s-o cunosc! Brunetă, încăpățînată, cu cine știe ce fantastic șal în jurul gîtului, impasibilă la sunetele fluierului și naiului, pe stîncile arse, cu un motor în inimă, cu o voce nu prea puternică, cu capul îmbuibat de interogatorii și cuvinte adecvate.
ROBINSON: Dar eu nu voi coborî în port ca s-o primesc. Nu-i voi da nici o lămurire. Sînt în stare să-mi astup urechile ca să nu-i aud bătăile în ușă. Voi urca pe terasă să aranjez acoperișul de trestie avariat de furtună. Va fi ultima mea ieșire definitivă dintr-o societate care mi-a distrus viața.
DEȚINUTUL: Deci, tot o poveste. Cunosc aceste mici secrete cu continuare. Succes umbrit de neîncredere și cu fluierături de la galerie. Apoi, mai tîrziu, succes invidiat și fluierături de la parter. O strălucită cădere.
ROBINSON: Dar eu nu sînt actor.
DEȚINUTUL: Ai fost împins totuși să faci pasul următor, să rostești cuvîntul următor. Toți au contribuit la joc. Și continuă să mai contribuie un pic. O știi prea bine.
ROBINSON: Nu știu.
DEȚINUTUL: Piesa se numește: « Am de trăit optzeci de ani, dacă-i voi atinge ». Ce va fi după aceea, nu știu, decît doar că încă în timpul desfășurării piesei s-a urzit împotriva mea o conjurație. Cine mă obligă să aștept finalul? Printre atîtea victime spiritul meu nu-i făcut să caute soluții. Cu ultima mea putere voi stinge luminile mai înainte și voi lăsa să cadă cortina. Cu ultimele puteri voi deveni invizibil. Pentru o clipă se va pune întrebarea: Ce s-a întîmplat? Nu se mai arată? La voi venea în fiecare vineri la pescuit. Ana a mai primit o scrisoare de la el. Se află pe o insulă. Nu mi-am imaginat că ar putea rămîne singur. Un om atît de vanitos, atît de mîndru, atît de plin de el, atît de vorbăreț, fără griji, fermecător... Un asemenea sac plin de calități va rămîne celorlalți. Și el va fi deșertat de cîteva ori. Apoi sacul va fi aruncat într-un colț. Uneori mai dai peste el, cînd revine în amintire. Da, un om ciudat, de fapt imposibil de conceput. Un fel de urmă în nisip, pe care o va șterge valul mării. Nimeni nu a mai auzit ceva despre el. Ana? Ea a plecat. Așa? Și trăiește cu această mîndrie imensă, cu acest om foarte obișnuit, cu acest dîrz și vorbăreț...
ROBINSON: Încetează!
DEȚINUTUL: Fiindcă stai acum de vorbă cu unul dintre cei mai obișnuiți oameni?... Este spre binele tău. Anii tăi sînt asigurați pînă la infinit. Ești invizibil.
ROBINSON: Liniște, liniște! Vreau să fie liniște. Vreau ca și soarele să mai slăbească și să înceteze și cicadele, să nu le mai aud nici pe ele...
DEȚINUTUL: Dar totuși auzi încă. Asta-i bine! La amiază nu trebuie să dormi chiar foarte obosit fiind.
ROBINSON: Ce vrei să spui cu asta?
DEȚINUTUL: Cicadele pot fi auzite perfect.
ROBINSON: Atît de perfect și de chinuitor, încît nu le poți ignora.
DETINUTUL: Cum sună?
ROBINSON: Sună întocmai cum începe să sune în mine. Cînd se face liniște nu mai simt foamea și setea; scrisorile nu le mai pot citi. Deci rămîn fără răspuns. Este întocmai ca în clipa în care mă desprind din îmbrățișări pentru a simți o nouă fericire.
DEȚINUTUL *(face impresia că a sărit în sus și vorbește stînd în picioare)*: Știi ce mi se pare? Că trebuie să plec, dacă nu vreau să fie prea tîrziu. Și mai știi ce mi se pare? Că despărțirile devin aproape invizibile. Mi-aș lega sacul dacă aș avea unul.

https://biblioteca-digitala.ro

ROBINSON: Va trebui să-ţi procur unul.

DEŢINUTUL: În sacul meu aveam pîine cu unt şi cărţi, pe vremea cînd mergeam la şcoală.

ROBINSON: Mape cu acte şi portofelul, cînd mergeam la slujbă.

DEŢINUTUL: Gardenii şi batistă parfumată cu lavandă, seara, cînd plecam de acasă şi-mi aranjam, pentru ultima oară, cravata în oglindă.

ROBINSON: O, da. Uneori ascundeam şi trandafiri. Era penibil să te duci cu trandafiri la o înmormîntare.

DEŢINUTUL: Desigur, era penibil. Dar totdeauna, în fiecare clipă aveam asupra noastră cîte o legăturică.

Aci s-au întîlnit doi fugari cu mîinile goale. Ei au petrecut cîteva ceasuri plăcute. Amiaza a trecut şi în port nu va mai intra nici un vapor. Ce se întîmplă? Văd că te-ai împăcat cu tine însuţi. Am să iau costumul de pe umeraş, un costum bun, pe care ţi-l dăruiesc pentru totdeauna. Camgarn de culoare deschisă cu nuanţe văratice. Dar văd că-ţi tremură mîna; ai aşezat costumul pe spătarul scaunului de parcă ai fi coborît un drapel, de parcă ţi-aş fi cerut un deget.

ROBINSON: Cred că, deocamdată, n-am să port costumul. M-aş simţi stingherit.

DEŢINUTUL: Poate că numai umerii s-au dezvoltat puţin din pricina înnotului: din pricina asta ai să te simţi stingherit o vreme. Mai tîrziu însă, nu vei mai simţi nimic.

ROBINSON: Ia-l!

DEŢINUTUL: Un costum bun, într-adevăr. Păcat că nu-mi vine.

ROBINSON: Încearcă.

DEŢINUTUL: Nu. Nu-mi poate veni bine. Este costumul dumitale. O maşină a oprit la curba de la poartă. Imediat se vor deschide portierele, şi apoi se vor închide. Este ora amiezii, ora cea mai lipsită de semnificaţie pe insulă, cînd arăţi ca ruina unei iluzii. O oră incoloră, bătînd în brun. Ca o mare arsă, ca un pămînt ars. Aşa spuneai *acolo*. Cerul era noros. Prin deschizătura pleoapelor se vedea albul ochilor. Pupila nu poate fi zărită. Paşii se apropie. Pentru fiul risipitor a fost sacrificat un viţel, iar între fraţi se procedează la un schimb de haine. E un schimb nerentabil. Fiindcă eu nu am pierit niciodată pe lumea asta: lumea m-a transferat, m-a permutat la un post avansat. Are ochii aţintiţi totdeauna asupra mea. Costumul meu este pe măsura mea, aşa cum şi al dumitale îţi este pe măsură. Aud paşi, nu departe de poartă şi dacă nu s-ar pierde totul în această lipsă de contur a amiezii, în acest zgomot chinuitor, monoton aş putea desluşi paşii unei femei cu articulaţii foarte flexibile, apoi paşii a doi bărbaţi care lasă să le alunece arma de pe umăr. Se tem oarecum. De aceea păşesc cu atîta gravitate — doi tineri care mai degrabă ar vîna păsări decît oameni.

E-n ordine.

O VOCE DE FEMEIE, DELICATĂ ŞI VIE: Deschide, măi piratule!

O VOCE DE BĂRBAT: Deschideţi!

O ALTĂ VOCE DE BĂRBAT: În numele legii, deschideţi!

(Un pumn mai slab şi doi pumni mai puternici bat în uşă. Muzica se transformă în zgomote de bătăi de tobă.)

DEŢINUTUL: A sosit deci clipa!

ROBINSON: Nu pot.

DEŢINUTUL: Deschide.

ROBINSON: Nu pot.

DEŢINUTUL: Atunci am s-o fac eu.

Muzică.

https://biblioteca-digitala.ro

POVESTITORUL: În timp ce își ascute creionul, își amintește că de-a lungul multor ani de fapt numele lui nici nu a existat. Apoi nici nu s-a mai vorbit despre el. Acum îi spun pe numele adevărat «Benedetto ». Ce viață ! Benedikt ține creionul deasupra hîrtiei și desenează două cercuri. Poartă pulover legat pe șolduri. În zilele călduroase, trebuie să-ți menții căldura, — e o taină pe care nu o descoperi decît după cîțiva ani de ședere în sud. În camera construită din piatră, cu ferestrele spre mare camuflate se află o masă, două scaune și un raft. Într-un colț stau stivuite ziare vechi, carnete de notițe și programe de cinematograf. Multe nu i-au plăcut lui aici. Oare cît timp i-a oferit insula un refugiu, cît timp a trecut de cînd se prăbușise la țărm mulțumind lui Dumnezeu, că a scăpat? Îl ascunsese tatăl lui Antonio cînd patrulele erau în căutarea dezertorilor, iar mai tîrziu, cînd ar fi putut să se întoarcă, după ce flăcările războiului se stinseră, ceva l-a reținut. Simțea dorința de-a relua lupta de fiecare zi, să-și dea votul, într-o vreme cînd nu aveai dreptul să votezi. Dar a trecut atîta vreme de atunci. « Sînt izolat de lume și nimeni nu-mi va da înapoi anii. Voluntar nu aș fi făcut-o » își spunea sleși. Acum stătea aici privindu-i pe marii aventurieri de pe urma cărora au rămas relele. Relele acestea se numeau boală și vrajă, dragoste și decepție, moarte și trecut și, legate de ele, amintirile. A învățat în schimb să rîdă; rîdea sincer și voios. Ceea ce poate să însemne: aveți nevoie de ele ! Era pe vremea trandafirilor agățători și cîțiva prieteni spuseseră: « Mi-am pus șapca fermecată și am parcurs o bucată de timp înapoi. Dar îmi face plăcere să vă văd, deși voi nu știți ce înseamnă să fii invizibil ! Atîta vreme cît călăul nu este din carne și sînge, puteți să mai scoateți capul din laț. Eu trebuie să aduc o mulțumire. Insula este verde, puțin pîrjolită în timpul verii, dar tot ceea ce trebuie să trăiască aici, trăiește la fel ca pretutindeni. Este drept că pîinea s-a mai scumpit, Lavinia se plînge de scleroză, dar Antonio este destul de vioi. Ar trebuie să se căsătorească.

BENEDIKT: Antonio?

ANTONIO: Da, Benedetto.

BENEDIKT: Aș *avea* o veste bună. Înțelegi? « Insula verde, țara viselor mele » *(Repetă textul dîndu-i intonație de melodie).* Visele trebuie să fie luate în considerație.

ANTONIO: Da, Benedetto.

BENEDIKT: Ce-ar fi să organizăm o serbare a cîinilor pentru marii noștri granzi? Insula ar deveni un paradis al animalelor. Alții sînt necăjiți, dorm din ce în ce mai prost de cînd haita s-a adunat și urlă la lună. Se caută morminte și monumente funerare pentru cîini. E impresionant și se profilează o nouă industrie.

ANTONIO: Da, Benedetto.

BENEDIKT: Și cine sînt cei ce vor veni? Vor fi mulți dintre cei care se află în voiaj de nuntă. Prea multe secretare. Birocrația va crește deodată. Iar în același timp, vor crește și bacșișurile.

ANTONIO: Da, Benedetto.

BENEDIKT: Și cine va distruge totul? Balerina, fiindcă are nevoie de un medic. Aci e periculos, crampele vor crește în mod inexplicabil. Antonio, privește-mă !

ANTONIO: Da, Benedetto !

BENEDIKT: Cum se numea oare omul care locuia în casa aceea mică albă, de pe promontoriul care se ridică din mare? Nu era un abonat. Efectua singur toate lucrurile. Poate că tot singur își spăla și cămășile. Ce să spui ! Te vei duce în sat să te interesezi.

https://biblioteca-digitala.ro

ANTONIO *(căscînd)*: Da, Bedenetto.

BENEDIKT: Dar nu merită. Nu ştiu dacă cineva l-a cunoscut.

ANTONIO: Da, Benedetto.

BENEDIKT: Deschide fereastra, Antonio. Întunecimea amiezii e pe cale să se împrăştie şi aş vrea să ascult cicadele. Poate că merită. O să facem şi o mică glumă şi-l vom numi pe omul nostru, Robinson. Robinson a făcut semne vaporului. Robinson se întoarce acasă.

ANTONIO :Da, Benedetto.

BENEDIKT: Eşti un ignorant, Antonio, şi faci totul ca să şi rămîi. Ce vă pasă vouă de ei? Mai sînt puţine clipe în care spun « vouă », fără a face parte din rîndurile voastre. Dar o rană nu se vindecă decît dacă nu o atingi.

ANTONIO: Da, Benedetto.

BENEDIKT: Mi-ar face plăcere să scriu însă despre altceva. Despre glumele noastre, bunăoară. Despre ţevile care nu se potriveau, atunci cînd se construia conducta de apă. Despre rechinul care s-a rătăcit în apele noastre şi a dansat cu trei bărci pînă ce epuizat, a fost prins de-ai noştri. Despre felul cum a zăcut cîteva ceasuri pe mal, după care a început din nou să danseze, de se cutremura pămîntul. Despre vremea cînd Franco a furat ceasul sfîntului Leonard, şi cînd noi l-am bătut. Şi de pe vremea cînd Maria şi-a crucificat cei trei copii, deoarece o părăsie bărbatul; despre vremea cînd nu mîncam cîte o zi întreagă, fiindcă eram foarte săraci.

ANTONIO: Da, Benedetto.

BENEDOKT: Asta am scris pe fila precedentă. Trebuie să ne apucăm de lucru. Lasă ferestrele deschise, Antonio. Curînd se va face linişte. Atunci se vor deschide prăvăliile şi oamenii vor ieşi din casă. Seara ne vom duce în port sau la cinematograful în aer liber, iar cînd zgomotul va fi foarte puternic, va fi cel mai frumos.

ANTONIO: Da, Benedetto.

BENEDIKT: Ăsta-i alt fel de zgomot. Vine din tufişuri, din copaci sau din pămînt, se spune. Dar este în legătură cu alt lucru: cîndva cicadele au fost oameni... Ah, Antonio, uite unde am ajuns cu poveştile noastre! Să ne apucăm deci să scriem: Robinson se întoarce acasă...

(Muzică)

POVESTITORUL: Totu-i în regulă. Altcineva se va muta în căsuţă, iar cînd vîntul va zmulge trestia de pe acoperiş, o va reaşeza, Spre sfîrşitul verii nu va mai rămîne decît puţină apă în cisternă. Şi el va privi în fundul cisternei şi va vedea ţiparul care se saltă după musculiţele care coboară pe pînza de păianjen. Vor mai pleca unii străini; alţii le vor lua locul. Dacă vor veni prea mulţi, preţul liniştii va creşte, iar plaja se va popula. La soare, chipurile palide se vor bronza şi nisipul se va scurge printre degete, pînă cînd o umbră va trece pe deasupra insulei şi va cădea o pană care a fost dusă de vînt. El şi? Aci e o insulă, ce mai vrei? Să-şi scoată soarele cuţitul şi vulcanul să-şi arunce cenuşa în capul tău? Nu vrei să te ridici şi să vezi dacă mîinile acestea sînt utilizabile? Sau vrei să părăseşti lumea ta şi mîndra ta captivitate? Nu căuta să uiţi. Aminteşte-ţi! Şi cîntecul aspru al dorinţei tale, va deveni carne.

Se stinge o muzică pe care am mai auzit-o cîndva. Eu o cunosc, o cunoşti şi tu. Vîntul trînteşte o uşă şi un drum coboară pe deasupra mării de la cer pînă la pămînt.

(Muzică)

https://biblioteca-digitala.ro

POVESTITORUL: Insula şi personajele despre care v-am povestit nu există. Dar există alte insule şi numeroşi alţi oameni care încearcă să trăiască pe o insulă. Şi eu am făcut parte din rîndurile lor şi-mi amintesc că într-o zi, cînd am coborît la ţărm, cineva s-a aproplat, venind din sens opus, fără să mă privească. Am înţeles de îndată, deoarece nici eu nu voiam să-l văd. Voia s-o termine cu « povestea » asta — cred că a fost o poveste neplăcută şi tristă pe care nu ţi-ar fi povestit-o, aşa cum nici eu nu i-aş fi povestit-o pe a mea. Da, cred că era spre amiază cînd amîndoi ne-am dat seama că trebuie să ne evităm. S-a întîmplat atunci ceva, ce ne-a împiedicat s-o facem. S-a auzit un strigăt dintr-un gîtlej uscat, o muzică, aş putea spune, un cîntec frenetic, sălbatic, coborînd de pe stînci spre drum şi prăbuşindu-se în mare. Ne-am oprit şi ne-am privit speriaţi.

Fiindcă o dată cicadele au fost oameni, care au încetat să mai mânînce, să bea şi să iubească, pentru a putea cînta într-una. Refugiindu-se în cîntec, au devenit mai supli şi mai mici şi acum nemai avînd dorinţe, cîntă, fermecaţi dar şi condamnaţi, deoarece glasul lor a devenit inuman.

În româneşte de L. VOITA.

https://biblioteca-digitala.ro

INGEBORG BACHMANN

CE AM VĂZUT ŞI CE AM AUZIT LA ROMA

La Roma am văzut că Tibrul, pe care nimeni nu-l preţuieşte, nu e frumos, şi că e destul de nepăsător faţă de cheiurile sale peste care se revarsă cînd iese din albie. Cargourile ruginite nu sînt folosite de nimeni, la fel ca şi bărcile. Arbuştii şi iarba înaltă sînt tencuite cu murdărie, şi pe balustrăzile singuratice dorm neclintiţi în arşiţa amiezii muncitori încremeniţi. Niciodată nu s-a răsucit vreunul, niciodată nu s-a prăbuşit vreunul. Ei dorm acolo unde platanii le fac umbră şi îşi trag cerul peste cap. În schimb am văzut că apa rîului e frumoasă, verde-mîl sau blondă — după cum o alintă lumina. Tibrul trebuie privit de-a lungul lui, nu de pe poduri, care sînt concepute ca nişte drumuri ce duc spre insulă. Tiburina e locuită de *Noialtri* — noi ceilalţi. Acest lucru trebuie înţeles în sensul că ea, insulă a bolnavilor şi a morţilor din timpuri străvechi, va fi locuită de noi, frecventată de noi ceilalţi, căci, în acelaşi timp corabie, ea pluteşte încet pe luciul apei, pe fluviul care nu simte povara pe care o transportă.

La Roma am văzut că bazilica Sfîntului Petru pare mai mică decît massa ei şi totuşi e prea mare. Înseamnă că Dumnezeu însuşi a vrut să-şi aibă biserica pe o stîncă dar totodată şi trainică. Aceasta se înalţă acum peste mormîntul sfîntului care se dezgroapă singur. Astfel că sfîntul însuşi o pune în primejdie şi o slăbeşte. Cu toate acestea marile sărbători sînt încă răsunătoare, cu baletele în purpură sub baldachine, iar în nişe aurul înlocuieşte ceara. *Chiesa granne divozzione poca.* Săracii însă se îngrijesc, în prevederea lor, ca biserica să nu cadă şi acela care a întemeiat-o îşi pune nădejdea pe intervenţia îngerilor.

La Roma am văzut că cele mai multe case seamănă cu Palazzo Cenci, în care nefericita Beatrice a trăit înaintea execuţiei ei. Preţurile sînt ridicate şi urmele

https://biblioteca-digitala.ro

barbariei pretutindeni. Pe terase, vase mari cu oleandri se usucă în favoarea florilor albe şi roşii: ele ar putea pluti departe, dar nu pot rivaliza cu mirosul de gunoi şi descompunere care face trecutul mai viu decît monumentele.

La Roma am văzut că în ghetto nu există seară în fiecare zi. Dar în ziua sărbătorii împăcării i se iartă fiecăruia pentru un an înainte. Aproape de sinagogă e întinsă masa într-o trattoria, cu vin şi mici peşti roşii de Mediterană, dreşi cu stafide şi seminţe de coconar. Bătrînii îşi amintesc de prietenii lor care au fost cîntăriţi în aur; cînd erau răscumpăraţi, camioanele mai opreau odată în faţa casei, însă ei nu mai reveneau niciodată. Dar urmaşii lor, două fetişcane scunde în fuste de un roşu-aprins şi un copil blond bucălat dansează printre mese şi nu-şi mai iau ochii de la muzicanţi. « Cîntă mai departe », strigă copilul bucălat şi-şi flutură boneta. Bunica lui începe să rîdă, cel care cîntă la vioară s-a făcut alb la faţă şi întrerupe melodia tărăgănată.

Pe Campo de Fiori am văzut că Giordano Bruno continuă să fie ars pe rug. În fiecare sîmbătă, cînd în jurul său se închid dughenele şi rămîn doar florăresele, cînd duhoarea de peşte, clor şi fructe putrezite se domoleşte, bărbaţii adună resturile care au mai rămas — după ce totul a fost vîndut prea ieftin, şi chiar în faţa ochilor săi dau foc mormanului. Din nou se înalţă fumul iar flăcările se răsucesc în aer. O femeie ţipă şi celelalte ţipă împreună cu ea. Şi fiindcă flăcările rămîn fără culoare în lumina puternică, nu se poate vedea pînă unde ajung şi încotro se îndreaptă. Doar omul de pe soclu o ştie şi totuşi nu se dezice.

Într-un bar din Roma am văzut şi am numărat: o pisică cu urechi caraghioase şi botul aproape chel, îmbrăcată cu pantaloni albi şi o vestă de culoarea mierii, din vremuri bune. Un chelner care turna cafeaua şi o lăsa să curgă pe delături. Un tînăr scund încins cu un şorţ pe dinainte, care spăla farfurii şi pahare şi care niciodată nu se culcă înainte de miezul nopţii. Clienţi care veneau şi plecau, şi unul singur care revenea mereu şi trăia din mici înghiţituri de amărăciune.

La Roma am văzut marile vile, înconjurate cu pini şi cedri naturali, şi cimişir tăiat în formă de animal fantastic. Pe Capitoliu am văzut dafinul şi în Forum iarba sălbatică, perfidă, şi am auzit cum iarba năpădea în amurg coloanele tocite şi zidurile crăpate, iar în depărtare larma oraşului şi zborul amăgitor al automobilelor.

Şi am mai văzut de acolo, de unde străzile Romei se bifurcă, cerul triumfal intrînd în oraş, fără să se încline sub nici un portal, lărgindu-se deasupra celor şapte coline, mai albastru după invaziile de pradă făcute pe ţărmurile Siciliei şi încărcat de mireasma fructelor din insulele Mării Tiraniene, nevătămat de atacurile neaşteptate din ţara briganzilor din Abruzzi, şi negru de ciorchini de rîndunele, mîntuit deasupra Apeninilor. Am văzut cerul solemn ca de hermelină, şi cerul umil ca din pînză de sac, şi am privit măreţele sale momente, executînd cu mîna sa uşoară secţiuni de aur peste acoperişuri.

Că fiecare îşi construieşte casa cum îi place, am văzut-o de atîtea ori, ca şi faptul că nici un plan nu se îmbină unul cu altul mai bine decît din întîmplare şi gustul pentru amănunt. Dar nici o artă nu ajunge să creeze acele intervale, cîmpuri izolate de soare şi umbră, şi nici o întîmplare nu rezolvă ecuaţia în care greutatea unui zid exprimă lipsa de greutate a unui turn. Casele sînt învăluite în pînză veche; culorile rămîn uscate pe ea. Abia cînd lumina pătrunde în stofa poroasă, apare culoarea pe care o vedem: un brun în stare de orice transformare.

La Roma am văzut că totul poartă un nume şi că aceste nume trebuie cunoscute. Lucrurile înseşi vor să fie chemate. Tronul Ludovicilor n-a căzut odată cu cel din urmă cap încoronat. Au rămas în picioare coloanele templului Venerei — ale acelui templu şi nu al altuia...

https://biblioteca-digitala.ro

Am văzut că acela care spune « Roma », denumeşte astfel lumea, iar Cheia Puterii e reprezentată prin patru litere: SPQR. Cine dispune de formulă, poate închide cărțile. O poate citi pe scutul autobuzelor de curse lungi, pe capacul unei guri de canal. Ea e legitimaţia fîntînilor şi a băuturilor taxate; semnul nobleţei unice, care a stăpînit oraşul fără întrerupere.

În gara Termini, am văzut că la Roma despărţirile sînt mult mai uşoare decît în altă parte. Căci cei ce pleacă lasă celor care rămîn o recipisă de bagaje ca semn al nostalgiei lor. Aproape de gară se mai păstrează un rest din zidurile lui Diocleţian şi către noul parapet de sticlă suspendat apar gravaţi trei chiparoşi într-o grafie clară. Clasicul este stilul cel mai simplu şi textele vechi sau noi îl reprezintă la fel de bine.

Cel care aruncă o monedă în Fontana di Trevi pentru a mai reveni, nu trebuie să se teamă că ofranda i-ar putea fi refuzată. Poate să fie liniştit. În timpul nopţii, un tînăr se aşează pe marginea fîntînii şi fluieră, ademenindu-i pe ceilalţi. Cînd toţi s-au adunat, tînărul se dezbracă şi coboară nepăsător în apă. Luna luminează scena, în timp ce el se apleacă tremurînd şi adună monedele. La sfîrşit, fluieră din nou şi în mîinile sale toate monezile se transformă în argint. Prada este indivizibilă sub clarul lunii, deoarece tînărul are aerul unui zeu printre ceilalţi, care îşi datorează aspectul hainelor lor sărăcăcioase.

Greu de văzut este ceea ce se află sub pămînt: tărîmuri de apă şi ţărmuri ale morţii. Scări care duc în jos către cisterne, pe care vîntul le-a sorbit pînă la fund, spre casele fîntînii boltite din console de piatră şi scobite în tuf moale, spre picături de sînge, care declanşează izvoare. Drumurile coboară în catacombe. Un chibrit este frecat uşor. Flacăra lui se deschide spre simboluri. Pentru o clipă apar: un peşte, un păun şi un porumbel, o ancoră şi o cruce, mîncare şi băutură. Chibritul se stinge repede, şi cei care merg în faţă înaintează în sus. La cotitură unul se opreşte şi întreabă: Din ce parte bate vîntul?

Dacă am fost ameţită vreodată la Roma, era cînd sirocoul învingea vîntul semeţ din munţi. Soarele purta atunci un soi de cămaşă şi strălucea într-o lumină falsă. E vremea cînd nefericirile se amplifică şi cînd un cuvînt lipsit de afecţiune este rostit cu uşurinţă.

Dar vîntul cald se reîntoarce în pustiu. Uneori el lasă să se prevadă aceasta, presărînd nisip roşu peste oraşul istovit şi mustrîndu-l că şi-a pierdut cumpătul. Cînd sirocoul se retrage, o face în taină şi în toiul nopţii, în timp ce noi dormim fără memorie. Iar în zori, către ora trei, cade roua. Cine veghează atunci, ar putea să se aplece să-şi umezească buzele!

Dimineaţa, la Roma mi-am aruncat plină de amărăciune privirile spre Testaccio. Cine îşi dă osteneala să zgîrie puţin pămîntul, găseşte dedesubt amărăciunea celorlalţi. Pentru cel ce caută în cimitir urma zidurilor aureliane, cioburile de pe Testaccio sînt nenumărate, dar lipsite de importanţă. Ţi se pare că ţii un nor mare cît o scoică la ureche şi auzi un singur glas, care a reţinut doar: « One whose name was writ in water » şi alături versurile lui Keats, o mînă de versuri de Shelley. Despre fiul cel mic al lui Humboldt care a murit de friguri plaustre, nici un cuvînt. Despre August von Goethe, de asemeni nici un cuvînt. De la pictorii muţi ca von Karsters şi Marées au rămas cîteva linii, o pată de culoare, un albastru savant. Despre ceilalţi muţi nu s-a ştiut niciodată nimic.

La Roma am auzit că unii au pîine, ce-i drept, dar n-au dinţi şi că muştele se aşează pe caii mai slabi. Că unuia i se dăruieşte mult şi altuia nimic; că acela care se întinde prea mult, se rupe şi numai o coloană puternică ţine casa în picioare o sută de ani. Am auzit că pe lume există mai mult timp decît raţiune, dar că ochii ne sînt daţi pentru a vedea.

În româneşte de ŞTEFAN DELUREANU

https://biblioteca-digitala.ro

https://biblioteca-digitala.ro

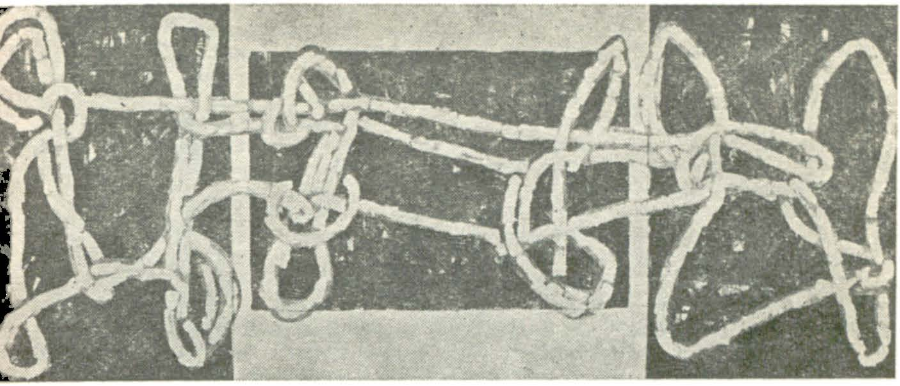

« Dansul II »

POEŢI DIN QUÉBEC

https://biblioteca-digitala.ro

OVIDIU COTRUŞ

ASPECTE ALE POEZIEI DIN QUÉBEC

Dintre căile de înţelegere ale unui alt climat social şi spiritual decît acela în care te-ai format, cea mai la îndemînă — şi, deseori, singura accesibilă — este calea documentaţiei livreşti. Dacă nu se reduce la o succesiune rapidă de imagini şi senzaţii şi dacă este susţinută de documentaţia prealabilă, călătoria reprezintă un mod mai complex de a-ţi apropria un univers spiritual necunoscut. Dar pentru ca o călătorie să-şi dea roadele dorite, este necesar ca un om de baştină, înrădăcinat organic în peisaj şi în destinul poporului său, să te iniţieze în tainele locului. În felul acesta, modelele culturale preexistente în conştiinţa noastră nu ne vor împiedica să vedem adevărata faţă, cea ascunsă, a lucrurilor. Rătăcind prin vechiul Montréal, copleşit de amintirea vechiului Paris sau a Romei, călătorul va rămîne desigur decepţionat. Însuşi conceptul de « vechime » trebuie, în acest caz, modificat pentru a nu deveni obstacol al unei cunoaşteri adecvate. La fel, încercarea de a înţelege problematica socială şi politică a Québecului, pornind de la experienţa democraţiilor occidentale, a celei americane sau chiar a democraţiei canadiene, privită ca un fenomen omogen, fără să ţinem seama de particularităţile etnice, istorice şi sociale ale acestei regiuni, este sortită eşecului.

Acum cîţiva ani, la Paris, în casa veşnic primitoare a prietenului meu, poetul Robert Marteau, l-am cunoscut pe unul dintre cei mai valoroşi poeţi ai Québecului, Fernand Ouellette. În afara unor informaţii dramatice cu caracter social-politic, nu aveam, la acea dată, decît foarte vagi idei despre literatura din Québec. Citisem cîteva poezii de Saint-Denys Garneau şi volumul antologic al lui Alain Grandbois, întocmit la Seghers de către poetul şi criticul Jacques Brault. Simţisem că mă aflu în faţa a doi poeţi remarcabili, dar n-am reuşit să le descopăr specificitatea « québecoază ». Întrucît se adresa unui public puţin interesat de valorile din afara graniţelor Franţei, chiar dacă acestea aparţineau aceleeaşi comunităţi linguistice, studiul introductiv al lui Jacques Brault urmărea să reliefeze în primul rînd universalitatea operei lui Alain Grandbois.

https://biblioteca-digitala.ro

La fel, şi criticul René Garneau, citat de Jacques Brault în studiul amintit, temîndu-se că o specificitate prea acuzată ar atenta la universalitatea operei poetice a lui Grandbois, spune următoarele: « La un poet atît de abil ca Grandbois, nimic din substanţa poemului, din factura sa, nu revelează în mod clar originea lui canadiană. Poezia este, în cazul de faţă, un admirabil paşaport fals. Prin modul său de a se apropia de lumea sensibilă, prin lentele ocoluri făcute de paşii săi, adaptaţi lungilor distanţe, prin nuanţa cu atît mai sfîşietoare a plîngerii sale cu cît izvorăşte dintr-o decepţie mai profundă — acest accent nu se întîlneşte într-o civilizaţie care a trăit toate experienţele — poetul canadian îşi revelează o identitate pe care altfel nu i-am fi bănuit-o, . . . după cum fluviile şi arhipelagurile lui Grandbois evocă în mod subtil o geografie pe care o cunoaştem bine ». Deci opera lui Grandbois îşi revela specificitatea prin trimiteri la peisajul ei originar mult prea subtile pentru cel neiniţiat în prealabil asupra universului spiritual al Québecului.

Fernand Ouellette a fost prima voce vie prin care mi s-a dezvăluit acest colţ de lume, arid dar primitor, unde toţi scriitorii se simt răspunzători faţă de o anumită moştenire ce nu poate fi altfel apărată decît prin făurirea unui viitor lipsit de incertitudinile prezentului. Orice artist din Québec este un om de cultură şi un om de acţiune. În Fernand Ouellette omul de acţiune e subordonat omului de cultură, aşa că vocea lui îmi transmitea o imagine sublimată a frămîntărilor acestei ţări, Printr-un alt poet de seamă al Québecului, Gaston Miron, mi-a fost dat să cunosc, imaginea nemijlocită a aceloraşi frămîntări. Fiind în primul rînd om de acţiune, concepînd cultura ca o armă de luptă, Gaston Miron a declarat în repetate rînduri că principala funcţie a poetului este polarizarea energiilor latente ale unui popor. Izolarea într-o problematică individuală, strict estetică, reprezintă golirea operei de artă de sarcinile ei existenţiale. Destinul omului fiind comunitar, el nu se regăseşte pe sine decît înlăuntrul comunităţii, nicidecum în labirinturile experienţei subiective. Această atitudine exprimată prin poezia lui, prin cîteva eseuri şi manifeste (manifestul «Notes sur le non-poème et le poème », apărut în 1965, a surprins prin virulenţa lui polemică) a stat la temelia mişcării literare a grupului reunit în jurul casei de editură *L'Hexagone* (1953), care — după cum observă chiar şi un critic puţin dispus să-şi sacrifice luciditatea elanurilor umanitare ca Gilles Marcotte, a făcut să se nască în Québec « conştiinţa unei responsabilităţi colective a poeziei ». Referirea la mişcarea Hexagonului este necesară atît pentru înţelegerea literaturii trecutului, operele scriitorilor mai vechi fiind supuse unor lecturi şi valorificări determinate de această orientare, cît şi pentru literatura ulterioară acestui moment, noile tendinţe literare definindu-se prin raportare la poziţiile teoretice enunţate în cadrul acestui grup. De fapt nu se poate vorbi de poziţii teoretice, ci mai mult de atitudini programatice, al căror deosebit ecou în epoca guvernării conservatoare a lui Duplessis, care a durat pînă în 1960, este profund simptomatic. Prima carte apărută la Hexagone atestă existenţa acestui spirit colectiv. Volumul de versuri *Deux sangs* de Gaston Miron şi Olivier Marchand, cuprinde două « hors-textes » de Mathilde Ganzini şi Jean Claude Rinfret, coperta fiind realizată de Gilles Carles. Dintre cei şase întemeietori ai *Hexagonului*, cinci participă efectiv la editarea primei cărţi. Datorită orientărilor prea îndrăzneţe ale grupului, casa de editură s-a menţinut prin propriile ei puteri, fără subvenţii oficiale. În asemenea condiţii, *Hexagonul* a reuşit să publice, în decursul timpului, operele celor mai reprezentativi scriitori din Quebec. Aici s-au publicat, începînd cu poeziile complete ale lui Alain Granbois şi cu poeme ale unor clasici în viaţă, ca Rina Lasnier, şi sfîrşind cu manifestele gălăgioase ale lui Péloquin, poeţi diferiţi ca orientare artistică, uniţi însă prin interesul manifestat faţă de problemele vitale ale patriei lor. Jean Paul Filion, Claude Fournier, Juan Garcia, Jacques Godbout, Gertrude Le Moyne, Luc Perrier, Pierre Perrault,

https://biblioteca-digitala.ro

Yves Préfontaine, Michel van Schendel, Pierre Trottier şi mulţi alţii (am citat numai poeţi), au găsit la *Hexagone* o atmosferă de familie. Deşi suprarealiştii îşi aveau editura lor preferată *Erta*, atît Paul Marie Lapointe cît şi Roland Giguère sau Gilles Hénault şi-au tipărit la *Hexagone* antologiile reprezentative. Doi dintre cei mai valoroşi poeţi contemporani, Jean Guy Pilon şi Fernand Ouellette au fost impuşi atenţiei publice de către această casă de editură. Programul grupului era, după cum se vede, destul de încăpător şi deloc exclusivist. Într-un prospect din 1954, la un an după înfiinţarea editurii, se spune : « Cei reuniţi în Echipa Ediţiilor *Hexagonului* cred într-o acţiune pe plan editorial. În această credinţă intră în egală măsură o nevoie vitală şi voinţa de a realiza ceva. . . Echipa se bazează pe un număr din ce în ce mai mare de colaboratori. . . Veniţi din orizonturi diferite, de formaţii diverse, toţi sînt încrezători în ceea ce sînt şi în mediul lor de baştină ». Activitatea *Hexagonului* a trezit spiritul de emulaţie între edituri. *Orphée*, *Erta* şi *Exterel* în Montréal, *Garneau* în oraşul Québec şi celelalte (în total, astăzi sînt 30 de edituri în Québec), au desfăşurat în ultimele trei decenii o activitate spectaculoasă, tipărind mii de volume de literatură, albume de artă, studii sociale, politice etc.

Astăzi istoria *Hexagonului* reprezintă un capitol important al istoriei literaturii din Québec. Entuziasmul cîtorva tineri a reuşit să înfrîngă rutina, inerţia şi să deschidă literaturii din Québec un drum nou, urmat cu încredere şi de exponenţii vechilor generaţii. Toate aceste fapte, revelate de verbul neastîmpărat al lui Gaston Miron, mi-au fost apoi confirmate de studii pătrunzătoare ca acelea ale lui Gilles Marcotte, André Belleau, Jacques Brault, sau de profesiunile de credinţă ale celor mai importanţi scriitori din Québec.

Fernand Ouellette mi-a arătat la Paris o poartă către sufletul Québecului, poartă aflată într-o zare prea îndepărtată de locurile mele natale, şi pe care am reuşit s-o deschid în tovărăşia lui Gaston Miron. Era în 1972, la întîlnirea scriitorilor de la Montréal avînd ca temă : *La littérature et l'errance*. De la căderea nopţii pînă după răsăritul soarelui, am rătăcit cu Gaston pe străzile Montréalului. Nici o clipă poetul nu mi-a vorbit despre problemele sale, nici măcar despre poezie, decît în măsura relaţiei dintre artă şi problemele esenţiale ale Québecului. Explorarea cu Gaston a Montréalului în timp de noapte reprezintă o admirabilă iniţiere. Trecutul este retrăit sub lumina proiectată asupra lui de un viitor rîvnit cu ardoare şi nelinişte. O casă în care a stat cîndva Jacques Cartier, primul explorator şi colonizator francez al Québecului, o veche biserică sau o cafenea unde noctambulii de toate vîrstele discută şi se agită cu dezinvoltură, liniştitul cartier chinezesc, sau unele « quarters » englezeşti zăvorîte într-o « splendid isolation », totul mi se înfăţişa în culori familiare, datorită vervei nepotolite a călăuzei mele, cu faţa iluminată de o bucurie copilărească de cîte ori simţea participaţia mea la soarta Québecului.

Jacques Cartier explorează Canada pornind de la Terra Nova şi întemeiază primele aşezări franceze de-a lungul fluviului Saint Laurent — investit de atunci cu o demnitate mitică — în prima jumătate a secolului al XVI-lea (1534). Adevărata istorie a colonizării începe însă în secolul al XVII-lea, pe timpul lui Ludovic al XIV-lea, odată cu numirea lui Jean Talon ca intendent al Noii Franţe (1665). Franţa şi Anglia încearcă să-şi supună triburile aborigene în lupta pentru dominarea noii lumi, luptă sfîrşită în cele din urmă cu victoria engleză, confirmată de tratatul de la Paris (1763) prin care Canada este cedată Imperiului britanic. Înainte de tratatul de la Paris, francezii cedaseră spaniolilor New Orleans şi partea din Louisiana situată la est de Mississippi. Întreg continentul intră într-o perioadă de colonizare britanică destul de sigură de sine pînă la izbucnirea războiului anglo-american din 1812—1814.

Deşi o dată cu colonizarea britanică legăturile economice şi politice dintre Franţa şi Canada sînt rupte, iar imigrarea continuă schimbă cu timpul raportul

https://biblioteca-digitala.ro

de forțe în favoarea populației anglofone, teriitorile cu o populație precumpănitor franceză păstrează relații sporadice cu metropola. La izbucnirea Revoluției Franceze, vîntul speranței suflă și deasupra Canadei. Procesul de liberalizare este însă foarte lent și de-abia după războiul de secesiune colonizatorii consideră că este necesar să recurgă la o strategie mai elastică.

O cultură autonomă cu trăsăturile ei de specificitate nu se dezvoltă, însă, decît tîrziu. Folclorul împletind elemente ale experienței colonizatorilor cu elemente autohtone de obîrșie indiană nu va atrage interesul scriitorilor francezi. Canada rămîne pentru metropolitani o veche posesiune abandonată, un eventual teren de afaceri sau de refugiu, nicidecum o țară francofonă cu un potențial creator original. Adevăratele începuturi ale literaturii canadiene, fixate în secolul XIX, nu reprezintă decît imitații nesemnificative ale modelelor europene. Un poet ca Louis Fréchette va relua în modul mimetic marile teme hugoliene fără să reușească să-și descopere propria personalitate. Mai autentici, cu o voce proprie, sînt Octave Crémazie și Émile Nelligan. Opera primului, vast repertoriu al temelor și al atitudinilor romantice, dovedește o reală sensibilitate artistică subminată însă de insuficiență expresivă. Mai modern, receptiv față de noile tendințe (parnasianism, simbolism, etc.), Émile Nelligan, datorită virtuozității sale, virtuozitate care îi lipsea lui Crémazie, și-a păstrat pînă astăzi un grup de admiratori credincioși. Deși istoriile literaturii franceze, atente la valoarea intrinsecă a operei, nu-i amintesc, în cuprinsul literaturii Québecului, ei au îndeplinit o importantă funcție de sincronizare. Chiar nereușita lor va constitui un prilej de meditație pentru urmași, creînd premizele viitoarei dezvoltări a poeziei din Québec, care, deși va continua, prin opere ca acelea ale lui Paul Morin sau Simone Routier, să aclimatizeze, dincolo de ocean, procedee caracteristice poeziei franceze a epocii, își va descoperi adevărata identitate prin creația unor scriitori foarte deosebiți ca structură, Alfred Desrochers și Jean-Aubert Loranger.

Cunoscător al cîtorva literaturi europene, inițiat în toate tainele limbii și ale prozodiei franceze, refractar inovațiilor formale, Alfred Desrochers este primul poet în opera căruia apare o problematică specifică Québecului. El își întoarce privirile spre satul canadian, păstrător al structurilor tradiționale și element constitutiv al rezistenței etnice, arătîndu-se ostil orașului în curs de anglicizare și americanizare. Problematica social-politică și filozofică — conflictul dintre ordinea naturii, respectînd diferențele specifice dintre țări și regiuni, și ordinea civilizației moderne, tinzînd spre uniformizarea tehnicistă a lumii — exprimată cu măsură și fără spirit polemic și integrată organic într-o operă concepută în respectul canoanelor, îi asigură o situație stimabilă în ochii posterității. Împreună cu Robert Choquette, Desrochers reprezintă o direcție tradiționalistă în poezia din Québec, lipsită de continuitate, dar nu și de valoare estetică și istorică. Lărgimea intelectuală a lui Desrochers s-a dovedit și în intervențiile sale critice, în pătrunzătoarele pagini dedicate lui Robert Choquette și, îndeosebi, în cele închinate analizei poeziei lui Alain Grandbois, poet de care îl despărțea atît structura cît și formația sa artistică.

Spre deosebire de Desrochers, Jean-Aubert Loranger, tip de boem, de disociat psihic, care nu-și găsește locul în lume, îl precedă și îl anunță pe Saint-Denys Garneau. În 1922, volumul *Les Atmosphères* (titlul indică descendența simbolistă a poetului) a trecut aproape neobservat, libertățile prozodice pe care și le lua poetul contrazicînd în mod flagrant mentalitatea literară a epocii. Redescoperirea lui Loranger aparține vremii noastre. Triumful postum al lui Saint-Denys Garneau și recunoașterea unanimă a lui Alain Grandbois ca marele poet al perioadei postbelice, au îndreptat atenția criticii și asupra nefericitului lor precursor.

https://biblioteca-digitala.ro

Ca şi Nelligan sau Loranger, dar la un prag al expresiei mult mai diferenţiat, Saint-Denys Garneau reprezintă tipul poetului damnat, sortit să dea glas prin opera lui sentimentului singurătăţii fundamentale a omului în lume. Izolat într-un limbaj poetic, deosebit de limbajele vernaculare, dar punînd mereu sub semnul întrebării însăşi puterea de semnificare a limbajului, el se lasă uneori ispitit de chemările luminoase ale lumii din afară. O bucurie mergînd alături de el îi dă iluzia comunicării; poetul imaginează jocuri de echilibru, transfuzii de sînge, tot felul de alchimii pentru a-şi sincroniza pasul cu acela al bucuriei. Cei doi poli ai poeziei lui Saint-Denys Garneau sînt nostalgia comunicării şi imposibilitatea realizării ei. Punţile par să se refacă, apoi se rup din nou, şi după fiecare moment al acestei dialectici oscilante, poetul se descoperă pe sine într-o singurătate mai esenţială ce depăşeşte sensul psihologic şi moral, dobîndind un sens metafizic. Spunînd că Saint-Denys Garneau a scris o «poezie fără voce», Jacques Brault atrăgea atenţia asupra sarcinii existenţiale a unei forme de lirism, care îşi transcende propriile determinări subiective. Saint-Denys Garneau rămîne un poet al iremediabilului, pe linia inaugurată de Baudelaire, măcinat în exilul său interior de un sentiment de culpabilitate atît de intens, încît pare un reflex în propria-i conştiinţă a păcatului originar. În afara unui volum de 24 de pagini *Regards et Jeux dans l'Espace* publicat în 1937, toată opera lui, înglobînd pînă în prezent 1300 de pagini, este postumă. Cum putea fi recuperată vocea solitară a poetului, refractară oricărui angajament, mărturisind într-un limbaj esenţializat eşecul iremediabil al existenţei, de către generaţia *Hexagonului*? Singurătatea sa a fost interpretată ca însingurare, ca o formă de alienare, provocată de mărginirea şi de spiritul conservator al societăţii canadiene din acele timpuri. « Ils m'ont tué », spune undeva poetul, victimă şi acuzator al lumii sale. Poetul a fost acceptat printre precursorii noilor generaţii, nu în calitate de luptător, ci de martir. Însăşi vîrsta la care s-a stins — 31 de ani — încuraja transpunerea vieţii sale într-un plan de legendă. Favorurile noilor generaţii s-au îndreptat însă spre contemporanul său mai vîrstnic şi mai norocos, Alain Grandbois.

Cariera literară a lui Grandbois a început destul de tîrziu, după ce poetul a cutreierat globul pămîntesc de la un capăt la celălalt, culegînd nenumărate impresii, cunoscînd scriitorii importanţi ai timpului, bucurîndu-se cu un adînc sentiment de plenitudine vitală, de succesele sale erotice, literare şi sociale, dar păstrînd totodată faţă de ele distanţa unui înţelept oriental. De fapt, exceptînd poemele, publicate în tiraj confidenţial la Hankeu în 1934, necunoscute pînă după război, cînd au fost adăugite volumului său de debut *Les îles de la nuit* (1944), activitatea creatoare a lui Grandbois a început să-şi dea roadele abia după încheierea perioadei sale dionisiace. El îşi reactualizează în conştiinţă trăiri de altădată, purificîndu-le astfel de excesul de încărcătură emoţională. Această libertate o dată cucerită, poetul a ştiut să-şi construiască universul poetic cu luciditate. Deşi a cunoscut bine suprarealismul, n-a fost ispitit de dicteul automat: a meditat însă asupra acestei experienţe — ca şi asupra altor experimente artistice, îndeosebi franceze — reţinînd din ea doar elementele compatibile cu structura sa artistică. « Ceea ce distinge pe acest poet canadian — spune Jacques Brault în studiul citat — de majoritatea celorlalţi poeţi, este faptul că prin temperament şi prin formaţie, el merge în mod natural către marile teme ale poeziei universale şi găseşte cu uşurinţă accentele şi ritmurile potrivite. Teme exploatate deja, tehnici cunoscute, bineînţeles. Dar putem să ne mirăm că, după ce a trăit ani de zile în Franţa, martor uimit al marilor experienţe poetice de dinainte de război, Grandbois le-a reluat în Canada, topindu-le în creuzetul unei sensibilităţi marcate în acelaşi timp de Franţa, de Orient şi de America ». Dacă poezia lui Saint-Denys Garneau este reprezentativă pentru acea parte a Americii numită Québec, doar prin refuzurile ei, Alain Grand-

https://biblioteca-digitala.ro

bois, deşi n-a urmărit o specificitate explicită, a dat glas şi componentei americane a sufletului canadian. Mai îndrăzneţe decît cele ale lui Saint-Denys Garneau, inovaţiile sale au devenit un bun general al poeziei din Québec, constituind o invitaţie la perpetua înnoire. Dar nu în latura aceasta de inovator, care i-a asigurat recunoaşterea tinerilor, trebuie căutată valoarea lui Grandbois, ci în orfismul său — semnalat prima dată de Pierre Emmanuel—, în voinţa sa de a transfigura realul prin mijlocirea cuvîntului. Ca atare, punctul de sprijin al poeziei sale se află în inima realităţii, acceptată şi iubită ca o valoare în sine, purtătoare a unor valori posibile mai înalte, pe care urmează să le descopere poetul prin cîntarea şi prin tăcerile sale. Spre deosebire de Saint-Denys Garneau, Grandbois este un « Ja-Sagender », consimţind cu voluptate la seducţiile pe care viaţa şi natura le exercită asupra sa. Chiar dacă preferinţele mele merg spre monotonia şi limbajul despuiat al lui Saint-Denys Garneau, trebuie să recunosc că poezia lui nu deschide decît o potecă, sfîrşind adesea într-o înfundătură, în timp ce poezia lui Grandbois, prin diversitatea ei cromatică, prin îndrăznelile şi vertigiile sale, tratate cu o abilitate de mare artifex, a eliberat poezia canadiană de complexele ei provinciale deschizînd urmaşilor un drum larg care, deşi nu este prea umblat (între timp alte drumuri, mai strîmte, au părut mai atrăgătoare), stă în faţa noastră ca o neobosită chemare spre aven-tură.

Din aceeaşi generaţie cu Saint-Denys Garneau şi Alain Grandbois fac parte două poete remarcabile, Anne Hébert şi Rina Lasnier, poete care participă şi azi la viaţa literară a Québecului. După volumul ei de debut *Les songes en équilibre* influenţat de Saint-Denys Garneau, Anne Hébert ne oferă prin *Le tombeau des rois*, volum prefaţat de Pierre Emmanuel, o suită de meditaţii lirice, sprijinite pe experienţa mitică şi istorică a umanităţii. Aparenta obiectivitate a acestor poezii — fiecare afirmîndu-şi autonomia şi solidaritatea cu ansamblul — disimulează un lirism concentrat, de mare tensiune dramatică, transmiţîndu-se cititorului cu mai multă eficienţă decît în cadrul discursului confesional. După *Le tombeau des rois*, volumul *Poésie, solitude rompue*, precedat de o prefaţă programatică, o aşează pe Anne Hébert în vecinătatea grupului de la *Hexagone*. « Poezia — spune poeta — nu este repaosul din ziua a şaptea. Ea lucrează asupra inimilor din primele şase zile ale lumii, în tumultul pămîntului şi al apelor amestecate, în truda vieţii care îşi caută hrana şi numele. Ea este sete şi foame, pîine şi vin ». De acum încolo, deşi tumultul va invada versurile poetei, orînduite într-o proză cu un ritm foarte liber, poezia rămîne pentru Anne Hébert un sacerdoţiu, descifrarea « misterului cuvîntului » (titlul unui alt volum de versuri) şi purificarea lui, pentru a-l dărui, cu simplitate, mulţimilor din ţara ei şi de pretutindeni.

Bogatele referinţe culturale din poezia Rinei Lasnier (cea mai productivă dintre poeţii acestei generaţii) ascund şi exprimă o meditaţie lirică mai stufoasă decît cea a lui Anne Hébert, dar nu mai puţin autentică. Cultivînd cu aceeaşi virtuozitate versul regulat ca şi versul liber, recurgînd deseori la simboluri biblice sau din istoria marilor civilizaţii, Rina Lasnier a rezistat — şi acesta este un merit inestimabil în vremea noastră — ispitei poematizării, aşa zisului poem neîntrerupt, care sfîrşeşte nu datorită necesităţii, ci datorită crizei de respiraţie a poetului. Ea construieşte cărţi, nu succesiuni de versuri adunate în mod convenţional în volume grăitoare ce nu sînt decît pentru potenţialul expresiv al poetului la nivelul confesiunii conştiente sau inconştiente. Cu fiecare carte, Rina Lasnier înalţă un univers de semne, alese după puterea lor de a figura atitudinea poetei faţă de lume şi viaţă într-un moment determinat al evoluţiei sale. Sensibilitatea ei poetică nu este absentă, cum pretind partizanii deslănţuirii orgiastice a cuvintelor, ci subordonată viziunii dătătoare de sens. Ceea ce pierde în spontaneitate, poezia Rinei Lasnier cîştigă

https://biblioteca-digitala.ro

în profunzime, rămînînd un exemplu de gravitate şi de simţ al responsabilităţii faţă de cuvînt.

Nu acelaşi lucru s-ar putea spune despre reprezentanţii avangardei, în speţă despre suprarealiştii din Québec. Prima lor manifestare de amploare datează din 1948, anul apariţiei manifestului « Le refus global », redactat de pictorul Paul Borduas. Şi aici, ca şi în alte părţi ale lumii, suprarealismul şi-a dovedit fertilitatea mai mult în domeniul artelor plastice decît în cel al literaturii. Poeţi de seamă, proveniţi din suprarealism, ca Paul Marie Lapointe, Roland Giguère, Gilles Hénault şi alţii, s-au realizat în măsura în care, beneficiind de avantagiile formulei, au izbutit să o depăşească. Chiar şi un Claude Gauvreau, cel mai fidel poziţiilor iniţiale, este cu adevărat interesant, din punct de vedere artistic, în poemele în proză din *Sur fil métamorphose* (1956), deloc tributare dicteului automatic. Restul operei lui Gauvreau este, după cum spunea Gilles Marcotte « o pădure virgină de materie verbală, o întretăiere de drumuri pierdute unde sensul nu apare decît rareori şi numai pentru a fi imediat denunţat ». Vocaţia de contestatar pe plan social, etic şi estetic a lui Claude Gauvreau n-a ezitat nici în faţa experimentelor letriste de tipul: « gastribig aboulouc nouf geuleurr naumanamanalana uquer algilztri stubglect . . . » etc. etc. Inutil să continuăm. Un descendent al suprarealismului, Claude Péloquin, îşi compune opera din manifeste (« Manifeste subsiste », « Manifeste infra ») şi din versuri (deşi scriitorul s-ar putea simţi jignit de un asemenea apelativ aplicat producţiei sale) menite să ilustreze adeziunea sa necondiţionată la automatism. Din toată această agitaţie, simptomatică pentru o epocă de criză a tuturor valorilor şi de punere sub semnul derizoriului a concepţiilor acreditate despre funcţia şi finalitatea artei, se desprind totuşi cîteva nume de poeţi autentici.

Încă de la primul său volum *Le vierge incendié* (1948), opera lui Paul Marie Lapointe se anunţa, dincolo de aparentul ei automatism, ca o încercare patetică de a stabili un contact, la nivel muzical, cu realitatea. Ritmurile sincopate, repetiţiile obsesive (influenţe ale muzicii de jazz, binecunoscută scriitorului) singularizează poezia sa în climatul artistic al Québecului. Roadele acestei căutări le vom descoperi în amplul şi truculentul poem *Les arbres*, arzătoare « căutare a cîntecului, a fructelor şi a căldurii ». Revărsarea verbală tumultuoasă din *Les arbres* îşi va găsi un principiu ordonator tocmai datorită meditaţiei poetului asupra muzicii de jazz. « Cea mai înaltă formă de poezie, ca şi cea mai înaltă formă de artă nu pune nici o frînă expresiei, cu toate că excelenţa ei provine dintr-un *artizanat* prealabil, aplicat atît materiei creatorului cît şi materialului propriu-zis. Forma de improvizaţie particulară jazzului — ad libitum pe o *structură dată, lineară şi verticală* — îmi pare că exprimă, în modul cel mai concret, forma noii poezii ». O asemenea profesiune de credinţă ne aminteşte că ne aflăm totuşi în America şi că poezia din Québec nu poate fi tratată pur şi simplu ca un capitol exotic al poeziei franceze. Cultivînd şi poezia angajată, ca în volumul *Pour les âmes* (1965), contemplînd nu numai aspectele dramatice ale firii, ci şi aspectele ei fragile (*Courtes Pailles*), slăvind căldura solară ce se revarsă peste pămîntul îngheţat al Québecului, Paul Marie Lapointe năzuieşte, în toate ipostazele, înspre poezia de cunoaştere. Însuşi titlul culegerii sale definitive de versuri *Le réel absolu* este edificator.

Dacă poezia lui Lapointe se hrăneşte dintr-o meditaţie asupra muzicii, cea a lui Roland Giguère nu este străină de experienţa sa de pictor şi de grafician. Criticii canadieni au subliniat caracterul teluric al acestei poezii, care, în momentele ei cele mai izbutite, este o declaraţie patetică, disperarea şi nădejdea disputîndu-şi rînd pe rînd sufletul scriitorului. « Puterea negrului — scrie Gilles Hénault în prefaţa la volumul lui Roland Giguère *Le pouvoir du noir* (1966) este în funcţie de magia albului ». Procedeele suprarealiste prezente în opera poetului nu îl alte-

rează coerența, nici finalitatea socială, conștient urmărită. Cuvintele sînt « armele albe » întrebuințate de poet în lupta sa pentru făurirea viitorului. Dar angajarea poetului nu îl face nereceptiv la transparența ireală a lumii (« Adorable femme de neige ») observată cu ingenuitatea și delicatețea pictorilor japonezi.

Gilles Hénault este un suprarealist moderat, care a reținut dintre orientările acestui curent interesul pentru arta primitivă, distanțîndu-se însă cu prudență de teoria dicteului automatic. Poezia lui se înrădăcinează în realitățile Québecului prin dubla ei tematică: pe de o parte ea se inspiră din viața triburilor aborigene, exprimînd nostalgia vîrstei de aur (*Totems*, *Temps des aurores du temps*), pe de altă parte cîntă înfăptuirile industriale ale lumii americane. Antinomia natură-civilizație care însuflețea poezia lui Desrochers nu mai spune nimic generațiilor de poeți apărute după război, preocupate de a găsi sinteza între cei doi termeni aparent ireconciliabili, prin umanizarea treptată a universului tehnicizat în care sîntem hărăziți să ne desfășurăm existența. Declamația whitmaniană se resimte în poezia lui Gilles Hénault îmbinată cu îndrăznelii imagistice și de vocabular de sorginte suprarealistă. Valoarea exemplară a creației sale rezidă, după cum spunea Gilles Marcotte, « în alianța eminamente personală dintre rigorile rațiunii și utilizarea instrumentelor de prospecție onirică ».

Sînt numeroși poeții din Québec asupra cărora suprarealismul și-a lăsat o amprentă definitorie. Ca și majoritatea suprarealiștilor francezi, ei au evoluat înspre o poezie angajată, reprezentativă pentru problematica specifică a Québecului. Înrădăcinarea ostentativă în aspra realitate a Québecului surprins în lupta cu zăpezile și frigul boreal caracterizează poezia lui Yves Préfontaine. Declamația pletorică din primele sale volume se simplifică în *Pays sans parole*, fuziunea organică dintre poporul din Québec și peisajul în care viețuiește fiind exprimată cu o vigoare ce amintește pe aceea a lui Gaston Miron.

Deși poezia de descendență suprarealistă și-a avut cititorii ei fervenți, ea n-a putut, datorită insolitului exprimării și imaginilor, să devină cu adevărat populară. Judecînd după criteriul accesibilității, cei mai reprezentativi poeți ai Québecului sînt șansonetiștii, a căror poezie, scrisă cu cuvintele de fiecare zi, fără imagini care să solicite eforturi asociative, poate fi cîntată în stradă, în locurile de adunare publică, și la nevoie poate constitui chiar un pretext pentru dans. Scriitori notabili ca Jacques Godbout (afirmat mai mult ca prozator decît ca poet) n-au disprețuit aceste forme elementare de expresie artistică. Șansonetele lui Gilles Vigneault reprezintă « dubletul popular al poeziei sale bîntuită de spaime » (Etraves). Ele glorifică omul din Québec, evocînd faptele eroice ale trecutului, prefigurări ale viitorului visat. Cu Georges Dor, șansoneta de factură realistă trece în revistă aspectele vesele și triste ale vieții oamenilor de rînd. Cu Louise Forrestier, Pauline Julien, Monique Leyrac și îndeosebi cu Robert Charlebois ea suferă un proces treptat de americanizare. Interesul arătat de ultimii șansonetiști muzicii psihedelice, erotismul exasperat, luciditatea agresivă înscriu aceste producții în fenomenul de contestație generală a bazelor societății de consumație, dar, în afara unor excepții lăudabile, le așează la o margine nesemnificativă a poeziei.

Am amintit în introducere rolul important jucat de casa de editură « L'Héxagone » în viața literară a Québecului. De la clasici la avangardiști, toți scriitorii de valoare au fost întîmpinați cu căldură și publicați în cele mai mari tiraje cunoscute în această țară.

În mod paradoxal, tocmai animatorul « Hexagonului », Gaston Miron, exceptînd debutul său în colaborare cu Olivier Marchand (*Deux sangs*), nu și-a publicat opera la această editură. Rolul acestui generos era să-i publice pe alții, ignorîndu-se pe sine. Pînă în 1970, cînd « Les Presses de L'Université de Montréal » i-a reunit o

https://biblioteca-digitala.ro

parte din opera poetică (risipită prin reviste sau inedită) sub titlul *L'homme rapaillé*, Gaston Miron era un fel de legendă vie. Mulţi poeţi, autori ai cîtorva volume, îl considerau maestrul lor. Jacques Brault îi făcuse apologia în conferinţa din 1966 « Miron le magnifique », dar cel ce voia să-i cunoască opera era obligat să răscolească revistele, sau — dacă îl cunoştea — să-i parcurgă manuscrisele aruncate prin cine ştie ce sertar părăsit. Indiferenţa lui Gaston faţă de opera lui este un semn de libertate interioară şi de o mai mare încredere în cuvîntul rostit decît în cel aşternut pe hîrtie. Jacques Brault susţinea că Gaston Miron « este un poet esenţialmente oral şi că, după pilda vechilor rapsozi, barzi şi jongleuri îşi modifică mereu poemele după locul şi momentul în care le comunică ». Niciodată un text poetic nu este definitiv pentru Gaston. Cuvîntul său scotoceşte mereu materia informă, nemulţumit că nu poate ajunge la stratul originar. Drumul spre adîncimi este mohorît, cenuşiu ca drumul minerului în mină. Dar din cînd în cînd, cîte o metaforă explozivă îi iluminează calea, răsturnînd ordinea normală a lucrurilor. Cu conştiinţa buimacă, cu privirea intensificată pînă la halucinaţie, pironit între disperare şi speranţă, poetul înregistrează murmurul lumii în cele mai contrastante tonalităţi. Modulaţiile vocii lui răsfrîng uneori vuietul străzii rostogolindu-se ca o uriaşă pînză de ape, alteori, sunetul inefabil al picăturilor de rouă aşezîndu-se pe o floare de mai. Poezia lui Miron uneşte o uimitoare capacitate vizionară cu ingenuitatea unui suflet de copil. Accentele vindicative şi tonul de suavitate, patosul declarativ şi profuziunea imagistică întreţin tensiunea specifică acestei poezii, resimţită de cititor uneori ca o invazie de substanţă, apăsătoare prin densitatea ei, alteori ca o înaintare înceată printr-un ţinut de brume spre un liman întrezărit departe în zare. Nici unul dintre poeţii generaţiei sale nu s-a identificat atît de total şi de iremediabil cu problematica Québecului, ca Gaston Miron. *Monologurile alienării delirante*, fragmentele publicate pînă acum din *L'amour et le militant* şi din *J'avance en poésie* sînt de fapt dialoguri cu răsuflarea tăiată, între sufletul poetului şi sufletul patriei sale. Un suflet spre care înaintează mereu curăţind în calea lui, cu obstinaţie de iluminat, zgura şi rănile care de-a lungul veacurilor i-au desfigurat chipul adevărat.

Exegetul lui Gaston Miron, Jacques Brault, critic pătrunzător al generaţiei sale editorul şi comentatorul lui Saint-Denys Garneau şi Alain Grandbois, cultivă o poezie hrănită pe de-o parte dintr-o memorie culturală remarcabilă, pe de altă parte dintr-o memorie colectivă, a cărei prezenţă infuză în conştiinţă se cere exprimată şi clarificată. Tema reîntoarcerii în patrie, a reintegrării insului solitar în viaţa comunitară se află în centrul poemului *Suite Fraternelle*. Învierea fratelui mort în pămînt străin, invocată cu ardoare, figurează simbolic resurecţia ţării sale, cîştigarea adevăratei sale identităţi. Nota de dezolare din poemul *Louange*, este urmată de accentele tandre din volumul *La poésie, ce matin*. Lumea este redescoperită în puritatea ei aurorală, iar istoria ca o lume a posibilităţilor deschise. Bogata cultură a lui Jacques Brault n-a reuşit să-i înăbuşe freamătul liric originar.

Spre deosebire de Gaston Miron şi Jacques Brault, Paul Chamberland, credincios aceloraşi idealuri sociale, aduce în poezia lui o spectaculoasă intemperanţă verbală, slujită din fericire de mijloace de expresie foarte variate. După debutul său viguros cu poeziile filosofice din *Genèse*, poetul evoluează în *Poème du non-savoir* spre afirmarea unei nopţi obscure a spiritului, încercînd să se elibereze de toate conceptele interpuse ca un paravan între conştiinţă şi realitate, pentru a reda omului capacităţile sale vizionare, preschimbîndu-l « într-o oglindă fără ţărmuri şi praguri ». De la *Poème du non-savoir*, poetul va trece cu *Terre Québec* la poezia angajată, exprimînd o voinţă patetică de înrădăcinare. Ca să fii liber — spune poetul — trebuie să te separi de tot, afară de locul tău de baştină. Angajamentul

https://biblioteca-digitala.ro

se preschimbă cu timpul în contestaţie din ce în ce mai radicală (*L'afficheur hurle*»). Obsesia începutului absolut aminteşte, după cum remarca Gilles Marcotte, pe Rimbaud din *Une saison en enfer*.

Într-o constelaţie spirituală deosebită trebuie aşezată poezia de viguroasă concentraţie intelectuală a filozofului Fernand Dumont, sau poezia lui Pierre Trottier utilizînd într-o retorică barocă, nu lipsită de strălucire, reminiscenţele sale culturale şi cele ale experienţei sale diplomatice (*Poèmes de Russie*). Realizarea sa cea mai valoroasă este amplul poem *Le Retour d'Oedipe*, sinteză poetică, sever orînduită, a experienţei sale umane şi artistice.

Scurta noastră prezentare nu are pretenţia de a epuiza peisajul liric al Québec-ului. Scriitori cu personalitate bine conturată ca Gatien Lapointe, cîntăreţ al fluviului Sf. Laurenţiu şi al peisajului arid al Québecului, sau ca Luc Perrier, aşteptînd făgăduinţele dimineţii, şi slăvind într-un vers simplu şi concentrat bucuriile zilei, ar merita mai mult decît o menţiune. La fel şi poezia cîteodată graţioasă, altădată sumbră, respectînd prozodia tradiţională, a lui Sylvain Garneau (stins prematur la 23 de ani), sau cea a lui Pierre Perrault, apropiindu-se de străbunii navigatori de-a lungul fluviului Sf. Laurenţiu cu emoţia cu care pătrunzi într-un tărîm legendar. Renunţînd să ne ocupăm în mod special de poezia lor, nu înseamnă că-i ignorăm, după cum nu ignorăm nici opera poetică a unor Gilbert Choquette, Jean Paul Filion, Wilfrid Lemoine, Claude Fournier, Michel van Schendel, a celor doi Beaulieu (Maurice şi Michel) sau cea a poetelor Gertrude Le Moyne, Michèle Lalonde, Françoise Bujold, Susanne Paradis şi Andrée Maillet. Atenţia noastră critică se va îndrepta asupra poeţilor Jean Guy Pilon şi Fernand Ouellette, a căror operă o cunoaştem mai bine şi pe care îi considerăm reprezentanţi de frunte — împreună cu Gaston Miron — a ceea ce s-ar putea numi « generaţia Hexagonului ».

Director al revistei *Liberté*, ce continuă cu moderaţie, dar cu fermitate linia inaugurată de animatorii « Hexagonului », printre care se va număra şi el, la scurtă vreme după înfiinţarea casei de editură, director al emisiunilor culturale ale postului de radio Montréal, organizator al întîlnirilor literare de la Montréal, Jean Guy Pilon este unul dintre poeţii şi animatorii culturali cei mai reprezentativi pentru Québec. Dacă volumul său de debut *La fiancée du matin* (1953) este dominat de umbrele maeştrilor săi, îndeosebi a lui Grandbois şi Paul Eluard, cu al doilea volum *Les cloîtres de l'éte* (1954) poetul îşi găseşte adevărata identitate. « Versurile din *Cloîtres de l'été* — spunea René Char în prefaţa volumului — anunţă un poet a cărui voce ne este deja dragă. Noi respirăm un aer asemănător şi neliniştea arborilor, condiţia oamenilor cu care ne încrucişăm în viaţă se reflectă în mod identic în ochii noştri». Desigur, identitatea semnalată de marele poet francez se datoreşte şi influenţei pe care a exercitat-o opera lui asupra tînărului confrate din Québec. Influenţa aceasta, adevărat exemplu de influenţă catalitică, a dus la adîncirea experienţei poetice a lui Jean Guy Pilon, la concentrarea expresiei şi la o construcţie din ce în ce mai riguroasă a fiecărui volum. Deşi atît Paul Éluard cît şi René Char sînt veniţi din suprarealism, ei exercită o influenţă de sens contrar în formaţia unui scriitor. Poezia lui Éluard cheamă la confesiune, la poemul neîntrerupt, la abandonare în voia fluxului interior. Poezia lui René Char năzuieşte spre obiectivarea emoţiei, recurgînd deseori în acest scop la apoftegmă şi parabolă. În timp ce poezia lui Éluard rămîne astfel cantonată în domeniul psihologicului sau al socialului, cea a lui René Char se încarcă de semnificaţii existenţiale, vocea lui poetică, modulată de experienţa sa de viaţă şi de cultură, sunînd ca vocea unui oracol. Versuri ca «Durerile cele mai adînci nu sînt niciodată străine iubirii », sau «Nu trebuie să fii străin în propriul tău corp, nu trebuie să fii străin de propria ta ţară », din volumul *Recours au pays*, divulgă influenţa lui René Char, dar în acelaşi timp

https://biblioteca-digitala.ro

se înrădăcinează într-o profundă experienţă de viaţă a poetului din Québec. În această tonalitate gravă, cu accente dureroase smulse ca nişte aşchii însîngerate din trupul poporului său, Jean Guy Pilon şi-a înălţat în jurul cîtorva teme fundamentale arhitecturile lirice. Tristeţea, chiar disperarea, prezente în opera sa, nu-i pot altera vigoarea bărbătească. Seninătatea şi optimismul poeziei lui Pilon, subliniate de Gilles Marcotte, sînt consecinţe nemijlocite ale acestui proces de obiectivare lirică. *L'homme et le jour*, *La mouette et le large*, *Recours au pays*, *Pour saluer une ville*, *Poèmes pour maintenant*, *Silences pour une souveraine* marchează etapele unei evoluţii poetice exemplare prin simplitate şi limpezime. Versurile cu care se deschide ciclul *La parole est à naître*: «îţi voi oferi fără-ncetare transparenţa apei, ultimă oglindă a nopţii şi a zorilor, mai profundă decît o naştere» pot sluji ca motto al întregii sale opere poetice. Dacă elanurile patriotice ale lui Gaston Miron sînt sfîşiate de anxietate, ca valurile fluviului Sf. Laurenţiu într-o noapte de furtună şi inundaţie, cele ale lui Jean Guy Pilon se revarsă solemn, ca valurile aceluiaşi fluviu mîngîind recoltele viitorului.

Meditînd asupra poeziei în genere şi asupra propriei sale experienţe creatoare, Fernand Ouellette îşi delimitează, cu o remarcabilă pătrundere critică, tradiţia spirituală în care se înscrie opera sa. Întemeiată pe o bogată formaţie culturală şi artistică (Ouellette s-a ocupat cu competenţă de muzica lui Varese, a scris eseuri despre Kierkegaard, Dostoievski, T. S. Eliott, Tagore, etc., despre pictori canadieni, despre evenimentele politice şi sociale din Québec, aducînd întotdeauna, în discutarea celor mai delicate probleme, un spirit de pondere şi de înaltă responsabilitate), poezia lui ni se înfăţişează ca istorie a unei naşteri spirituale şi a unui periplu supravegheat cu luciditate de la nadir spre zenit. Coborîrea în noapte, în căutarea germenilor luminii şi organizarea experienţei nocturne de către o conştiinţă aşezată sub semnul soarelui, acesta e idealul, inspirat de la romanticii germani, al poeziei lui Fernand Ouellette. Dar poetul îşi caută strămoşii în regiuni şi mai îndepărtate. Doamna şi Stăpîna din poezia Trubadurilor îi apare ca expresie simbolică a aceleiaşi nostalgii a absolutului, exprimată pe plan teoretic de romantism. « Fără nici o îndoială, îmi recunosc un frate în Charles d'Orléans — spune poetul — (*La poésie dans ma vie* în *Les actes retrouvés*) care, spre nefericirea lui, a fost prinţ şi nu om din popor ca Villon. El este primul poet francez cu privirea întoarsă spre universul interior. Mă consider un poet al tradiţiei lirismului curtenesc, în măsura în care acesta este o expresie a interiorităţii, a conştiinţei nefericite, a dimensiunii tragice. Conform concepţiei mele despre lirismul curtenesc degajat de orice contingenţă istorică şi în primul rînd de mişcarea literară denumită de acest concept, Baudelaire, romanticii germani, Trakl şi Pierre Jean Jouve aparţin acestei orientări, în calitatea lor de creatori ai unei durate interioare ce nu poate fi nici numită, nici atinsă ». Iată maeştrii de la care se revendică poezia lui Fernand Ouellette. Dar în afara sugestiilor lirice venite din această tradiţie, se pot semnala şi altele, după cum o arată numeroasele motto-uri din poeţi ai tuturor timpurilor, dar înrudiţi ca familie spirituală (Dante, Claudel, T. S. Eliot,), eseurile amintite, referirile la San Juan de la Cruz, Novalis, Rilke, etc., ca să nu mai vorbim de sugestiile venite din domeniul muzicii, artelor plastice, cinematografiei şi al gîndirii social-politice a epocii noastre. Năzuind spre o poezie metafizică, Fernand Ouellette contemplă diversele înfăţişări ale firii şi ale vieţii ca pe nişte embleme ale Fiinţei. Sîngele, soarele, aripa, obscuritatea, sexul, ziua şi noaptea sînt simbolurile fundamentale între care se mişcă aventura lui poetică. Vocea poetului, tumultuoasă la început (*Ces anges de sang*) se limpezeşte şi se concentrează (*Séquences de l'aile*, *Radiographie du Jour*, *Dans le sombre*), păstrînd însă îndrăznelile baroce ale imaginaţiei, de unde o falsă impresie de obscuritate. Poezia lui Fernand Ouellette pretinde

https://biblioteca-digitala.ro

o inițiere în arcanele unui limbaj liric de o mare complexitate, care a atins în volumul «Dans le sombre» gradul maxim de distilare. Nici domeniul socialului nu este exclus din meditația sa lirică. În volumul *Le soleil sous la Mort*, Fernand Ouellette sugerează condiția poporului său tot prin mijlocirea cîtorva simboluri: fluviul, soarele, moartea, înaltul și adîncul, etc. Diversă ca tematică și problematică, opera sa își găsește unitatea la nivelul atitudinii existențiale și a expresiei artistice.

Gaston Miron, Jean Guy Pilon și Fernand Ouellette sînt personalitățile poetice cele mai proeminente pentru ceea ce s-ar putea numi generația de mijloc. Excepționalul talent al lui Paul Chamberland face legătura între această generație și generația nouă, reprezentată prin Luc Racine, Raoul Duguay, Gilbert Langevin, Michel Beaulieu, Nicole Brossard, Juan Garcia și alții. Dintre aceștia, Juan Garcia și Gilbert Langevin intenționează tot o poezie metafizică, primul interesat și de rigorile formale *(Alchimie du corps)*, al doilea căutîndu-și identitatea spirituală la pragurile obscure ale zilei *(Á la guele du jour)*.

Raoul Duguay, în volumele sale *Ruts* și *Or le cycle du sang dure donc*, își propune să «facă din erotism, adică din carnal, din eros, tematica întregii sale poezii». Sexul este unul dintre elementele fundamentale și în poezia lui Ouellette, dar în timp ce la autorul volumului *Dans le sombre* este vorba de un simbol erotico-spiritual venind din «Cîntarea cîntărilor», poezia lui Raoul Duguay ne pune în fața unei teme obsesive, preluate din «L'histoire de l'oeil» și din filozofia erotomană a lui Georges Bataille. Raoul Duguay face parte, de altfel, împreună cu Luc Racine și cu alți scriitori, din grupul «Quoi», corespondent canadian al grupului «Tel Quel.» Scriitura ca experiment, ca antiliteratură, ca trăire dionisiacă a existenței, ca fenomen de contestație a limbajului însuși și alte asemenea atitudini care vor să absolutizeze starea de ruptură în artă și-au găsit reprezentenații lor și în Québec. Interesanta revistă *La Barre du Jour* de sub direcția poetei Nicole Brossard, experimentatoare îndrăzneață în domeniul limbajului, ne dă o imagine fidelă a acestei stări de spirit. Desigur, ideile clare și distincte nu se bucură de prea mare trecere în ochii acestei noi generații, interesată mai mult de sintezele globale decît de disocierile riguroase. Herbert Marcuse și Wilhelm Reich sînt admirați, de pildă fiindcă ar fi reușit, o «sinteză între marxism și psihanaliză». Detabuizarea conștiinței umane este un slogan foarte la modă. Iar pentru atingerea acestui scop, erotismul exacerbat este considerat o «metodă» foarte nimerită. Toate aceste atitudini, simptomatice pentru criza morală pe care o traversează omenirea, sînt trăite în Québec cu mai multă sinceritate decît în atmosfera de blazare intelectuală a Parisului și nu exclud, cînd e cazul, aplicația analitică și studiul riguros cu obiective bine delimitate. Astfel, revista *La Barre du jour* inchină un număr întreg analizei unor poeme de Jean Aubert Loranger, Saint-Denys Garneau, Alain Grandbois, Paul Marie Lapointe, Gaston Miron, Fernand Ouellette etc. cu metodele moderne ale unor savanți ca Jakobson, Greimas, Chomsky, Riffatere și alții. Precum vedem, tinerii de la revista *La Barre du jour* nu fac deloc tabula rasa de trecutul literaturii lor naționale, ci-și recitesc predecesorii în lumina cercetărilor moderne de fonologie și lingvistică structurală, de gramatică generativă, probînd prin aceste lecturi validitatea estetică a creațiilor acestor poeți, dincolo de momentul istoric în care au apărut și la ale cărei solicitări au răspuns cu promptitudine.

Avînd punctul de plecare și modele de bază în poezia europeană a secolului XIX și a secolului XX, poezia din Québec a dat expresie unei sensibilități și problematici, legate de specificul acestei țări, care aparține continentului american. Dacă literatura canadiană a secolului trecut — după cum spunea, cu multă justețe, André Belleau — «constituie o instructivă colecție de teme ale unor buni școlari», acest fapt este el însuși suficient de prețios ca să merite tot respectul nostru. Provincialis-

https://biblioteca-digitala.ro

mul cultural a fost o modalitate de rezistenţă împotriva alienării linguistice pentru a păstra identitatea. Independenţa spirituală faţă de Paris şi-a manifestat-o numai atunci cînd a găsit în sine suficiente resurse de energie ca să reziste în faţa oricărei tentative de alienare. Dacă poeţii — cu excepţia şansonetiştilor — n-au acceptat limbajul degradat, amestecat cu englezisme al populaţiei din marile oraşe ca Montréal — aşa zisul « joual » — prozatorii, dornici să reprezinte viaţa în totalitatea ei, au trecut peste această oprelişte. André Belleau afirmă, cu deplină îndreptăţire, că « îndrăzneala mai multor romancieri tineri care au recurs fără ruşine la limbajul popular are o semnificaţie ambivalentă. Putem să ne mirăm, să ne scandalizăm, să vedem o primejdie pentru viitorul limbii franceze. Dar în acelaşi timp, această alegere dovedeşte că tabuurile şi complexele care au împiedicat pe scriitorii noştri să facă experienţa completă şi totalizantă a limbajului, ţin de domeniul trecutului. Utilizarea acestei limbi populare, deseori greu de înţeles pentru francofonii din alte ţări, reprezintă desigur un risc, dar şi un semn de libertate. » Deşi interesul teoretic pentru experimentele literare franceze, ca noul roman sau grupul Tel Quel, este foarte accentuat, operele de seamă ale prozei din Québec sînt mai apropiate de tradiţiile realiste ale prozei americane. Romanele lui Yves Thériault, Gabrielle Roy, Jacques Ferron (care ne-a dat şi o suită de cronici admirabile ale vieţii oamenilor simpli din Québec) , Claude Jasmin, Jean Jules Richard, Gilles Archambault, Jacques Godbout şi mulţi alţii atestă vitalitatea prozei din Québec, virtuţile ei de ordin estetic şi uman.

Reprezentînd aspecte ale trecutului sau ale prezentului, exprimîndu-şi spaimele, coşmarurile, neliniştile, bucuriile lor personale şi ale poporului din care fac parte scriitorii din Québec (poeţi, prozatori, dramaturgi, critici) au conştiinţa că participă la făurirea viitorului patriei lor. Literatura din Québec este o literatură a speranţei. Acesta este principalul ei titlu de nobleţe.

https://biblioteca-digitala.ro

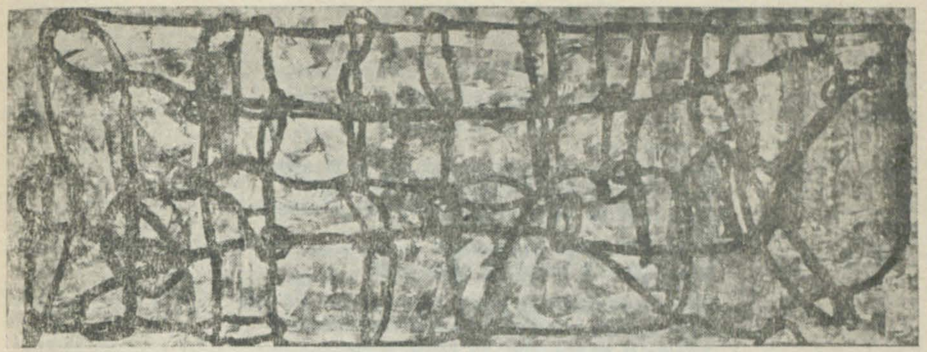

« Dansul »

POEŢI DIN QUÉBEC

JEAN-AUBERT LORANGER

INVITAŢIE LA ÎNTOARCERE

Revino în ţara fără iubire
Şi plîngi pe lacrimile tale vechi

Revino în ţara fără blîndeţe
Unde trecutul tău doarme sub spuză

Tot ce-ai crezut că laşi să moară
Va ţîşni iarăşi spre tine,
Căci paşii răsună, pe cale,
Oricît de departe şi de bătrîn

Căutările tale sunt vane
Pentru că distanţa şi timpul,
Cu sine, nu îngăduie
Să vesteşti ce-ai descoperit

Revino în ţara fără iubire,
La viaţa crudă pentru tine,
Cu o desagă goală
Şi marea ta inimă dezamăgită.

https://biblioteca-digitala.ro

SAINT-DENYS GARNEAU

EI M-AU UCIS

Ei m-au ucis
M-au lovit în spate cu armele lor, m-au ucis
M-au lovit în inimă cu ura lor, m-au ucis
M-au lovit pe nervi cu strigătele lor, m-au ucis

Ei ca o avalanşă m-au strivit
M-au spart în bucăţi ca pe-un lemn

Mi-au rupt nervii ca pe-un cablu-mpletit din oţel
Care se rupe şi toate firele-n buchet nebun
Ţîşnesc şi se-ncovoaie, cu vîrfurile goale

M-au făcut ţăndări ca pe-un ulcior
Mi-au dezghiocat inima ca miezul de pîine
Au împrăştiat totul în noapte

Le-au călcat în picioare fără s-arate
Fără să ştie, să vrea, fără putere
Fără să se gîndească, fără să bage de seamă
Doar prin teribila lor taină străină
Pentru că n-au venit să mă-mbrăţişeze

Ah ! în ce pustiu trebuie să te duci
ca să mori de moarte bună în pace.

ALAIN GRANDBOIS

MII DE ALBINE . . .

Mii de albine în pleoapa ta
Aceste plete pînă-n degetul tău inelat
Ceea ce ieri a existat
Ceea ce astăzi ne-a fost dat

Totul ne-ntrece şi ne fură agale
Ah, raze mute de-o clipă
Chei ale temniţei tale
Frunte ce-n nelinişti se înfiripă

Visul tău cea mai perfectă cunună
Te scufunzi în tine şi mă înveţi
Peisajul ultimei tale frumuseţi

Tot ce rămîne e minciună

https://biblioteca-digitala.ro

GLADIOLELE

Gladiolele răneau albastrul
Amintirea grădinilor cernea remuşcări
Şi oameni îşi încovoiau umerii

Undeva pe o insulă lunecau
Paşi de umbră şi păuni

Ea venea cu un zgomot uşor
S-apropia în tăcerea absenţei

Era ceasul lumilor fără suflet
Astrele toate tăceau

Soarele era zăvorît

MIEZUL NOPŢII

Note fragile ale unui pian îndepărtat
Femele-asemeni de fragilă-ndepărtată
Acoperită de trandafiri ieftini
În aceste nalte Porticuri
Ale-aşezărilor Nopţii
Ultimul strigăt
Strigătul de mîine
Încă n-a sfîşiat spaţiul
Unde sunt lupii sculpîndu-şi furia
Unde arhanghelii norii rotunzi
O, lume minunat încheiată
Şi umerii de nacru ai însoţitoarelor
Şi sărutările ce ucid la miezul nopţii
Şi degetele delicate şi impure
Unde secretul cald mirositor
În steaua-aceasta fixă
Fidelă întîlnirii
La ora fără milă
Toate acestea nu mai contează
Acestea şi dragostea mea.

https://biblioteca-digitala.ro

ANNE HÉBERT

EXISTĂ FĂRĂ ÎNDOIALĂ

Există fără îndoială unul
Care m-a ucis
Și apoi a plecat
Pe vîrful picioarelor
Fără să-și tulbure dansul perfect

A uitat să mă culce
M-a lăsat în picioare
Legată bine
În mijlocul drumului
Cu inima-n sipetul lui vechi
Cu privirile-asemeni
Imaginii lor pure din apă

A uitat să șteargă frumusețea lumii
Din jurul meu
A uitat să-mi închidă ochii lacomi
Și-a-ngăduit pierduta lor pasiune

RINA LASNIER

MÎNA OLARULUI

Mîna olarului pe titirezul lui de lut
privirea susținînd fragilitatea formei
și pămîntul se-nvîrte receptacol de apă sau foc

dar femeia pe fondul neted al iubirii
lasă argila să se-nvîrtă-n gesturi sferice
și-abate-asupra ei aripa aspră a bărbatului

TANDREȚE

Cel care fără-a părăsi prudenta curbă
ascultă-o lamă a gîndirii tale de departe,
cum golful marea ce-i izbește arcul amplu
și pleacă iar în proaspăta-mbrîncire-a largului;

https://biblioteca-digitala.ro

cel care nu vînează marea cu adieri
ci-o lasă să-şi reverse larg adîncurile,
cel care te aşteaptă-n seceta tandreţei sale
te ţine mai bine ca marea soarele ei scufundat . . .

PAUL—MARIE LAPOINTE

I C B M

(Intercontinental Ballistic Missile)

în fiecare zi mirat te aşezi pe pămînt
această noapte nu era ultima

dar brontosaurul
dar Cezar
dar inca
dar Corbul te pîndeşte

lume moale
craterele crapă
strigăte de ou

ca o broască Norul îşi înşfacă pămîntul
şi-l îmbrăţişează de cîteva ori
mamă a pulberii

gîsca vine din Anzi în ciuda radarului

pe paserele de nylon
între lumi
se leagănă dulci şolduri de fete

lume moale o mie de morţi
auroră rea despre care ştiu străbătînd-o
că nu e definitivă

un bombardier stă alături de tine
nopţile tale sunt asigurate !

o, preşedinte, o, pastor
general peste lune şi insule

copiii se chircesc ca frunzele arse

În româneşte de ŞTEFAN AUG. DOINAŞ

https://biblioteca-digitala.ro

HIBERNĂRI

eu las să zboare în tine păsări albe

păsări puține-s albe afar-de porumbei
de n-au trăit în iarnă
înfipți ca niște cruci în spațiu
o desfășurare de uscăciune și de friguri
la fel de ciudați ca zăpada
are ea altă grijă decît să se aștearnă pe noi și peste sate peste culburi

ramuri printre pietrele sculptate de vînt

morții noștri nu-și iau zborul
de nu-nlăuntrul nostru
ca și copiii ce-i avem
croindu-și drumul lor în suflet
păsări albe aeriene oase.

În românește de OVIDIU COTRUȘ

ROLAND GIGUÈRE

INVENTAR DE STELE

Știu stele care deschid dîre sinuoase
în jurul cîte unei solitudini fixe
Stele care planează ca pescărușul
deasupra unui ocean de-amărăciune
Stele ce lunecă pe mătasa serilor
de sărbătoare pînă la spartul oglinzilor
Stele ce revin după o lungă absență
Să-și reia locul în inima jarului
Stele ce duc nenorocirea departe
ca s-o îngroape în osuare obscure

Stele împodobite cu dantele
Stele de tafta cu ape de moar
Stele acoperite de aripi
Stele cu colierul lung

https://biblioteca-digitala.ro

Stele de miez de noapte fără un sfert
Stele mirate
Stele corp la corp
Stele fără de mijloc
Stele de furie
Stele mustind de curară
Stele de mărturisire

Ştiu de asemenea o stea sîngerînd
în menghina ei albastră
ale cărei reflexe de chin mă împroaşcă
de fiecare dată cînd ziua moare.

GILLES HÉNAULT

TABLOU DE RĂZBOI

Surîsurile răsturnate
Capetele date pe spate
Pîinea, cuţitul, strigătul foamei
Bărbatul străpuns dintr-o parte în alta
Femeia amputată de copilul ei
Războiul la douăzeci de mii de metri înălţime
Fie lupta cu Îngerul
Fie omul devenit Fiară
Toate locurile comune întoarse pe dos ca o mănuşă
Şi arma cuvîntului virgină de amprente digitale.
Prietenie, zbor de vultur planat
Prietenie, răspunde-mi, soldat mut pe pragul singurătăţii
Santinelă dînd mîna cu noaptea
O mînă umedă de rouă

https://biblioteca-digitala.ro

GASTON MIRON

SECOLELE IERNII

Griul, plictisitul, brunul, sălbaticul
tu pîrii în frumusețe stafie de ger
în mlaștini de mesteceni, confrerii
de mărăcini, de brazi și alți complici
printre oculte roci și dușmănie

țară pleșuvă de străbuni, o, țară
tu te reverși pe mile de răbdare
într-o cîmpie-nnebunită de pustiuri
în orașe unde foamea-ți calcinează chipul
noi cu iubirile golite de mobilier
noi ca scrobiți de umilință și de moarte

iar tu nu poți nimic în abundența prizonieră
și te-nfiori cu foc puțin la noi în spate

A PATRA IUBIRE

Ca să vorbesc de tine lingă mine
vocea mi-o regăsesc amestecată
levitația vigorii mele
și jocurile încă ne-ncheiate

În aceste timpuri traversăm împreună
cu zgomote și frumusețea vîrstelor
singurătatea intimă și publică

Și te port pe toată suprafața trupului meu
ca Lascaux
eu ruină de zid ceresc

În românește de ȘTEFAN AUG. DOINAȘ

https://biblioteca-digitala.ro

MONOLOGURILE ALIENĂRII DELIRANTE

I

Cel mai adesea neştiind unde sînt nici de ce
îmi vorbesc cu stinsă voce călătoare
iar altădată în fraze rupte (după cum
se frămîntă fiecare din vieţile noastre)
apoi încetez să strig în difuzoare
spărgînd coşmarurile, în timp ce alte dăţi
umblînd printr-o orbită astupată, lacrimile
răsar ca iarba în ochii mei
aud de departe: din copilărie, sau din viitor
apele vii ale grijii în floarea de liliac
sînt aici ca să mă îngustez între umerii mei
sînt aici nemişcat şi zbîrcit de vînt

II

Cel mai adesea neştiind unde sînt nici de ce
aş vrea să mă unesc cu toţi şi ca ei
trup sălbatec doborît cu multe alte sute
să mă muncesc pentru o soartă mai bună mormăind
înşelînd aşteptarea ereditară şi mizerabilă
aş vrea să mă scufund în moarte noapte de metal
în sfîrşit să mă pierd evanescent, să mă pierd
în fascinaţia îndobitocirii multiple
să uit lampa supusă a insomniilor
la orizontul intermitent al existenţei mele de aici

III

Iată-mă în oraşul îmbelşugat
marea Ste Catherine Street galopează şi pocneşte
în cele o mie şi una de nopţi ale neonului
eu, eu zac zidit în cutia craniană
depoetizat în limba şi apartenenţa mea
defazat şi descentrat în coincidenţa mea
devastator îmi scotocesc memoria şi carnea
pînă în bolile turbei şi ale fiinţei
pentru a găsi urma semnelor mele smulse duse departe
pentru a-mi recunoaşte strigătul prin opacitatea realului

IV

Or eu cobor înspre cartierele jalnice
jos şi respirînd în duhoarea lor
abătîndu-mă prin înfundături de străzi întortocheate
iată adevărata-mi viaţă — înălţată ca un hangar —
debara a istoriei — eu o revendic
refuz o mîntuire personală şi transfugă
îmi descopăr identitatea în condiţia mea de umilit
o jur pe obscura respiraţie comună
şi vreau ca oamenii să ştie că noi ştim

https://biblioteca-digitala.ro

V

Delirul grindină prin spaţiile capului meu
cietonii mici şi albe cietonii de mai
de ce-aţi ajuns în fundul nebuniei mişcătoare
focuri roşii buimace flori ale soarelui în noapte
am mii de labe rănite aruncate în mine
şi merg cu o inimă de labă însîngerată

VI

Iată zorile cu pîlpîirea lor de ramuri
în faţa întunecimii şi-a neştiinţei mele
sînt semnalat de miţişori şi epifanii
poezie bivuacul meu
dulcea zvelta frageda mea revelaţie a fiinţei
tu răsuni şi pe străzile unde sînt recunoscut
intinzîndu-mi trupul cu frînturi de curaj
intinzîndu-mi gîtul de-a curmezişul setei mele
prin răsuflare şi fier
şi apriga voinţă a lacrimilor

VII

Salut de asemenea omenirea oamenilor îndepărtaţi !
În ciuda voastră în ciuda noastră mă încăpăţînez să exist
salut saramură de om

VIII

Începînd cu alba agonie a tatălui în fiu
la consemnul cărnii şi al sufletelor
mă leg de voi toţi
pînă la starea de detritus dacă trebuie
în rezistenţa
la amara descompunere viscerală şi etnică
a morţii popoarelor drenate
unde moartea nu mai e nici măcar moartea vreunui om

QUÉBECANTROPUL

Aşa fu viaţa sa că toţi puteau să vadă.

Terminus.

În altă viaţă fuse sărman ca un sărman
deposedat în toată legea.

Uitaţi-l pe Québecantrop
acest flăcău ce nu se-aseamănă cu nimeni.

https://biblioteca-digitala.ro

VOM TRECE PESTE GHEȚURI

Sînt tovarăşul memoriei
Şi a urmelor înscrise pe braţele mele
De jocul soarelui prin părul tău

Orice naştere atrage pescăruşii
Şi totul e-ngăduit
Pentru pedepsirea inimii-n răscoală

Frunzariile iubirii mele
Nu sînt păzite nici de noapte nici de zi
Acelaşi rămîne numele tău în aceeaşi laudă

Pentru fluviul acesta ce-şi depune legenda
De-a-lungul anotimpurilor şi a durerii
Iată miinile mele iată trupul meu

Iată răbdarea-mi veche ca pămîntul
Şi speranţa mea înălţată spre tine

RECOLTĂ ILUZORIE

Ziduri şi metereze
Veşnic neatinse la capătul minunilor
Netede şi fără uitare

Trebuia să căutăm o scăpare
Pentru ţipătul gheţurilor
Pentru ciocîrlia-fecioară a soarelui
Pentru neîmpăcata foame

Tu erai amintirea unei lacrime de copil
Mîhnirea pură
Rana sălbatecă
După cum la ţărmul tragediilor
Tu erai nenumita ofrandă

Iată că se reîntorc
Pe ecranul înroşit al miinilor mele
Soarta nemărturisită a fluviilor
Absurda fugă şi inima oprită

https://biblioteca-digitala.ro

Lanţurile pe care noi le-am iubit
Opresc acum braţele noastre
Şi pe deasupra oraşului trec
Păsările călătoare
Cîntîndu-şi sfîrşitul apropiat

Laudă slăbiciunii celei din urmă
Neîmblînzită vagabondă
Culegînd fără ştirea grădinilor
Recolta anilor
Şi rodnicia visului

PRELUNGIREA SÎNGELUI

Ce seară de legendă
Va adăposti neastîmpărul înrădăcinat
Al inimii mele
La această nouă zvîcnire
La această prelungire a sîngelui meu
Devenită formă şi viaţă
Desfăşurînd în aerul necesar
Mii de gesturi cotidiene

O ccmplexă fragilitate
A celui mai gol strigăt
Vargă ascuţită
Pentru orice oră a zilei sau a nopţii
Între fiecare mişcare a buzelor
Şi ezitare a paşilor.

Te regăsesc în căldura animală a trupului meu
În zorile dintîi ale cărnii tale
La naşterea ochilor tăi

Te regăsesc
Fără să fiu purtat de cuvinte lipsite de viaţă
Prin ceea ce este mai firesc în noi
Prin singura prezenţă a epidermei
Şi recunoaşterea sîngelui

Aici simt o-ndelungă nevoie de tăcere
Căci există un pod de lumină
Între raţiunea mea de tată
Şi viaţa ta inconştientă de copil

În româneşte de OVIDIU COTRUŞ

https://biblioteca-digitala.ro

SPRE A SALUTA UN ORAŞ

MONTRÉAL

Tandre, blinde şi pline, toate cuvintele pentru el. Aprinsa mea nelinişte. În fiecare zi, chip nou, trup mai frumos ca în ajun. Am zis mai frumos. Iubesc acest oraş, această femeie.

Orice sezon înfrumuseţează casa iubirii noastre. Zăpadă sau soare, primăvară insesizabilă, toamnă de trîndăvie. Nicicînd de-ajuns nu-i voi cunoaşte trupul, nici inima nu-i voi iubi destul.

În fiecare zi îi scot magnificele haine şi mă lungesc alăturea de ea-n delir.

SANTIAGO

Nu există libertate cînd frigul te pătrunde pînă-n oase. Dimineţile în căutarea sufletului smulg nimburile nopţii, aureolele beţiei de pe statuile de-argilă rău-mirositoare.

Anunţe-se, apropie-se mîna tovărăşească! Cordilierii sînt decor de mîntuire sau sfîrşit de lume.

Încă nu mă născusem, o tu, al cărui nume-mbălsămează orice gură.

QUÉBEC

Pe ţărmu-acesta căzură primii copaci într-un fulger ce ilumină spaţiile infinite ale pămîntului unde-aveam să mă nasc.

Nu veni aici niciodată ca să-ţi regăseşti chipul: fără cuvînt se-mplineşte pelerinajul la marele fluviu, zgomotoasă răsuflare născînd din pîntecele ţării mele şi trimbiţează spre mare.

Dacă-ntr-o zi voi ajunge să-mi recunosc patria, va fi doar prin căldura statorniciei tale.

FLORENŢA

Fiecare soare-o naşte acolo pe Venus.

CUVÎNTUL TREBUIE NĂSCUT

Am să-ţi ofer fără odihnă străvezimea apei, oglindă ultimă a nopţii şi a zorilor, mult mai profundă ca o naştere.

Inima apei şi inima mea, învîrtejindu-se, tremurătoare în acelaş vînt, cheamă pe rînd în ochiurile lor, sfinţite unde, gesturi rituale, o lumină peste capetele noastre, ca o nouă podoabă, ca un văl iminent ce poartă de pe-acum căldură şi bucurie.

Tu zici: « Steaua nu va mai veni ». Dar în fiecare seară steaua suie din mare în clipa cînd cipreşii păşesc pe ţărmu-ntunecat. Şi steaua recreează marea şi violenţa depărtărilor. Iar tu determini steaua să se nască, înflăcărata ei cîntare, răspunsul ei îndepărtat. Iar tu faci steaua s-amuţească, în adăpostul ei din mare.

Mîna ta, asemenea celei mai grave borne, ca o geamandură a zilelor bogate în dezastre, mîna ta, acest oaspete al sărbătorii!

Să-ţi privesc mîna, s-o învăţ pe de rost, şi să mi-o pun pe ochi ca o fereastră dincolo de suferinţă, ca să stîrpesc tot ce e rău, ca să deschid, o clipă, porţile unei lumi de adevăr.

https://biblioteca-digitala.ro

Mîna ta care se-nalță-n mijlocul orașului sau înaintea celei mai cărunte mări, salvîndu-le și acordîndu-le grandoare. Nu mai plutește-n ele decît o durată fulgurantă, inaccesibilă.

Plină de viață!

În zilnica și lunga caravană a morților ce-aceleași gesturi, tu ești iradiant de vie.

În violența țărilor și anotimpurilor celebrăm nunțile majestuoase ale liniii. Actori și martori, ne înălțăm pînă la pragul tulburării.

Plină de viață!

Oare s-ar cuveni-ndărătul nostru să privim imensul marș pînă spre seară-al călătorilor? pînă la poarta stranie ce s-a închis definitiv, lăsînd să urle-n noapte și să moară cîinii îngrijorării?

Repetă numele orașelor, frumoase și cuminți, înalte și fierbinți, dar pentru veci înscrise-n claritatea năvalnică a ochilor noștri.

Și numele tău, spune-ți încă o dată numele, ca o piatră prețioasă, smarald sau ambră, numele tău ca o albastră auroră, ca flacăra, ca fulgerul în noapte.

Numele tău precum o graniță definitivă în care ne pierdem, prizonieri ai mirezmelor, fremătători în plenitudinea de zgomote.

Să nu te miști; privește dincolo de vorbe orgoliul delirant al celei mai înalte conștiințe, această creastă inomabilă pe care nimeni nu ne va ajunge în fuga noastră către soare, acolo unde somnu-i o absurditate într-o lumină atîta de cumplită.

Noapte bună; dar nu, e ziuă, mai plină și mai caldă ca un fruct din țara ta-ngropată, din insulele tale rătăcite undeva pe mapamonduri vechi. Dar cum să știm futilitatea orelor, cînd noi sîntem dincolo de zile și de nopți?

Am să-ți ofer fără odihnă străvezimea apei, oglindă ultimă a ne-nțelesei noastre-avidități, pe care ne-aplecăm spre-a ne-neca-mpreună după poftă, spre a muri acolo într-o singură tortură.

Un singur gest te va-nsemna adînc, cînd răspîndești pe fața mea acest parfum de bucurie pe care-l duc în taină, cagulă invizibilă a orelor însingurate și intacte.

Să mă uit la buzele tale care se umflă ca o maree pînă în clipa cînd rostești singurele vorbe ce ne mai sînt posibile de-acuma înainte. Vorbe pe care încă nici o limbă nu le-a născocit.

Să regăsesc în mine acest suflu ce iese chiar din gura ta și să ți-l dau ca să mi-l dai napoi și să ți-l dau din nou și, astfel, după completa nimicire-a timpului, plămînii noștri să ne poarte numele. Să se-ntindă liniștea peste-oboseala cedrilor și-arțarilor.

S-aștept ca în aceste tainice cîmpii unde voi ridica cea mai înaltă coloană pentru oricare dintre-aniversări, tu să multiplici încălzind fără sfîrșit această flacără ce se va răspîndi asupră-ne precum o floare rară și pe care o vom proteja de orice-atingere, aceste ruguri ce-anulează orice noapte.

Inocență.

Și toate miturile să le nimicim.

Totul începe iar în clar-obscur, în filigrane de cuvinte, în tăcerea căreia nimenea nu-i va ghici tandrețea surdă, mușcătura din umerii noștri.

Gîndește-te la-ncetineala asfințitului, și la intrarea ta în noapte ca o navă ce iese-n larguri.

Gîndește-te la gingășie, la pacea trîndăvelii, mirositoare, largă cît hăul acesta-n care lunecăm fără de teamă, înlănțuiți și fericiți.

Gîndește-te la dimineața pe care o-ntrevezi prin persiene, la dimineața somnului dintîi.

Fremătătoare!

Tu dormi ca un copac, majestuos, în cel mai depărtat mister. Atît de-ndepărtată ca-n mulțime; dar e de-ajuns doar o mișcare-a buzei tale ca tainele să-și afle cheia, ca să te izolezi la pieptul meu ca în mulțime.

În ciuda frontierelor și-a sîngelui, o arsură, o vorbă mai adevărată decît orice adevăr, și-o pasăre-n zăpadă, spre ascunzișul tău, spre un dangăt ca o rugăciune, spre fața ta pe totdeauna regăsită.

Fața ta regăsită ce abolește pînă și memoria exilului.

Exil există numai dintr-o țară, dar bucurie doar prin tine este, dar suflu doar din gura ta există.

Rîu viu care desenează peisajele întregului pămînt. O, nesfîrșita mea, niciclnd deprinsă, nici cuprinsă, cea dobîndită-n toată inocența.

Imaginile curg șuvoi pe capul meu de carne și de munte. Cu tine locuiesc vîrtejul șiroind al tuturor adîncurilor.

Ce auroră ne așteaptă, deci? Cine ești tu? Ar trebui să știu numele tău, ca să-l repet, ca să-l repet, ca să-l repet.

Amintire sau vis, mireasmă, chip al fiecărei ore, eternitate care-a și-nceput, cine ești tu?

Cu tine începînd foile cărții se închid.

Cuvîntul trebuie născut.

FERNAND OUELLETTE

DEGETE RACHETE

Și pe pîntecul ei dormind degetele mele rachete dureroase, de la surîsuri gingașe de clown pînă-n culisele-amețelii.
Minune-a unui semn! și pielea ei undule și dănțuiește ochiul meu pană.
Dar mîinile mor marine și curg în marele rîu electrizat negru de pescăruși.
Minune a gloriei! Foc de artificii în plete, lungile mele brațe trump.
Dar buzele greoaie ca aripi bolnave își prelungesc în ceruri vegetale scunfundarea.
Minune-a unui trup! pentru serbarea mădularelor sînii se umflă de spațiu.
Greu de-așteptare, încercuit de sori, pîntecul ei se deschide spre povestea lumii.

https://biblioteca-digitala.ro

CUVINTELE

Cuvintele se măsoară adesea
împotriva negrelii de cositor.

Ele nu străbat largile arii
roditoare decît acceptînd un cutreier
decît dedublîndu-se-n morţi.

Ca bulbi foarte-nalţi uneori,
să nu fie ele decît
supravieţuitorii unor domenii
albăstrite, ai naşterii,
temelie solidă epocii
spre care se-ndreaptă cu faţa
heliotropele noastre ?

Îmi adun cuvintele ca petale
îmbrăţişînd catastrofa.
De cu noapte ele tind către roză.
Femeia e restaurată,
solarul număr ţîşneşte.

VARA

Ce leneşă-i fiinţa care vine
să lumineze aerul.

Pe ţărmul unei coapse te destrami
cu inima tînjind spre trenele
miresmelor umbroase
şi licărul din vorbe de şofran
în ciuda cerului de foi ce scînteiază,
a soarelui muntelui devine greu
pe ceafă.

Sătul e sufletu-n singurătate.

Ridică mlaştina grilaje
precum găoci în jurul răsuflării.

https://biblioteca-digitala.ro

Ce lipsă de măsură-n infinitul
de raze care cad pe ochiu-nchis!
Chiar mîinile se diluiază-n unduirea
prezenței însă totuși foarte vie.
Și gîndirea se mutilează
în crînguri de greieri.

Ce surdă e fîntîna sub dogoare
și tainic umbletul convivului.

În românește de ȘTEFAN AUG. DOINAȘ

PUSTIURI DE VARESE

Louisei Varese

În zarea pămîntului:
sunete roșii în Dumnezeu se sfîșie,
trăsnete negre ale inimii
izbesc mîna unui înger.

Încet
de lut
tăcerea înăbușe privirea.
Frînturi de pustiu
acoperă cu pămînt gura unui copil.

Pe sînii fetelor
cerul se lasă și se zdrobește.
Umbra unei căprioare cutreieră
un luminiș de planete asurzitoare.

Un om se pierde în întunerec,
cu lanțuri de păianjen la gleznele
iubirii sale...

În spațiu cuvîntul de piatră
zgomotul vidului ca o pocnitoare,

în spațiu greutatea razelor de apă
de-a lungul brebeneilor ce se usucă,

în spațiu șuierul gloanțelor
în pieptul care nu mai are aer.

Orfeu înzăpezește întunericul.

SEMELE

Nu te apropia de strălucirea
nici de sublimul acestui Mire.
Stinge jarul privirii
la chemarea Sa.

https://biblioteca-digitala.ro

Fiica lui Saturn intră în umbră.
Părăseşte pe veci culcuşul cerului:
acest Mire de putere şi de neputinţă
oh va fulgera dorinţa ta,
căci razele Sale aduc întunericul.

Departe pămîntul e reavăn sub umbrele sale.
Florile freamătă în faţa minunii tale.
Pădurea e o bună apărătoare
contra aprigelor ardori.

Nu-ţi deschide gura în faţa marelui Soare,
acoperă-ţi fruntea sub cuvîntul Său.

Departe mai jos prin întunecimi,
lasă-te în voia valurilor,
în voia iirelor verdelui.
Întoarce-ţi, o, floare a soarelui
frumuseţea către păstor.
Transhumanţa este aproape.
Mieii sînt de zăpadă...

Dar Semele despuindu-se în faţa lui Dumnezeu,
trandafirie toată, se îmbibă de Strălucire.
Şi pămînteana căzu ca petalele de aur
pe piatra nesfîrşită a morţii noastre.

În româneşte de OVIDIU COTRUŞ

YVES PRÉFONTAINE

FLUVIUL

Cu pupilele-ntoarse
spre copilăria pietrelor

în adînc
în grosimea serii
farurile
geme cu ochii bogaţi
cu vorba scurtă
se aprind
se istovesc

Fluviul e în cuvinte

tăcerea licăreşte

Insulă Verde

https://biblioteca-digitala.ro

LUC PERRIER

FĂRĂ NUME

Aşteptam bujorii
şi caut încă ţara aceasta
cu scrieri de lună

Totul se şterge-n urma noastră
ce avem oare de spus
biserica miinilor se pustieşte

Stigmate ale plictiselii
caut un mac pe măsura graţiei tale
şi ce loc pustiu fără pirgă

JACQUES BRAULT

PE FURIŞ ADMIRABILUL
(extrase)

f. 7, R°

Unii s-au născut pe furiş
de previzibil
m-au ocupat un anotimp sau două, cit
să-mi dezvăluie succesiv în fragmente
un chip atit de prost ştiut că părea neştiut
admirabilul nu apare la colţul fulgerului
în penumbre se face simţit, fără ruşine,
şi fără paradă — însă pudic, cu inima pe buze
sub aparenţa unui suris născut din durere
şi ne iubeşte
cit e timpul, cum e timpul
şi apoi moare
ca o clipă
ca să renască aiurea

atunci ne aducem aminte

https://biblioteca-digitala.ro

zi de zi, să zidim o patrie, una adevărată
o şcoală de libertăţi trase la fit

f. 36, V°

în ţara asta nimeni   mutism de rigoare
nici un rîs   nici spărtură
orizontu-i teroare
a totului   prezent expresiv
fără figură

astăzi n-are sens n-are sex s-ar zice
nu se zice nicicînd nici aiurea mort aici
şi care se va trezi din lumea asta din eul său
fără zălog cu adevărul zvîrlit de-a curmezişul

gîtlejului ca un pisc cu gheaţă un rău tăios
această vanitate de a muri care apasă pieptul
opinteală de ciori
comete negre
pleavă de noapte

cerul de martie malaxează aici zăpada tenace
pavajele gem sub viraje de vînturi
această penumbră care anulează
o aparenţă de a   fi

f. 41, V°

lumină de noiembrie mică rămăşiţă de cald
trupul semnat pe zid
lucire   tunzătoare de minciuni

fereastră deschizîndu-se spre lume
cea de departe şi-aproape atîta de sumbră

moartea la picioarele tale   zace
curăţată de impudoare

braţele îţi planează pe umeri
storcînd gîtul de mînie
zvîntînd frigul
de singur

să vie noiembrie disperarea
lumina ta ninge-n secret
în ochii orbilor

https://biblioteca-digitala.ro

QUÉBEC MOARE

1

în sloche

în singele coagulat
al veleităţilor de la Saint-Charles
în fumul gălbui
al poştei regale

Québec moare

mai sigur
ca un prim-ministru
în faţa ecluzelor
unui baraj nou-nouţ

moare ţara

distilată

4

Şi apoi la urma urmei
e o moarte blîndă
aproape psichedelică
fără baionete sau crematoriu

o extincţie a vocii şi rasei
în rezervele mizeriei
blîndă şi foarte discretă
o minunată diplomaţie

cu exact ceea ce se cuvine
din Saint-Eustache
pentru a justifica
verzile contestaţii

dar tinerii
îmbătrînesc atît de repede
asumîndu-şi răspunderile
datoriilor lor de educaţie

gustul scrisului frumos se pierde
nu e întotdeauna uşor
să ai stil cînd te sufoci

https://biblioteca-digitala.ro

NICOLE BROSSARD

TOTUL SE NEUTRALIZEAZĂ

totul se neutralizează limpede şi se goleşte de
orice sens moartea răsuflă alb tăcere a
memoriei tăcere tăcere memoria
toată-ntr-un singur suflu centru ultim unde
totul se poate-n fine concentra un centru alb
fără de faţă timpul timpul nu transformă
nimic de-acum nainte timpu-nţepeneşte alb

ALB TOTUL

alb totul e prezent mort dulce linişte şi gol
de orice lucru moartea de-acum nainte răsuflă
ţeapănă totul concentrat în acest loc memoria
nu e decît memorie în această clipă nu mai e
impersonală anonimă cea a morţii moartea
se infiltrează suflu alb în acest prezent care
neutru se eternizează

În româneşte de ŞTEFAN AUG. DOINAŞ

A ŞTI DACĂ INTEROGAŢIA ESTE SPAŢIALĂ

a şti dacă interogaţia este spaţială
este atitudinea desfăşurată
a fiinţei
indică situaţia precisă
în structura însăşi care o perturbă

a vedea dacă massa totală
integrantă în sine nu se repliază
prea repede
sub ochii noştri cu priviri vioaie

în orice dimensiune
a se oferi nu contează cărei furii
punctul valid
materie după mine spectacol
ea singularizează dincoace de orice repetiţie.

În româneşte de OVIDIU COTRUŞ

https://biblioteca-digitala.ro

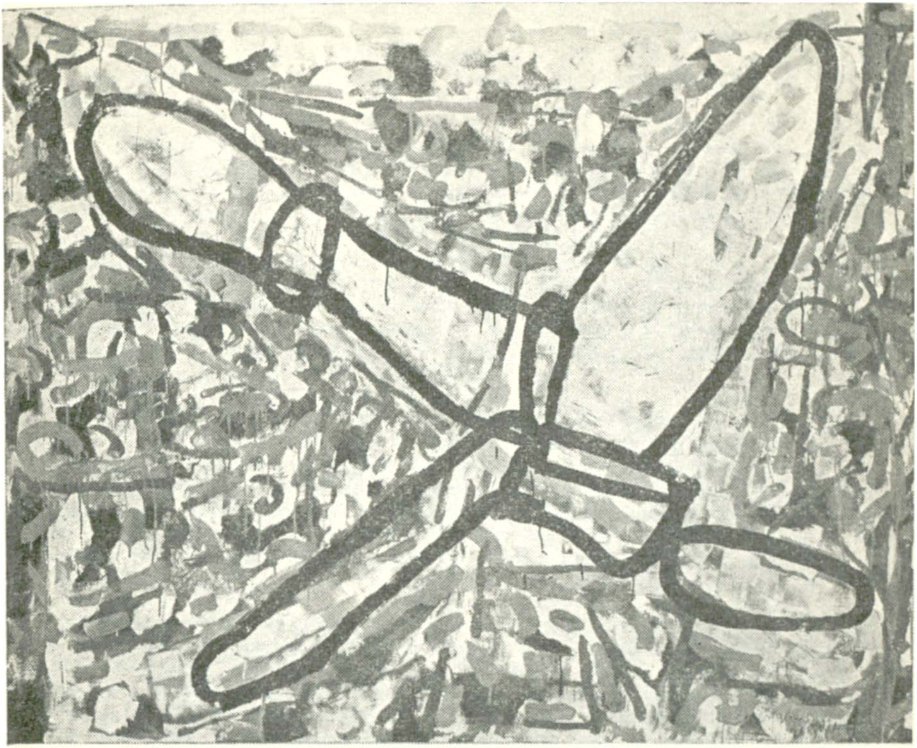

« Barză »

La pp. 37, 51, 73, 82, reproduceri din ciclul « Alfabetul nodurilor », opera canadianului RIOPELLE

https://biblioteca-digitala.ro

FERNAND OUELLETTE

Scrisoare către ANDRÉ BELLEAU despre poezie și despre rătăcire

S-a spus că anticele Muze erau fiicele Memoriei și că ele se iviseră pentru a inspira cuvîntul laudativ, cuvîntul vibrînd de ceea ce *este*, cuvîntul care salvează de la uitare. Iată de ce își oficia Pindar cu atîta fervoare slujba, conștient că păstrează vii faptele şi ființele pieritoare, dispărute « sub zăbranicul negru al tăcerii ». Va scrie în a patra Odă Nemeiană: « Cuvîntul supraviețuiește multă vreme faptei, dacă adîncul sufletului e acela din care, cu ajutorul Grațiilor, se inspiră graiul nostru ». Cine, mai mult decît el, a fost conştient că trupul omului e supus « chemării morții »? Dar celebrîndu-l, Pindar se dovedea, fără-ndoială, mai curînd rege decît preot. El făcea dintr-un simplu muritor, doar prin acest act al celebrării, egalul regilor, socotind că între zei și muritori nu e decît o diferență de investitură, de atotputernicie, dar nu şi de nivel de existență. Căci noi ne apropiem de cei Nemuritori prin « sublimul spiritului ». Şi totuşi, să fie poezia, demența poetică, într-adevăr înşelătoare aşa cum a pretins Aristotel? Trebuie oare să distrug manuscrisul *Eneidei*, se întreabă Vergiliul lui Broch? Adevărata celebrare n-a amuțit de mult? Trebuie să ne amintim că trupul e pieritor şi că ultimul « veşmînt » ne va fi țărîna? Bine înțeles, azi nu mai sîntem capabili să oficiem. De altfel, societatea contemporană desconsideră cuvîntul, căci ea s-a consacrat întru totul Puterii. Nu ne-am abandonat noi memoria ordinatorului, bibliotecilor, muzeelor? Memoria e azi instituționalizată. Cine mai are nevoie

https://biblioteca-digitala.ro

de truda poeţilor năzuind să desăvîrşească ființa în cîteva forme privilegiate şi sublime? Memoria a devenit un aparat de măsurat. Omul are impresia că-şi aminteşte. Dar într-o epocă în care atotputernică e matematica, zeii ne-au părăsit. Ce mai rămîne din romantizarea unui Novalis, din aspirația către forța calitativă?

Anticultura ne invadează. Scrisul degulinant, psihedelic, se substituie căutărilor totalizante. Totul e atins de disoluție. Unii se străduiesc, prin diverse mijloace, chimice sau de altă natură, să revină la puterile obscure, la energiile primare ce-l fascinau pe un Rousseau; alții, care nu au îndurat pătimirile lui Hölderlin şi care nu şi-au putut dobîndi inocența cu prețul cuvintelor şi al nesfîrşitelor nopți de veghe, visează reîntoarcerea la haosul originar. Dar cine poate, chiar numai evocînd haosul originar, să nu-şi tulbure, să nu-şi tortureze cumplit sufletul? Şi cît trebuie să fii de inocent ca să-ndrăzneşti să afirmi, asemeni lui Hölderlin — cel imaginat de Heidegger — , că « Haosul e însuşi Sacrul »! Totul e în zadar: peste noi atotstăpînitoare e entropia. Procesul de unificare este batjocorit. Incoerența şi-a dat mîna cu rătăcirea.

Nu mă aflu oare din ce în ce mai singur, păgubit de valori, pe drumul îngust al unei odisei întunecate în care strălucirile solare ale epicului s-au stins de tot? Sînt nevoit să bîjbîi ca un orb, fără să-ntrezăresc steaua polară şi nici sperînd să-mi pot regăsi Ithaca. Zvîrlit în afara oricărui centru gravitațional, îmi dau seama că rătăcesc prin spațiul profan, un spațiu fragil, extrem de vulnerabil, asupra căruia pare să atîrne amenințător trăsnetul sacrului. De altfel, nu văd cum m-aş putea face util în acest spațiu pustiu dacă nici o pîlpîire, nici o fulgurație nu-mi încălzeşte sufletul.

În fond, adîncul sufletului — pentru a folosi minunata expresie a lui Novalis — e acela care unduieşte în rătăcire. Oare nu acesta e sensul cuvintelor sale cînd afirma că poezia este arta « de a pune în mişcare adîncul sufletului »? Poeziile mele sînt, fără îndoială, unduiri ale adîncului sufletului şi ele nu există decît în rătăcirea cuvîntului. Această rătăcire îmi pare a fi antientropia prin excelență. Căci e o rătăcire ordonatoare. Ea străbate prin noapte depistînd elementele dispersate, sprijinind sufletul în efortul său de unificare. Asemeni Aedului orb al lui Hölderlin, poetul « urmează Certitudinea pe calea rătăcirii », adică o urmează ştiind însă prea bine că Certitudinea îi scapă. Dar ce paradox! rătăcitorul orb şi muritor nu ia seama decît la imaginile nemuririi, pe care le adună. El se supune, cu orbitele golite, unei teribile precipitări. Însuşi cuvîntul său este precipitare. El trebuie să iradieze asemeni unui fascicul de laser care străbate moartea.

Poezia îşi aminteşte de Orfeu. Ea ştie că, pentru a asigura trecerea de la cuvîntul mort la concentrația luminoasă, nu-i e îngăduit să privească în urmă. Căci rătăcirea e incompatibilă cu această dispersare, cu această slăbiciune de a privi în urmă. Totuşi, neprivind în urmă, mergînd la întîmplare, nu înseamnă că şi aduni la întîmplare sau că destrami energiile înmănunchiate de senzațiile elementare. Sufletul vibrează la semnalele simțurilor, dar el nu se poate abandona şi contorsiunilor acestora. Mecanismul său e cu totul altul. Sensul mişcării sufletului e de cufundare totală în nocturn. Poezia îşi aminteşte de Iov. Ea nu există decît în singurătate şi într-un raport de tensiune cu propriul său absolut. Vîrsta de aur a armoniei primitive o fascinează mai puțin decît setea de inaccesibilă inocență. De aci dimensiunea tragică a adevăratului scris. De aici nebunia, tensiunea aceasta

https://biblioteca-digitala.ro

uneori de nesuportat. Scrisul, deşi nu reuneşte la întîmplare, nu uneşte totuşi decît ceea ce îl fundamentează, decît ceea ce-l apropie de revelaţie. Şi poate tocmai datorită acestei intuiţii a putut scrie Baudelaire: « Există în cuvînt, în verb, ceva sacru care ne fereşte să facem din el un simplu joc al întîmplării ». Mă-ndrept nici eu nu ştiu spre ce tărîmuri, ar spune Guillaume al IX-lea, dar simt mereu în urmă prezenţa unei nevăzute doamne îmboldindu-mi pe nesimţite gîndurile şi făcîndu-mă să nu culeg decît ceea ce-mi îngăduie căutarea într-adevăr rătăcitoare. Mă-nşel uneori asupra existenţei Doamnei mele, ar admite Cavalerul tristei figuri, dar alteori îi simt pe frunte arsura sărutului.

Poezia este deci o rătăcire ce concentrează elementele dispersate ale sufletului. Ea nu poate fi decît sensibilă la orice suferinţă ca şi la orice triumf. Ea este « milostivă »; vreau să spun sensibilă la nefericirea oricărei fiinţe, a omului şi a Domnului. Poezia e conştientă că revine la obîrşiile mumei sale Memoria, adică de faptul că nu poate consimţi nici la abandonarea « trupurilor triumfătoare » şi nici la tăcerea profundă şi disimulată a suferinţei. Iată de ce nici o poezie cu adevărat autentică nu poate fi disperată. Neînsoţită de prezenţa unei secrete speranţe, rătăcirea ar fi de neconceput.

Aşadar, cuvintele ţîşnesc şi se împrăştie necontrolate. Se plăsmuiesc în imprevizibile constelaţii. Nu fără motiv societatea care se pune din ce în ce mai mult la adăpostul unor circumscrieri şi structuri matematice, şi forţele care încearcă să paralizeze spiritul prin intermediul banului, a minciunii sau a violenţei profesează dispreţul cel mai incisiv faţă de fulguranţă şi de rătăcire, faţă de mişcările sufletului. Dăinuie, în plină epocă a dispreţului, un teribil dispreţ la adresa poeziei, dispreţ deghizat chiar sub masca a mii de aparente încercări poetice. Dar orice repulsie, orice violenţă împotriva mişcărilor sufletului înseamnă tot atîtea răni deschise entropiei, disoluţiei şi morţii. Şi dacă poezia trebuie să fie « milostivă » şi revoltată împotriva tuturor formelor suferinţei şi nefericirii, ea nu trebuie să slujească niciodată acelora active ale urii şi ale morţii. Toată truda îndoliată, întregul efort de concentrare al activităţii poetice trebuie să însemne o rezistenţă în faţa morţii indicibile, a unicului păcat: moartea Domnului. Sarcina poeziei stă în rătăcirea care adună rămăşiţele invizibilului de cînd glasul Lui a amuţit. Să ne fi născut prea tîrziu, aşa cum a spus Hölderlin? S-au înălţat oare zeii « deasupra noastră, într-o altă lume »? Poate...Oricum, sîntem datori să continuăm efortul de reîncarnare, trecerea prin deşert, pentru ca poezia să poată presimţi înaintea noastră existenţa permanentă a unei prezenţe unice! Să fi fost într-adevăr distrusă de trăznet Semele? Atunci poemul nu ar trebui să existe decît pentru a-i aduna cenuşa, şi doar din refuzul de-a privi îndărăt, în divagaţia torturantă şi în tărîmul de dincolo de Lumină. Jupiter ar trebui să-şi stăvilească forţele şi să-i redăruiască Semelei nevinovăţia sufletului şi splendoarea trupului. Condiţia de cenuşă nu este un destin. Fiinţa e făcută să moară de viaţă, în eterna îmbrăţişare. Orice poezie este o căutare a iubirii, o acţiune directă pentru sporirea rezistenţei sufletului împotriva Trăznetului.

https://biblioteca-digitala.ro

Poezia este o lampă din obsidiană

I se reproşează deseori poetului că e ermetic, obscur; într-adevăr, oricine ştie că rolul poetului e de a lumina, nu de a lăsa pradă obscurului; dar această obscuritate nu este iminentă fiinţei sale, şi, în plus, oamenii uită prea des ce nebănuite adîncuri cutreieră el.

Poemul se naşte dintr-un cuvînt, dintr-o imagine, dintr-o frază ce-mi « bate la fereastră ». Îndată fraza aşternută pe hîrtie, ea se dezvoltă, îşi întinde ramificaţiile, creşte ca o plantă; poemul izbucneşte, iscat dintr-un elan, dintr-un ritm firesc pe care, de la primul cuvînt, îl poartă într-însul.

« Un ciocănit al degetului tău pe tobă deslănţuie toate sunetele şi proclamă noua armonie », scrie Rimbaud în poezia *A une raison.*

Poetul trebuie să-şi plece atent urechea pentru a descoperi acest şuvoi, ca să-l elibereze şi să-l ajute să se împlinească. Iată de ce premeditarea în poezie mi se pare suspectă: pentru că, în cazul ei, cred mult mai mult în deciic, în izbucnirea neaşteptată, decît în reflecţie. Reflecţia e exterioară poemului.

Pentru mine, poezia nu este evadare ci mai curînd invadare. Invadare a universului exterior de către lumea lăuntrică. Căci pentru a se manifesta, poetul trebuie să-i fie acesteia sălaş.

Pentru poet, poemul reprezintă un mod de a interveni în ordinea lucrurilor, intervenţie care implică, iniţial, o revoltă.

Visez la nişte cuvinte mistuitoare. Săgeţi zvîrlite cu o răscolitoare forţă şi care s-ar înfige ca un sfredel chiar şi în cea mai rezistentă piele. Atunci, orice poem ar fi un mărăciniş din care am ieşi răniţi, însîngeraţi, ciopîrţiţi ca după o luptă înverşunată. De zile-ntregi ar fi nevoie ca să te vindeci. Poezia şi-ar îndeplini, astfel, menirea. Un om atins de un poem ar purta pînă la moarte scînteietoarele şi superbele cicatrici.

Pentru că poetul este Cel Care a Furat Focul, e firesc să pretindem poemului să ne revele această lumină fără de care el nu ar fi decît literă moartă. Dar văd această lumină aureolată de un brîu de umbră, asemeni diamantului sclipind pe catifeaua-ntunecată. Brîul de umbră e necesar poemului cum e necesară tăcerea strigătului.

https://biblioteca-digitala.ro

Un poem inspirat poate avea mai multe înțelesuri (sfera de reprezentare variind în funcție de unghiul din care-l privim); epoca, evenimentele, chiar mersul vieții iau asupra lor sarcina de a conferi poeziei această polivalență care ne face să-i descoperim neîncetat pe Rimbaud, Nerval, Lautréamont... Cîte cărți nu s-au scris pentru a se încerca explicarea sonetului *Vocalelor?* Unul din marile secrete ale poeziei e să poți menține aceste fascinante mistere la lumina zilei.

Ni se întîmplă uneori să privim dincolo de peisajul oferit spre contemplare și să descoperim astfel rădăcinile obscurului.

Imaginarul este totdeauna locuibil și adeseori chiar locuit.
Tărîmurile care ne obsedează sînt totdeauna tărîmurile imaginate de noi.

JACQUES BRAULT

Popas

Iată cîteva file dintr-un caiet în care, tot încercîndu-mi condeiul, căutam (acum cîte ierni?) să leg un fragment din Hölderlin:

Ceea ce sîntem nu e nimic
ce căutăm e totul

de acest fragment din Lao-Țe:

Ființa dă posibilități
dar numai în neființă le poți culege rodul.

M-am rătăcit însă pe parcurs. Departe de-a se împlini, poemul s-a destrămat parcă. Iar speranța, colectivă și proprie, răcnită întregii lumi sau ascunsă la adăpostul secretului, socială și politică sau intimă și erotică, speranța în zile mai bune s-a demascat: nălucă, iluzie, mistificare. Timpul, devenit acum istorie, ca și acela al proiectelor, nu ne alcătuiește decît spre a ne risipi.

Și doar atunci am văzut, am pipăit în acel soi de *no man's land*, adevăratul chip al indicibilului: aproape *nimic* și care, într-adevăr, nu reprezintă *nimic*. Un fel de nebunie, singura viabilă, amestecînd lipsa de rațiune a tuturor rațiunilor noastre Și ce poate fi, astăzi, mai învechit decît jurnalul scris în ajun?

https://biblioteca-digitala.ro

Aceste crîmpeie dintr-un text (sau aceste extrase dintr-un fragment) vor spune mai bine (fără precauție) decît o auto-analiză ce înseamnă pentru mine inutilitatea scrierii funcționale, prozaice sau *pro domo:* o alegere înnoită neîncetat, veşnic imprevizibilă pentru că nu « şi-a găsit drumul », conform definiției puterilor şi contraputerilor. Iar ceea ce rămîne, dacă mai rămîne ceva, nu înseamnă de fapt nimic. Căci dacă cuvintele, toate cuvintele, aparțin primului și ultimului venit, limbajul cel mai suspect, cel mai echivoc, cel mai fals (violentat) este acela prin care și în care găsim începutul unei căi înguste către adevărul (atît de simplu) ascuns certitudinilor şi minunat chiar dacă nu există (încă).

Cine vorbeşte astfel? să fiu eu acela, eu, biet înveliş de identitate sau tu, tremurătoare umbră, veşnic prezentă-n fața ochilor? Nu, în acest loc comun și pe acest petec de pămînt muşcat de-atîta gheață, noi sîntem totdeauna cei loviți, răscumpărați prin persistența celei mai sarbede existențe — și pînă în străfundurile morții —, fatalitate care nu apasă decît asupra ta şi-a mea în timp ce nouă, nouă tuturora, nu ne rămîne decît să trăim.

Antipoezia cea mai dăunătoare constă în a crede şi în a încredința și pe alții că, într-o zi, cei care poartă numele de oameni nu vor mai fi contradictorii. Nici îngeri, nici fiare, noi nu dobîndim admirabilul, savoarea fiecărei clipe, decît în lupta împotriva obscurului, a oroarei de timpul care ne ucide.

În româneşte de ALINA LEDEANU

După această explorare a peisajului literar canadian în latura sa de expresie franceză, literele canadiene în ipostază anglofonă vor constitui, într-un viitor număr al revistei noastre, obiectul unui amplu grupaj.

https://biblioteca-digitala.ro

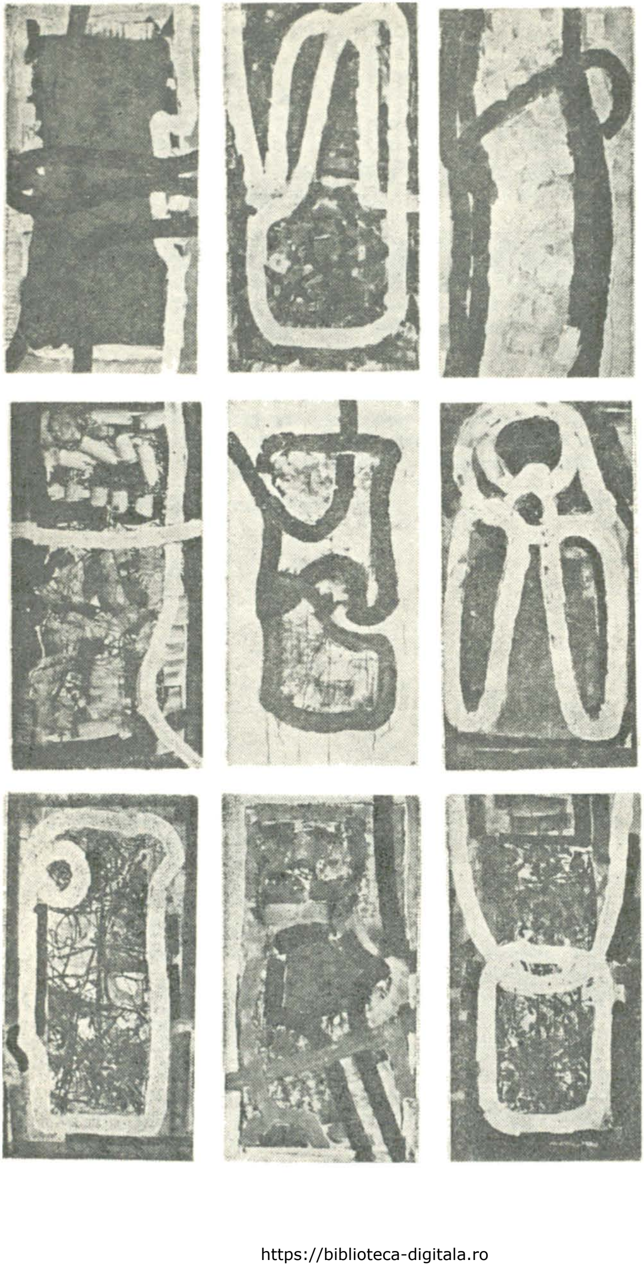

https://biblioteca-digitala.ro

NICOLÁS GUILLÉN

MAREA GRĂDINĂ ZOOLOGICĂ

GHITARA

Au plecat să vîneze ghitare
pe lună plină
şi-au adus-o pe ea
palidă, gingaşă, sveltă,
ochi de neistovită mulatră,
mijloc de lemn despicat.

Tînăr e, de abia şi-a luat zborul.
Dar cîntă de pe acum
atunci cînd în alte colivii aude
cum fîlfîie songuri şi cople.
Songurile-umbre, coplele-unde.
În colivia ei se află această inscripţie:
« Atenţiune: visează ».

SCARABEII

Priviţi scarabeii.
Cel din India,
pîntec de lut smălţuit şi aripi de pîslă albastră.
Gemenii, din aramă şi gutapercă.
Împărătescul scarabeu de Olanda.
originar din Sumatra (cupru curat).
Cel din lavă vulcanică
descoperit într-un mormînt aztec.
Pleoapa cea mare — numai porfir.

Scarabeul de aur
(donaţie specială a lui Edgar Poe)
s-a prăpădit.

https://biblioteca-digitala.ro

ACONCAGUA

Piscul Aconcagua. Dihanie
solemnă, îngheţată. Creştet
alb şi ochi de piatră-neclintită.
Înaintează în turme încete,
cu alte jivine asemenea lui,
prin stîncoase pustietăţi.

Noaptea,
cu buze blajine, atinge
mîinile reci ale lunii.

FLUVIILE

Iată vizuina năpîrcilor.
Răsucite în sine însele
dorm fluviile, fluviile sacre.

Mississipi cu negrii lui,
Amazonul cu indienii lui.
Sînt ca puternicele şenile
ale unor camioane uriaşe.
Rîzînd, copiii le azvîrlu
verzi insuliţe însufleţite,
cringuri pictate cu papagali,
canoe, cu echipajuri cu tot,
şi alte fluvii.

Marile fluvii se trezesc din somn,
se descolăcesc cu încetul
înghit totul, se umflă, gata sunt să plesnească,
şi se întorc şi iarăşi adorm.

VÎNTURILE

Nu vă puteţi închipui
cum umblau vînturile astă noapte.
Au fost văzute,
aveau ochii scînteietori,
coada lungă şi ţeapănă.

Nimic n-a putut să le abată din drum,
(nici rugăciuni, nici blesteme),

https://biblioteca-digitala.ro

din drumul unei colibe, al unei bărci singuratece,
al unei ferme,
al tuturor acestor lucruri trebuincioase,
pe care le nimicesc în neştire.

Pînă ce azi dimineaţă le-au adus legate,
prinse pe negîndite,
cînd rătăceau gînditoare,
galeşe, îndrăgostite,
pe lîngă un cîmp de dalii.

(Cele de-aici, de la stînga,
adormite în coliviile lor).

LUNA

Mamifer metalic. Nocturn.

I se vede
obrazul mîncat de-o spuzeală.
Sputnice şi Sonete.

TENOR

Este tenoru-n extaz
contemplînd tenorul
oglinzii, care-i acelaşi tenor
în extaz
ce contemplă tenorul.

Uneori iese la plimbare prin lume
tras de un fir de mătase,
aplaudat în dolari,
în cerneală de tipografie
şi alte substanţe avantajoase.
(Aici în grădina zoologică îl supără
că trebuie să cînte pentru mîncare
şi nu prea e generos cu ariile sale).

Scala din Milano.
Metropolitanul din New York.
Opera din Paris.

În româneşte de MARIA BANUŞ

https://biblioteca-digitala.ro

ANDREI IONESCU

NICOLÁS GUILLÉN
cubanezul universal

Nicolás Guillén s-a găsit pe sine, cum singur spune, atunci cînd a simțit și a înțeles că este un interpret al sufletului popular, că valoarea și forța lui depind de calitatea de exponent al sensibilității şi al aspirațiilor populare. Pentru poetul mulatru, elementul afro-cuban nu este un simplu motiv folcloric, ci o reminiscență profundă. Guillén se exprimă spontan în ritmurile verbale ale muzicii afro-cubane, posedă secretul songului autentic. Identificarea cu această formă poetică autohtonă, care este produsul artistic al procesului de conviețuire a albilor și negrilor, avînd prin urmare origini deopotrivă spaniole și africane, se produce firesc şi total şi reprezintă cea dintîi manifestare originală de mare răsunet a poeziei cubaneze, care obține astfel audiență universală tocmai prin notele sale profund specifice.

Nu trebuie să uităm însă că Nicolás Guillén este în același timp un poet cult, continuatorul unei ample şi rafinate tradiții artistice, şi că poeziile sale sînt în egală măsură populare şi culte. Asemeni romanțelor țigănești ale lui Lorca sau celor ale lui Miron Radu Paraschivescu, songurile sale sînt mai curînd motive de song, stilizări subtile, fără a fi însă devitalizate, ale songurilor cîntate la Havana prin anii treizeci de sextetul Habanero și de celebrul Trío Matamoros, a căror influență o recunoaşte bucuros. Aspirînd la titlul suprem de rapsod, nu se simte jenat de influențele suferite, conştient că a reuşit să treacă proba marei arte: transformarea influențelor în substanță proprie, în element personal, în stil caracteristic de creație. Aşadar, spontaneitatea lui Guillén nu trebuie exagerată. Contopirea cu sensibilitatea artistică populară a songurilor din Havana este rezultatul unui proces de sinteză, este o întoarcere la origini după o etapă de experiențe moderniste, este o regăsire a propriei identități artistice, în care originalitatea nu este rezultatul unor căutări extravagante, ci al unei potențări a valorii de exponență. Ca la orice mare artist, spontaneitatea lui Guillén este o spontaneitate conștientă, şi originalitatea sa respinge orgoliile mărunte, atingînd forma supremă a anonimatului reprezentativ. Multe din songurile sale au circulat şi continuă să circule în America latină fără a li se cunoaşte paternitatea.

Motivele de song dobîndesc în poezia lui Guillén o profundă semnificație socială. Revendicarea dreptății și egalității pentru negri şi mulatri se înscrie într-o viziune

https://biblioteca-digitala.ro

a solidarității umane și a fraternizării dincolo de deosebirile rasiale. După experiența războiului civil spaniol, cînd devine militant comunist, și a călătoriei de doi ani pe care o face în țările Americii latine într-o perioadă de avînt al mișcării democratice (1946—1948), își întărește convingerile politice revoluționare. « Cred, declară într-o conferință din 1947, că adevăratul artist, care e întotdeauna profund uman, trebuie să scrie cu gîndul la opera definitivă, opera care se scrie cu sînge. De aceea, mă îndoiesc de valoarea artei care vede în negru un simplu subiect literar menit să stoarcă lacrimi cititorilor, și nu îl privește ca pe o intensă temă umană ». Silit să se exileze în timpul dictaturii lui Batista, revine în Cuba în 1959, o dată cu triumful revoluției, la care aderă prin cultivarea unei poezii cu o tematică de acută actualitate socială. Songurile nu mai exprimă tristețea atavică adunată timp de veacuri de strămoși, ci devin cîntece de luptă și speranță închinate revoluției triumfătoare. Revolta surdă este înlocuită de gravitatea răspunderilor față de istoria pe care experiența colectivă a ultimilor ani o transformă într-un ritm vertiginos. Figurile revoluționarilor de ieri și de azi ai Cubei sînt evocate cu vibrația lirică a unui mare elegiac.

Excepționalele calități muzicale rămîn intacte. Guillén scrie sau mai curînd compune o poezie care trebuie recitată. Dovada cea mai concludentă a magiei verbale din opera sa este valoarea net superioară a imprimării acustice față de lectura individuală a textului. Forma perfectă de transmitere a poeziei lui Guillén este propria sa voce. Versurile sînt astfel concepute, încît să poată atinge plenitudinea în cuvîntul vorbit, care păstrează întreaga incantație lirică a songurilor. Poetul imprimă întotdeauna versului timbrul său specific. Citită de el, poezia se transformă în muzică, în psalm, într-o comuniune totală a emoției lirice. Pentru că Guillén a atins acel stadiu superior al creației poetice în care tot ce scrie are sunetul glasului său.

https://biblioteca-digitala.ro

SILVIA VÎSCAN

Împlinirile în poezia lui

NICOLÁS GUILLÉN

Literatura cubană — plenar reprezentată actualmente în toate genurile şi caracterizată printr-o mare efervescenţă—are în fruntea sa un poet septuagenar, Nicolás Guillén, consacrat ca « unul dintre cei mai nobili poeţi ai eliberării omului ». (E. Martínez Estrada).

Vechile teme ale poeziei sale sînt reluate în variaţii de mare rafinament în ultimele volume: *El gran zoo*, *El diario que a diario* şi *La rueda dentada* (ultimele două, publicate în 1972, cu prilejul împlinirii a 70 de ani).

El diario que a diario, reeditare modernă a vechiului tipar spaniol de « crónica rimada », sintetizează întreaga istorie a Cubei, de la descoperire pînă în prezent, dispunînd « cinematografic, ziaristic, nervos, sugestiv » momentele de răscruce ale acestei traiectorii.

La rueda dentada, considerată de autor o « carte ironică », utilizează permanent o ironie de nuanţă sentimentală, cuprinzînd chiar şi un grupaj de epigrame de inspiraţie diversă (social-politică, de artă şi critică literară etc.). Volumul are la bază un simbol omniprezent, cel al sferei — imagine a avansului perpetuu, a progresului, a perfecţiunii.

Dacă volumul-cronică (*El diario que a diario*) şi cartea ironică (*La rueda dentada*) implică prin constituţia lor şi prin atitudinea autorului o mai accentuată specificitate naţională, *El gran zoo*, datorită în aceeaşi măsură tiparului adoptat şi tematicii, este o operă în care destinaţia naţională şi cea universală se confundă.

El gran zoo (Marea grădină zoologică) este un bestiar modern. Garanţia originalităţii volumului este susţinută de liniile moderne ale colecţiei de « exemple » (enxiemplos), căci se poate afirma că această operă de apologuri se constituie în bestiarul timpului şi al lumii contemporane, nu numai al zonei antiliene la care, desigur, se referă concret autorul. Caracterul angajat, actual, precum şi sublinierea accentuată la maximum a laturii moralizatoare, vehemenţa tonului pilduitor sînt poate trăsăturile cele mai evident specifice pentru acest bestiar.

https://biblioteca-digitala.ro

El gran zoo reprezintă însă un moment deosebit în cadrul liricii guilleniene nu numai prin apartenența la un gen dificil, rar abordat actualmente, sau prin tematică, dar și prin existența unei foarte interesante relații între acest volum și întreaga operă anterioară: relația de recurență. Căci *El gran zoo* apare ca un ciclu constituit prin voința autorului de a ordona și concentra teme și motive abordate anterior. O asemenea experiență poetică nu poate fi decît deosebit de interesantă și originală, cu atît mai mult cu cît intenția autorului nu este aceea de a demonstra astfel propria sa virtuozitate artistică, ci de a trata sub toate posibilitățile o temă anumită, de la sensurile ei majore pînă la nuanțele cele mai fine. Reîntoarcerea la filoanele liricii mai vechi în scopul desăvîrșirii lor este un act deplin conștient și în acest sens Guillén însuși declară următoarele: « De-a lungul drumului parcurs am lăsat unele cariere neexploatate, acaparat fiind de diferite sarcini ale revoluției. Astfel că, îndată ce împrejurările mi-au permis, m-am întors la aceste cariere, pentru a scoate din ele materialele pe care mi-am dat seama că nu le-am lucrat îndeajuns atunci cînd le-am mînuit prima dată ».

Condiționată de coincidența cu particularitatea de bestiar a ciclului în care se produce revenirea, recurența nu limitează în nici un sens valoarea poetică. Metamorfozele răului și masca animală reprezintă modalități utilizate constant de Guillén pentru exprimarea intens sugestivă. În cadrul ciclului se impune deci filtrarea particularului de identic, a specificului de coincident — desigur, raportul stabilindu-se față de lucrările precedente ale poetului — și mai cu seamă se impune precizarea finalităților recurenței, a sensurilor ei.

Primul sens al recurenței este acela de reluare finală, de tratare completă, definitivă, în scopul epuizării totale a temei. La baza genezei volumului stă de asemenea voința de sinteză, de concentrare, de concluzie finală a tuturor interpretărilor anterioare pe tema respectivă, acțiune realizată printr-un proces de strictă selectare, de decantare a variantelor precedente și avînd ca rezultant fixarea celor mai prețioase semnificații și sugestii. Pe lîngă sensul finalizării, *El gran zoo* vădește sensul totalizării. Ciclul se constituie ca o imagine totală — rezultanta unei elaborări prin recompunere, a unui proces de reconstrucție din elemente parțial prezente, din sugestii și intenții existente în lirica de pînă acum. Alte consecințe ale procedeului recurent sînt fixarea substanțelor anterioare în tipare definitive, în formule stabile, precum și realizarea unei unități artistice complete și complexe prin reunirea aparițiilor fragmentare sau sporadice anterioare. *El gran zoo* este deci o carte de confluență a unor constante ale operei guilleniene, o carte a cărei substanță artistică posedă o intensitate maximă, caracter conclusiv, epilogal, de subliniere și de deznodămînt al unei tensiuni susținută permanent de către aceste constante lirice. Oricare dintre alegoriile moderne cuprinse în *El gran zoo* poate ilustra eficiența sporită la maximum și net vizibilă în cadrul acestei lumi compuse dintr-o zoologie fantastică, care este în același timp o zonă poetică posedînd virtuțile marilor realizări. *La Sed* (Setea), *El Hambre* (Foamea), *Los Vientos* (Vînturile) sînt doar cîteva exemple ale acestui stil concentrat, cuprinzător, epigramatic, sugestiv în cel mai înalt grad: « *Burete de apă dulce, / setea așteaptă un rîu, îl devoră. / Absoarbe o ploaie torențială. / Sugrumă / cu o panglică roșie*», sau: « *Aceasta este foamea. O fiară numai colți și ochi. / Nimeni nu o înșeală sau o abate. / Rage ca leul, strivește ca un boa, / gîndește ca omul* ».

Motivația principală, rațiunea profundă a constituirii acestei opere prin recurență este însă de ordin etic. *El gran zoo* se compune pornind în primul rînd de la adînci rațiuni morale, de la necesitatea de a exprima din nou, accentuînd-o, o problematică umană majoră. Permanent preocupat de destinul omului contemporan, Guillén a izolat, printr-un gest eroic, în *El gran zoo*, toate întruchipările forțelor

https://biblioteca-digitala.ro

ostile omenirii. Tot ceea ce ar primejdui, tot ceea ce ar aliena calitatea de om este zăvorît, claustrat definitiv în bestiarul guillenian. În cuştile de oţel ale acestei galerii zoologice zac inutilizate, anihilate, dar expuse vizitatorului spre pildă şi readucere aminte, setea şi foamea, vînturile pustiitoare şi fiarele, îngîmfarea şi impostura, minciuna şi jaful, ura şi crima, barbaria şi monstruozitatea. Alterarea condiţiei umane autentice, decăderea omului la nivel animalic, de la zbor la tîrîtul reptilei, o întreagă eră a cavernelor preistorice au fost înfierate de scriitor încă de la primele sale cuvinte rînduite în vers, în acele de demult « canciones como piedras » (cîntece ca pietrele), închegate din « zumo amargo » (zemuri amare) şi « flor de insomnio » (floare de nesomn). Acum, toate întruchipările de coşmar, tot ceea ce a atentat împotriva destinului de libertate al fiinţei umane este capturat şi condamnat definitiv la izolare şi dispariţie, este concentrat şi claustrat pentru eternitate prin gestul de taumaturg, prin gestul purificator, eliberator al poetului, în aceste nobile « círculos de música vengadora » (cercuri de muzică răzbunătoare) care sînt poemele din *El gran zoo*. Iată, spre exemplu, cîteva întruchipări ale răului învins, încătuşat: « *Monştri ornitomorfi, / în largi cuşti negre, cămătarii. / Este prizonier în propria sa cuşcă / de gratii dure, negre. / Metalul cu care rage, / arde, e înroşit la alb. Tigrul / Lynch din Alabama. / Coadă în formă de bici / şi copite din terţiar. / Capturat.* »

Operă de recucerire şi reafirmare a celor mai veritabile însuşiri umane, *El gran zoo* degajă un sentiment de intensă satisfacţie, de biruinţă glorioasă. De aici derivă şi preponderenţa tonalităţii satirice, a rîsului triumfător. Modalitatea grotescă — inerentă oricărui bestiar — se diluează în final, transformîndu-se în comentariu maliţios şi ironie. Această diminuare a virulenţei procedeelor artistice sarcastice, acute, rezolvarea lor în umor este determinată de conştiinţa destinului limitat al tuturor puterilor malefice. Autorul însuşi declară că umorul a fost arma sa dintotdeauna, că ironia îi prezidează întreaga operă. *El gran zoo* reflectă de asemenea eficacitatea acestei arme pe care poetul o utilizează încă de la începuturile carierei sale literare cînd declara: « *Eu rîd, / pentru că rîsul e sănătos; / e lance a tăriei mele, / scut al virtuţii mele.* »

El gran zoo adevereşte în acelaşi timp o profeţie pusă în vers în urmă cu aproape o jumătate de veac, profeţie ce poate fi considerată un fundament al tăriei morale de care a dat dovadă scriitorul cuban de-a lungul vieţii sale odiseice, fundament al unei opere pusă în slujba speranţei şi a împlinirilor: « *Rîsul nostru se va înălţa în zori peste rîuri şi păsări* .»

https://biblioteca-digitala.ro

Peisaj, 1912

ROBERT FALK

https://biblioteca-digitala.ro

M. ALPATOV

DESTINUL UNUI PICTOR

Toţi cei ce au avut fericitul prilej să viziteze mansarda casei cu multe etaje dominînd rîul Moscova, unde Falk a lucrat ani de zile şi unde pînă astăzi o mînă grijulie, mîna unei soţii devotate păstrează multe din pînzele sale, au plecat de acolo purtînd în suflet o profundă emoţie. Este emoţia pe care ţi-o dă totdeauna întîlnirea cu un mare artist, la care se adaugă senzaţia că ai fost cucerit de arta lui şi totodată un sentiment de uimire că acest pictor a cărui existenţă pînă atunci nu o bănuiai, sau de care doar auziseşi vag, a pătruns profund în conştiinţa ta, ţi s-a întipărit în memorie şi a pus stăpînire pe tine, fermecîndu-te cu penelul său.

Cînd rămîi cu tine însuţi şi încerci să analizezi sentimentele de care te simţi cuprins te întrebi care ar fi locul pe care ar trebui să-l ocupe Falk în arta secolului nostru, în arta rusă şi europeană. Cu greu vei reuşi să găseşti un răspuns precis. Vei cita în memorie o serie de nume de impresionişti şi de postimpresionişti, vei reveni nu o dată la Cézanne şi totuşi . . . pînă la urmă Falk nu va putea fi încadrat în mod absolut în niciunul din curentele sau şcolile cunoscute. Atunci poate fi el considerat un inovator în sensul de a fi creat o orientare sau un sistem nou în pictură? Dar precum se ştie, importanţa unui pictor nu este determinată de faptul

https://biblioteca-digitala.ro

Sticle la fereastră, 1917

https://biblioteca-digitala.ro

că a fost sau nu căpetenia unei şcoli sau şeful unui curent, Falk nu a urmărit să descopere mijloace de expresie noi, necunoscute. Dar poate că tocmai aceasta i-a îngăduit să se concentreze şi să realizeze opere de artă autentice şi profunde. Poate că este imposibil să defineşti creaţia lui Falk printr-un singur termen, să exprimi în cîteva cuvinte esenţa artei sale? E ceea ce trebuie considerat indiciul cel mai sigur al unui talent autentic şi măsura adevăratei sale importanţe.

Au trecut destui ani de la moartea pictorului şi moştenirea lui, indiferent dacă vrem sau nu, a intrat în istoria artei din secolul XX. Privind retrospectiv tot ce ne-a lăsat pictorul Falk, aducîndu-ne aminte de cuvintele lui, puţine dar totdeauna pline de miez, în care definea sensul şi importanţa artei, ne dăm seama că omul acesta era nu numai talentat dar şi un om de o mare forţă spirituală, un om devotat pînă la pasiune creaţiei, un om ferm convins că drumul pe care merge în artă este un drum autentic. Forţa spiritului era adesea umbrită de stăpînire, de modestie. Dar tocmai această forţă spirituală era izvorul principal care-i alimenta arta. Falk nu era pur şi simplu un pictor. Falk era un om al sacrificiului. Un om devotat unui ideal nobil, unui vis măreţ, un om care avea o chemare şi această chemare însemna pentru el o existenţă grea, cu adevărat o viaţă de mucenic.

https://biblioteca-digitala.ro

https://biblioteca-digitala.ro

Autoportret în galben, 1924 ▶
Moscova

Artiști de felul lui nu muncesc pentru a face altora plăcere nici pentru a dobîndi glorie sieși ci pentru a înțelege sensul profund al vieții, pentru a pătrunde tainele artei autentice. Falk lupta fără a-și precupeți eforturile pentru afirmarea în artă a acelui univers pe care ochii lui îl descoperiseră, dăruindu-și toate puterile, toată bogăția spiritului ca acest univers că capete culori. Într-un fel el a realizat o simbioză deosebit de prețioasă între forța spiritului și iscusința artistică. Astăzi e tot mai limpede, pentru cei care-i admiră lucrările, că Falk face parte din categoria acelor pictori pe care omenirea îi va considera totdeauna prietenii săi, tovarășii săi de drum indiferent de epoca în care aceștia au trăit.

Vreți să pătrundeți în lumea minunată a artei lui Falk ? Pînzele lui Falk vă vor putea oferi prilej de bucurie, de delectare, numai dacă veți căuta să depuneți strădania necesară pentru a le înțelege. Pe drumul greu pe care a mers, Falk nu s-a cruțat niciodată. Nu-i era teamă că mîinile sale vor fi ude de sudoare. Nu-și cruța nici viitorul public, cerîndu-i o dăruire tot atît de mare ca a lui.

Sper că aceste cîteva reproduceri pe care revista «Secolul 20» le va oferi cititorului român, vor trezi în el dorința de a cunoaște mai bine creația unuia din cei mai de seamă pictori sovietici.

https://biblioteca-digitala.ro

https://biblioteca-digitala.ro

Peisaj lîngă insula Saint-Louis, Paris, 1929

https://biblioteca-digitala.ro

R. R. FALK

corespondenţă

R. R. FALK CĂTRE MAMA SA, M. B. FALK

Paris, 21/VI/1929

... Timp de o săptămînă, am făcut o călătorie foarte interesantă prin Bretania. E o regiune liniştită... toată parcă trăind în Evul Mediu. Am uneori senzaţia că trăiesc cu patru-şase sute de ani în urmă. De cînd mă aflu în Franţa, am făcut douăzeci şi opt de pînze în ulei şi aproape patruzeci de acuarele. Totuşi majoritatea nu sînt lucrări capitale, mai curînd nişte studii. Lucrez destul de greu. Am prea multe impresii noi, prea multe emoţii, nu am ajuns încă să asimilez tot acest material; totuşi simt că mi-am schimbat în multe privinţe felul de a picta. De fapt, nu e vorba atît de schimbări, cît mai ales de întoarcerea la acele principii pe care le-am profesat cu cinci-şase ani în urmă. Acum îmi dau perfect seama că în ultima vreme eram în regres.

Franţa, 1932, Aix-la-Chapelle

... Revin deci la Paris cu un sentiment de melancolie. Faptul că am avut posibilitatea să mă odihnesc puţin, să mă liniştesc, mi-a îngăduit să privesc cu atenţie situaţia în care mă aflu. Nu aş putea spune că aş avea multe motive să fiu optimist. Nenorocirea vieţii mele este că sînt pictor. Arta mea are o anumită orientare pe care eu unul o preţuiesc foarte mult, dar care, din păcate, astăzi nu mai este la modă. Nenorocirea e că pe măsură ce trec anii, devin tot mai puţin adaptabil la viaţa practică... Ar trebui să fiu un schimnic, să trăiesc undeva într-un orăşel îndepărtat, cufundat cu totul în munca mea. Dar astăzi lucrul este imposibil, chiar atunci cînd

https://biblioteca-digitala.ro

manifeşti pretenţii minime faţă de viaţă. De voie, de nevoie, trebuie să participi la lupta pentru existenţă... Iar eu unul în această privinţă sînt cam ghinionist. Timp de doi ani am lucrat ca să-mi consolidez poziţiile, am reuşit să obţin deschiderea unei expoziţii la una din cele mai cunoscute galerii şi cînd colo, poftim! a izbucnit aşa numita criză mondială. Împotriva acesteia nu poţi lupta, e ca o calamitate naturală, ca o inundaţie sau ca un cutremur de pămînt... De pe urma ei s-a restrîns teribil cercul oamenilor care se interesează de artă. Dacă ar fi să comparăm situaţia de acum trei-patru ani cu cea actuală, e o diferenţă ca de la cer la pămînt. Acum trei-patru ani, viaţa artistică era în plină efervescenţă, astăzi ea este pe moarte. Dar şi astăzi, pînzele pictorilor de altă dată sînt la mare preţ. De pildă, recent, s-a vîndut la licitaţie o pînză a lui Van Gogh cu trei sute de mii de franci. În timpul vieţii sale nu putuse obţine nici un franc pe ea.

Bine înţeles, dacă m-aş fi mulţumit cu felul în care lucram acum cinci-şase ani, aş fi dormit pe laurii gloriei şi aş fi devenit cu timpul un pictor foarte respectat, de tipul, să zicem lui Koncealovski sau Maşkov. Nu aş fi ajuns, poate, la bunăstarea lor materială, dar aş fi avut cel puţin o jumătate sau un sfert din această stare. Ce pot face, însă, dacă privirea mi-este mult prea ascuţită. Văd nu numai slăbiciunile altora în artă, dar şi pe ale mele. Şi nici un fel de laude, nici un fel de succese exterioare, nu mă pot amăgi. Pictura mea trebuie să fie tînără, plină de viaţă.

Mamă dragă, mi-e greu să-ţi explic ce anume înţeleg prin aceasta, tu nu eşti un om de meserie, cu atît mai mult cu cît şi mulţi pictori nu mă înţeleg. Trebuie să-ţi spun, însă, că am reuşit într-o măsură să ating acest ideal şi cred că ultimele mele pînze sînt mai bune. Din născare am un talent complicat, care îmi face greutăţi... care îmi solicită toate forţele omeneşti şi cere pentru a înflori şi un minimum de condiţii de trai cotidian, ceea ce nu am avut niciodată...

Acum sînt convins că talentul meu n-o să mai înflorească niciodată. Nu mai sînt un tînăr, aşa încît să mă consolez cu spusele lui Puşkin: « Tineretul trăieşte din speranţă ». Eu nu pot trăi din speranţă, şi nici iluzii nu-mi mai fac. Am făcut în numele artei sacrificiile de care am fost în stare. Duc o viaţă de student, de om care deabia păşeşte pe un drum independent. Am renunţat să trăiesc lîngă fiinţele cele mai scumpe pentru mine... şi acum trebuie să găsesc în mine forţă pentru un act de eroism şi mai mare, trebuie să-mi dau seama limpede că am din ce în ce mai puţin şanse de bunăstare materială în condiţiile de astăzi; cu toate acestea, scrîşnind din dinţi, suportînd orişice, îmi voi continua drumul de Ahasverus în artă. Nu mă voi opri la rezultatele atinse, voi merge mai departe, tot mai departe. Unde? Pentru ce? De fapt nimeni nu are nevoie de artă. Toţi mă invidiază. Toţi spun: « Ce fericire că natura ţi-a dat talent ». Într-adevăr, uneori e fericire, dar pentru unii e o povară uriaşă, care te apasă, pe care trebuie s-o duci toată viaţa pe umerii tăi şi lucrul cel mai tragic este că nici nu poţi să nu duci această povară, căci dacă ai încerca s-o zvîrli de pe umeri, ai rămîne cu sufletul mutilat. Cineva a spus că omul ca să poată simţi cu adevărat că trăieşte, trebuie să-şi manifeste din plin calităţile. Asta şi fac. Mă străduiesc din răsputeri să simt că trăiesc. Adică să-mi dezvolt tot mai mult talentul, care deocamdată nu-mi aduce decît supărări. De aceea, cînd fratele m-a întrebat: « Tu, probabil, nu vrei ca fiul tău să meargă pe acelaşi drum greu al artei, să devină pictor? » i-am răspuns că drumul în artă nu ţi-l alegi. Dacă natura ţi-a hărăzit talent, acesta îţi modelează sufletul într-un anumit fel, indiferent dacă devii sau nu artist profesionist.

Un singur lucru ştiu, şi anume că simt din ce în ce mai multe puteri în mine, că sînt gata să accept o existenţă şi mai aspră, bineînţeles pînă la acele limite pe care mi le impune sănătatea, care precum ştii bine, nu e de fier. Asta-i nenorocirea mea, că impun sănătăţii mele exigenţe maxime.

https://biblioteca-digitala.ro

Paris, 1933

Locuiesc absolut singur. Nu am pe nimeni să mă ajute, de aceea trebuie să fac totul singur: focul in sobă, cumpărăturile la piață, gătitul mîncării, curățenia in atelier, etc. Trebuie să fiu totodată și pictor, să caut să cîștig și niște bani, să dau lecții, să mă intilnesc cu oamenii. Iar ca să faci pictură, trebuie să ai nu numai sufletul liniștit, dar să te simți și într-un fel in stare de euforie.

... Nu-ți imaginezi cituși de puțin ce inseamnă criza economică în Europa și ce lovituri puternice a adus ea artei. Dacă n-aș avea devotamentul acesta fanatic față de artă și dacă nu m-aș fi călit încă din copilărie in ce privește lipsurile materiale, n-aș mai fi rezistat de mult...

Bineînțeles, chiar și acum în aceste condiții grele, aș fi trăit mult mai bine dacă aș fi avut un simț practic mai dezvoltat. Dar nu e nimic de făcut; dimpotrivă, pe zi ce trece devin tot mai nepriceput. Ce să-i faci! Cu rare excepții, niciodată aproape nu a putut coexista talentul cu sentimentele (în aceasta văd capacitatea de a crea opere de artă) cu talentul în viața practică. Aproape întotdeauna cînd pictorii începeau să manifeste capacități de ordin practic, decădeau ca artiști.

R. R. FALK CĂTRE A. V. KUPRIN[1]

Moscova, 1922 (1923?)

... Mă uit cu tot mai multă atenție la pînzele maeștrilor de altădată și încep să mă conving tot mai mult că, în ultima vreme, arta trece printr-o perioadă grea de boală. Pictorii de altădată aveau senzația realității și simțeau în mod real. Ambele condiții sînt foarte importante. Cézanne ne vorbește, de pildă, despre micul lui « univers de senzații ». De aici, și perfecțiunea tehnicii la acești pictori. Noi ne mulțumim cu o tehnică confuză și întîmplătoare, pentru că și felul nostru de a percepe lumea, universul nostru de senzații e confuz și întîmplător. De aceea, pentru mine nu este important să rezolv elementele exterioare ale tabloului, cît mai ales să-mi dau seama de ce și pentru ce sînt pictor. În clipa în care am înțeles-o restul vine de la sine. După părerea mea, tot ce s-a făcut după Cézanne este sau estetism, sau academism modern de speță proastă. Noi, cei din grupul « Valetul de caro », am păcătuit mult în această privință. Senzațiile noastre confuze și limitate ne-au făcut să subliniem totul prin dislocări în spațiu, de parcă am fi căutat să ne biciuim și să înlocuim insuficiența viziunii asupra realității cu senzații gustative... Vreau să spun, cu alte cuvinte, că am pierdut percepere a acută a lumii reale și odată cu aceasta și perceperea acută a expresiei reale... de aci năzuința spre abstract, spre o artă rațională. Cu alte cuvinte, ne-am depărtat tot mai mult de senzații, de emoții și am ajuns pînă la suprematism, adică la o artă făcută de scapeți. Toți, sau aproape toți, pictăm bine, dar ar fi fost mai bine dacă ni s-ar fi întîmplat mai des să facem pînze proaste. Uitați-vă numai cît de limitată e sfera emoțiilor noastre în artă. Nu mai sîntem în stare să pictăm un cer senin, flori de cîmp sau transparența trandafirie a obrazului (și nici nu mai încercăm să o facem)... Totul a devenit schemă moartă, totul își află expresia în rețete dinainte pregătite. Cu alte cuvinte, arta noastră este lipsită de suflet, de conținut (nu de subiect!), a rămas numai forma goală asemenea unui cadavru. Într-un tablou autentic, la un pictor autentic, suprafața pînzei transpiră o anumită energie vitală, pare a fi țesută din nervi, pare a-și avea un aparat circulatoriu propriu, adică tot ceea ce deosebește un trup omenesc viu de o figură de ceară. Pe cînd la noi...

---

[1] Alexandr Vasilievici Kuprin (1880 — 1960), ca și Falk, a fost unul din membrii grupului « Valetul de caro », coleg de facultate cu R. R. Falk și, mai tîrziu, profesor ca și acesta la Vhutemas. (n. tr.)

https://biblioteca-digitala.ro

R. R. FALK CĂTRE V. M. MIDLER

1929, Paris

Dragă Viktor Markovici, [1]

Trebuie să-ţi spun de la bun început că ai învins. Punctul meu de vedere asupra picturii franceze s-a schimbat şi am impresia că astăzi corespunde cu al dumitale. Mi-a fost deajuns să văd cîteva pînze bune, cu adevărat bune, şi multe lucruri şi-au aflat justificarea. Mă refer bineînţeles la contemporani. Am văzut cîteva lucruri excepţionale de Modigliani, cîteva pînze mai vechi ale lui Utrillo şi, în sfîrşit, Soutine. Una dintre pînzele lui m-a fermecat cu desăvîrşire: o halcă de carne de mărime naturală. Simţi în ea forţa şi puterea de convingere a unui meşter mare de altădată. Ea m-a făcut să-i iert toate meandrele şi monotonia. Cred că, în genere, atmosfera vieţii artistice de la noi din ţară este cu mult mai serioasă decît cea de aici şi că pictorii noştri sînt mult mai devotaţi artei... deşi... există un deşi, fiindcă în conştiinţa pictorilor, independent chiar de voinţa lor, a început să pătrundă un val de naturalism plicticos. Cînd am ajuns aici mi-am dat seama că, în ultima vreme, şi eu am fost contaminat de acest proces. Socot că doi pictori mai ales au avut de suferit: Koncealovski şi Maşkov. Şi mai ales primul... Trebuie să spun, însă, că şi aici există foarte multe lucruri proaste foarte multe exibiţii, minciună, un spirit modernist şi salonard, încît uneori simţi că te sufoci şi-ţi vine să arunci în aer o instituţie precum Café du Dôme...

Paris, 1929

...Trebuie să mărturisesc că timpul pe care l-am petrecut pînă acum la Paris, nu a fost întru totul favorabil muncii mele. Pe viitor cred că va fi. Deocamdată, însă, nu. Cauzele sînt multiple. În primul rînd întîlnirea cu Parisul a însemnat o zguduire atît de mare încît de abia acum am început să-mi vin în fire. Lumina este aici cu totul alta, încît trebuie să-mi schimb toată structura ochiului. Altă cauză: boala... În afară de aceasta, am primit cîteva comenzi de portrete, ceea ce m-a împiedicat să lucrez pentru mine. Şi ultima cauză: expoziţia, care mi-a cerut multă energie şi timp. Ţinînd seama de capacităţile mele organizatorice reduse, ceea ce am făcut este o adevărată faptă de eroism. Şi trebuie să mărturisesc că nu am contat pe o primire atît de favorabilă din partea criticii şi a oamenilor competenţi...

Pe Larionov şi pe Goncearova îi întîlnesc din cînd în cînd... Expoziţii interesante în acest sezon nu prea sînt... Am ajuns la concluzia că, pentru a avea succes material, trebuie să locueşti un timp şi mai îndelungat la Paris, aşa că, deabia peste un an şi jumătate sau doi, aş putea să încep să vînd pînze în mod regulat. Pînă atunci, însă, nu..

---

[1] **Viktor Markovici Midler, pictor şi critic de artă. (n. tr.)**

https://biblioteca-digitala.ro

R. R. FALK

CUM L-AM CUNOSCUT PE SOUTINE

Iată cum l-am cunoscut pe Soutine. Treceam într-o zi pe Rue de Seine și, în fața unei vitrine, am văzut strînsă o mulțime imensă de oameni care strigau, gesticulau. Francezii sînt în genere expansivi din fire, iar pictorii cu atît mai mult. În grupul acesta am văzut nu numai oameni tineri, dar și pictori bătrîni. M-am apropiat. În vitrină era o natură moartă, intitulată: « O halcă de carne ». Am rămas cu gura căscată, uimit de forța reală a culorii. În pictură, culoarea nu are preț, dacă este numai asemănătoare. Culoarea trebuie să intre în tot complexul senzorial al pictorului, în trupul și în sîngele lui, să se confunde cu toată ființa lui. Culoarea trebuie să devină o nouă realitate și nu o aparență de realitate. Rar găsești pictori care să aibă această percepere reală a culorii. Cît de multă minciună, fals, găsești în pictură în domeniul culorii. În muzică, fiecare sunet își are înălțimea sa. Nimic nu poate fi aproximativ, un semiton trebuie luat exact așa cum este. În muzică nu poți să te mulțumești cu aparențele, cu imitarea sunetelor . . .

Privind natura moartă din vitrină am întrebat: « Cine e autorul? » Un pictor cu plete lungi mi-a răspuns: « Soutine, cine altul să fie? »

Soutine avea o fire ciudată. Era înalt, avea un nas mare, o frunte mică, dar niște ochi minunați, frumoși, plini de înflăcărare, plini de însuflețire.

Cînd l-am cunoscut, ducea o viață de boem. Se bucura de glorie, avea bani. Din anii în care făcuse foame, în care nu mîncase de obicei decît puțin salam și o ceașcă de cafea cu un corn, sau chiar cafea fără corn, rămăsese însă cu o boală chinuitoare de stomac. Într-o zi, veniră să mă vadă niște prieteni. Sună telefonul. Era Soutine. Mă întrebă: « Aș vrea să trec pe la dumneata, se poate? » Bineînțeles, toată lumea și îndeosebi doamnele, au rămas încîntate. Ce plăcere să vadă și să audă vorbind asemenea celebritate!

Ei bine! Soutine a venit și toată seara a vorbit numai despre dureri de stomac: « Macaroanele sînt de vină, naiba să le ia! » se văita el. « Sau poate untul? Dacă aș mînca macaroane fără unt poate m-aș simți mai bine » Și toate astea le rostea într-o franceză stîlcită. Originar din Rusia, de lîngă Minsk, uitase idișul, știa prost rusește, și nu învățase franceza. În genere, ducea o viață retrasă. Pe vremea sărăciei fusese nu o dată evacuat din locuință, pentru că nu plătea chiria și rămăsese cu obiceiul să se mute dintr-un loc în altul. La Paris, pictorii locuiesc obișnuit chiar în atelier. Ultima locuință a lui Soutine era formată din atelier și cinci odăi. Într-o zi am trecut să-l văd pe la amiază. Ușa nu era închisă. Am intrat în prima odaie. Pe jos era un geamantan plin de rufe murdare. În încăperea a doua, o masă splendidă de lemn negru. Pe masă și pe podea zăceau grămezi de cutii de conserve desfăcute. În camera a treia, într-un pat luxos dormea Soutine acoperit cu o plapumă ruptă, de culoarea cerului albastru. Lîngă pat, un ziar pe care era aruncat un costum de haine. În atelier, totul claie peste grămadă, șevaletul murdar, un haos și jumătate . . . L-am ajutat să-și pună în ordine paleta. Soutine s-a emoționat, m-a condus apoi acasă și pe drum mi-a povestit lucruri minunate despre Rembrandt. Avea rar obiceiul să vorbească despre artă și n-o făcea niciodată de față cu oameni străini. Nu e important ceea ce se spune, important e cine anume o spune. Cînd vorbea Soutine, aveai senzația că nu spune decît lucrurile cele mai importante pentru el, cele care constituiau adevărata lui dragoste. Nu erau poate cuvintele cele mai inteligente, dar erau cuvintele cele mai necesare pentru el.

https://biblioteca-digitala.ro

COLETTE

https://biblioteca-digitala.ro

COLETTE

Copilul cel bolnav

Copilul care trebuia să moară voi să se salte puţin mai sus ca să se sprijine de pernă, dar nu izbuti. Mama îi auzi rugămintea mută şi îi veni în ajutor. Copilul sortit morţii văzu din nou, foarte aproape, obrazul mamei pe care credea că n-are să-l mai vadă şi părul ei castaniu tras peste tîmple, ca al fetiţelor de altădată, şi faţa prelungă, uşor pudrată, şi unghiul foarte deschis al ochilor căprui, atît de siguri că îşi pot ascunde neliniştea încît de multe ori uitau să se mai supravegheze . . .

— Ce rumen este astăseară, băieţelul meu ! spuse ea cu glas vesel.

Dar privirea ei avea aceeaşi îngrijorare şi amărăciune, pe care i le cunoştea băieţelul.

Ca să nu trebuiască să-şi mişte ceafa slăbită, Jean îşi fixă în colţul pleoapelor ochii săi mari, cu irisul verde ca marea, şi explică grav :

— Sînt rumen din pricina abajurului.

Mama îşi privi fiul cu mîhnire, dojenindu-l în sinea ei că printr-o singură vorbă îşi ştergea de pe obraji culoarea aceea a sănătăţii pe care ar fi dat orice ca să i-o ştie adevărată. Acum Jean închisese ochii şi aparenţa somnului îi redase mutrişoara lui de copil de zece ani. « Îşi închipuie că am adormit » gîndi el. Dar mama întoarse încet capul, ferindu-şi privirea. « Crede că eu cred că doarme » . . . Era un fel de joc între ei să se înşele unul pe altul : « Ea crede că nu mă doare nimic », îşi spunea Jean şi genele lui tremurau uşor. Iar mama gîndea : « Ce bine ştie să se prefacă că nu-l doare ! Oricare altă mamă s-ar lăsa păcălită. Însă eu . . . »

— Îţi place parfumul acesta de levănţică pe care ţi l-am vaporizat în odaie ? Mie mi se pare grozav !

El încuviinţă, fără să vorbească. Obişnuinţa şi necesitatea de a-şi cruţa forţele îl înzestraseră treptat cu un întreg repertoriu de mici semne, un fel de mimică sub-

https://biblioteca-digitala.ro

tilă şi complicată, ca aceea prin care comunică animalele. În schimb, cu ajutorul simţurilor îşi crease o lume a lui, feerică şi paradoxală.

Pentru el anume, perdelele de muslină albă pe care le inunda către orele zece dimineaţa soarele, emanau un fel de muzică trandafirie, inefabilă, iar coperţile unui străvechi exemplar dintr-o « O călătorie pe malurile Amazonului », legat în piele galbenă, jupuită, îi evocau savoarea unei clătite calde . . . Cînd i se făcea sete, clipea de trei ori, iar foame . . . Dar vai, nu-i era foame niciodată. Celelalte mici nevoi ale trupuşorului său slăbuţ şi fără vlagă, îşi aveau muta şi pudica lor telegrafie. În general însă tot ceea ce mai putea avea un sens în existenţa aceasta de copil condamnat, tot ce mai putea să însemne joacă şi distracţie, rămînea tributar cuvintelor, îşi găsea o îmbrăcăminte vocală adecvată, pe măsura glăsciorului armonios şi uşor maturizat de o îndelungată suferinţă, ceva mai subţirel decît un glas de femeie. Jean alesese anumite cuvinte care se potriveau jocului de dame, « solitarului » înstelat cu bile de sticlă, ţintarului, şi cîtor altor jocuri desuete, făcute din fildeş, lemn de lămîi, marchetărie. Alte vocabule, în majoritatea lor secrete, erau destinate pasienţelor, — cincizeci-şi-două de cartonaşe dreptunghiulare şi lucioase, cu chenare şi muchii aurite ca nişte gravuri de preţ. Reginele purtau pălării de pai ca păstoriţele, cu panglici trandafirii, iar valeţii-ciobani aveau ciomege. Din pricina rigilor bărboşi, cu haine pestriţe şi căutături aspre, de munteni, Jean inventase o pasienţă din care erau excluşi cei patru monarhi ţărănoşi.

« Nu găsesc că miroase chiar aşa de frumos în odaie, gîndi el. Sau poate că nu mai e aceeaşi lavandă. Altădată cînd trăiam în picioare, parcă altfel era . . . Dar e posibil să fi uitat eu ».

Încălecă pe un nor parfumat care trecea pe sub nările lui subţiri şi albe, şi porni ca vîntul. Şederea în pat îi îngăduia toate fanteziile, plus doza de şiretenie filială la care un copil nu renunţă în ruptul capului, — dar era un domeniu asupra căruia nu înţelegea să dea nici un fel de lămuriri.

Călare pe norul său înmiresmat, se învîrti de cîteva ori prin înălţimile camerei, apoi plictisindu-se, evadă prin ferestruica de deasupra uşii şi porni de-alungul culoarului, urmat în sborul său de acela al unei molii de argint, ce strănuta de zor în dîra de lavandă. Ca să i-o ia înainte, strînse între genunchi flancurile norului, cu o energie de adevărat călăreţ, pe care picioarele lui lungi şi inerte de copil pe jumătate paralizat nu ar fi fost în stare să o dovedească în prezenţa celorlalţi oameni. Dar cînd evada din viaţa sa pasivă, ştia să călărească, ştia să treacă prin pereţi, şi mai ales ştia să sboare. Cu trupul înclinat ca al plonjorului care se cufundă în apă, cu braţele larg desfăcute, despica fără grabă mediul acela impalpabil, pe care îl cunoştea atît de bine. Era deajuns să mişte un umăr sau altul ca să-şi modifice direcţia zborului, deajuns să smucească uşor din şale ca să evite şocul aterizării. Dealtfel rar i se întîmpla să aterizeze. O dată, ce e drept, făcuse imprudenţa să coboare prea aproape de pămînt, deasupra unei pajişti unde păşteau nişte vite, printre păpădii înflorite ce veneau în întîmpinarea sa ca nişte mici aştri . . . Se apropiase atît de mult încît mai-mai să atingă faţa lată şi mirată a unei vaci blonde, cu coarnele ca nişte cornuri. Jean se oglindise o clipă în ochii ei ca în două lentile dilatante, apoi, sprijinindu-se cu mîinile de coarnele înalte, îşi făcuse vînt îndărăt în văzduh. Parcă simţea şi acum în palmă coarnele acelea netede şi călduţe, cu vîrful uşor rotunjit, oarecum prietenoase. Dulăul ciobănesc, ud de rouă, care se repezise lătrînd, să apere vaca, se micşorase pe măsură ce copilul zburător urcase în văzduhul familiar. Jean îşi amintea foarte limpede cum în dimineaţa aceea trebuise să vîslească sdravăn cu braţele ca să se poată întoarce la timp acasă. Planase deasupra oraşului adormit în lumina albăstrie a zorilor, şi căzuse pe patul său de lemn lustruit, lovindu-se foarte tare. Durerea care îi sfredelea şalele, coborînd de-alungul oaselor femurale, era atît de chinuitoare,

https://biblioteca-digitala.ro

încît nu putuse să ascundă solicitudinii materne cele două dîre sidefii lăsate de lacrimi.

— Puişorul meu, de ce ai plîns ?

— În vis, mămico, în vis . . .

Norul cel plăcut mirositor ajunse la capătul coridorului, şi se lovi de uşa bucătăriei.

— Stai ! Ho ! Opreşte ! Of, norii ăştia de levănţică corciţi cu cimbrişor sînt în stare să-ţi sfarme capul dacă nu-i ţii bine în frîu ! Ce, aşa se trece printr-o uşă ?.

Şi strînse zdravăn, între genunchi, norul acum pocăit, îndrumîndu-l în zonele superioare ale bucătăriei, unde în aerul călduţ se uscau nişte rufe atîrnate aproape de tavan. Aplecînd capul ca să treacă printre două ştergare, Jean rupse din sbor cordonul unui şorţ şi-l petrecu în chip de zăbală în gura norului. O gură nu-i întotdeauna o gură, în schimb o zăbală este o zăbală, indiferent ce anume struneşte.

« Încotro pornim ? Trebuie să fim îndărăt pentru ora mesei, şi s-a făcut tîrziu . . . Aşa că dă-i zor, Levănţică, dă-i zor . . . »

Ieşiră pe uşa de serviciu, şi Jean îşi dădu drumul în jos pe balustrada scării, cu capul înainte, ajutîndu-se şi cu cîteva tumbe. Norul de lavandă speriat de toate aceste năzdrăvănii se lăsa greu. « Dii, mîrţoagă încăpăţînată ! » striga copilul rîzînd cu hohote, el care de cînd zăcea închis între patru pereţi nu rîsese niciodată. În timp ce aluneca în jos smulse în treacăt cîteva fire din codiţa căţelului — cel care ştia să coboare singur pînă în stradă « ca să-şi facă nevoile », şi pe urmă urca înapoi şi lătra la uşă.

— Hai, Riki, nu vii cu noi ? Hopa sus, călare !

Şi cu o mişcare energică îl apucă şi-l săltă pe crupa pufoasă şi vaporoasă a norului care îmboldit de cele două călcîie mici şi goale, coborî val-vîrtej ultimele două etaje. Dar odată ajunşi în vestibul cîinele îngrozit sări jos şi se năpusti înapoi pe trepte schelălăind.

— Nu ştii ce pierzi ! îi strigă Jean. Şi mie la început mi-era frică, şi uite acum ! . . . Uite, Riki !.

Cal şi călăreţ se repeziră spre uşa masivă dinspre stradă. Dar spre mirarea lui Jean se loviră nu de duritatea lemnului de stejar, care oricum pentru ei ar fi devenit elastic, nu de balamalele grele de fier, care alunecau deobicei uşor în ţîţînele lor, ci de bariera unui glas cunoscut ce şoptea: « A adormit . . . . »

Zdruncinat de această bruscă oprire, Jean se simţi lovit dureros de cele trei silabe « a-dor-mit » . . . « A-dor-mit » . . . . repetă el supărat. « Gata cu plimbarea mea călare . . . . S-a isprăvit . . . Adio . . . Adio . . . »

Nu mai avu timp să se întrebe cui spunea « adio », căci sosise clipa neplăcută a aterizării. Norul de lavandă, obosit, se poticni şi, înainte de a se risipi într-o puzderie de picături reci, îşi trînti călăreţul drept în mijlocul patului de lemn lăcuit. Jean gemu din nou.

— Dormeai atît de bine ! suspină foarte aproape glasul mamei.

Glasul ei i se părea lui Jean plin de linii drepte şi curbe, — o linie dreaptă şi uscată, o linie curbă şi umedă . . . Dar era ceva peste putinţă de explicat . . .

În primul rînd pentru că mama n-ar fi înţeles, şi apoi fiindcă nu trebuia s-o îngrijoreze.

— Ce-i cu tine, dragul meu ? Ai gemut în somn, te doare ceva ?

Băieţelul făcu semn că nu, mişcîndu-şi de la dreapta la stînga arătătorul subţire şi alb. De altfel suferinţa trecuse. De cîte ori nu se trezea străfulgerat de durere în pătucul lui cam tare ! Era obişnuit. Şi apoi de ce să mai vorbească despre asta ? De vină era norul cel buhăit şi smucit.

https://biblioteca-digitala.ro

« Data viitoare, se gîndi Jean, am să încalec pe « Marele Gheţuş ». Aşa-i spunea el în ceasurile pleoapelor lăsate, imensului coupe-papier nichelat care stătea pe măsuţa de noapte sub abajur.

— Mămico, împinge te rog mai aproape Marele Ghe . . . vreau să zic coupe-papier-ul. Mulţumesc.

Pregătindu-se de o nouă plimbare, Jean întoarse capul pe pernă. Avea părul tăiat scurt la ceafă, în schimb deasupra tîmplelor şi urechilor avea bucle de un blond suav, de un blond imperceptibil verzui, de lună iernatică, ce se armoniza atît de bine cu ochii lui de culoarea mării, şi cu faţa sa albă ca o petală.

« Cît e de frumos ! se minunau prietenele mamei. Seamănă cu l'Aiglon ». La aceste vorbe mama zîmbea uşor dispreţuitoare, ştiut fiind că fiul lui Napoleon era cam buzat — la fel ca şi împărăteasa — şi ar fi invidiat gura lui Jean, frumos arcuită, cu contur delicat şi colţuri fine. « Ştiu şi eu ? . . . poate . . . pe departe . . . da, aduce puţin . . . fruntea parcă . . . Dar, slavă Domnului, Jean nu este tuberculos ! »

După ce avu la îndemînă coupe-papier-ul, Jean contemplă lama lungă şi cromată, cu reflexe trandafirii ca zăpada în zori, vrîstată cu bleu, apoi îşi culcă tîmpla stîngă pe pernă şi închise ochii.

— Ştii, puiule, curînd va trebui să mănînci, spuse mama fără prea multă convingere.

Jean îi zîmbi cu îngăduinţă. Întotdeauna trebuie să-i ierţi pe cei sănătoşi. Dealtfel era încă puţin năucit de căzătură. « Am tot timpul » gîndi el şi îi zîmbi mai tare, cu riscul să o sperie. Într-adevăr, uneori cînd zîmbetele lui erau prea bine studiate, prea pline de acea seninătate căreia ea singură îi găsea un înţeles, — sărmana femeie simţea că nu se mai poate stăpîni şi ieşea brusc din odaie, lovindu-se de uşă.

— Dacă n-ai nimic împotrivă, drăguţul meu, o să-ţi aducem masa de seară aici şi pe urmă am să mă duc să mănînc şi eu ceva la repezeală în sufragerie.

« Bine, bine » răspunse arătătorul cel mic şi alb, încovoindu-se de două ori.

« Ştim, ştim foarte bine » spuseră şi cele două pleoape tivite cu gene lungi clipind şi ele de două ori. Ştim cum se întîmplă cu mămica asta prea sensibilă, în ochii căreia apar din cînd în cînd două lacrimi strălucitoare ca două pietre preţioase . . . Aşa cum există pietre preţioase de pus în urechi, există şi pietre preţioase pentru ochi, şi mama le pune cînd se gîndeşte la mine. Cînd oare are să se înveţe odată cu mine ? De ce e atît de puţin rezonabilă ! . . . »

Mama se apleacă asupra lui şi ca de obicei Jean ridică braţele şi se agaţă de gîtul ei ca să-l ajute să-şi salte trupuşorul deşirat — un bust îngust urmat de nişte picioare slabe şi inerte, dar care în taină ştiau să călărească şi să strunească un nor nărăvaş.

Mama îşi privi o clipă frumoasa operă infirmă, sprijinită de perna tare, în formă de pupitru şi vorbi pe un ton cît mai bine dispus:

— Minunat ! Îndată îţi vine şi tăviţa. Mă duc s-o grăbesc pe Mandore care bineînţeles întîrzie ca-ntotdeauna.

Şi plecă din nou.

« Vine, pleacă . . . Mai bine zis fuge. N-ar vrea să mă lase singur, dar iese mereu din odaie ca să n-o văd cum îşi şterge lacrimile. Găseşte mii de pretexte ca să plece; dacă s-ar întîmpla să nu le aibă, i-aş găsi eu cîte vrei. Parcă eu nu ştiu că Mandore nu întîrzie niciodată » . . . .

Întorcînd încet capul o zări pe bucătăreasca intrînd.

Nimic mai firesc ca o făptură dolofană, rumenă cu glas sonor şi armonios, şi cu ochi strălucitori ca lemnul preţios al lăutelor, să se numească Mandore[1] . . . « Fără mine pe bucătăreasa nostră ar chema-o şi Angelina » se gîndi puştiul.

---

[1] **Mandore — vechi instrument cu coarde, asemănător lăutei**

https://biblioteca-digitala.ro

Mandore traversă camera și fusta ei largă, vărgată cu galben și maron, scoase, la atingerea mobilelor, sunete grave de violoncel pe care numai Jean le auzi. Așeză pe pat tava acoperită cu un șervețel brodat, pe care se afla un castronaș fumegînd.

— Uite și masa de seară.

— Ce mi-ai adus ?

— Fosfatină, bine înțeles ! Pe urmă om mai vedea.

Copilul cel bolnav se simți învăluit din cap pînă-n picioare de privirea ei castanie, caldă, vastă și binefăcătoare. « Ce bună-i berea asta brună a ochilor Mandorei ! Și ce drăguță e cu mine ! Ce drăguți sînt toți ! » . . . Copleșit de povara acestei gentileți universale, închise ochii, dar îi redeschise imediat, auzind clinchetul lingurilor. Linguri pentru doctorii, linguri de supă, lingurițe de desert . . . Lui Jean nu-i plăceau lingurile cu excepția unei ciudate linguri de argint cu coada răsucită și care, la unul din capete, avea o mică gugulie. «Asta-i pentru pisat zahărul» spunea mama « Dar celălalt capăt ? » « Nu știu bine. Cred că era o lingură de absint ». Și privirea ei aluneca în clipa aceea spre fotografia-portret a soțului ce i se prăpădise în floarea vîrstei. « Tăticul » pe care Jean îl numea în sinea sa : « domnul cel atîrnat în salon ».

Cu excepția lingurii pentru absint, lui Jean nu-i plăceau decît furculițele, acei diavoli cvadri-cornuți, care se înfigeau în bucățica de friptură, sau de pește prăjit, în sfertul de măr cu ochișori de sîmbure, sau în jumătatea de caisă presărată cu zahăr.

— Jean, drăguțule, deschide gurița . . .

Jean se supuse închizînd ochii, și înghiți conținutul insipid al linguriței de doctorie, pe care el o numea « văgăuna cu hoituri ». Dar în ruptul capului n-ar fi rostit de față cu mămica, niște vorbe atît de groaznice.

Urmă inevitabila fosfatină, cu parfum de albăstrea, apoi o feliuță de friptură de miel, pe care o înghiți la repezeală. « Grăbiți, mieluților, grăbiți, îmi place gustul vostru, dar n-am să mestesc pentru nimic în lume carnea voastră fragedă, care parcă face « bee ! » și nici nu vreau să văd cît este de trandafirie ! » . . .

— Ce-i, puiul mamii, de ce mănînci atît de iute astă seară ?

Glasul coborîse din penumbra înaltă, poate chiar de pe dulapul cel mare . . . Dintr-o bunăvoință specială Jean îi acorda mamei capacitatea de a evolua, ca și el, în înălțimile apartamentului. În clipa aceasta, de pildă, urcase pe scărița dublă pînă la raftul de sus al șifonierului acolo unde se aflau cearceafurile, și iat-o descinzînd cu brațele încărcate de mari lespezi de zăpadă. Ambiția ei nu mergea niciodată mai departe. Jean însă se avînta mai sus, și mai sus, spre piscurile neîntinate, pătrundea singur între două maldăre de cerceafuri impecabil scrobite — și, ce mai lunecușuri amețitoare pe suprafețele imaculate, pe pantele înghețate, tivite cu ajururi și presărate cu fire de lavandă uscată !. . .

De acolo revenea în zori, înțepenit și rebegit și palid. «Vai Jean, iar te-ai desvelit în somn ! Mandore, adu repede o buiotă caldă, mă tem că a răcit ! » Bucuros de a se fi reîntors la timp, Jean își rememora toate peripețiile ascensiunii sale, ploaia de stele și freamătul portocaliu al piscurilor atinse de geana zorilor . . .

— Mănînc repede, mămico, fiindcă mi-e foame.

Căci e șiret de n-are pereche și știe bine că este deajuns să rostească aceste două vorbulițe « mi-e foame », pentru ca mama să se înroșească de bucurie.

— În cazul ăsta, puiule, îmi pare rău că nu-ți voi putea da ca desert decît niște marmeladă de mere. Dar i-am spus Mandorei să pună coajă de lămîie și un bețișor de vanilie, ca să-i dea parfum.

Lui Jean marmelada cea acrișoară de mere îi sugera o provincială de cinsprezece ani, care asemeni celorlalte fete de vîrsta ei, nu se uita la băiețelul de zece ani decît de sus și cu trufie. Dar lui, nici că-i păsa. Știa el s-o înfrunte. Sprijinindu-se

https://biblioteca-digitala.ro

în beţişorul de vanilie ca într-o cîrje, se învîrti în jurul ei şchiopătînd. « Of, Doamne, bastonul ăsta de vanilie e întotdeauna prea scurt ! » şopti el cu obidă.

Mandore reapăru, cu fusta largă, creaţă şi vrîstată ca un pepene. Şi, mergînd, vibra ca un violoncel din corzile nevăzute ale sufletului ei bogat şi armonios — dzrumm, dzrummm . . .

— Cum, ai şi isprăvit de mîncat ? Are să-ţi cadă greu. Nu mîncai niciodată aşa de iute !

Mămica stătea de o parte a patului, iar Mandore de cealaltă. « Vai, cît sînt de înalte ! . . . E drept că mămica nu ocupă decît foarte puţin loc în lărgime, cu rochia ei vişinie. În schimb Mandore pe lîngă ampla ei cutie de rezonanţă mai are şi două toarte rotunjite, atunci cînd îşi pune mîinile în şold. » Jean atacă hotărît marmelada de mere, o întinse pe farfurie, o împinse în chip de feston spre marginile aurite, şi . . . iată şi problema cinei rezolvată.

Seara de iarnă se lăsase demult peste oraş. Bîndu-şi pe îndelete jumătatea de pahar de apă minerală — apa aceea diafană, uşor înţepătoare, pe care şi-o închipuia verzuie, fiindcă o sorbea dintr-un păhărel de sticlă verde, — Jean se gîndea că mai avea încă nevoie de puţină răbdare pentru ca să-şi încheie ziua de boală. Îl mai aşteptau încă pregătirile pentru noapte, minuţioase şi inevitabile, pentru care avea neapărat nevoie de ajutorul mamei şi — dzrumm, dzrummm, — chiar de sprijinul sonor şi vesel al Mandorei; şi din nou periuţa de dinţi, şi mănuşa de baie, şi săpunul cel alunecos, şi apa călduţă, şi grija să nu se ude cearceafurile . . . Urma apoi afectuoasa inchiziţie maternă . . .

— Puiule dragă, nu poţi să dormi aşa cu toate cărţile astea împrăştiate prin pat. Uite volumul cel mare cu poze de Gustave Doré ţi-a intrat cu colţurile lui tari drept în coaste . . . Nu vrei să-ţi pun toate astea pe măsuţă ?

— Nu, mămico, lasă-le, sînt foarte bine aşa . . . mulţumesc.

După ce isprăvea cu spălatul, Jean începea să lupte cu toropeala. Cunoscînd limita forţelor sale nu încerca să se sustragă riturilor premergătoare nopţii, dar se temea ca solicitudinea maternă să nu prelungească peste măsură durata zilei, dărîmînd tot ceea ce clădise el cu migală şi stricînd echilibrul de umbre şi lumini menţinut cu preţul ultimelor sale puteri pînă la hotarul orelor zece. « Dacă rămîne ca să se mai ocupe de mine şi după ce acul cel mare va trece de XII, am să încep să mă albesc la faţă, din ce în ce mai tare, ochii au să mi se ducă în fundul capului şi n-am să mai fiu în stare să-i spun toate acele « nu-mulţumesc-mămico — foarte-bine — noapte-bună » de care liniştea ei are absolută nevoie şi . . . şi . . . va fi îngrozitor, va începe să plîngă . . .

Zîmbi, şi nobleţea pe care boala o dăruieşte copiilor pe care i-a lovit îi aureolă o clipă creştetul bălai, coborî pe pleoape şi i se opri pe amărăciunea zîmbetului. Era ceasul în care mamei i-ar fi plăcut să zăbovească sorbindu-şi din ochi opera zdrobită şi totuşi minunată . . .

— Noapte bună, mămico, spuse încet copilul.

— Eşti obosit ? Vrei să te las să dormi ?

Jean îşi deschise cu greu ochii săi de culoarea mării, se strădui din răsputeri să arate cît mai bine şi cît mai odihnit şi coborîndu-şi printr-un ultim efort umerii ce i se înălţaseră pe nesimţite, spuse:

— Nicidecum, mămico ! Arăt eu obosit ?

Drept răspuns ea îi făcu un mic semn cu capul şi după ce îl sărută, plecă ducînd cu sine toate manifestările dragostei materne, toate mîngîierile, toate spaimele tăinuite, toate rugăciunile nerostite ce implorau ieşirea răului din el, desţepenirea picioruşelor lui lungi şi firave, a şalelor lui slabe dar nu diforme, trecerea din nou slobodă a sîngelui său subţiat prin încrîngătura albăstrie a vinelor . . .

https://biblioteca-digitala.ro

— Ţi-am lăsat două portocale pe farfurie. Vrei să-ţi sting lampa ?

— O sting eu, mămico.

— Doamne, unde mi-a fost capul ? Am uitat să-ţi luăm temperatura !

Între rochia vişinie a mamei şi fiul ei se lăsă un fel de ceaţă. În seara aceea Jean îşi tăinuise cu mii de precauţiuni semnele febrei, fierbinţeala din căuşul palmelor, uşorul vîjîit din scoica urechilor şi cerculeţele de foc din jurul tîmplelor.

— O să mi-o iei mîine mămico . . .

— Bine. Soneria ţi-e la-ndemînă : dacă ai cumva nevoie de ceva . . . Dar nu crezi, eşti sigur că nu preferi să-ţi las în timpul nopţii o veioză aprinsă, ştii aceea care . . .

Urmarea alunecă într-o vâgăună întunecoasă, şi Jean se prăvăli odată cu ea. « Nu înţeleg cum m-am putut împiedica, se mira el în timp ce cădea. Am impresia că mi-am făcut un cucui în ceafă, ba nu, o cocoaşă în spate. Chiar două cocoaşe. Acum semăn cu o cămilă. . . că-milă. . . milă. . . Da, mamei îi e milă de mine, dar acum nu m-a văzut cînd am căzut. Era prea cufundată în gînduri şi griji, prea absorbită de tot ceea ce va trebui să comunice medicului, prea necăjită de faptul că nu vreau să rămînă nimeni lîngă mine peste noapte. . . Săraca mama, cîte are pe cap ! Şi ce griji îşi face !...... Cum să o conving că nu sînt nefericit» De ce cred ei oare că un băiat de vîrsta mea care stă mereu întins, şi este palid şi nu-şi poate mişca picioarele, trebuie musai să fie nenorocit. Nenorocit eram atunci cînd mă plimbau într-un cărucior şi cînd mă copleşeau privirile trecătorilor. Mă strîngeam ca un melc pentru a scăpa de grindina de exclamaţii ce se abătea asupra mea : « Cît e de frumuşel ! » « Ce păcat! » « Sărăcuţul! ». . . Acum nu sînt nenorocit decît cînd vine pe la mine vărul meu Charlie, cu bocancii lui de sport, cu genunchii sgîriaţi, şi făcînd pe cercetaşul — cuvîntul acesta de cercetaş, jumătate oţel, jumătate cauciuc, cu care mă striveşte. . . Sau cînd o văd pe fetiţa aceea frumoasă, care s-a născut în aceeaşi zi cu mine şi despre care cei mari aci spun că mi-e soră de lapte, aci că mi-e logodnică. Se pare că are talent la dans, face balet. Ea mă vede că stau culcat şi atunci se ridică pe vîrful picioarelor şi îmi spune : « Uite cum ştiu să fac poante ! » Dar toate astea nu-s decît sîcîieli mărunte. Vine seara un ceas cînd toate neplăcerile de peste zi se topesc ca fumul. Iată, a sosit ceasul acela al liniştii. »

Stinse lumina şi aşteptă să se închege în jurul său corul formelor şi culorilor care îi ţinea tovărăşie noaptea. Scoase de sub pernă para soneriei, jucărie de bolnav, dintr-un email ca raza lunii, şi o puse pe măsuţa de noapte. « Şi-acum luminează » porunci el.

Dar para nu-l ascultă imediat. Noaptea nu era chiar atît de neagră, — afară se zărea clătinîndu-se, dincolo de geam, creanga desfrunzită a unui castan de pe bulevard, care parcă cerea ajutor. Vîrful ei uşor umflat, aducea cu un boboc de trandafir cam anemic. « Da, ştiu, iar ai să încerci să mă înduioşezi explicîndu-mi că eşti mugurul primăverii viitoare. Parcă n-ai şti cît sînt de indiferent la tot ceea ce pomeneşte de anul viitor. Aşa că, rămîi afară. Dispari în întuneric. Cum ar zice vărul meu : « Cu cîntec, înainte marş ! »

Din înălţimile suferinţei îşi dispreţui odată mai mult vărul cel cu genunchi vineţi şi sgîrîiaţi, al cărui vocabular presărat cu expresii ca«aiurea», « sanchi » sau « mişto » îi provoca întotdeauna un fel de nedumerire. . . După plecarea lui Christian, Jean îşi ştergea degetele cu batista de parcă ar fi fost mînjite cu un nisip murdar. Mămica şi Mandore ferindu-l de tot ceea ce era urît pe lume,— de vorbe grosolane, de lecturi vulgare, — îi oferiseră luxul de a nu cunoaşte decît suferinţa şi gustul pentru frumos. Boala îi dase o precocitate care îl făcea să străbată hăţişul tipărit al cărţilor, cu aceeaşi uşurinţă cu care călărea norii în văzduh.

Dar nu se mai atingea de stiloul argintat şi gravat cu iniţialele sale, din ziua cînd doctorul cel cu mîini reci îşi exprimase mirarea în faţa unei scriituri atît de elegante

https://biblioteca-digitala.ro

şi sigure: « Nici nu ai zice că este scrisul unui copil. . . ». « Da, Domnule Doctor, fiul meu are un scris bine format ». . . se grăbise să explice mama, în timp ce ochii ei parcă se scuzau întrebînd: « Asta nu poate să-i facă rău, nu-i aşa»

Din aceleaşi motive se ferea şi să deseneze, fiindcă propriile lui schiţe l-ar fi putut trăda. Odată făcuse portretul Mandorei, cu toate sonorităţile ei interioare, schiţase silueta unei pendule de alabastru cu patru colonete şi cu nişte ace în plină cursă — halal trăpaşi ! — şi îl surprinsese pe hîrtie pe căţeluşul Riki cel sburdalnic, dar în cele din urmă speriat de asemănarea dintre modelele sale şi ceea ce desenase, îşi distrusese operele.

—«Eu cred, tinere, că ţi-ar prinde bine un caiet de desen şi nişte creioane colorate. Este o ocupaţie distractivă, foarte potrivită pentru vîrsta dumitale». La toate aceste sfaturi pe care le considera extra-medicale, Jean răspundea printr-o privire strecurată printre gene, o privire bărbătească şi severă, care îl măsura pe doctor din cap pînă-n picioare. Nu-l ierta că într-o zi, în lipsa mamei, îşi îngăduise să întrebe: « Oare de ce naiba s-o fi perpelind în halul ăsta mămica dumitale, tinere ? » La care, privirea cea severă şi glăsciorul cel subţirel se uniseră pentru a răspunde: — « Dar ce are a face naiba aici» »

Simpaticul frizer care venea să-l tundă, se achita în cu totul alt mod de misiunea sa, povestindu-i lui Jean, cu lux de amănunte, felul în care îşi petrecea duminicile pescuind prin împrejurimile Parisului. Învîrtindu-şi prin aer foarfecii strălucitori imita gestul cu care asvîrlea cîrligul cu momeala, şi Jean închidea ochii închipuindu-şi răcoarea stropilor de apă ţîşnind în toate părţile atunci cînd pescarul, norocos, trăgea afară undiţa grea.

— Cînd o să te faci bine, puştiule, am să te iau cu mine la pescuit.

— Mulţumesc, şoptea Jean, cu ochii închişi.

« Dece oare vor toţi să mă vindece cu orice preţ ? ». De pildă acum eu *sînt* la pescuit. Şi-apoi ce-mi trebuie mie « o roşioară mare cît palma » sau « un crăpcean cît coupe-papier-ul » ?

— Domnule frizer, mai povestiţi-mi. . .

Şi asculta povestea cu fluturii de noapte descoperiţi sub un podeţ, momeli neaşteptate ce-i îngăduiseră să prindă « un vagon » de păstrăvi, cu o nuia de alun şi trei bucăţele de sfoară înnodate cap la cap. . .

În acompaniamentul rece al foarfecilor care ciripeau sîcîitor, povestea începea invariabil în acelaşi fel:

« Dacă o iei de-a lungul rîului, pînă unde se desface un braţ îngust de să-l treci cu piciorul, şi care o coteşte la stînga peste pajişte, ai să dai de două-trei sălcii şi de un fel de luncuşoară: acolo e locul ».

La umbra celor două-trei sălcii Jean sădise chiar din prima zi, o rădăcină de eupatoria luată din albumul botanic, şi cîteva fire de cînepă cu floricele roz, care fac să adoarmă fluturii şi copii osteniţi. Tulpina strîmbă şi cocîrjată a uneia din sălcii rînjeşte uitîndu-se la Jean. Un peştişor, apoi încă unul sparge oglinda strălucitoare a apei. . . Frizerul care între timp meştereşte la undiţă, i-a auzit:

— Ăştia îmi dau cu tifla. Dar le vin eu de hac !

— Nu, domnule frizer, încearcă Jean să-i salveze, am aruncat eu două pietricele în apă !......

Un buratec cîntă...... Zeci de alte broscuţe, ascunse sub frunze mari şi verzi de nufăr, îi răspund orăcăind. După-amiaza închipuită, trece......

Cosaşul buclelor blonde, rîul şi pajiştea se topesc ca un vis, lăsînd pe ceafa lui Jean, un parfum suav şi banal de talc, iar pe frunte un moţ auriu . . .

Jean s-a trezit şi ascultă conversaţia şoptită dintre doctor şi mămica lui, în care revine foarte des cuvîntul « criză », un cuvînt cu petale creţe de crizantemă. « S-ar

https://biblioteca-digitala.ro

putea să fie o criză salutară», spune doctorul. « Da ? Credeți ?» răspunde glasul gîtuit de emoție al mămicăi. « Am spus: s-ar putea », precizează medicul. « O criză salutară, dar deloc ușoară ». Înlănțuirea aceasta de silabe — de-loc-ușoa-ră — îl duce cu gîndul pe copil la pomușoara cea cu bobițe roș-acrișoare din care mîncase într-o vară, la țară...

Dar iată că urechea lui fină prinde din zbor un alt cuvînt complicat, ceva cu « alizie », sau poate « alizee », care îi amintește de vînturile descrise în atlasul geografic. Apoi o propozițiune încîlcită din care se desprinde un Infant avînd alături o fetiță: Yla. Infantul poartă un costumaș de catifea și guleraș de dantelă ca în niște reproduceri după tablourile spaniole. Infant... Yla...

Executînd porunca primită, crenguța de castan cu mugurele vestitor de primăvară, se mistuise în noapte. Deși Jean i-o ceruse pentru a doua oară, para sidefie a lămpii nu-și mai răsfrîngea lumina opalină, difuză, asupra paharelor cu apă minerală și suc de portocale, asupra coupe-papier-ului cromat, cu reflexe alpine, asupra ceasului miop, cu cristalul bombat, sau asupra termometrului... Nici o carte nu aștepta pe măsuța de noapte curiozitatea lui Jean. Volumele sale preferate, indiferent de mărime sau greutate, dormeau închise sau vegheau deschise în culcușul lui de copil bolnav. Un coșcogea exemplar legat în piele, și greu ca o cărămidă, ajuns la capătul patului îi apăsa uneori picioarele oloage, fără ca el să se plîngă.

Cu mînuțele lui valide, bîjbîi în jur și trase spre sine cîteva cărți ferfenițite, călduțe. De sub pernă un volum vechi și scump îl împungea prietenos cu colțul lui tare. Băiețelul chiti cărțile cele hărtănite lîngă șoldul lui anemic, și își culcă obrăjorul pe învelitoarea galbenă de vițel care avea peste o sută de ani. Subțioară își așezase volumul preferat, masiv și greu ca un pietroi, tovarăș credincios dar cam recalcitrant, căruia patul i se părea pesemne prea moale, fiindcă de cele mai multe ori își isprăvea noaptea jos, pe covorul de lînă albă.

Colțurile tari și tartajele bățoase trăiau în bună înțelegere cu delicata anatomie a copilului cel suferind. Durerea trecătoare impunea răbdare durerii cronice. Micile împunsături între ureche și umăr provocate de vițelul cel blond și cornut, deplasau și atenuau chinurile ce îndura spinarea cea slăbuță cu omoplații ca niște aripioare... « Ce ai aici ? întreba mama. Parcă te-ai fi lovit ». Copilul se gîndea o clipă apoi își răspundea sieși: « Bineînțeles... Acolo m-am atins în zbor de un copac... Sau poate de marginea acoperișului, cînd m-am aplecat ca să văd trecînd turma de oi și miei... Sau poate că mi-a lăsat o vînătaie grebla aceea care mi-a căzut peste ceafă în timp ce beam apă din fîntînă... Bine că nu mi-a văzut mămica sgîrietura pe care mi-a făcut-o rîndunica aceea cu care m-am ciocnit în văzduh... N-am avut timp să mă feresc și m-a atins din greșeală cu ciocul ei ascuțit ca un vîrf de coasă. Cum s-o fi ocolit?... e atît de mic cerul ! »...

Nopțile lui nu semănau niciodată una cu alta. Variau după cum visa, după cum se simțea, după febra pe care o avea, după cum își petrecuse ziua — zilele lui pe care mămica i le credea atît de trist identice. Iată, de pildă, noaptea aceasta nu seamănă de fel cu cea de ieri. Întunericul e nesfîrșit de bogat în nuanțe de negru. « Ce violetă este noaptea asta... Iar pe mine mă doare capul. Ce vorbesc? Nu capul, spatele... Dar parcă nici spatele. De fapt mă apasă, e ca și cum aș avea două greutăți atîrnate de șolduri, două greutăți ca fructele acelea de bronz care ajută la mersul pendulei din salon. Dar tu, nu ai de gînd să luminezi odată ? »

Ca să-i poată porunci mai ușor parei de email, se sprijini cu tîmpla de coperta de vițel blond, și se înfioră simțind-o atît de rece. « Asta înseamnă că am temperatură mare » gîndi el. Dar nici o licărire cît de mică nu isvora din gugulia sidefată de pe măsuța de noapte. « Nu înțeleg de ce nu mă ascultă ?» Întinse mîna în aerul nocturn, populat cu ființe misterioase și, fără să bîjbîie, apucă para cea recalcitrantă

https://biblioteca-digitala.ro

și o strînse ușor în palmă. Luciri fosforescente jucară pe fața mioapă a ceasului cel sferic. « Tu, nu te amesteca » îi șopti Jean. « Stai acolo și ronțăie mai departe timpul ».

Jignit, ceasul se cufundă în umbră și Jean oftă adînc, satisfăcut de puterea sa. În clipa următoare însă, vîntul, un vînt pe care îl cunoștea, acela care frînge brazii, despletește sălciile, mută dunele din loc, începu să vîjîie, umplîndu-i urechile, iar plăsmuirile fanteziei sale nelimitate țîșniră multicolor în întuneric și o luară razna prin odaie. Unele, bizar orizontale se suprapuneau peste cele verticale care țopăiau în picioare. « Năluci scoțiene », gîndi Jean.

Patul începu să tremure ușor, pe măsură ce creștea Marea Febră. Pentru prima dată copilul se simți cuprins de o spaimă necunoscută. Voi să strige: « Ajutor, mămico ! Au venit să mă ia ! ».

Nici în coșmarurile lui cele mai cumplite, cu monștri hidoși și balauri fioroși, nu suferise asemenea asalt. « Ajutor, mămico ! Scapă-mă ! Știi doar că nu pot merge ! Știu să zbor, să înot, să fac tumba printre nori. . . » În aceeași clipă ceva fără nume, ceva uitat, se stîrni în trupușorul lui la depărtări nesfîrșite, la capătul picioarelor lui țepene, — un fel de furnicături răzlețe, abia simțite. « Ajutor, mămico ! ».

Dar o poruncă iscată din adîncul ființei, de dincolo de slăbiciune și boală, îl făcu să tacă. Un fel de vrajă neînduplecată o ținu pe mamă departe de furtuna din el. Copleșită de grijă și teamă, aștepta în camera alăturată, să fie la fel de mare ca băiețelul ei.

Nu o chemă deci în ajutor. Se luptă de unul singur cu necunoscuții, cu zmeii cei răi și cruzi care, împresurîndu-l din toate părțile, vărsau în el foc și ghiață, care îl învîrteau ca pe o morișcă și îi turnau în urechi sgomote țiuitoare, în timp ce în dreptul inimii lui bătea o tobă. . . Vru să se smulgă din ghiara lor ca să fugă la mama, dar își aminti că nu putea să o facă, și atunci plonjă. Plutind printre meteori și cețuri, printre fulgere și nori pufoși, care aci se desfăceau, aci se închideau la loc, începea să se simtă bine, mulțumit în singurătatea lui de copil unic, cu privilegiile sale de infirm și orfan. Își dădu seama că doar o așchie, o mică așchie tristă, cristalină, îl despărțea de fericirea aceea cu nume frumos, aurit: moartea. O mică așchie tristă, impalpabilă, venită poate dintr-o altă planetă în veci părăsită. . . Un cîntec blînd și dureros, intonat pentru el, copilul care urma să moară, îi însoțea peregrinările nesfîrșite.

Fu poate o călătorie lungă. Eliberat de simțul duratei, nu-l interesa decît varietatea ei. Adeseori i se părea nelămurit că are o călăuză, ea însăși rătăcită. Și-atunci gemea necăjit că nu poate să-și asume răspunderi de pilot, și auzîndu-și propriul geamăt de mîndrie rănită, sau pur și simplu simțindu-se la capătul puterilor, părăsea spirala drumului și căuta un colț unde să se refugieze.

Dar iată că îl năpădea frica de a locui într-o țară fără colțuri și fără unghere, unde sufla un curent înghețat, o țară a nopții în care se rătăcise plîngînd și singur. În clipa următoare se pomenea cocoțat pe mai multe picioare înalte ca niște catalige, pe care o durere ascuțită i le secera: harșt ! Apoi totul se cufunda într-un hău fără nume unde doar vîntul îl informa cît de vertiginoasă îi era căderea. Aterizînd pe un continent necunoscut captă din eter cîteva cuvinte rostite într-o limbă pe care se miră că o înțelege:

— M-a trezit sgomotul paharului spart.

— Mititelul ! Cum îi clănțăne dințișorii ! N-ar fi oare bine să-i dăm ceva să bea ?

Ar fi vrut mult să știe ale cui erau glasurile, dar vîrtejul îl purtă atît de repede mai departe încît nu avu timp să afle.

Într-una din zile se opri din cursă, cu tîmplele svîcnind, și culese cîteva silabe pe care se căzni să le repete. Întredeschizînd ochii zări foarte aproape un lucru pe care

https://biblioteca-digitala.ro

nu-l identifică decît în clipa cînd auzi un glas gros care întreba: — « Cum te simţi, tinere ?». « Asta-i o . . . mînecă » şopti el, şi alunecă iar în haos.

Altădată văzu o mînă. Avea degete subţiri, pielea un pic aspră şi unghiile cu noiţe albe, şi se căznea să stăpînească o masă întunecată, amestec de negru şi cenuşiu, care se agita scheunînd. Jean zîmbi: « Masa asta întunecată are să facă odată « haţ » ! şi are să înghită mîna. » Şi-ntr-adevăr, în clipa următoare mîna cea subţire dispăru şi lui Jean îi păru rău. Dar regretul acesta îl ţinea în loc, îi întîrzia călătoria şi, cu un efort, se smulse din loc şi porni iar. Însă îl urmărea regretul acela nedefinit, asociat cu clinchetul unui pahar spart cîndva, cu mult în urmă. Din clipa aceea, oricît de adînci fură prăpastiile în care alunecă, oricît de ameţitoare vîrtejurile, călătoria lui fu turburată de regretul acesta vag, şi de un fel de înduioşare pe care i-o trezeau nişte suspine şi nişte hohote de plîns ce pluteau în jur.

Un lătrat rupse deodată vălurile inconştientului şi Jean şopti: « Riki » . . . De foarte departe parcă, ajunse pînă la el un glas care exclama: « A spus Riki, Doamnă ! A spus Riki ! » Şi un alt glas care repeta tremurînd : « A spus Riki . . . A spus Riki » . . .

Simţi că cineva îl apucă de subţiori şi încearcă să-l tragă în sus, spre înălţimi. Dar dubla tracţiune a subţiorilor îl duru. Mormăi supărat. Dacă ar fi putut să vorbească ar fi explicat că nu în felul acesta trebuie tratat un oaspete de seamă ca el, că existau anume pentru el vehicole imateriale, cai nepotcoviţi, sănii făcute să alunece pe făgaşurile multicolore ale curcubeelor . . . Şi nu accepta să fie bruftuluit de . . . de nişte elemente aflate în slujba nopţii . . . Ce drept avea, de pildă, păsărica asta să se aşeze cu burta lîngă obrazul său ? Dar de fapt nu era o păsărică, de vreme ce nu avea pene, ci şuviţe de păr . . « Ar putea fi un obraz, îşi zise el, dacă ar mai exista pe lume un alt obraz în afară de al meu . . . Lasă-mă, nu vreau ! . . . Pleacă de-aici . . . Pleacă ! . . .»

Ca să poată vorbi trase cu putere aer în nări. Şi iată că se produse minunea: odată cu aerul pătrunse în el bucuria memoriei, parfumul unui păr şi al unei epiderme de care uitase în partea cealaltă a lumii, şi care slobozea în el un torent de amintiri. Tuşi luptînd cu nodul ce i se pusese în gît şi simţi un val de lacrimi sărate inundîndu-i pleoapele, buzele uscate, şi uşurîndu-i clipa brutală a reîntoarcerii în patul de aterizare . . . În spaţiul înconjurător, un glas amplificat la infinit suspină: « Plînge . . . O, Doamne, plînge ! . . .» Şi glasul se poticni căzînd într-un fel de vîrtej din care se desprindeau cuvinte îngăimate fără şir, chemări adresate cuiva aflat în preajmă . . . « Vino repede ! . . . Repede . . . »

« De ce atîta sgomot ? » se gîndea copilul supărat. Dar îşi lipea din ce în ce mai strîns obrazul de obrazul neted şi catifelat, udat de o rouă sărată, care se rostogolea strop cu strop . . . Întoarse capul şi întîlni un loc unde îi plăcea lui să se cuibărească. Abia apucă să şoptească în sinea lui « sînt în braţele mamei », şi îşi pierdu din nou cunoştinţa, sau poate că adormi.

Cînd îşi reveni se pomeni întrebînd cu un ton de dojană: « Unde ai fost mămico atîta timp ? »

Nu primi nici un răspuns dar savoarea unei felii de portocală, strecurată uşor între buzele lui arse, îl făcu să simtă şi mai bine prezenţa aceleia pe care o căutase şi care acum stătea aplecată asupra lui. Dădu să mai spună ceva, dar tăcu ostenit. Totuşi mii de griji şi nedumeriri mărunte puneau încet-încet stăpînire pe el. Îşi învinsese sfîrşeala ca să întrebe ceea ce îl preocupa cel mai mult: « Mi-ai schimbat pijamaua peste noapte, mămico ? Aseară cînd m-am culcat aveam una bleu şi acum am una roz . . . »

— Vai, Doamnă, nemaipomenit ! Îşi aminteşte de pijamaua pe care o avea în prima noapte cînd . . . »

https://biblioteca-digitala.ro

Vocea joasă şi caldă continuă să vorbească dar Jean n-o mai asculta. Sleit de puteri se lăsase în voia unor mîini îndemînatice şi prietenoase care îl despuiau de pijamaua lui umedă.

— Vai de mine, e îngheţat ! Repede Mandore, înfăşoară-l în halatul meu de baie, dar fără să-i bagi braţele în mîneci.

— Caloriferul merge, Doamnă, n-aveţi teamă. Şi i-am pus şi o buiotă caldă la picioare. Da, zău, e jilav tot !

« Dac'ar şti ele de unde vin . . . nu s-ar mai mira că sînt ud . . . », se gîndea băieţelul. « Mai bine m-ar ajuta să mă scarpin pe picioare că parcă umblă pe mine furnici . . . »

— Mămico . . .

Mama încremeni pîndindu-i vorbele.

— Mămico, te rog . . . ai putea să mă scarpini puţin, parcă îmi umblă nişte furnici pe picioare . . .

În tăcerea care urmă cineva şopti cu un ciudat respect:

— Simte furnici . . . A vorbit de furnici.

Înfofolit în imensul halat de baie vru să ridice din umeri: « Ei da, vorbise de furnici — şi ce era cu asta ? Ce era de mirare în faptul că spusese « Riki » şi « furnici » ? Un fel de visare îl purtă uşor spe hotarul dintre veghe şi somn, dar un foşnet îl readuse la realitate. Întredeschise ochii şi recunoscînd mîneca doctorului strînse repede pleoapele. Dar glasul cel nesuferit îi vorbea: « Ce mai faci tinere ? . . . »

« Să plece de-aici ! Să plece ! » ţipă Jean în sinea lui. « Să nu-i mai văd mîneca, să nu mai îmi spună « tinere », să nu se mai uite la mine cu ochii lui mici ! » Începu să gîfîie de enervare.

— Ce este ? De ce te zbaţi aşa ? Hai, linişteşte-te . . . Fii cuminte . . .

O mînă mare îl mîngîie pe cap. Prea slab ca să se smucească, Jean deschise ochii mari, voind să-şi fulgere dintr-o privire agresorul. Dar nu descoperi lîngă patul lui decît un domn cu aspect cumsecade, grăsuţ şi un pic chel, ai cărui ochi se umeziră cînd îi întîlniră pe ai săi.

— Spune drept puiule, chiar simţi furnicături în picioare ? Eşti sigur ? Asta-i grozav . . . Nu vrei puţină limonadă ? Sau o linguriţă de îngheţată ? Sau o înghiţitură de lapte ? »

Mîna copilului nu se retrase din palma caldă, cu degete groase şi moi. Îngăimă ceva, fără să ştie nici el bine dacă se scuza sau accepta limonada, îngheţata, sau înghiţitura de lapte . . . Sub arcul fin al sprîncenelor, ochii lui gri-verzi, întunecaţi de cearcăne vineţii, clipiră prietenos răspunzînd ochilor albaştri, veseli, afectuoşi. . .

Timpul care a urmat n-a mai fost decît un şir încîlcit de clipe răzleţe, lungi cufundări într-un somn adînc urmate de trăsăriri năuce, şi scurte aţipiri întrerupte de înfiorări nedesluşite. Bunul doctor îşi dregea mereu glasul răguşit de emoţie, şi din cînd în cînd exclama bucuros: « Vai, Doamnă, am scăpat ! Mare noroc am avut ! » În jurul lui Jean era o asemenea foială veselă, încît dacă nu ar fi fost atît de slăbit ar fi fost curios să afle care era întîmplarea ce îi fericise pe toţi ai casei.

Ceasurile treceau pe nesimţite, punctate cu ceşcuţe de lapte vanilat, compoturi, fructe acrişoare . . . Un ou fiert îşi ridică în faţa lui căpăcelul descoperindu-şi gălbenuşul auriu. O boare parfumată, ameţitoare ca vinul aducea primăvara prin fereastra întredeschisă . . .

Simpaticului frizer nu-i era încă îngăduit să vină. Bucle de fetiţă cădeau pe fruntea şi gîtul copilului, şi mămica voi să le lege cu o panglică roz dar Jean o respinse cu un gest de bărbat jignit . . .

https://biblioteca-digitala.ro

Dincolo de geam, creanga de castan își umfla de la o zi la alta mugurii plini ca niște boboci de trandafir, în timp ce de-a lungul picioarelor lui Jean alergau sute de furnici înarmate cu mici mandibule înțepătoare. «Mămico! de data asta zău că am prins una!». Dar nu isbutea decît să-și ciupească pielea alb-străvezie, fiindcă furnica fugea pe dinăuntrul arborelui cu vine de culoarea ierbii, primăvara.

În cea de a opta zi de convalescență, o eșarfă mare de soare așezată de-acurmezișul patului îl turbură nespus. Venise vremea să-și regăsească tovarășii nocturni pe care zadarnic îi aștepta de o săptămînă, de cînd epuizarea și somnul îl țineau departe de ei. Îi era dor de prietenii fără chip, de cavalcadele prin văzduh, de zborurile printre stele, cu certitudini de înger nevinovat . . .

— Mămico, te rog, aș vrea să-mi dai cărțile.

— Nu pot, dragul mamii. Doctorul a spus că nu e voie.

— Dar nu ca să le citesc, mămico! Vreau numai să se reobișnuiască cu mine!

Mama nu zise nimic și îi aduse teancul de volume ferfenițite, pietroiul cel gros și greu, vițelul cel blond și mătăsos, o «Pomologie» plină cu fructe cărnoase, o «Istorie Naturală» prin paginile căreia se strecurau tigri vrîstați și lei cu chici stufoase, și zburau ornitorinci și coleoptere mari cît palma . . .

Cînd se înseră, îngurgită cu o poftă de copil înviat mîncărurile gustoase aduse de mama și Mandore, apoi șopti «noapte-bună» și închise ochii prefăcîndu-se că îl fură somnul. Dar în clipa în care rămase singur redeveni căpitanul navei sale încărcate cu tomuri și atlasuri, și porni . . . Luna nouă ascunsă printre crengile castanului vestea că sosise anotimpul ca mugurii să se preschimbe în frunze palmate.

Nesprijinit de nimeni Jean se așeză pe marginea patului, trăgîndu-și picioarele grele și pline de furnici. La capătul celălalt al camerei, pe oglinda geamului, se scăldau împreună, în apa cerească a nopții, cornul aurit al lunii și un copil cu păr bălai. Îi făcu semn, ridicînd o mînă și celălalt făcu la fel. Ușor amețit și încîntat să-și redescopere puterile Jean își convocă tovarășii ceasurilor grele, privilegiate: sunetele vizibile, imaginile tangibile, aerul fluid, navigabil, aripile care îl dispensau de picioare, aștrii zîmbitori . . .

Convocă mai ales un anumit băiețel jucăuș și poznaș, care rîdea cu hohote zburînd printre nori, care își amăgea mămica și, stăpîn pe durerile și bucuriile sale, o ținea prizoniera unor aparențe înșelătoare . . .

Apoi începu să aștepte. Dar degeaba. Nimeni nu veni în noaptea aceea și nici în cele următoare. Plăsmuirile nopților de febră nu mai răspunseră la apel. Peisajele cu zăpezi trandafirii dispăruseră pentru totdeauna de pe coupe-papier-ul de nichel. Jean nu avea să mai planeze niciodată în ceasul zorilor vineții peste turmele cu coarne ascuțite și ochi mirați, de pe pajiștile ude de rouă . . . Niciodată Mandore cea grasă și brună n-avea să mai vibreze ca un violoncel — dzrumm, dzrummm — cu fusta ei cea creață și vrîstată. Iar muntele de cearceafuri albe, din dulapul cel mare, n-avea să mai accepte niciodată ca un copil, foarte curînd valid, să execute pe pantele lui scrobite și-nghețate performanțele pe care le îngăduise unui băiețel olog.

Pentru unii copii bolnavi vine o vreme cînd trebuie să încerce să trăiască. O vreme vine cînd trebuie să se împiedice să moară în plin zbor. Jean făcu un semn de rămas bun imaginii sale cu plete de înger, și aceasta îi răspunse din fundul unei nopți pămîntene, fără minuni, singura ce le este îngăduită copiilor pe care moartea nu i-a vrut, și care adorm împăcați, vindecați și . . . ușor dezamăgiți.

În românește de ANDA BOLDUR

https://biblioteca-digitala.ro

SIDO

— Şi pentru ce m-aş ascunde că sînt de la ţară? Asta n-am s-o fac niciodată. Iată-te foarte mîndră, bietul meu Pisoi-Drăguţ, că de cînd te-ai măritat locuieşti la Paris. Nu-mi pot stăpîni rîsul cînd văd cît de mîndri sînt toţi parizienii că locuiesc la Paris, cei adevăraţi fiindcă asimilează acest lucru unui titlu de nobleţe, cei falşi fiindcă-şi închipuie c-au înaintat în grad. Dac-ar fi să ţinem seama de asta, aş putea să mă laud că maică-mea s-a născut în bulevardul Bonne-Nouvelle! Iar tu, parc-ai fi un păducel înfipt semeţ pe picioarele dinapoi, numai pentru c-ai luat de bărbat un parizian. Şi cînd spun parizian . . . Adevăraţii parizieni de origine au o fizionomie prea puţin caracteristică. S-ar părea că Parisul îi face să fie şterşi!

Se oprea, ridica perdeaua de tul care acoperea fereastra:

— A! iat-o pe domnişoara Thévenin care-şi poartă în triumf, pe toate uliţele, verişoara de la Paris. Nici n-are nevoie să spună că această doamnă Quériot vine de la Paris: sîni cu duiumul, picioarele mici şi glezne mult prea fragile pentru greutatea trupului, două-trei lanţuri la gît şi părul foarte bine coafat... Nici nu-mi trebuie atîtea amănunte să ştiu că această doamnă Quériot este casieriţă într-o mare cafenea. O casieriţă pariziană nu-şi găteşte decît capul şi bustul, restul nu vede niciodată lumina zilei. În afară de asta, fiindcă nu merge îndeajuns pe jos, se îngraşă şi face burtă. La Paris ai să vezi nenumărate asemenea mostre de femei-butoi.

Aşa vorbea mama mea, pe cînd eram şi eu, demult, o foarte tînără femeie. Dar, cu mult încă înaintea căsătoriei mele, ea începuse să aşeze provincia înaintea Parisului. Copilăria mea reţinuse sentinţe, cele mai adeseori fără drept de apel, pe care le lansa cu un ton deosebit de viguros. De unde lua autoritatea, miezul lor, ea care

https://biblioteca-digitala.ro

nu-şi părăsea provincia decît de vreo trei ori pe an? De unde îi venea darul de a defini, de a pătrunde şi acea formă de decret a observaţiei?

Dacă n-aş fi moştenit-o de la ea, cred că mi-ar fi insuflat dragostea faţă de provincie, dacă prin provincie nu se înţelege numai un loc, o regiune îndepărtată de capitală, ci un spirit de castă, o puritate obligatorie a moravurilor, orgoliul de a locui într-o casă veche, onorabilă, închisă din toate părţile, dar care poate să se deschidă oricînd prin podurile-i aerisite, hambarele pline, stăpînii modelaţi după deprinderile şi demnitatea casei lor.

Ca o adevărată provincială, fermecătoare mea mamă, « Sido », îşi aţintea adesea ochii sufletului asupra Parisului. Teatrele din Paris, moda, serbările Parisului nu-i erau nici indiferente, nici străine. Mai mult chiar, le iubea cu o pasiune uşor agresivă, potenţată de cochetării, îmbufnări, apropieri strategice şi dansuri de luptă. Puţinul pe care îl gusta din Paris, aproape o dată la doi ani, o aproviziona pentru tot restul timpului. Se întorcea acasă încărcată cu ciocolată, articole exotice şi stofe în cupoane, dar mai ales cu programe de spectacole şi esenţă de violete, şi începea să ne descrie Parisul ale cărui atracţii erau pe măsura ei, pentru că nu dispreţuia nimic.

Într-o săptămînă vizitase mumia deshumată, muzeul renovat, noul magazin, ascultase tenorul şi conferinţa despre *Muzica birmană*. Îşi aducea un mantou modest, ciorapi de purtare, mănuşi foarte scumpe. Dar, mai ales, ne aducea privirea ei cenuşie, care cuprindea totul, obrazul ei rumen, colorat de oboseală, se întorcea bătînd din aripi, neliniştită faţă de tot ceea ce, în lipsa ei, şi-ar fi putut pierde căldura şi dorul de viaţă. N-a ştiut niciodată că, la fiecare întoarcere, mirosul şubei ei din blăniţă de şoarece, îmbibată cu un parfum diafan de castană, feminin, cast, străin de orice josnice seducţii auxiliare, îmi tăia glasul, pînă şi elanul.

Dintr-un gest, dintr-o privire relua totul în stăpînire. Ce iuţeală de mînă! Tăia sforicelele roz ale pachetelor, deslănţuia coloniale comestibile, împăturea cu grijă hîrtiile negre, gudronate, cu iz de catran. Vorbea, chema pisica, îl iscodea pe sub gene pe tata care slăbise, pipăia şi mirosea cozile mele lungi să se încredinţeze că mi-am periat părul . . . O dată, pe cînd deznoda un şnur şuerător de aur, observă că muşcata lipită de geamul uneia dintre ferestre, în dosul perdelei de tul, avea o rămurică ruptă, care atîrna, încă vie. Sfoara de aur abia desfăcută se înfăşură de douăzeci de ori în jurul rămurelei căzute, sprijinită pe-o spetează de carton . . . M-am înfiorat, şi am crezut că mă înfior de gelozie, deşi în realitate nu era vorba decît de o rezonanţă poetică, trezită de magia sprijinului eficace pecetluit cu aur . . .

Ca să fie un model de provincială nu-i lipsea decît spiritul de denigrare. În ea simţul critic se ridica viguros, nestatornic, cald şi vesel ca o şopîrlă tînără. Prindea din zbor trăsătura caracteristică, defectul, remarcînd dintr-un fulger frumuseţile ascunse, şi pătrundea, luminoasă, în inimile strîmte.

— M-am înroşit, nu-i aşa? întreba ea după ce încheiase o conversaţie cu vreun spirit întortocheat.

Într-adevăr, era roşie. Prezicătoarele adevărate, după ce ţi se afundă în adîncurile sufletului, revin la suprafaţă aproape fără suflare. Uneori o vizită banală o lăsa îmbujorată şi vlăguită în braţele marelui fotoliu capitonat cu rips verde.

— O! familia Vivenet! . . . Cît sînt de obosită . . . Ce oameni, Dumnezeule!

— Ce ţi-au făcut, mamă?

Mă întorceam de la şcoală şi-mi înfigeam dinţişorii, ca o semilună, într-o felie de pîine proaspătă, încărcată cu unt şi cu dulceaţă de căpşuni . . .

— Ce mi-au făcut? Au venit. Ce mi-ar fi putut face altceva mai rău decît asta? Cei doi tineri căsătoriţi, în vizită de nuntă, patrulaţi de bătrîna Vivenet . . . O! ce oameni!

https://biblioteca-digitala.ro

Nu-mi spunea mai mult, dar mai tîrziu, cînd tata venea acasă, ascultam restul.

— Da, povestea mama, căsătoriți de patru zile ! Ce lipsă de bun simț ! Căsătoriți de patru zile — lucrul ăsta se ascunde, nu se plimbă pe stradă, nu se arată în saloane, nu se afișează dimpreună cu mama tinerei sau a tînărului căsătorit . . . Rîzi ! N-ai pic de tact. Simt cum încă îmi arde obrazul c-am văzut această tînără femeie de patru zile. Cel puțin ea, ea se simțea jenată. Avea o mutră de parcă și-ar fi pierdut fusta, sau de parcă s-ar fi așezat pe o bancă proaspăt vopsită. Însă el, bărbatul . . . Ce oroare ! Cu degete de criminal și o pereche de ochi mici-mititei, ascunși în fundul a doi ochi mai mari. Aparține acelui gen de oameni care au memoria cifrelor, care cînd mint, o fac cu mîna pe inimă și cărora le e sete după masă, ceea ce dovedește că au un stomac bolnav și un caracter acru.

— Bravo ! aplauda tata.

Curînd venea și rîndul meu, pentru că cerusem voie să port vara ciorapi scurți.

— Cînd ai să încetezi o dată s-o mai imiți pe Mimi Antonin în tot ce face, de fiecare dată cînd vine în vacanță la bunică-sa ? Mimi Antonin e de la Paris și tu, de-aici. Asta-i treaba copiilor de la Paris să-și arate vara fluierele picioarelor, fără ciorapi, iar iarna chiloțeii prea scurți și bietele fese micuțe și roșii. Cînd copiii lor tremură de frig, mamele pariziene cred că supremul leac este să le-nfășoare gîtul într-un guleraș de blăniță albă. Cînd gerul este foarte aspru, le mai pun și-o căciuliță asortată. Și pe urmă, nu se poartă șosete la unsprezece ani. Cu pulpele pe care ți le-am făcut ? Nu-ți dai seama că o să semeni cu una care sare coarda la bîlci și n-o să-ți mai lipsească decît tipsia de tablă ?

Așa vorbea, fără să-și caute vreodată cuvintele și fără să-și depună armele — numesc arme cele două perechi de ochelari, un briceag, adesea o perie de haine, foarfece de grădină, niște mănuși uzate, uneori sceptrul de nuiele terminat cu o rachetă trilobată, care se numește « bătător » și slujește la scuturatul draperiilor și mobilelor. Fantezia mamei mele nu se pleca decît în fața datelor care, în provincie se sărbătoresc prin curățenia generală, spălatul rufelor, punerea la naftalină a hainelor de lînă și a blănurilor. Dar ea nu-și afla locul nici în fundul dulapurilor, nici-alături de funebra pudră de camfor, pe care de altfel o înlocuia cu cîteva țigări de foi, tăiate în formă de caramele, cu scrumul de la pipele de spumă de mare ale tatii și cu păianjeni uriași, pe care-i închidea în dulapul care, din adăpost al moliilor argintii, devenea teren de vînătoare.

Asta fiindcă era iute și neastîmpărată, iar nu o gospodină meticuloasă; plăcîndu-i curățenia, dar fiind departe de arătarea maniacă și solitară care numără prosoapele, bucățile de zahăr și sticlele pline. Cu cîrpa de praf în mînă supraveghea slujnica ce ștergea prea îndelung geamurile, hlizindu-se la vecini, lăsa să-i scape strigăte de enervare, nerăbdătoare chemări înspre libertate.

— Cînd șterg prea mult și prea cu grijă ceștile chinezești, spunea ea, simt că îmbătrînesc . . .

Ducea treaba pînă la sfîrșit, leală. Dar atunci cînd isprăvea, sărea peste cele două trepte din prag și intra în grădină. Ca prin farmec, dispăreau dintr-o dată și agitația morocănoasă și ciuda. Orice prezență vegetală acționa asupra ei ca un antidot, și avea un fel al ei straniu de a prinde trandafirii de bărbie și de a-i ridica să-i privească drept în față.

— Uită-te cum seamănă panseaua asta cu regele Henric al VIII-lea al Angliei, cu barba lui rotundă, spunea ea. De fapt, mie nu-mi prea plac mutrele astea de soldățoi bătrîni pe care le au panselele galbene cu violet . . .

În latura satului în care m-am născut nu s-ar fi putut afla mai mult de douăzeci de case lipsite de grădini. Chiar și cele mai prost împărțite, tot se bucurau de o curte, plantată sau nu, acoperită sau nu cu boltă de viță. Fiecare fațadă ascundea

https://biblioteca-digitala.ro

o « curte-de-dindos », adîncă, legată de alte curţi-de-dindos prin ziduri comune. Aceste curţi-de-dindos dădeau tonul satului meu. Aici oamenii îşi petreceau vara, aici se spălau rufele; aici se spărgeau lemnele iarna, aici se făceau felurite treburi gospodăreşti în orice anotimp, iar copiii, jucîndu-se pe sub şoproane, se cocoţau pe hulubele carelor de fîn desjugate.

Ogrăzile vecine cu a noastră nu aveau nici o taină pentru noi: înclinarea terenului, ziduri înalte şi vechi, perdele de copaci apărau grădina noastră « de sus » şi grădina noastră « de jos ». Coama sonoră a dealului repercuta zgomotele, purta veştile de la un atol de zarzavat înconjurat de case, pînă la un « parc de distracţii ».

Din grădina noastră îl auzeam, la miază-zi, pe Miton cum strănuta în timp ce-şi săpa pămîntul şi vorbea cu cîinele lui alb căruia, la 14 iulie, îi vopsea capul în albastru şi partea dinapoi în roşu. La miază-noapte, tuşa Adolphe îşi cînta litania obişnuită şi lega buchete de violete pentru altarul bisericii noastre lovită de trăznet şi care nu mai avea clopotniţă. La răsărit, o sonerie tristă anunţa notarului vizita vreunui client . . . Se tot vorbeşte despre viaţa retrasă de provincie. Ce fel de viaţă retrasă ? Grădinile noastră nu aveau nimic să-şi ascundă.

O ! dulce viaţă de familie a grădinilor noastre ! Numai politeţe şi gingăşie între grădina de zarzavat şi cea « de flori », între livadă şi curtea de păsări. Ce duh rău ar fi putut trece peste un gard despărţitor, de-a lungul olanelor turtite, cimentate de licheni şi de iarba zmeului, bulevard al motanilor şi al pisicilor ? De partea cealaltă, în stradă, copii neastîmpăraţi şedeau gură-cască, jucau arşice, îşi ridicau fustiţele şi treceau pîrîul care mărginea drumul. Vecinii schimbau priviri şi aruncau cîte o înjurătură, un hohot de rîs sau coji de fructe pe urmele trecătorilor, bărbaţii fumau în prag şi scuipau . . . De culoarea cenuşie a fierului, cu storuri decolorate, faţada casei noastre nu se întredeschidea decît prin gamele pe care le exersam cu stîngăcie la pian, prin vreun lătrat de cîine, ca răspuns la chemarea soneriei, sau prin cîntecul canarilor verzi din colivii.

Poate că vecinii noştri imitau, în grădinile lor, pacea grădinii noastre în care copiii nu se băteu, în care animalele şi oamenii comunicau între ei cu blîndeţe, o grădină în care un soţ şi o nevastă au trăit, treizeci de ani în şir, fără să ridice glasul unul la altul . . .

Pe vremea aceea erau ierni grele, veri cu arşiţă. De atunci încoace am cunoscut veri a căror culoare, dacă-mi închid ochii, avea nuanţa pămîntului galben, cu crăpături şerpuind printre spicele de grîu şi pe sub uriaşa umbrelă a păstîrnacului sălbatic, culoarea mării cenuşii sau albastre. Dar nici o vară, în afara verilor copilăriei mele, nu-mi aminteşte de muşcata stacojie şi de tija înflăcărată a degetarelor. Nici o iarnă nu mai este de un alb atît de pur la temelia unui cer înţesat cu nori de ardezie, care prevesteau o furtună de fulgi din ce în ce mai mari, pe urmă dezgheţ iluminat de mii de stropi de apă şi de muguri ca nişte mici vîrfuri de lance . . . Cerul acesta se lăsa apăsător peste acoperişul încărcat de zăpadă al hambarelor cu furaje, peste nucul desfrunzit, peste sfîrleaza din vîrful casei şi pleca în jos urechile pisicilor . . . Calma şi verticala cădere a zăpezii devenea oblică, un îndepărtat muget marin se ridica deasupra capului meu înfofolit, pe cînd eu cutreieram grădina, înghiţind din zbor, cu lăcomie, fulgii plutitori . . . Prevenită de antenele ei, mama ieşea în cerdac, gusta vremea şi-mi striga:

— Vine vijelia dinspre apus ! Fugi ! Închide ferăstruicile de la pod ! . . . Uşa de la grajd ! . . . Şi fereastra camerei din fund !

Mus exaltat al corăbiei natale, alergam, pocănind din saboţi, entuziasmată dacă din fundul volburei albe şi negre-albastre, şuerătoare, un fulger viu, o scurtă răpăială de tunet — copii ai Apusului şi-ai lui Făurar — acopereau vreun abis al cerului . . .

https://biblioteca-digitala.ro

Iar cînd hărmălaia era în toi, mama, cu ochii pe o lupă groasă încercuită în aramă, se minuna, numărînd cristalele ramificate ale unui pumn de zăpadă pe care-o culesese chiar din mîinile Apusului năpustit asupra grădinii noastre.

O, mușcate ! o, degetare ! . . . Unele țîșnind din crînguri, celelalte cățărîndu-se, îmbujorate, de-a lungul cerdacului, din reflexele voastre obrazul meu de copil a primit darul rumenelii. Căci « Sido » iubea tonurile roșii și roz, în grădină, însîngeratele fiice ale măceșului, ale arșinicului, ale călinilor și ale nalbei profirii, ba chiar și păpălăul, deși îl acuza că floarea lui, cu vine roșii pe carnea trandafirie, seamănă cu un bojoc proaspăt de vițel . . . Călcîndu-și pe inimă, încheia pace cu Răsăritul : « Am s-o scot cumva la capăt cu el », spunea mama. Dar rămînea bănuitoare și pîndea, dintre toate cardinalele și colateralele, acest punct înghețat, trădător, cu jocuri ucigașe. Lui îi încredința bulbii de lăcrămioare, cîteva begonii și brîndușe violete, ce veghează apusurile reci.

În afara unui colț de pămînt, în afara unui boschet de corcoduși dominat de o tufă de pipirig — dăruiam colegelor mele de școală frunzele lui în formă de linie, pe care ele le uscau între paginile atlasului — grădina întreagă, caldă, era hrănită de o lumină galbenă, cu tremurări roșietice și violete, dar n-aș putea spune dacă acest roșu, dacă acest violet isvorau, isvorăsc încă dintr-o fericire sentimentală sau dintr-o iluzie optică. Veri reverberate pe prundișul galben și cald, veri străbătînd prin paiul împletit al pălăriilor mele cu boruri mari, veri aproape fără nopți . . . Căci, încă de pe atunci, îndrăgeam atît de mult zorile, încît mama mi le dăruia ca răsplată. Îmi îngăduia să mă trezească la orele trei și jumătate și plecam, cu un coșuleț atîrnat de fiecare braț, către pămînturile roditoare de legume, care se ascundeau după întorsătura îngustă a rîului, către căpșuni, coacăze negre și agrișe bărboase.

La orele trei și jumătate totul dormea cufundat într-un albastru primar, umed și nedeslușit, și cînd coboram pe drumul nisipos, aburul de care era îmbibat îmi scălda mai întîi picioarele, apoi torsul meu micuț și bine făcut, îmi atingea buzele, urechile și nările mai sensibile decît tot restul trupului . . . Mergeam singură : pămîntul, încă buimac de somn, era fără primejdii. Aici, pe acest drum, acum, la acest ceas, dobîndeam conștiința valorii mele proprii, a harului nespus ce mă cuprindea și a înțelegerii tacite cu prima adiere, cu prima pasăre, cu soarele încă oval, deformat de răsărirea lui . . .

Mama mă lăsa să plec, după ce mă numea « Frumusețe, Giuvaer-de-aur-tot ». Privea cum aleargă și descrește la vale opera ei, « capodopera », cum spunea ea. Poate că eram frumușică; mama și portretele mele din acea vreme nu sînt totdeauna de acord. . . Eram, poate, din pricina vîrstei și a zorilor, din pricina ochilor albaștri, întunecați de verdeața din jur, a părului blond care nu era netezit decît la înapoiere și a superiorității mele de copil trezit dis-de-dimineață față de ceilalți copii adormiți.

Mă înapoiam cînd bătea clopotul pentru prima liturghie. Dar nu înainte de a fi mîncat pe săturate, nu înainte de a fi străbătut, în pădure, un mare ocol de cîine care vînează singur și de a fi gustat apa celor două izvoare pierdute, pe care le țineam în mare cinste. Unul țîșnea din pămînt într-o convulsiune cristalină, un fel de suspin, și își croia singur albia nisipoasă. Dar se descuraja îndată după naștere și se vîra la loc în pămînt. Celălalt izvor, aproape nevăzut, se întindea în taină în mijlocul unei poienițe unde doar narcisele, galbene, înflorite în cerc, îi dovedeau prezența. Primul avea aroma frunzei de stejar, cel de-al doilea a fierului și a tulpinei de zambilă. Numai ce vorbesc despre ele și-aș dori ca gustul lor să-mi umple gura în clipa cînd le voi sfîrși pe toate, și să pot lua cu mine această înghițitură imaginară . . .

Între toate punctele cardinale cărora mama le adresa chemări directe, răspunsuri care, auzite din salon, păreau scurte solilocvii inspirate, și manifestările ei de politețe,

https://biblioteca-digitala.ro

în genere botanice; între Cèbe şi uliţa Viilor; între mătuşa Adolphe şi notarul de Fourolles — o întreagă zonă de puncte colaterale, mai puţin precisă şi mai puţin apropiată, lua legătura cu noi prin sunete şi semnale înăbuşite. Imaginaţia mea, orgoliul meu copilăresc situau casa noastră în centrul unei roze a grădinilor, a vînturilor, a razelor, din care nici o fărîmă nu scăpa cît de cît influenţei exercitate de mama.

Deşi libertatea mea, la orice ceas, nu depindea decît de un simplu salt — peste un gard, un zid, un acoperiş înclinat — iluzia şi credinţa îmi reveneau de îndată ce aterizam, la înapoiere, pe pietrişul grădinii. Fiindcă, după întrebarea: « De unde vii ? » şi rituala încruntare a sprîncenelor, mama îşi relua chipul ei din grădină, liniştit şi glorios, mult mai frumos decît chipul ei îngrijorat din casă. Graţie suzeranităţii şi solicitudinii ei, zidurile creşteau uriaşe, pămînturi necunoscute înlocuiau ogrăzile pe care le străbătusem cu uşurinţă din gard în gard, din copac în copac, iar eu luam parte acum la miracole obişnuite:

— Parcă aud ceva ! Dumneata eşti, Cèbe ? striga mama. Nu cumva mi-ai văzut pisica ?

Îşi lăsa pe ceafă pălăria largă de pai roşcat, legată pe sub bărbie cu o fundă cafenie şi, cu capul dat pe spate, îşi oferea cerului cutezătoarea ei privire cenuşie, obrazu-i de culoarea merelor de toamnă. Oare glasul ei izbea păsăruica din vîrful sfîrlezei de pe casă, şoimii planînd la mică înălţime, cea din urmă frunză a nucului, sau lucarna care, dis-de-dimineaţă, înghiţea zborul cucuvelelor ?. . . O, uimire ! o, certitudine !. . . Dintr-un noruleţ, dinspre stînga, un glas de profet gutunărit trîmbiţa: « Nu, doamnă Cole. . .e. . .tte ! » care părea că străbate cu mare trudă printr-o barbă inelată, prin gheme de pîclă, alunecînd deasupra iazurilor aburite de ger. Sau:

— Da. . .a. . .a, doamnă Cole. . .e. . .tte, cînta din dreapta o voce de înger înăcrit, probabil agăţat de norul ca un fus care naviga înspre luna abia profilată. V-a auzit glasul. . .lî. . . Acum se furi. . .i. . .şează pe sub li. . .li. . .iac. . .

— Mulţumesc, striga mama. Dacă eşti dumneata, Cèbe, dă-mi te rog înapoi ţăruşul şi sfoara pentru răsaduri ! Am nevoie să-mi aliniez lăptucile. Dar, fii cu băgare de seamă, că mă aflu tocmai lîngă hortensii !

Dar de vis, rod al unei levitaţii magice, joc de sabat — ţăruşul, pe care cei şase metri de sfoară erau înfăşuraţi ca un caer, călătorea prin văzduh şi cădea culcat la picioarele mamei. . .

Alteori mama oferea un dar plăpînd unor duhuri subalterne, nevăzute. Credincioasă ritului, dădea capul pe spate şi consulta cerul:

— Cine vrea micsandre roşii bătute ? striga ea.

— Eu, doamnă Cole. . .e. . .tte ! răspundea necunoscutul de la Răsărit, cu glas plîngăreţ şi feminin.

— Prinde-le !

Buchetul, legat cu o frunză apoasă de iarba broaştei, zbura prin aer, cules cu recunoştinţă de Răsăritul smiorcăit.

— Cît sînt de parfumate ! Cînd mă gîndesc că eu n-am să ajung niciodată să am asemenea flori. . .i. . .i !

« De bună seamă », gîndeam eu. Şi eram cît pe ce să adaug: « E o problemă de climat. . . »

Sculîndu-se o dată cu ziua, uneori luîndu-i-o înainte, mama acorda punctelor cardinale, binefacerilor şi stricăciunilor lor, o deosebită importanţă. Din cauza acesteia şi din tandreţe înrădăcinată, încă de dimineaţă şi încă din fundul patului întrebam: « Din ce parte suflă vîntul ? » La care mi se răspundea: « E timp frumos...

https://biblioteca-digitala.ro

Acum, la Palais-Royal, e plin de păsărele... E timp urît... Ce să-i faci, a venit vremea lui ! » Astăzi sînt nevoită să-mi caut singură răspunsul, în sinea mea, să pîndesc mersul norilor, vuetul marin al hornului, să-mi bucur pielea de suflarea Apusului, umedă, organică şi grea de semnificaţii ca dubla răsuflare divergentă a unui monstru prietenos. Doar dacă nu cumva voi îngenunchea cu ură în faţa vîntului de Răsărit, duşmanul, frumosul-ger-uscat, şi a vărului său Miază-noapte. Aşa făcea mama şi acoperea cu cornete de hîrtie toate micile făpturi vegetale luate cu asalt de luna roşietică : « O să vină îngheţul, pisica ţopăie », spunea ea.

Auzul, pe care şi l-a păstrat fin pînă la capăt, o informa şi el : mama capta avertismente eoliene.

— Ascultă înspre munţi ! îmi spunea ea.

Ridica arătătorul şi se ţinea dreaptă între hortensii, pompa de apă şi tufele de trandafiri. Acolo, pe deasupra celui mai scund gard, îşi centraliza ştirile despre Apus.

— Auzi ?... Du în casă fotoliul, cartea şi pălăria : plouă la munte. Nu vor trece două-trei minute şi-o să plouă şi-aici.

Îmi ciuleam urechile « înspre munţi ». Dinspre orizont venea un zgomot egal de mărgele aruncate în apă şi searbădul parfum al iazului ciuruit de ploaia spulberată peste mîlul lui verzuliu... Şi aşteptam, cîteva clipe, pînă ce stropii dulci ai unei averse de vară atestau, pe obrajii şi pe buzele mele, infailibilitatea celei pe care o singură fiinţă pe lume — tatăl meu — o numea « Sido ».

Prevestiri, decolorate o dată cu moartea ei, mai flutură încă în jurul meu. Una ţine de zodiac, alta este pur botanică : cîteva semne ce se joacă cu vîntul, crugul lunii, apele subpămîntene. Din pricina lor mama găsea că Parisul este plictisitor, fiindcă ele nu puteau fi libere, eficace, peremptorii, decît în văzduhul slobod al provinciei noastre.

— Ca să pot trăi la Paris, îmi mărturisea ea, mi-ar trebui o grădină frumoasă. Şi încă n-ar fi de ajuns !... Pentru că dintr-o grădină din Paris nu ţi-aş putea culege şi coase pe un cartonaş spicele de ovăz bărbos, care sînt cele mai sensibile barometre.

Îmi fac şi-acum aspre mustrări c-am rătăcit, pînă la ultimul, aceste barometre rustice, spice de ovăz cu bărbi duble, tot atît de lungi ca şi cele ale crevetelui, care virau, crucificate pe un carton, la stînga, la dreapta, prezicînd timp uscat sau timp umed. « Sido » nu-şi afla pereche în talentul de a răsfoi, numărîndu-le, foile micacee ale cepei.

— Una... două... trei rochii ! Ceapa are trei rochii !

Lăsa să-i cadă în poale ochelarii sau binoclul şi adăuga, dusă pe gînduri :

— E semn de iarnă grea. Trebuie să îmbrac în paie pompa de apă. De altfel, broasca ţestoasă şi-a făcut culcuş sub pămînt. Şi veveriţele au furat o mulţime de nuci şi de alune ca să-şi adune provizii... Întotdeauna veveriţele ştiu totul.

Se anunţa, într-un ziar, că va veni dezgheţul ? Mama ridica din umeri, rîdea cu dispreţ :

— Dezgheţul ? N-or să mă-nveţe pe mine meteorologii de la Paris ! Uită-te la lăbuţele pisicii !

Într-adevăr, friguroasă, pisica îşi aduna sub ea lăbuţele invizibile şi îşi strîngea puternic pleoapele.

— Dacă e un ger trecător, urma « Sido », pisica se încolăceşte ca un turban, cu nasul vîrît la rădăcina cozii. Dacă e ger mare, ea-şi pune la adăpost talpa lăbuţelor de dinainte şi le înfăşoară ca un manşon.

Pe poliţe vopsite în verde întreţinea tot timpul anului, sprijinite pe scăriţe de lemn înfipte în ghivece, muşcate rare, trandafiri pitici, creţuşte cu puf alb şi roz, cîteva « plante grase » păroase şi îndesate ca nişte crabi, cactuşi ucigători... Un

https://biblioteca-digitala.ro

unghi format din pereţi calzi apăra de vînturile aspre muzeul ei de experienţe, mici ghivece de argilă roşie în care eu nu desluşeam altceva decît pămînt moale şi adormit.

— Nu pune mîna !

— Dar văd că nu creşte nimic !

— Ce ştii tu ? Crezi că tu hotărăşti totul ? Citeşte ce scrie pe stinghiuţele de lemn înfipte în ghivece ! Ici grăunţe de cafeluţă; dincolo, un bulb de narcisă adusă din Olanda; acolo, grăunţe de păpălău; colo, un butaş de zămoşiţă — ba nu, nu-i o rămurică moartă ! — şi acolo, seminţe de indrişaim ale cărui flori au urechiuşe ca de iepuraş. Şi acolo. . . Şi acolo. . .

— Şi acolo ?

Mama îşi dădea pălăria pe ceafă, îşi muşca lanţul lornionului şi mi se încredinţa cu candoare :

— M-am cam încurcat. . . nu mai ştiu dacă am pus o familie de bulbi de brînduşe, sau o crisalidă de floarea nopţii. . .

— N-avem decît să scormonim şi să vedem. . .

O mînă ageră îmi oprea mîna — de ce nu i-a trecut nimănui prin minte să modeleze, să picteze, să dăltuiască mîna lui « Sido », acea mînă arsă de soare, brăzdată prea timpuriu de riduri datorită treburilor gospodăreşti, grădinăritului, apei reci şi soarelui, degetele ei lungi şi frumoase, unghiile ei ovale şi bombate. . .

— Nici în ruptul capului ! Dacă e crisalida, va muri la atingerea cu aerul; dacă e brînduşa, lumina îi va veşteji lăstarul mic şi alb — şi va trebui s-o luăm de la capăt ! Înţelesu-m-ai bine ? Nu-i aşa că n-ai să te atingi de ele ?

— Nu, mamă. . .

În acea clipă, chipul ei luminat de credinţă, de curiozitate universală dispărea sub un alt chip mai îmbătrînit, resemnat şi blînd. Ştia bine că nu voi rezista, nici eu, dorinţei de cunoaştere şi că, urmîndu-i exemplul, voi scormoni pămîntul din ghiveci, pînă ce-i voi descoperi taina. Ştia bine că sînt fiica ei, eu, care nu mă gîndeam încă la asemănarea dintre noi, dar care, de copil, urmăream, căutam acea tulburare, acea bătaie accelerată a inimii, acea curmare a răsuflării : solitara beţie a căutătorului de comori. O comoară nu este neapărat ceva acoperit de pămînt, de stîncă sau de val. Himera aurului şi a pietrei preţioase nu este decît un vag miraj : important este numai să dezvelesc şi să scot la lumina zilei ceva nemaivăzut înaintea mea de ochiul omenesc. . .

Deci, scurmînd pe furiş grădina de experienţe, încercam să surprind pintenul ascendent al cotiledonului, vlăstarul viril pe care primăvara îl gonea afară din teaca lui. Zădărniceam imboldul orb căruia i se supunea crisalida de culoare neagră-vineţie ca fierea şi o precipitam din ghearele unei morţi trecătoare, în neantul definitiv.

— Nu vei înţelege niciodată. . . Nu poţi înţelege. Nu eşti decît o mică ucigaşă de opt ani. . . de zece ani. . . Nu înţelegi încă nimic despre ceea ce tinde spre viaţă. . .

Nu primeam altă pedeapsă, drept plată pentru fărădelegile mele. De altfel, pentru mine şi aceasta era destul de aspră.

« Sido » simţea repulsie faţă de orice hecatombă de flori. Pe ea, care nu ştia decît să dăruiască, am văzut-o totuşi refuzînd să dea flori cînd i se cereau, uneori, pentru împodobirea vreunui dric sau a vreunui mormînt. Devenea dură, îşi încrunta sprîncenele şi răspundea « nu » cu un ton înverşunat.

— Dar e pentru bietul domn Enfert, care a murit azi-noapte ! Biata doamnă Enfert, sărăcuţa de ea, a spus c-ar vrea să-şi vadă soţul plecînd acoperit de flori, că asta i-ar aduce o alinare ! Doamnă Colette, tocmai dumneavoastră, care aveţi nişte trandafiri albi atît de frumoşi. . .

https://biblioteca-digitala.ro

— Trandafirii mei înspumaţi ! Ce grozăvie ! Pe un mort !

După acest strigăt, îşi revenea şi repeta:

— Nu. Nimeni nu mi-a osîndit trandafirii să moară o dată cu domnul Enfert.

Dar era în stare să sacrifice cu dragă inimă o preafrumoasă floare pentru un copilaş micuţ, un copilaş încă necuvîntător, cum s-a întîmplat cu mititelul pe care o vecină dinspre Răsărit i l-a adus într-o zi, plină de mîndrie, în grădina noastră. Mama se arătă nemulţumită de scutecul prea strîns al sugarului, îi desfăcu boneta cusută din trei bucăţi, inutila broboadă de lînă şi admiră în voie perişorul auriu şi inelat, obrajii bucălaţi, ochii negri, severi şi adînci ai băieţelului de zece luni, într-adevăr mai frumos decît oricare alt băieţel de zece luni. Îi dărui un trandafir « piele-de-nimfă-îmbujorată » pe care el îl apucă cu avînt, îl duse la gură şi începu să-l sugă, apoi strivi floarea cu mînuţele lui puternice, îi smulse petalele, tivite şi sîngerii ca şi buzele lui. . .

— Aşteaptă, că-ţi arăt eu ţie, răule ! spuse tînăra mamă.

A mea însă aplauda, cu ochii şi cu vocea, masacrul trandafirului, iar eu tăceam, roasă de gelozie. . .

De asemenea refuza cu străşnicie să împrumute muşcate creţe, pilargonii, albăstrele, trandafiri chitaţi şi sînziene pentru altarele ridicate în Joia-Mare, căci se ţinea departe — deşi botezată şi cununată la biserică — de naivităţile şi fastul catolic. Între unsprezece şi doisprezece ani, mi-a dat voie să urmez catehismul şi psalmii « Mîntuirii ».

La fel cu celelalte colege de catehism, la întîi mai am aşezat în faţa altarului Fecioarei, liliac, romaniţă şi trandafiri, şi m-am întors acasă mîndră că port un « buchet sfinţit ». Mama rîse, cu rîsul ei ireverenţioas, îmi privi jerba care atrăgea bondarii pînă sub lampa din salon.

— Crezi oare că nu era şi mai-nainte ?

Nu ştiu de unde-i venea îndepărtarea faţă de orice cult religios. Ar fi trebuit să cercetez mai îndeaproape. Biografii mei, cu care nu sînt prea darnică în amănunte personale, o zugrăvesc cînd sub trăsăturile unei rustice fermiere, cînd o tratează de « boemă fantezistă ». Spre marea mea uimire, unul dintre ei merge pînă acolo încît o acuză că ar fi scris opuscule literare destinate tineretului !

Adevărul este că această franţuzoaică îşi petrecuse copilăria în departamentul Yonne, adolescenţa printre pictori, gazetari, virtuoşi instrumentişti, în Belgia, unde se stabiliseră cei doi fraţi mai mari ai ei, apoi revenise în Yonne şi se măritase de două ori. De unde, de la cine i s-a transmis sensibilitatea ei rurală, gustul ei fin pentru tot ce ţine de provincie ? N-aş şti s-o spun. O cînt atît cît pot mai bine. Îi celebrez claritatea originală care, înlăuntrul ei, refula, stingea adesea luminiţele timid aprinse din contactul cu ceea ce ea denumea « muritorii de rînd ». Am văzut-o cum agăţa, într-un cireş, o sperietoare menită să gonească mierlele, căci Apusul, vecinul nostru gutunărit şi blînd, scuturat de strănuturi în serie, nu uita niciodată să-şi deghizeze cireşii în bătrîni cerşetori şi să pună deasupra tufelor de agrişe jobene ponosite. Puţine zile mai tîrziu, am găsit-o pe mama sub un pom, pasionat nemişcată, cu creştetul ridicat înspre cerul unde nu afla loc pentru religiile omeneşti.

— Ssstt !. . . Priveşte. . .

O mierlă neagră, oxidată în verde şi violet, ciugulea cireşele, sorbindu-le sucul, sfîşiindu-le carnea trandafirie. . .

— Ce frumoasă e ! . . . şopti mama. Şi vezi cu cîtă îndemînare se slujeste de gheruţe ? Vezi cum îşi roteşte căpşorul, cu cîtă semeţie ? Şi cum dă cu ciocul ca să scoată miezul ? Şi, bagă de seamă, nu se atinge decît de cele coapte . . .

— Bine, mamă, dar sperietoarea . . .

— Ssstt ! . . . Sperietoarea n-o stînjeneşte . . .

https://biblioteca-digitala.ro

— Bine, mamă, dar cireşele ! . . .

Mama îşi readuse pe pămînt ochii de culoarea ploii:

— Cireşele ? . . . A ! da, cireşele . . .

Prin ochii ei trecu un fel de frenezie şăgalnică, un dispreţ universal, o înfruntare deslănţuită care, cu voioşie, mă amesteca şi mă strivea dimpreună cu tot restul lumii . . . N-a fost decît o clipă — dar nu o clipă unică. Acum, că o cunosc mai bine, pot interpreta aceste străfulgerări ale chipului ei. Mi se pare că ceea ce le aprindea era nevoia de a scăpa de toţi şi de toate, un salt spre o lege scrisă de ea singură, numai pentru ea. Dacă mă înşel, lăsaţi-mă în rătăcirea mea.

Acolo, sub cireş, reveni încă o dată printre noi, apăsată de povara grijilor, dragostei, copiilor şi soţului, redevenind bună, blîndă, supusă în faţa obişnuitului din viaţa ei.

— Într-adevăr, cireşele . . .

Mierla plecase, sătulă, iar sperietoarea îşi clătina jobenul în cadenţa vîntului.

— Am văzut, aşa cum te văd, îmi povestea ea, am văzut o dată cum a nins în luna iulie.

— În luna iulie ?

— Da. Într-o zi ca cea de azi.

— Ca cea de azi . . .

Repetam sfîrşitul frazelor ei. Începusem să am o voce mai gravă decît a ei, dar îi imitam felul de a vorbi. O mai imit încă şi astăzi.

— Da. Ca cea de azi, spune mama şi suflă înspre un pufuşor imponderabil de argint, smuls din părul căţeluşei havaneze pe care o peria. Puful, mai fin decît un filament de sticlă, se îmbarcă încetişor pe un pîrîiaş ascendent de aer, se urcă pînă la acoperiş şi se pierde într-o mare de lumină . . .

— Era o zi frumoasă, reluă mama, frumoasă şi caldă. Din senin începu să bată vîntul, care prinse un capăt de furtună şi-l împinse spre Răsărit, bineînţeles ! Se porni să cadă o zăpadă deasă şi grea . . . Trandafiri acoperiţi de zăpadă, cireşe coapte şi pătlăgele roşii sub zăpadă . . . Muşcate purpurii care n-avuseseră vreme să îngheţe şi care topeau zăpada pe măsură ce li se aşternea deasupra . . . Toate astea-s feste de-ale celui de colo . . .

Arăta cu cotul şi ameninţa cu bărbia reşedinţa trufaşă, nevăzutul tron al duşmanului ei, Răsăritul, pe care încercam să-l desluşesc pe după norii calzi, prăvăliţi şi albi din toiul verii . . .

— Dar am mai văzut şi altceva ! continuă mama.

— Altceva ? . . .

Poate că, într-o bună zi, s-o fi întîlnit chiar cu însuşi Răsăritul ? Poate că un enorm picior învineţit, balta îngheţată a unui ochi uriaş vor fi spintecat norii, ca ea să mi le poată povesti acum ? . . .

— Eram însărcinată cu fratele tău, Léo, şi plimbam iapa înhămată la trăsură.

— Aceeaşi iapă de acum ?

— Bineînţeles, aceeaşi iapă. Tu nu ai decît zece ani. Crezi oare că o iapă se schimbă cum schimbi cămăşile ? A noastră era pe-atunci o iapă frumoasă, puţin cam prea tînără. Uneori îl lăsam pe Anton s-o mîne. Dar mă urcam şi eu în trăsură, ca s-o liniştesc . . .

Îmi aduc aminte că am vrut s-o întreb: « Pe cine să linişteşti ? » M-am înfrînat, grijulie să-mi păstrez neatinse incertitudinea şi credinţa într-un echivoc: şi de ce adică prezenţa mamei mele n-ar fi putut linişti trăsura ?

— . . . Înţelegi, cînd îmi auzea glasul, se simţea mai liniştită . . .

https://biblioteca-digitala.ro

Desigur, foarte liniştită, şi lăfăindu-se, capitonată în pînză albastră, între cele două felinare bogat împodobite cu coroane de bronz decupate în trifoi . . . O fizionomie de trăsură liniştită . . . Minunat ! . . .

— Doamne, ce mutră prostănacă ai în clipa asta, fetiţa mea ! . . . Tu mă asculţi ?

— Da, mamă . . .

— Deci am făcut o plimbare lungă, pe o căldură de cuptor ! Eram enormă şi mă simţeam greoaie. Ne înapoiam spre casă la pas şi-mi amintesc că am cules ginistre înflorite . . . Iată-ne ajunşi în dreptul cimitirului — nu, n-ai nici o grijă, nu-i o poveste cu stafii — cînd, deodată, un nor, un adevărat nor din Sud, cafeniu-roşcat, de jur împrejur cu un tiv subţirel de argint viu, prinde să se urce din ce în ce mai repede pe cer, tună o dată zdravăn, crapă şi începe să verse apă ca dintr-o găleată spartă ! Anton coboară de pe capră şi vrea să ridice coviltirul ca să mă pună la adăpost. Îi spun : « Nu, cel mai grabnic lucru e să ţii iapa de căpăstru : dacă vine o grindină, o s-o ia razna pe cîmp în timp ce dumneata ridici coviltirul ! » Apucă de căpăstru iapa, care şi începuse să bată nervoasă din copite, însă eu îi vorbeam, înţelegi, ca şi cînd n-ar fi plouat şi nici n-ar fi tunat. Îi vorbeam pe un ton de vreme frumoasă şi de plimbare la pas. Un torent nemaipomenit de apă caldă cădea peste biata mea umbrelă de mătase . . . După ce-a trecut potopul, mă aflam într-o adevărată baie de şezut, Anton era muiat leoarcă pînă la oase, iar coviltirul plin de apă, o apă caldă de optsprezece-douăzeci de grade. Şi cînd Anton a vrut să verse apa din coviltir, ce crezi c-am găsit ? Burateci, mititei, vii; pe puţin treizeci de burateci aduşi pe sus, prin aer, de un capriciu al Sudului, de o trombă caldă, o vijelie dintr-acelea al căror trunchi răsucit ca un şurub adună şi împinge la sute de leghe depărtare o jerbă de praf, de grăunţe, de insecte . . . Uite, eu am văzut una ca asta, da !

Ridica în aer pieptenele de fier care-i slujea să dărăcească blana căţelei havaneze şi a iepurilor de angora. Nu era deloc uimită că asemenea miracole îi aţin calea şi o bat pe umăr.

Vă este uşor să înţelegeţi că, la chemarea lansată de « Sido », vîntul din sud se ridica dinaintea ochilor sufletului meu, răsucit în jurul trunchiului său ca un şurub, împănat cu grîne, cu praf, cu fluturi morţi, trăgîndu-şi rădăcina din deşertul Libiei . . . Îşi scutura creştetul lui nelămurit şi ciufulit, plin de apă şi de o ploaie de broscuţe călduţe . . . Sînt încă în stare să-l văd aievea . . .

— Dar ce bleguţă pari azi, fetiţa mea ! . . . De altfel, eşti mult mai drăguţă atunci cînd faci pe prostuţa. Din păcate ţi se întîmplă foarte rar. Încă de pe acum ai început să păcătuieşti, ca şi mine, printr-o excesivă expresivitate. Întotdeauna, de pildă, cînd îmi rătăcesc degetarul, fac o figură de parcă mi-aş fi pierdut o rudă apropiată . . . Cînd ai mutra asta prostuţă, ochii ţi se fac mai mari, gura ţi se întredeschide şi pari mai copilă . . . La ce te gîndeşti ?

— La nimic, mamă . . .

— Nu te cred, dar ai mimat bine. Chiar foarte bine, fata mea. Eşti o comoară, drăgălaşă şi nesărată !

Tresăream, mă îmbujoram şfichiuită de lauda înţepătoare, ochiul tăios, vocea cu finalele înalte şi juste. Nu mă numea « fata mea » decît atunci cînd voia să sublinieze o critică sau o mustrare . . . Dar vocea, privirea i sa schimbau repede :

— O, Giuvaerul-meu-de-aur-tot ! Nu-i adevărat, nu eşti nici prostuţă, nici drăguţă; eşti numai fetiţa mea dragă şi fără pereche ! . . . Unde te duci ?

Aşa cum se întîmplă cu toţi nestatornicii, împăcarea îmi dădea aripi şi, după straşnice îmbrăţişări, mă pregăteam, uşoară, de fugă.

— Nu te duce prea departe la ora asta ! Soarele va apune în . . .

https://biblioteca-digitala.ro

Nu se uita la ceas, ci la înălţimea la care se afla soarele la orizont şi la floarea de tutun sau de laur, care dormea cît era ziua de mare, dar se trezea o dată cu lăsarea serii.

— . . . într-o jumătate de ceas. Tutunul alb a şi început să-şi răspîndească mireazma . . . Vrei să duci Adrianei Saint-Aubin nişte flori de omag, căldăruşe şi clopoţei, şi să-i înapoiezi exemplarul din *La Revue des Deux-Mondes* ? . . . Schimbă-ţi funda, pune-ţi una albastru-deschis . . . Astă seară ai un ten la care se potriveşte albastrul deschis.

A-mi schimba funda — pînă la vîrsta de douăzeci şi doi de ani am purtat o fundă lată, strînsă în jurul capului, « à la Vigée-Lebrun », spunea mama — şi a duce un mesaj floral : astfel mă înştiinţa mama mea că, timp de o oră, o zi, eram deosebit de drăguţă şi că era mîndră de mine. Cu funda ca un fluture cu aripile deschise deasupra frunţii, cu cîteva bucle aduse pe tîmple, luam florile pe măsură ce « Sido » le tăia.

— Acum du-te ! Dă-i Adrianei Saint-Aubin căldăruşele bătute. Restul, cui vei vrea, prin vecini. Înspre Răsărit e cineva bolnav, mi se pare că tuşa Adolphe . . . Dacă treci pe la ea . . .

Nici nu-şi isprăvea bine fraza, că eu, dintr-o smucitură, săream îndărăt, cabrîndumă ca un animal, în faţa mirosului şi a imaginii de boală . . . Mama mă prindea de vîrful uneia din cozi şi, dintr-o dată, chipul ei sălbatic, eliberat de orice constrîngere, milă, omenie, lua locul chipului ei zilnic. Îmi şoptea :

— Taci ! . . . Ştiu . . . Şi eu sînt la fel . . . Dar nu trebuie s-o spui. Nu trebuie s-o spui niciodată ! Du-te. . . Du-te acum. Azi-noapte iar ţi-ai pus moaţe de hîrtie în creştet, ei, urîto ? În sfîrşit . . .

Dădea drumul hăţului de păr, se îndepărta puţin ca să mă vadă mai bine :

— Du-te şi arată-le ce ştiu eu să fac !

Dar, oricît de mult mi-ar fi atras atenţia, nu intram în casa bolnavei de la Răsărit. Treceam strada cum treci un vad, săream dintr-o piatră într-alta şi nu mă opream decît la ciudata prietenă a mamei, la « Adriana ».

Copiii şi nepoţii acesteia cred că nu i-au păstrat o amintire mai vie decît a mea. Plină de viaţă, veşnic la pîndă şi totodată somnolentă, cu ochii frumoşi şi galbeni de ţigancă pe sub părul creţ, purta după ea un fel de lirism agrest, o exigenţă necunoscută de locurile şi oamenii aşezaţi. Ca să fugă de penumbra umedă şi funerară, verdeaţă stufoasă — trandafiri şi glicine — din grădina ei se căţăra în copăceii de tisă, cucerea soarele prin trudnice ascensiuni şi cheltuiri de energie, datorită cărora tulpinele lor în extensie erau reduse la o goliciune de reptilă . . . Mii de trandafiri, refugiaţi în vîrful copacilor, înfloreau unde nu te aşteptai, printre glicinele cu flori ca nişte picături lungi şi trîmbiţele purpurii, duşmance victorioase ale clocoţeilor osteniţi . . .

Sub o asemenea coamă, în ceasurile de mare zăpuşeală, casa Adrianei se sufoca. Mă furişam ca o pisică, fiind sigură că voi afla înăuntru vrafuri prăvălite de cărţi, ciuperci culese o dată cu zorile, fragi de pădure, amoniţi fosile şi, după anotimp, trufe cenuşii. Dar o pisică şovăie şi rămîne pironită locului în faţa alteia, mai pisică decît ea. Prezenţa Adrianei, indiferenţa ei, o taină scînteietoare şi bină păstrată în fundul luminii ochilor ei galbeni — toate acestea le înduram cu o tulburare dureroasă al cărei preţ poate că atunci i l-am aflat. Ştia să se prefacă a mă neglija, cu o artă sălbatică, şi nomadismul ei, totala ei indiferenţă mă răneau ca o pedeapsă exemplară.

Pe vremea cînd mama îşi alăpta fiica, iar Adriana fiul, într-o zi, din joacă, îşi schimbară pruncii. Uneori, Adriana mă interpela rîzînd : « Tu, cea pe care te-am hrănit cu laptele meu ! . . . » Mă roşeam într-atîta, încît mama încrunta din sprîncene

https://biblioteca-digitala.ro

şi căuta să afle pe chipul meu pricina acestei roşeli. Cum să ascunzi acelei priviri lucide, cenuşii ca un tăiş şi ameninţătoare, imaginea care mă chinuia: sînul brun al Adrianei şi sfîrcul lui violet şi dur . . .

În casa Adrianei uitam de toate, pierdută printre teancurile de cărţi gata să se prăbuşească — între altele, o întreagă colecţie din *La Revue des Deux-Mondes* — printre tomurile fără de număr ale unei vechi biblioteci medicale cu miros de pivniţă, printre scoici uriaşe, buruieni de leac pe jumătate uscate, porţii de mîncare acrită pentru pisici, cîinele Potîrniche, motanul negru cu bot alb care se numea « Colette » şi care mînca ciocolată. Tresăream la o chemare venită pe deasupra tiselor năpădite de trandafiri agăţători şi a tuiei pipernicite, paralizate de o glicină încolăcită ca un şarpe . . . În casa noastră, iscată la o fereastră de parcă ar fi anunţat un incendiu sau venirea hoţilor, mama mă striga pe nume . . . Stranie vină a unui copil fără prihană : alergam, îmi compuneam un chip cuminte, o răsuflare de năucă . . .

— Atît de mult ai stat la Adriana ?

Nici un cuvînt mai mult, dar ce ton ! Atîta clarviziune şi gelozie la « Sido », atîta nedumerire în mine au răcit, pe măsură ce creşteam în vîrstă, prietenia celor două femei. Nu s-au certat niciodată, n-a existat nici o explicaţie între mine şi mama. Ce-am fi avut să ne explicăm ? Adriana se ferea să mă atragă sau să mă reţină. Captivarea nu porneşte totdeauna dintr-o dragoste. Aveam zece, unsprezece ani . . .

Mi-a trebuit multă vreme pînă să asociez o amintire ce te arde, o anume fierbinţeală a inimii, deformarea feerică a unei fiinţe şi a casei ei, cu ideea unei prime seducţii.

« Sido » şi copilăria mea, una şi cealaltă, una prin cealaltă, au fost fericite atîta vreme cît s-au păstrat în centrul imaginarei stele cu opt colţuri, purtînd fiecare numele unuia dintre punctele cardinale şi colaterale. După ce am împlinit doisprezece ani au început să apară necazurile, plecările, despărţirile. Chemată la eroisme zilnice şi tainice, mama începu să aparţină din ce în ce mai puţin grădinii ei, ultimul ei copil . . .

Mi-ar fi plăcut să ilustrez aceste pagini cu un portret fotografic. Dar mi-ar fi trebuit o « Sido » în picioare, în grădină, între pompa de apă, hortensii, frasinul pletos şi străvechiul nuc. Acolo am lăsat-o, cînd am fost nevoită să-mi părăsesc totodată şi fericirea şi vîrsta cea mai fragedă. Acolo am revăzut-o totuşi, o clipă fugară din primăvara anului 1928. Sînt convinsă că şi acum, în acelaşi loc, cu chipul inspirat şi fruntea sus, mai cheamă şi mai culege încă şoaptele, adierile şi semnele care aleargă înspre ea, cu încredere, bătînd calea celor opt drumuri ale Rozei Vînturilor.

În româneşte de FLORICA-EUGENIA CONDURACHI

https://biblioteca-digitala.ro

COLETTE

Într-un secol în care literatura a adăpostit şi a asimilat experienţele cele mai diverse şi mai stranii, Colette a ştiut să rămînă un scriitor *natural:* firescul, autenticul şi legătura consubstanţială cu natura îi definesc întreaga operă. Vreme de peste o jumătate de veac a ocupat astfel în evoluţia prozei franceze un loc original şi solitar. Căci, spre deosebire de înaintaşele ei — Madame de Staël, Marceline Desbordes-Valmore, George Sand, Anna de Noailles — Collette nu a aparţinut nici unui cenaclu, nici unei mişcări literare. Nu a fost muza nici unui grup de poeţi sau de romancieri, ci şi-a urmat singură drumul, pe cărări nebătute de nimeni. A fost, în capitala tuturor curentelor şi aventurilor literare, o dezrădăcinată, o inadaptată. Ţărancă robustă din Beauce, trecută prin rafinamentul unui Paris *belle époque*, Colette a ştiut să se regăsească însă în datele ei funciare. Bătrîna doamnă din apartamentul de la Palais-Royal, infirmă şi lucidă, pironită în jilţ lîngă fereastra cu glicine, a trăit o lungă împăcare cu sine, fără angoase şi metafizica morţii, în tovărăşia animalelor şi a naturii, pe care le-a evocat cu gingăşia şi forţa marelui său suflet liric.

Rănită de atîtea experienţe sentimentale, chinuită de lungul dialog al spiritului cu simţurile, Colette a rămas, după furtuna vieţii, senină ca un element la naturii, teluric şi amoral, regăsind cu o desfătare sporită ceea ce Baudelaire numise « *le vert paradis des amours enfantines* ». De la romanele de început şi pînă la ultimele amintiri, universul esenţial al scriitoarei s-a constituit în cadrul mediului de origine. Peisajul natal, viaţa animalelor şi a plantelor, lumina dulce a serilor copilăriei, chipul adorat al mamei, Sido, lungul şir al mirărilor şi bucuriilor fetiţei care se descoperă pe sine descoperind lumea, şi-au pus pecetea pe cele mai durabile pagini prin care Colette a devenit un « poet al memoriei ». Niciodată parcă mărturisirea lui Léon-Paul Fargue — *On ne guérit jamais de son enfance* — nu s-a verificat mai

---

* Născută la 28 ianuarie 1873, la Saint-Sauveur-en-Puisaye, lîngă Auxerre, Sidonie-Gabrielle Colette s-a stins din viaţă la peste 81 de ani, în august 1954. Centenarul naşterii scriitoarei a readus în anul 1973 într-o actualitate mai vie o operă care nu a pierdut nimic din robusteţe şi farmec.

https://biblioteca-digitala.ro

deplin decît în cazul ei. Ancorată în lumea ființelor și a lucrurilor, ostilă speculației și jocului imaginației pure, Colette a fost, asemenea scriitorilor noștri, un mare descriptiv, un pictor al realului în materialitatea lui cea mai stringentă. Geniul ei vizual și auditiv, « antenele » sale au împiedicat-o să realizeze o psihologie în profunzime a personajelor, preferînd construcției literare notația senzuală a realității.

Talentul scriitoarei s-a conturat brusc și tardiv, fără acea vocație hrănită de lecturi în vremea adolescenței. Colette nu a fost copilul firav și meditativ, intelectualul în embrion, înclinat spre tainice visări. Robustețea voluptoasă a temperamentului a făcut-o să-și trăiască adolescența simplu și puternic. Colette nu era încă, așa cum va spune Vercors, un animal « denaturat », scos din natură, un om problematic; se bucura de universul înconjurător, cel al familiei.

Un tată mai vîrstnic, fost ofițer și redus de invaliditate la meseria de perceptor, avea veleități literare hrănite de mari proiecte nerealizate. La moartea sa, în 1905, familia descoperi în ultimul raft al bibliotecii tomuri impunătoare : *Les enseignements de '70*, *L'Algèbre élégante*, *Mes Campagnes*, *Le Maréchal Mac-Mahon vu par un de ses compagnons d'armes* etc. Nespusă fu mirarea tuturor cînd, în volumele cartonate, nu se găsi decît un teanc de pagini albe, pe care sta înscrisă doar o dedicație soției : « *A ma chère âme, son mari fidèle-Jules Joseph Colette* »... Ce compensație avea însă să capete prin opera fiicei cariera imaginară de scriitor a tatălui !

Mama era « Sido » : Sidonie Landoy, belgiancă, văduvă la treizeci de ani cu doi copii, recăsătorită cu căpitanul Colette, cu care va avea un băiat, Léo, născut în 1868, și o fată, Sidonie-Gabrielle. Dacă imaginea cenușie a tatălui trece adesea neobservată, prezența mamei constituie pentru Colette o permanență vitală. *Sido*, *Les Vrilles de la Vigne*, atîtea alte pagini din epoca maturității scriitoarei reînvie chipul mamei iubite, ca un simbol al atmosferei căsuței de la Saint-Sauveur. În epoca de formație și apoi în cea a succeselor pariziene, portretul mamei îmbătrînind sub povara firească a anilor revine ca un leitmotiv.

Educației naturale avea, în chip firesc, să-i urmeze educația sentimentală. În 1893, în casa de la Saint-Sauveur intră Henri Gauthier-Villars, Willy... Și, o dată cu el, civilizația pariziană, coruptă și fascinantă. Sidonie-Gabrielle e cucerită de donjuanul corpulent și tomnatic. Sido refuză să priceapă rostul acestui cuplu bizar. Căsătoria cu Willy, ziarist și publicist de vogă mondenă, va constitui, după prezența mamei și a cadrului de la Saint-Sauveur, cea de-a doua mare experiență. O experiență de viață, mai întîi, realizată pe planul sentimental și erotic. Willy — descris sub trăsăturile personajelor Maugis și Renaud, din ciclul *Claudine* — va rămîne, dincolo de divorț (survenit în 1906) și de celelalte aventuri sau căsătorii (cu Henri de Jouvenel în 1912 și cu Maurice Goudeket în 1935), bărbatul încununat cu aureola seducției prime și a primelor deziluzii. În lungul, sfîșietorul conflict dintre femeie și inamicul ei natural, bărbatul, — care constituie tema dominantă a romanelor lui Colette dintre 1900 și 1940 — modelul va fi de cele mai multe ori Willy. Prezența lui Willy declanșează însă, pe planul creației literare, valențele îndelung ignorate de « sălbatica » de la Saint-Sauveur. Din 1900 și pînă în 1904, Colette publică sub semnătura lui Willy, sau a amîndurora, ciclul *Claudine à l'école* (1900), *Claudine à Paris* (1901), *Claudine en ménage* (1902), *Claudine s'en va* (1903). În 1904 apare, sub semnătura Colette, *Dialogues de Bêtes*; în 1906 are loc divorțul... Colette scrie *La Retraite sentimentale*, care apare în 1907, și marchează sfîrșitul perioadei « Claudine ». Succesul personajului Claudine a fost imens și a fixat pentru multă vreme profilul scriitoarei, în ciuda puținei prețuiri pe care Colette, ajunsă la vîrsta maturității artistice, o acorda acestui « păcat de tinerețe ».

Cu *La Vagabonde* (1911) se deschide un nou ciclu romanesc menit să explice și să aprofundeze fațetele multiple ale personalității intime a scriitoarei. Drama des-

https://biblioteca-digitala.ro

părţirii de Willy — consemnată adesea în scrierile intime — se converteşte în voinţa de eliberare şi refuzul de a mai iubi. Fericirea nu e compatibilă cu viaţa: « *On apprend donc à vivre? Oui, si c'est sans bonheur. La béatitude n'enseigne rien. Vivre sans bonheur, et n'en point dépérir, voilà une occupation, presque une profession* ».
Instalată singură în modesta locuinţă din rue de Villejust, cu o pisică şi un cîine, Colette va învăţa să trăiască singură. Va învăţa să fie scriitoare şi să-şi dedice viaţa scrisului, aflînd în artă — dincolo de voluptăţile fizice — adevărata, suprema voluptate.

Ar fi greşit să ne închipuim însă că, după despărţirea de Willy, Colette ar fi devenit, brusc şi iremediabil, scriitorul confinat în camera lui de lucru. Dacă deviza lui Zola, *nulla dies sine linea*, i-a călăuzit voinţa, au existat totuşi în viaţa scriitoarei lungi etape de vagabondaj erotic şi sentimental, răbufniri ale unui temperament care nu a putut cu uşurinţă ajunge la seninătatea artistului desprins din mrejele lumii. *La Vagabonde* este nu numai romanul decepţiei sentimentale, ci şi al unei libertăţi greu de dobîndit. Ca şi eroina sa, Renée Nérée, Colette va cutreiera lumea pentru a se elibera, va afirma o independenţă adesea scandalos comentată. Artistă de circ şi de *music-hall*, apărînd la « Moulin-Rouge » sau în provincie în diferite mimodrame, scriitoarea îşi apără cu dîrzenie primatul spiritului faţă de tentaţiile temperamentale.

Romanele dintre cele două războaie — *Chéri* (1920), *Le Blé en herbe* (1923), *La Fin de Chéri* (1926), *La Seconde* (1929), *La Chatte* (1933), *Julie de Carneilhan* (1941) — vor dezvolta teme similare: raporturile dintre bărbat şi femeie, dialogul între voinţa lucidă de libertate a femeii faţă de bărbat şi capitularea ei sub povara dulce a voluptăţii, eşecul sentimental, năzuinţa către o existenţă lipsită de fericire, extirparea salutară a iubirii înrobitoare. Cu puţine excepţii (*Mitsou*, 1919, şi *Gigi*, 1944), nu există un *happy end* în poveştile de dragoste imaginate de Colette, care întregesc rînd pe rînd paginile aceluiaşi jurnal intim. Sub un romanesc aparent, avem de-a face cu un neîntrerupt eseu liric, investigaţie multiplă a « eternului feminin », spovedanie abia voalată de necesităţile naraţiunii, meditaţie pe aceleaşi teme.

Un mai mare efort de obiectivare îl aflăm la Colette în *Chéri* şi *La Fin de Chéri*, care pot fi considerate ca romanele sale cele mai importante. Regăsim, ce e drept, în personajele Chéri şi Léa, accentele binecunoscute ale conflictului intim al scriitoarei. Colette este prezentă în Chéri, în iniţierea sa erotică; este prezentă în voluptatea tristă a femeii de 40 de ani, Léa. Dar, dincolo de povestea desuetă a băiatului frumos şi abulic, iubit de femei de o moralitate dubioasă, surprindem o frescă socială, tratată cu mijloacele clasice ale romanului de moravuri.

La Fin de Chéri este, cred, cel mai mare roman al lui Colette şi cel mai puţin fidel propriului univers al scriitoarei. Capitularea lui Chéri, străin printre oameni, plante şi animale, are o semnificaţie obiectivă anti-colettiană. Spaima eroului atinge un grad maxim de generalizare în faţa degradării fizice, a destrămării fiinţei iubite odinioară. Sentimentul de prăbuşire, de iremediabilă descompunere, cu tonalităţi de *spleen* baudelairean, contrazice lumea stenică a lui Colette şi infirmă puterea ei de a înfrînge angoasa şi de a regăsi rostul natural al lumii. Pentru a fi reuşit să se abată de la stricta introspecţie a propriului eu, Colette creează cu Chéri un personaj inedit, precursor al unei literaturi a angoasei, atît de străină îndeobşte autoarei lui *Sido*. Paginile care redau ultima scenă dintre Chéri şi Léa se pot număra printre marile reuşite ale literaturii franceze din secolul XX.

Spre deosebire de Léa şi de Chéri, Colette a ştiut însă să îmbătrînească. Pe măsură ce anii trec, scriitoarea capătă *le goût de durer et de se défendre* . . . Operele de adîncă maturitate, menite să completeze portretul scriitoarei, mi se par a fi, în ultimii ani de viaţă, *L'Etoile Vesper* (1946) şi *Le Fanal bleu* (1949). În casa ale cărei ferestre sorb mireasma şi zumzetul grădinii de la Palais-Royal, bătrîna doamnă e

https://biblioteca-digitala.ro

ţintuită de boală. Vîrsta şi infirmitatea au izgonit tumultul inimii şi al simţurilor. Vremea prieteniei şi a voinţei clare a sosit: a voinţei nestrămutate de a rezista boalei, bătrîneţii, spaimei. Pentru Colette, durerea fizică e încă o dovadă a vieţii, e încă un partener de înfruntat şi de învins.

Sufletul stoic al Doamnei Colette se pregăteşte de moarte cu ochii aţintiţi asupra « frumoaselor anotimpuri apuse », fără o undă de disperare şi de teamă. « *La mort ne m'intéresse pas, la mienne non plus* ».

Posteritatea avea să afle în Colette, mai mult decît un romancier în adevărata accepţie a cuvîntului, un poet în proză, care, debanalizînd realitatea, a confirmat sentinţa lui Valéry: « Artistul creează ceea ce dezvăluie ». Magia verbului disecă, transformă şi redă fără artificiu semnificaţia tainică a cotidianului: Colette poet al naturii şi al animalelor, Colette analist al sufletului feminin, al voluptăţii şi al geloziei, Colette evocator al oamenilor întîlniţi şi al evenimentelor trăite, Colette cîntăreţ al omului fizic şi moral, fără sentimentul morţii, luptînd împotriva timpului cu armele amintirii şi desfătările naturii. . .

De aproape două decenii, Doamna Colette nu mai urmăreşte, pe aleile de la Palais-Royal, jocul copiilor printre copaci şi flori. . . Doar ochiul poetului îi mai vede făptura masivă şi-i deplînge absenţa:

Nous ne la suivrons plus par les secrets méandres
Où seule et vainement elle eut un long accès;
L'allée est solitaire où Colette passait.
Dans le vent retombé toute poussière est cendre;
Une aile va manquer au murmure français [1].

---

[1] « N-o s-o mai urmărim în meandrele secrete / În care singură şi zadarnic a avut un îndelungat acces; / Aleea pe care trecea Colette e solitară. / În vîntul potolit orice praf este cenuşă; / O aripă va lipsi murmurului francez. » (Aragon, « Madame Colette », în *Mes Caravanes*, 1957).

https://biblioteca-digitala.ro

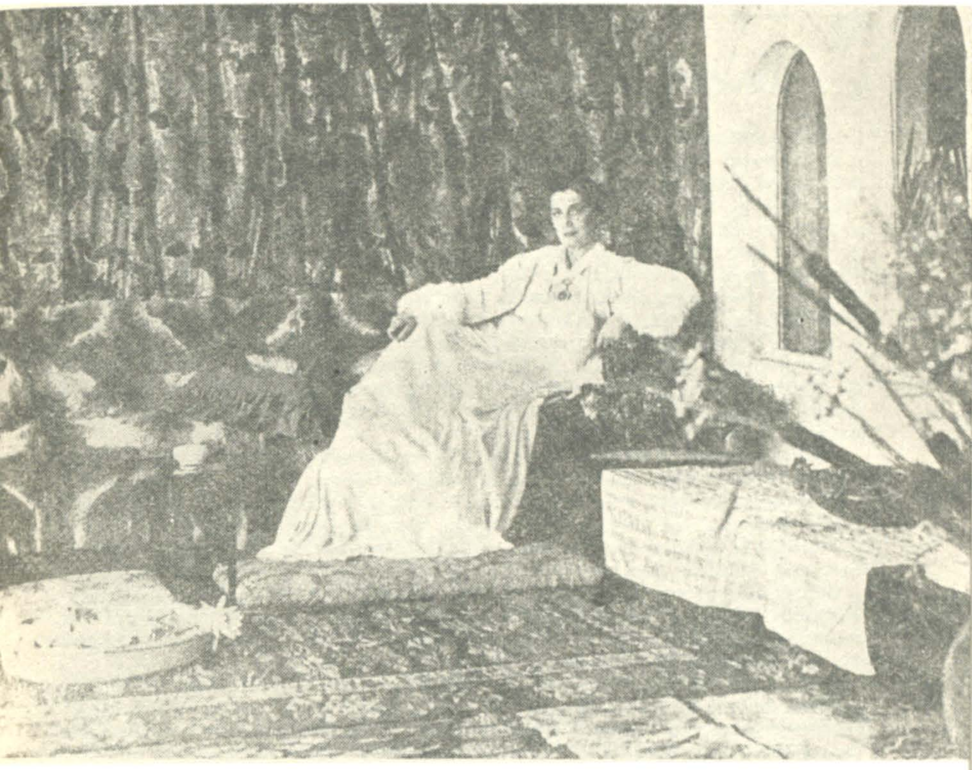

MARTHA BIBESCU

https://biblioteca-digitala.ro

«... SUB SEMNUL UNUI PRIETEN».

Într-o scrisoare din 25 decembrie 1922, Vasile Pârvan îi scria lui George Oprescu, aflat pe atunci la Universitatea din Cluj: « Pe lîngă cei vechi care te aşteaptă, se mai adaugă acum unul nou: e prietena mea Martha Bibescu ». În anul următor, 1923, George Oprescu avea să părăsească ţara pentru a sta ani lungi la Geneva ca secretar al Comisiei Cooperaţiei Intelectuale a Societăţii Naţiunilor, aşa că rare de tot au fost clipele în care cei trei se vor fi întîlnit pe terasa de la Mogoşoaia, reşedinţă pe atunci în curs de reamenajare. La 26 iunie 1927, Vasile Pârvan se stingea în Bucureşti, răpus de boală şi de el însuşi, el care se cheltuise cu o unică generozitate. Moartea sa lăsa în inima Marthei Bibescu o adîncă durere care, ne bazăm pe aceste scrisori afirmînd-o, nu s-a destrămat nicicînd.

Evocîndu-l de fiecare dată pe Pârvan, numindu-l pe George Oprescu « prieten al prietenului nostru », rugîndu-l să-i accepte prietenia în numele acelui atît de drag dispărut, Martha Bibescu reuşeşte să ţină trează imaginea lui Pârvan, care, desigur, ocupase un loc considerabil în existenţa sa.

Relaţiile mondene dintre frumoasa Martha Lahovary, devenită prin căsătorie Martha Bibescu — sau cum îi plăcea să semneze uneori, Martha Principesă Bibescu — şi George Oprescu s-au transformat, în umbra lui Pârvan, într-o reciproc admirativă afecţiune. Cei ce l-au cunoscut mai bine pe George Oprescu ştiau cît era de sensibil la frumuseţea femeiască atunci cînd aceasta se adăuga culturii şi numelui. Trăind în prezent şi în trecut, simţindu-se, în egală măsură, româncă şi europeană, măreaţă şi totodată modestă, Martha Bibescu, « în sîngele căreia se regăseşte toată incertitudinea marilor case orientale » (Camil Petrescu) lasă sentimentul că, prin această prietenie, îşi amplifică autoritatea unind, prin mîna ei, lumea de aici cu aceea de dincolo.

În aceste scrisori, pe care le publicăm acum pentru întîia oară, pana împinsă de suflet aleargă spontan pe hîrtie, frazele redînd aidoma vorba aleasă a aceleia pentru care Proust şi Claudel, Anatole France sau Barrès însemnau relaţii de toate zilele (mediul în care a trăit transformînd toate zilele în zile mari). Din cînd în cînd, cu perseverenţă şi ton autoritar, caută să-şi impună un punct de vedere, vocea sa căpătînd atunci inflexiuni hotărît-persuasive care ne fac să le credem coborînd de pe un podium sau de sub un baldachin armoarat. Aceste momente sînt însă rare, după cum sînt rare şi micile răutăţi (poate ascunse amărăciuni ale unui suflet de femeie atît de sensibil) care ne fac încă să zîmbim după atîţia ani citind numele atît de celebrei domnişoare Văcărescu scris prescurtat de această adevărată femeie de lume, atît de politicoasă şi atentă la formule.

Într-un interviu (real sau imaginar) cineva spunea a fi fost primită de octogenara scriitoare îmbrăcată în capot, înscriindu-se astfel pe linia celor care, cu mult timp înainte, neînţelegînd-o sau neputîndu-se ridica pînă la ea, o acuzau fie de exces de modestie (evident falsă) fie de exces de regie. Cum de n-au putut oare să discearnă strigătul de dragoste, de admiraţie şi de dor fierbinte din acea admirabilă evocare « Isvor, pays des saules »? După cum nu au înţeles nici faptul că, alunecînd discret dar spectaculos pe drumurile Europei, Asiei şi Africii, înveşmîntată în rochii ce nu puteau evoca decît purpura şi fastul bizantin, Martha Bibescu aducea un imens serviciu ţării sale. Limba pe care o vorbea era aceea a dragostei, a poeziei, uneori a tristeţii şi, întotdeauna, a pămîntului care o născuse.

RADU IONESCU

https://biblioteca-digitala.ro

MARTHA BIBESCU

CORESPONDENȚĂ

Domnului G. Oprescu
Secretar General al Societății Națiunilor
5, Rue de la Fontaine, Geneva, Elveția,
Bagnoles de l'Orne
Grand Hotel-France — 16 august 1927

Scumpe Domn și Prieten,

Scrisoarea Dumneavoastră mă emoționează. Vă mulțumesc. Vă fac și eu o rugăminte:

Vreți să-mi promiteți a mă lăsa să trec asupra dumneavoastră prietenia pe care o aveam pentru Vasile Pîrvan[1]*, pe care o păstrez neștirbită dar care trebuie trecută asupra cuiva?*

Vreți să-mi promiteți, ca legămînt al acestei prietenii, că nu veți mai reveni niciodată în România fără a-mi anunța data și fără a veni, cum o făcea și el, nu în vizită la Posada sau Mogoșoaia, ci ca oaspete pentru două sau trei zile?

Iarna să nu vă aflați la Paris fără să-mi dați de știre. Astfel vom vorbi de el și el va fi cu noi.

Creștinismul în care credem este o religie bazată pe absența unui prieten.

Sînt sigură că veți fi mișcat aflînd că prin mine a aflat Regele Ferdinand, pe patul de moarte, de moartea prietenului nostru, și că una din ultimile scrisori pe care mi le-a scris pomenește cu durere, afecțiune și respect de marele nostru prieten?

Într-o zi o vom citi împreună. Scrisesem numele lui Pârvan în forma primitivă a articolului meu despre Rege. Apoi l-am șters pentru a nu da impresia că fac publicitate acestei prietenii, atît de frumoase și normale atît pentru el cît și pentru mine, acelora care i-au reproșat-o cu răutate!

Am de la el scrisori admirabile, în franțuzește, pe care le vom publica mai tîrziu, dacă vreți.

[1] Vasile Pârvan (1882—1927) (n. tr)

https://biblioteca-digitala.ro

Camille Jullian[1] *a scris în Débats un articol frumos intitulat « Basile Pârvan », în numărul din 10 august Dacă nu-l aveţi vi-l voi trimite. Domnul Jullian este un prieten al Domnului Salomon Reinach*[2] *căruia îl prezentasem pe prietenul nostru. Şi Reinach îl va omagia în « Revue Archéologique ». Mi-a şi scris şi pentru a-mi anunţa articolul său. Ce durere de a-l fi pierdut atît de timpuriu, şi ce pierdere pentru neamul nostru. Vă trimit amintirea mea cea mai bună, cea mai tristă.*

MARTHA BIBESCU

27 august 1927

Dragul meu Prieten,

Am aşteptat să primesc cele două articole, — pe al Domnului Salomon Reinach nu-l am încă, — pentru a vă răspunde. Mă gîndesc însă că nu ar trebui să întîrziaţi cu publicarea primului, al Domnului Camille Jullian, în presa românească. Nu am decît această cupură pe care vi-o trimit dar, pentru că ţin atît de mult la ea, v-aş fi recunoscătoare ca, după ce veţi fi dat-o la copiat, să-mi înapoiaţi originalul.

Să nu credeţi ceea ce mi-aţi scris, că nu credeţi a avea calităţile necesare prieteniei pe care vi-o cer. Este o modestie exagerată din partea Dumneavoastră, şi nu mă las înşelată. Dimpotrivă, veţi fi atacat de unii dintre prieteni, asemeni dragului, marelui nostru amic, dacă veniţi la Posada, dacă veniţi la Mogoşoaia.

Dar veţi şti să vă liberaţi de prejudecăţile pe care le suscit (dintr-o mulţime de motive care îmi sînt cu totul străine) aşa cum se liberase Pârvan: cu un surîs faţă de ceea ce se numesc judecăţi superficiale. Vă amintiţi seninătatea *sa? Era ceva admirabil, care îl învăluia asemeni luminii harului, atît de drag lui.*

Acest moldovean iubea de asemenea « cîmpia valahă », despre care mi-a spus şi scris lucruri admirabile.

Îndată ce voi avea articolul din « Revue Archéologique » vi-l voi trimite. Veţi veni oare în România înaintea iernei? Şi cînd. Fiţi credincios pactului nostru şi anunţaţi-mă din timp.

Vă trimit gîndurile mele cele mai bune.

MARTHA BIBESCU

6 septembrie 1927

Scumpe Domn şi Prieten

Vă mulţumesc pentru buna dumneavoastră scrisoare plină de încredere. Am primit-o în momentul în care domnul Salomon Reinach îmi anunţa apariţia, in « Revue archéologique de France » din luna octombrie, a articolului despre Prietenul nostru.

Vi-l voi trimite de îndată şi sper că va fi reprodus, graţie Dumneavoastră, în presa românească. Venind vorba de gazetele noastre, în acest moment se dezlănţule o campanie greu de înţeles împotriva mea. Eram obişnuită mai mult cu tăcerea.

[....]

[1] Camille Jullian (1859—1953) arheolog francez. (n. tr)

[2] Salomon Reinach (1858—1932) fost director al Muzeului de Antichităţi naţionale al Franţei.

https://biblioteca-digitala.ro

Aştept să-mi scrieţi la Paris, 7, Rue de Faubourg St. Honoré, unde mă voi afla curînd, în trecere la nişte prieteni, pentru a mă odihni cîteva zile după cura făcută în Scoţia.

Vă rog să-mi spuneţi cînd vă veţi afla în Anglia, întrucît ţin mult să vă dau scrisori de introducere pentru cîţiva amici de la Londra care vă vor aprecia.

Aştept cartea Dumneavoastră despre Géricault cu o nerăbdare care ţine de vreo trei ani, de pe vremea cînd la Geneva, într-un hotel în care locuise Stendhal, mi-aţi vorbit pentru prima dată de ea.

Voi fi în România, la Posada, — prin Comarnic-Prahova, — la sfîrşitul lui Septembrie.

Unchiul meu Alexandru Emmanuel Lahovary [1] *iubea mult pe prietenul vostru. Sînt mulţumită că aţi vorbit amîndoi despre el în acea Cetate a cetăţilor unde se simţea fericit printre secole.*

Sper să ne vedem pe curînd şi cu siguranţă iarna aceasta la Paris. Vă rog să credeţi în sincera mea prietenie, sub semnul fratelui nostru dispărut.

MARTHA BIBESCU

Mogoşoaia

Prin Chitila (Ilfov)
Telefon 6/63 — 8 octombrie 1927

Scumpe Domn şi Prieten al Prietenului Nostru,

Iată două scrisori pentru Anglia. Aş fi voit să vă trimit patru, dar din nenorocire Domnul Eric Mac'Lagan director la British Museum, căruia voiam să vă recomand, a plecat pentru a ţine cursuri în America, iar Lordul D'Abernon din Comitetul de conducere la National Gallery şi eminent cunoscător al artei, este actualmente la Roma.

Sînt sigură totuşi că în cercul familiei Oxford (Asquith) [2] *veţi găsi oameni de primă importanţă şi mai ales universitari care vă vor primi cu braţele deschise datorită calităţilor cu care sînteţi investit şi a bunei, caldei, ospitalităţi englezeşti, atît de necunoscută pe continent.*

Sînt sigură că Lordul Thomson of Cardington, [3] *un bun prieten al României, vă va primi şi voi avea plăcerea să ascult relatările conversaţiilor Dumneavoastră la întoarcere.*

Tocmai am făcut corecturile la « Une Victime Royale », care va apărea la Champion în ediţia «Les Amis d'Edouard » (nici un cuvînt despre acesta românilor şi româncelor).

Nu am schimbat decît un singur cuvînt: am repus, scriind istoria familiei d'Istria, numele lui Pârvan pe care teama de a-l compromite mă făcuse să-l şterg, articolul fiind scris încă din timpul vieţii prietenului nostru.

Astăzi, el nu mai are nimic de aşteptat altceva decît vorbe amabile, chiar din partea Domnului Iorga, chiar din partea Domnişoarei Văcărescu, şi după cum ştiu că moartea nu poate adăuga nimic senitătăţii suverane a spiritului său, ştiu de asemenea cu cîte mârşăvii a fost împroşcată existenţa sa publică.

---

[1] Alexandru Emmanuel Lahovary diplomat român, ministrul României la Roma (n. tr)

[2] Herbert Henry Asquith, conte de Oxford, prim ministru al Angliei a cărei fiică Elisabeta a fost măritată cu un Bibescu (n.tr.)

[3] Martha Bibescu i-a închinat o carte, apărută în 1928 şi tradusă şi în româneşte. Ed. Adevărul, 1936 (n.tr.

https://biblioteca-digitala.ro

Vă voi trimite, de îndată ce va apărea, o carte mică « In Memoriam ». O veţi ţine departe de ochii dornici de a nu vedea nimic.

Scrisoarea Dumneavoastră este foarte frumoasă şi aveţi dreptate în tot ce spuneţi. Subscriu. Sper să vă revăd aici sau la Paris, unde voi fi la sfîrşitul lui noiembrie. Locuiesc deja în vechea clădire de la Mogoşoaia şi aceasta reprezintă un eveniment important în viaţa mea.

Veţi şti în ce măsură Mogoşoaia şi vechile ei pietre îl interesau pe prietenul nostru; va trebui să moşteniţi Dumneavoastră acest interes.

Vă rog să credeţi în sincera mea simpatie

MARTHA BIBESCU

P.S. Am urmărit cu emoţie discuţiile Dumneavoastră, luptele, cît şi anevoioasa victorie de la Geneva.

6 ianuarie 1928

Scumpe Prieten,

La mulţi ani cu fericire — şi mulţumiri de a-mi anunţa Moş Ajunul prin Géricault, pe care tocmai l-am primit, a cărui înfăţişare îmi este foarte plăcută şi pe care îl voi citi: « à fond » după ce l-am privit cu infinită plăcere şi dragoste.

Înfăţişarea acestei cărţi întruneşte farmecul cu gravitatea, amestec care-mi place atît de mult şi în fiinţele omeneşti.

Vă promisesem o scrisoare, vi-o trimit incompletă şi scrisă în grabă. Nu gîndiţi oare a veni la Paris pentru a putea în sfîrşit să stăm de vorbă?

Şi dacă veţi fi la Paris vă voi vedea oare aşa cum îl vedeam pe Prietenul nostru!

Vă voi trimite în curînd nota din « Revue archéologique » despre care mă înştiinţează Salomon Reinach. Glozel are pe toţi în jur împotrivă-i. Sînt în posesia une scrisori a Regelui Ferdinand referitoare la Glozel. Vi-o voi citi cîndva, de asemenea şi pe aceia atît de impresionantă în care vorbeşte de moartea lui Pârvan de car a aflat fiind el insuşi muribund, şi pe care i-a comunicat-o lui Brătianu, şi el mor acuma!

Ce an îngrozitor! În sfîrşit trebuie să ne consolăm cu gîndul că el ştie unde sîntem.

Acest fragment dintr-un articol atît de parizian şi, Doamne, ca de pe la noi, vă va amuza, poate, aşa cum amuză August Prostul la circ. Nu mă mai recunosc în această conversaţie: esenţialul vulgarităţii domnişoarei Vaca. este surprins pe viu d către fotograful psiholog necunoscut care a scris acest « echo ».

Am să vă cert tot aşa cum l-am certat (amical) pe George Brătianu. De ce semnaţi o carte franţuzească « Oprescu ».

Mă veţi socoti o înstrăinată? Puţin îmi pasă! Sînt dispusă să risc aceasta pentru o idee.

Este o chestiune de eufonie şi de asemenea de politeţe gramaticală. În româneşt vă numiţi Oprescu. Urechii mele « o » se apropie mai mult de « u » decît de « u » franţuzesc, ascuţit, aşa cum se pronunţă şi cum trebuie pronunţat. Dece să ne facen că ignorăm pronunţia franceză atunci cînd scriem în franţuzeşte?

Ştiţi că orice francez va citi numele Dumneavostră cu acest « u » care-l va d în plus un sens puţin pejorativ. . . De ce să neglijăm acest inconvenient? Nu puteţ spera ca mai mult de 100 de cititori la o mie să cunoască limba română. Veţi induc în eroare pe toţi francezii semnînd Oprescu pentru că, cu siguranţă, îl vor pronunţa ră

https://biblioteca-digitala.ro

Grand Hôtel Bagnoles de l'Orne

Orne

France

16 août 1927.

Cher Monsieur et Ami,

Votre lettre m'émeut. Je vous en remercie.

Je vous fais une prière aussi:
Voulez-vous me promettre de me laisser reporter sur vous cette amitié que j'avais pour Vasile Pârvan, qu'il garde tout entière, mais qui a besoin d'une vie.
Voulez-vous me promettre, pour gage de cette amitié, que vous ne reviendrez plus jamais en Roumanie sans [illegible] la date de votre retour, et [illegible]

Știu că proștii fac din aceasta o chestiune de patriotism la noi, dar nu-i așa că nu veți face nimic pentru a le fi pe plac? Cel puțin, o cred.

Îndată ce un nume devine istoric (ca Brătiano) apare francizat în dicționare — (dacă activitatea celui care poartă numele a depășit frontiera ideală). Un exemplu ilustru: Bonaparte. Ducele d'Albe, care în Spania se numește Alba, nu crede a-și trăda sentimentele patriotice atunci cînd semnează într-o revistă franțuzească Albe. Iertați-mi această digresiune care nu vă va părea utilă, cartea fiind deja tipărită. Dar sper să vă văd scriind multe altele, și de aceea vă împărtășesc părerea mea în legătură cu semnătura care ar trebui să fie Opresco sau Oprescou.

Lordul Thompson este aici pentru un Congres Internațional de aviație. Mi-a spus cîtă plăcere i-a făcut întîlnindu-vă la Londra.

Sper să fac să vă reintîlniți în această vară la Posada unde va veni să ne viziteze.

Pe curînd o scrisoare « după lectură ». N-am vrut să aștept pentru a vă mulțumi și a vă face bunele mele urări de Anul Nou.

Cele mai bune amintiri și cea mai bună prietenie, in memoriam.

MARTHA BIBESCU

15 ianuarie 1928

Scumpe Domn și prieten,

Tocmai am terminat lectura cărții voastre *despre Géricault; spun a voastre pentru că vă aparține și, cu generozitate, ni-l oferiți în întregime: geniul, temperamentul, omul toate sînt creionate pe viu, și redate apoi vieții. În primul rînd, aveți adeziunea mea entuziastă. Dați-mi voie să vă felicit.*

S-o luăm apoi metodic. Structura cărții este excelentă. Este construită după canoanele sfintei arhitecturi. Nu are nici un păcat. Sintaxa impecabilă este pentru cititor ceea ce este securitatea *pentru națiuni. Pe această structură vie, stilul se naște cu simplitate. Culeg la fiecare pagină flori înmiresmate. « Acest fel direct și familiar de a privi animalul în față și a-l supune. . . »*

Frumosul atlet este prezent peste tot, sensibil, activ. Ați scris o carte bună și frumoasă, utilă și pasionantă pentru care v-ar fi iubit Moréas și Barrès.

Tînărul normand îmblînzitor de cai aflat între Anglia romantică și raționalismul roman realizează acea unitate la care se gîndea poetul muribund; «nu există romantism, nu există clasicism. . .există numai frumusețea. . . »

Viața lui Géricault scurtă și care ne umple de uimire după cum ne-o înfățișați, este o mare lecție care depășește luptele dintre școli. Am fost deosebit de sensibilă citindu-vă lucrarea la calitatea *gîndirii Dumneavoastră și țin să vă vorbesc despre aceasta în această scurtă scrisoare care nu este decît un preludiu la viitoarele noastre conversații. Am găsit soliditatea și acea noblețe a sentimentului înnăscut care sînt indispensabile oricui care vorbește despre artă. Descoper de asemenea acel aer de studiu aprofundat, de perfecțiune, de definitiv, care este semnul operelor care vor dura.*

În sfîrșit sînt fericită din plin pentru reușita voastră pînă în toate amănuntele, prezentare, repartiția notelor, împărțirea capitolelor, documentația care nu este nici prea ostentativă și nici prea multă.

Onorați țara din care veniți, Universitatea din Cluj și limba franceză în care vă exprimați. Sper să vă văd curînd la Paris și vă rog să-mi telefonați cînd, în ce zi și la ce oră ne putem vedea. Cel mai simplu ar fi să dejunați la mine, astfel nu veți pierde timpul atît de util al după amiazei Dumneavoastră. Vă rog să credeți în sincera mea prietenie

MARTHA BIBESCU

https://biblioteca-digitala.ro

P.S. Vă semnalez la pagina 85 o greşeală de tipar. Constat cu plăcere că în dedicaţie sinteţi de acord cu mine scriind Cantacuzène in franţuzeşte în loc de Cantacuzino. Într-un text românesc scrieţi Marsilia *iar nu* Marseille. *Nu uitaţi aceasta şi semnaţi* Opresco. *Iertaţi-mă de a fi pedantă. Cu prietenie, cu prietenie.*

Mogoşoaia prin Chitila (Ilfov)

30 octombrie 1928

Scumpe Domn şi prieten,

Ceea ce mi-aţi trimis, cît şi cuvintele insoţitoare, m-au emoţionat în mod deosebit. Ştiţi foarte bine cit a trebuit să mă feresc de laude, ţinînd seama de poziţia mea in societate, « en porte-à-faux ». Ştiţi de asemenea cite nedreptăţi s-au dezlănţuit adesea împotriva mea.

Aţi înţeles deci că această mărturie, venind din partea unui om cu totul necunoscut (necunoscuţii sînt in mod obligatoriu perfecţi, cel puţin in imparţialitatea lor), avea să mă facă sensibilă din toate aceste motive.

Aş mai adăuga că vroiam să vă scriu gîndindu-mă la plăcerea pe care o veţi resimţi aflind că prieteni din Anglia mi-au trimis articole în « Times » despre opera Prietenului nostru, « Getica », tradusă în englezeşte. Mă gîndeam de asemenea să vă rog să-mi rezervaţi un week-end la Mogoşoaia cînd veţi veni la Bucureşti. Vă aştept pînă la 30 noiembrie, cînd mă întorc la Paris. Aştept veşti şi vă rog să credeţi în sincera mea prietenie.

MARTHA BIBESCU

29 martie 1929

Scumpe domn şi prieten,

Iată-mă dezolată de a fi ratat vizita voastră la Paris. Am fost suferindă şi trebuia să merg să consult un medic în acea zi, la orele două, rugînd-o pe doamna Steriadi să vă prevină, eu necunoscîndu-vă adresa. Şi-a luat asupră-şi, dar mi-a spus că nu v-a putut găsi la telefon. Eu însămi am încercat în van să comunic cu dînsa, pentru a vă afla adresa, şi cînd în sfîrşit am reuşit, eraţi deja plecat !

Vă mulţumesc de a vă fi gîndit la mine. Regret din toată inima de a nu vă fi văzut şi vă rog insistent a mă preveni cînd veţi reveni în România, făcîndu-mi plăcerea de a petrece cîteva zile la Mogoşoaia. Am întotdeauna impresia că avem o mulţime de lucruri a ne spune şi de asemenea pe toate acelea pe care nu le mai pot spune dragului şi neuitatului nostru prieten Pârvan. Dorea să vă fiu prietenă şi aveţi în mine o prietenă.

Ne veţi da oare o urmare a cărţii despre Géricault ? Ar fi de dorit pentru istoria artei moderne. M-ar bucura să vă cunosc lucrările şi, puţin, gîndurile.

Vă rog să credeţi în sentimentele mele cele mai alese.

MARTHA BIBESCU

P.S. Vă rog să scuzaţi scrisul la maşină — sînt suferindă.

https://biblioteca-digitala.ro

si belle, si naturelle pour lui et pour moi, que certains lui ont amèrement reprochée !

J'ai de lui d'admirables lettres françaises que nous publierons un jour, plus tard, si vous le voulez.

Camille Jullian a écrit dans les Débats un bel article le 10 août. Basile Pârvan dans le n° du [illegible] intitulé ; si vous ne l'avez pas je vous l'enverrai.

Monsieur Jullian est un ami de Salomon Reinach, chez qui j'avais conduit notre ami. Reinach aussi va lui rendre hommage dans la Revue Archéologique par un article. Il m'a écrit pour m'annoncer son article.

Quelle douleur de l'avoir perdu si tôt, et quelle perte pour notre race. Je vous envoie mon souvenir le meilleur, le plus triste.

Marthe Bibesco

https://biblioteca-digitala.ro

Mogoşoaia (prin Chitila)
Telefon 6/63

21 mai 1930

Scumpe Prietene

Vă mulţumesc pentru delicata atenţie de a-mi fi trimis critica decupată prin grija dumneavoastră dintr-o revistă clujană şi recunosc în simpatia voastră eficientă şi vie o ultimă rază a prieteniei lui Vasile Pârvan.

Cu gîndul la aceasta am pus de o parte mărturisirea scrisă de un elev al marelui nostru prieten, mărturie care îl priveşte şi mă priveşte, şi pe care o veţi vedea cînd va la Mogoşoaia, cînd voi fi atît de fericită să vă am drept oaspete. Viaţa este un teribil malentendu pe care doar timpul îi poate lămuri. Vă rog să credeţi în gîndul meu recunoscător.

MARTHA BIBESCU

P.S. Doamna Steriadi aci de faţă, brodînd, mă roagă să vă transmit sentimentele sale prieteneşti.

Mogoşoaia prin Chitila (Ilfov)
Telefon 3—6815

14 octombrie 1935

Scumpe Prietene,

Cartea dumneavoastră, « L'Art Roumain » — frumoasă carte cu ilustraţii al cărei text scris cu autoritate îl voi citi cu plăcere, ştiu aceasta după cartea despre « Géricault », mi-a sosit în clipa în care voiam să vă scriu, rugîndu-vă să petreceţi duminica de 20 octombrie la Mogoşoaia.

Veţi înţelege pentru ce, văzînd biletul pe care vi-l trimit.

Dar înainte de această zi telefonaţi-mi şi veniţi să petreceţi o oră conversînd liniştit pe terasă, în apusul soarelui.

Vă mulţumesc de a vă fi gîndit la cea care mă gîndeşte la dumneavoastră.

Cu prietenie,

MARTHA BIBESCU

Posada-Comarnic (Prahova) *Posada 22 iulie 1931*

Scumpe Domnule Profesor Oprescu,

Vă mulţumesc din adîncul sufletului pentru cuvintele gîndite, simţite şi scrise mie, spre înţelegerea durerii mele. Fiinţa pe care o plîng o ştiu nepieritoare. Însă lăcrămile mele sînt pentru suferinţele sale pămînteşti şi pentru singurătatea mea. Le ştiu împărtăşite şi vă voi rămîne recunoscătoare întotdeauna.

MARTHA PRINCIPESĂ BIBESCU

În româneşte de RADU IONESCU

https://biblioteca-digitala.ro

MOGOŞOËA
PAR KITILA (ILFOV)
TÉLÉPHONE 3-8816

Le 16 juillet 1945.

Dearest Antoine –

Voici une lettre arrivée dans l'état où je te l'envoie (en habitacle donc, Buftea sans que je l'ai su!) Je trouve "Au bal" plutôt émouvant que "brillant" comme tu dis: C'est le thème de la mort et de la jeunesse réversible.

Je lirai page 143 ligne 19. Après l'avoir écrite, je suis comme

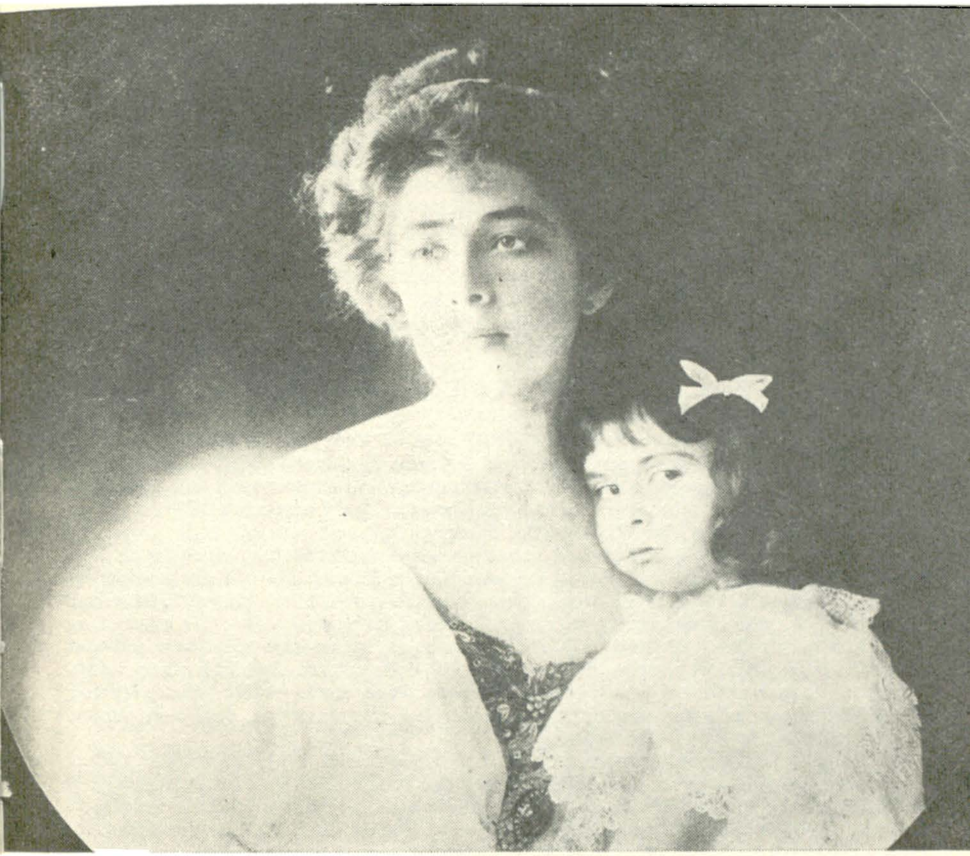

Martha Bibescu și fiica ei

◀ Fragmenti inedit dintr-o scrisoare către Antoine Bibescu, comunicată prin amabilitatea doamnei Elena Urdăreanu.

https://biblioteca-digitala.ro

ALFRED FABRE-LUCE

MARTHA BIBESCU

Se spune — şi nu este numai o legendă — că cei care mor îşi revăd într-o clipă toată existenţa. Un alt miracol se produce la vestea unei morţi. Dispărutul îţi apare, nu doar cum a fost în ultimii săi ani, ci simultan la toate vîrstele vieţii lui. Apoi memoria se fixează la un moment privilegiat. Astfel că, la 28 noiembrie 1973, am pierdut o tînără femeie din 1921, Martha Bibescu.

În momentul cînd comemorez sumar pe autoarea *Papagalului verde*, evoc, fără să-mi cer scuze, o amintire personală, căci Martha Bibescu era una din scriitoarele la care expresia scrisă făcea parte dintr-o zonă de o strălucire mai vastă. Se afirmă uneori că unii scriitori suferă mai mult decît alţii influenţa vremii: dar există destule exemple contrarii. Martha Bibescu purta pe ea, ca o rochie sclipitoare, reflexul înfrumuseţat al unei epoci — al Europei de azi, unde cultura clasică, la care fusese formată, şi aristocraţia internaţională aproape dispăruseră. Acest reflex, cititorii viitori îl vor căuta în opera sa. Nouă, prietenilor săi, ne revine, dacă o să putem, să transmitem restul farmecului său.

Aşadar, mă aflam încă foarte tînăr, într-o zi a anului 1921, în primele rînduri ale unei săli de concert. Uitîndu-mă, în antract, spre balcon am zărit o femeie care mi s-a părut de o frumuseţe extraordinară. Probabil n-avea mai mult de treizeci de ani. Ochii-i imenşi şi părul luxuriant traversau spaţiul cu forţă. Din depărtare, mi se părea totuşi intens de prezentă. N-o identificasem şi această primă impresie nu datora deci nimic prestigiului de care se bucura numele său. Dar cunoşteam pe bătrînul care o însoţea şi mă gîndeam deci că, datorită lui, puteam să dau de urma frumoasei necunoscute. Ceea ce n-a fost necesar, căci o altă întîmplare m-a făcut să iau dejunul cu ea cîteva zile mai tîrziu la o tînără poetă româncă, prietena celui mai bun prieten al meu. Trebuia s-o revăd de foarte multe ori pe Martha în anii care au urmat, la Paris, la Biaritz şi pînă în Carpaţi. La început totul se petrecuse cu o repeziciune ca într-o poveste cu zîne.

Atunci locuia, pe strada Faubourg-Saint-Honoré, la un parter unde tablouri de Boucher răspîndeau pe pereţi graţia şi voioşia. Te gîndeai privindu-le la Eliseul foarte

MARTHA BIBESCU, litografie de STERIADE ▶

* LA NOUVELE REVUE DES DEUX MONDES, Ianuarie 1974, pag. 42—56

https://biblioteca-digitala.ro

apropiat, locuinţă a doamnei de Pompadour (al cărei profesor şi pictor fusese Boucher), la saloanele pe care aceasta le frecventa — şi-ţi spuneai că toate spiritele alese ale epocii sale ar fi părăsit pe doamna de Tencin şi doamna Geoffrin dacă ar fi putut-o cunoaşte pe Martha Bibescu.

N-avea « zi de primire » (moda deja trecuse) şi nu oferea cocktail-uri (această barbarie nu era încă acreditată). Invita doar la reuniuni intime, la care nu era nimeni ce ar fi putut inoportuna. Între două reuniuni, exista între ea şi prieteni un adevărat « efluviu » de bilete trimise direct sau prin poştă care prelungeau convorbirile şi întreţineau flacăra amiciţiei. Nu în mod exclusiv politic. Fiecare era judecat după meritele sale. Am luat dejunul la Martha cu Maurice Barrès, dar ea m-a condus la Leon Blum. Întîlneai în salonul ei socialişti de ieri (Aristide Briand, un lenevos intuitiv) şi socialiştii zilei (Paul-Boncour, frumos cap fără soclu), diplomaţi (Maurice Paléologue, ultimul ambasador al Franţei în Rusia ţaristă, Jules Cambon, ultimul ambasador al Franţei pe lîngă împăratul Germaniei) şi mai ales scriitori (Paul Valéry bîiguind lucruri esenţiale, Julien Benda, acerb sub bretonul lui de copil, fraţii Tharaud) . Acestea sînt primele nume ce-mi vin în minte. Dar mai este un altul la care doresc să mă opresc: acela al abatelui Mugnier. Martha Bibescu îl iubea nu numai pentru prospeţimea, pentru replicile, sale foarte specifice pline de fineţe şi naivitate. Aveau comun o profundă iubire pentru Litere.

Martha ar fi putut să se mulţumească fiind şi frumoasă, şi prinţesă, şi împodobită cu minunate smaralde. Dar mai mult decît luxul, mai mult chiar decît dorinţa ce o stîrnea bărbaţilor, iubea calitatea spiritului. Regina unui frumos palat veneţian din apropierea Bucureştiului, simţindu-se ca la ea acasă în toată Europa, în mod deosebit sărbătorită în Anglia, iubea Parisul mai presus de orice. Ne scăldăm prea firesc în tradiţia noastră. Martha îl îndrăgise din depărtare, înainte de a-l cunoaşte profund la faţa locului. Poate să-i fi citit pe autorii noştri clasici în România, la cincisprezece ani, devreme ce-i aprecia cu atîta vivacitate. Cînd, puţin înaintea războiului din 1914, tînăra orientală sosise la Paris — după ce dăduse ocol Persiei (ceea ce i-a inspirat prima sa carte *Cele opt Paradisuri*) — ne aducea mai ales propriile noastre bunuri.

Această comoară ce îi fusese desvăluită în străfundul Balcanilor, tînărul Mugnier o descoperise într-un auster seminar unde mama lui îi trimitea pe ascuns ca să-l încînte romanele lui George Sand. Abatele se dovedea foarte avîntat în exercitarea sacerdoţiului său. Spunea uneori că nu se făcuse preot decît pentru a putea ierta. Tînăr vicar, primind pentru întîia oară o confesiune împovărătoare, îşi urmărise penitentul după ce ieşise din confesional pentru a-l îmbrăţişa. Această sensibilitate vie se manifesta şi în alte domenii. Aproape copil, depunea buchete de flori în parcul din Montgraham, în faţa unei sculpturi acoperită de muşchi, ce reprezenta o femeie moartă şi care era denumită « Doamna în verde ». Era deci pregătit s-o cunoască pe Silfida lui Chateaubriand, sau pe Martha Bibescu, muritoare idealizată. A avut norocul să le întîlnească împreună. În 1927, abatele, a cărui vedere slăbea, voia să călătorească în Anglia înainte de a orbi. Martha Bibescu l-a dus acolo. Şi au fost mai puţin preocupaţi de Westminster şi Windsor cît de un tînăr emigrat ale cărui urme le căutau pe străzile Londrei: François-René de Chateaubriand.

Pentru abate, iubirea faţă de Chateaubriand avea o origine umilă şi fortuită. Mama sa, tînără lorenă venită să-şi cîştige viaţa la Paris în timpul monarhiei din Iulie, dusese într-o zi nişte cărţi marelui om. În ce o priveşte pe Martha, exista o taină pe care într-o lucrare consacrată abatelui Mugnier — « Istoria unei prietenii » — o dezvăluie în aceşti termeni: « Contrastele, contradicţiile existenţei mele, fără nici o

https://biblioteca-digitala.ro

altă unitate aparentă decît prietenia lui, schimbările soartei aduse de războaie, revoluții, descoperiri, spectacolul neîncetat reînnoit al frumuseții lumii, varietatea persoanelor, lucrurilor și evenimentelor care m-au înconjurat din leagăn, nu făceau decît să caute o ieșire prin mine, adică prin toți acei și toate acelea care mi-au dat viață; trebuia să le fac să străbată cu mine acest timp revolut de unde veneam, pînă la acel alt timp unde năjduiam să-i conduc. Abatele Mugier mă încuraja . . . » Stimulată de el, a început să-și scrie « Memoriile de dincolo de mormînt » ce nu erau numai ale sale, ci ale tuturor de o stirpe sufletească asemănătoare. Așa s-a născut « Nimfa Europa »

În timpul pe care îl evoc, Martha Bibescu n-avea încă vîrsta amintirilor. Trăia chiar, în mai multe țări, în inima actualității. Cărțile ei, primite favorabil la Paris, erau traduse la Londra. Astfel traversa din cînd în cînd Canalul Mînecii și revenea după ce vorbise cu Macdonald sau făcuse o partidă de călătorie cu vaporul împreună cu Winston Churchill. Fie că era vorba de lorzi sau de ziariști, de suverani sau de poeți, știa să-l pună pe fiecare în valoare și să placă fără să cadă în facilitate. Eram prins în această pînză de păianjen a grației. Atunci, chiar mi se părea că alcătuiam o ultimă instanță unde compăreau toți ceilalți.

O nouă generație de scriitori apăruse. « Am schimbat de Paul », îi scrisese abatele îndată după primul război mondial. În adevăr, Paul Claudel, Paul Valéry și Paul Morand îi urmaseră lui Paul Bourget în stima doamnelor. Martha acorda atenție acestor noi veniți, la fel ca și maeștrilor picturii și ai modei (Vuillard și Boldini îi făcuseră portretul.) Se străduia să îmbogățească timpul pînă într-atît încît se revolta împotriva acelora ce căutau să-l « omoare » prin partide de cărți sau frenezii sportive. Dacă prezentul lipsea, recurgea la trecut și găsea parteneri pentru a-i da replica.

Această « posesiune » de către memorie a celor mai frumoase texte, acest constant dialog cu cei mai mari scriitori ai trecutului, — eu însumi fiind martor — au devenit astăzi curiozități. Spiritele noastre sînt copleșite de știință, de lume, de viitor; imaginile nu se mai ivesc din litera tipărită, ci ne sosesc direct. Chateaubriand continuă să strălucească dar sub o harababură; și cine ar mai visa, odată trecută copilăria, să recite o fabulă de La Fontaine, cum făcea cînd se afla cu cei intimi Jules Cambon la șaptezeci și șase de ani ?

În acești primi ani după întîiul război mondial, Martha Bibescu era o prețioasă « trăsătură de unire » între « lumea-lume » (cum se spunea atunci) și lumea Literelor. Ea arunca între ele o punte, un curcubeu avînd culoarea calităților ei. De atunci, societatea literară s-a extins, a fost cotropită de pedanți și s-a fragmentat în ghettouri. Martha era foarte ocupată cu ereditatea, cu genealogiile, cu ceea ce numea « viețile ei anterioare », cu toți morții « printre care ea era muritoare ». Freudienii ar trimite-o astăzi la primele săptămîni ale existenței. Și în sincera și frumoasa prietenie ce o lega de abatele Mugnier, ei ar discerne puțină refulare la el, puțin narcisism la ea . . . Recunosc ce poate fi adevărat în asemenea analize. Ele nu mă împiedică să mă gîndesc la acei ani'20 fără griji și copleșiți de cultură, ca la un paradis pierdut.

Să nu stilizăm. Această epocă avea și dramele, intrigile și geloziile ei, ale căror victimă Martha Bibescu a fost uneori. A scris povestirea unuia din aceste episoade. În 1909, tînără căsătorită, se dusese în Germania cu soțul ei ca să i se livreze o mașină Mercedes, înainte de a pleca să vadă *Tristan* la Bayreuth. Pe drum luaseră dejunul cu Kronprințul Germaniei care, a doua zi, trimisese Marthei Bibescu un buchet de trandafiri însoțit de un poem. Această asociere a lui Wagner cu un prinț imperial

https://biblioteca-digitala.ro

şi cu unul din primele automobile ar putea să pară o simplă manifestare a snobismului epocii. Dar în spiritul poetic al Marthei, totul intra firesc în Istorie şi Literatură. Aşadar nu trebuie să ne mire că întîlnirea se desfăşurase la Weimar « într-un mic hotel în piaţa pe care Goethe o traversa în fiecare zi ca să se ducă s-o vadă pe doamna de Stein ». Acest modest eveniment a făcut să se spună la Paris, în timpul războiului din 1914, că desigur Kronprinţul « promisese Marthei Bibescu că nu va bombarda Parisul ». Nu se reţinea amabila intenţie presupusă, ci legătura vinovată şi această bîrfeală — pură născocire a fanteziei — a fost pentru cîteva femei de lume un prilej de a încerca — în zadar — să elimine o rivală.

Martha Bibescu, personaj proustian, a scris despre Marcel Proust. Ce putea fi mai firesc ? Totuşi relaţiile lor se înscriu între două eşecuri. Primul, la un bal cînd Proust, palid şi zgribulit de frig, intrase în sala supraîncălzită fără să-şi lase largul pardesiu negru. Îi apăruse tinerei prinţese ca un cadavru « venit cu sicriul lui » sau ca « un vrăjitor care face farmece » şi ceruse dansatorilor ei s-o sustragă stăruinţelor lui care erau poate vrăjitorii. Al doilea eşec se situează doisprezece sau cincisprezece ani mai tîrziu. Proust devenise celebru şi foarte bolnav. Martha a fost adusă la el, într-o noapte, de verii săi Antoine şi Elisabeta Bibescu. Proust îl primise pe Antoine, dar le spusese prinţeselor că « se temea de parfumurile lor ».

Între timp, cei doi autori schimbaseră cîteva scrisori. Ale lui Marcel Proust n-o mulţumiseră deplin pe Martha. Acest evreu foarte linguşitor se comporta cu mai multă rezervă faţă de aristocraţie ? Expresia pare superficială cum ar fi şi explicaţia prin dubla repulsie fizică a unei tinere femei pentru o pasăre de noapte şi a unui astmatic pentru o vizitatoare ce o ameninţă cu o criză. Trebuie săpat mai adînc. Martha Bibescu suferea de un complex. O parte din familia sa considera un scriitor profesional în acelaşi fel în care marchizii Marelui Secol îl apreciau pe Molière. Una din rudele sale socotea chiar că n-ar fi trebuit să publice decît pe socoteala ei. Astfel se creea o dublă distanţare. Ducesele « binevoiau » să-i primească pe autori care, drept represalii, le « îndepărtau » cu ajutorul complimentelor. Aceasta era uneori realitatea într-o asemenea lume în aparenţă politicoasă, unde, cum spunea Paul Valéry, Naşterea şi Banul ar fi întîlnit Talentul şi Frumuseţea. Dar Martha ar fi dorit să fie recunoscută de ambele părţi. Ea se afla deci în concurenţă cu ea însăşi. Nu se simţea niciodată pe deplin sigură că acele complimente primite de autor nu se adresau, în realitate, femeii. Oare nu din cauza privirii ei « incomparabile » Marcel Proust afirma că proza Marthei era « perfectă » ?

Cum se întîmplă adesea, numai moartea i-a reunit pe deplin. Totuşi, între ei avusese loc un schimb spiritual adevărat. Martha înţelesese că prinţii nu erau pentru autorul lui « Swann » decît « clandestinii » însărcinaţi să-l conducă în regatele imaginaţiei sale. Şi Proust într-adevăr o adusese într-unul din aceste regate unde ea întîlnea măceşii din Combray şi clopotele din Martinville. Regăsind-o pentru prima oară după război la o serată la Ritz, el îi privise aripa nasului, spunînd : « Iată profilul pe care îl căutam ».

Un alt schimb spiritual a legat-o pe Martha Bibescu de Paul Claudel. Înainte de a dispare ea-însăşi, a sporit gloria a doi din scriitorii noştri cei mai mari.

Ne-ar place să credem că acum i-a regăsit în acele Cîmpii Elizee care în epoca « noastră » de cultură greacă şi de aluzii clasice, erau mai puţin o stradă a Parisului cît acea parte din « Infern » unde se întîlneau morţii iluştri.

Timpul trece, evenimentele despart, « sentimentele iau culorile vieţii » (împrumut aceste cuvinte dintr-o scrisoare pe care Martha mi-a scris-o). Dar asemenea sen-

https://biblioteca-digitala.ro

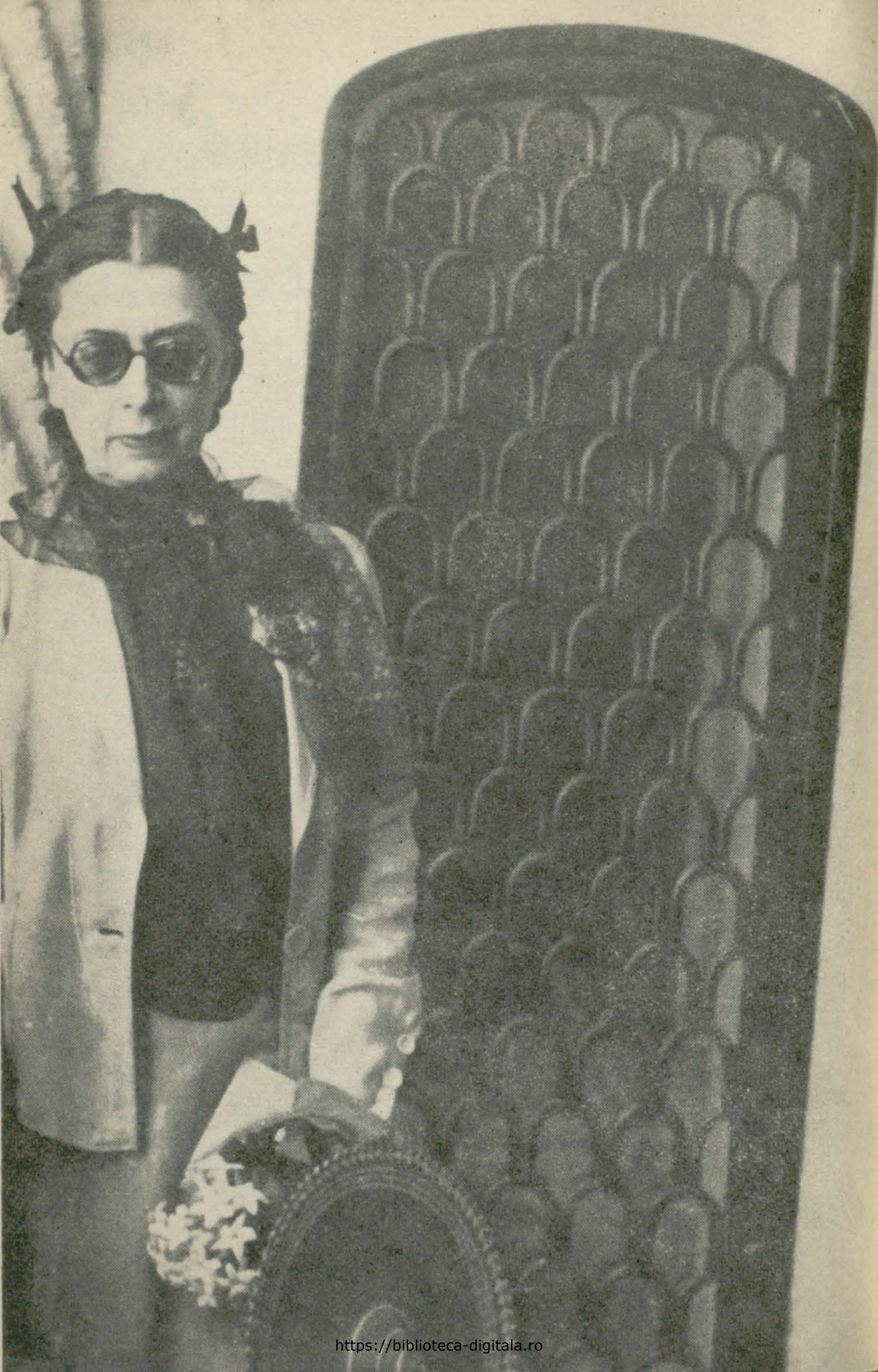

https://biblioteca-digitala.ro

timente stărulesc şi ultima despărţire le face să retrăiască în toată vigoarea lor. O vedeam din ce în ce mai rar pe bătrîna doamnă care era acum. Dar ştiam că lupta curajos împotriva dificultăţilor vieţii şi continua să scrie, făcîndu-şi încă o plăcere din ceea ce devenise pentru ea o necesitate. Uneori, un cuvînt al scrisului său îmi desvăluia, prin scriitura pură şi turnura graţioasă a frazei că rămăsese aceeaşi pe care o cunoscusem. Ultima ei scrisoare îmi vestea reîntoarcerea la Paris şi mă invita să vin s-o văd în « lanterna » din insula Saint-Louis. Adăoga: « Veţi avea aproape aceeaşi privelişte pe care o veţi vedea într-o zi de pe cheiul Conti ». Se înşela în ce mă priveşte, vroiam să i-o spun. Voiam mai ales s-o revăd. Dar moartea a luat-o înaintea vizitei mele, şi acest articol este o scrisoare unde-i spun, prea tîrziu, că n-a încetat să strălucească.

În româneşte de ALEXANDRU BACIU

◀ MARTHA BIBESCU la Mogoşoaia

https://biblioteca-digitala.ro

I. IGIROŞIANU

PAGINI DE JURNAL
Etiamnunc veritas

Sous le pont Mirabeau coule la Seine . . .
Faut-il qu'il m'en souvienne . . .
Apollinaire

Nu, nu vreau să-mi mai amintesc de nimic. Nici măcar de cît timp stau nemişcat, cu coatele sprijinite, o dată mai mult — poate cea din urmă — de parapetul de piatră (acum, datorită lui Malraux şi pentru o vreme, din nou blondă), rostră mereu fascinantă a insulei Saint-Louis. Peste despletirea cenuşie a undelor, sfîrşitul dupămiezei — toamnă a fiecărei zile — a început să aştearnă, ca în uitatele elegii ale lui Albert Samain, petale de magnolii şi frunze arămii smulse din călătoarele arborescenţe ale amurgului. Din toate puterile mă străduì să ridic zăgazuri cît mai înalte în faţa năvalei mereu nepotolite a amintirilor. Aş vrea să pot sorbi în tihnă, să mă pot pătrunde, îmbăta, numai şi numai de frumuseţea priveliştei fără pereche în lume şi să trăiesc cît mai intens întreaga plenitudine a clipei prezente. Dar se vede că frumuseţea nu există totuşi în sine sau, mai bine zis, prin sine, fiind o inextricabilă rezultantă de tainice convergenţe. Iar plenitudinea este şi ea o culminare a unui tumultuos metabolism sufletesc, miraculos punct de interferire a pulberilor de inefabil purtate în urma lor, ca nişte prestigioase comete, pe firmamentul nostru lăuntric, de goana anumitor clipe. Zadarnic încerc — ca furii care tae cu briceagul pînzele vestite, din cadrul lor — să desprind priveliştea şi clipa de tot ce le înconjoară şi le ameninţă, de tot ce a fost şi va mai fi. Zăgazurile nu au folosit la nimic: amintirile şi gîndurile stîrnite de ele curg nestăvilite ca undele Senei *emportant vers leurs hâvres leur cargaison de houille* et. . . *surtout de cadavres*. Sînt deodată înspăimîntat de numărul tot mai mare al celor ce însemnau ceva pentru mine — fiecare într-un anumit fel şi într-o anumită măsură — şi care, în ultimii ani, ca într-un balet claudelian, au fost rînd pe rînd înlocuiţi de umbrele lor. De aceea mă silesc să nu mă întorc cu faţa spre ferestrele casei Ocsebibilor [1] pe care am văzut-o adineaori, cu obloanele zăvorîte. Nu mă pot împiedica să mi se pară că, din clipă în clipă, voi auzi iarăşi glasul cald şi întotdeauna vesel al lui Antoine chemîndu-mă ca în atîtea rînduri. În această absurdă aşteptare, pietrele de care mă sprijin îmi aduc şi mai necruţător aminte de atîtea nopţi cînd întîlnindu-l, din întîmplare sau nu, la un spectacol sau la prieteni comuni şi însoţindu-l apoi pînă în pragul casei, ne aşezam pe parapet şi stăteam de vorbă pînă cînd se iveau zorile. Locuiam în acea vreme la o palmă de loc, pe malul stîng, pe lîngă biserica *Saint-Julien-le-pauvre*, un atelier de pictor, unde aplecat, peste manuscrise şi peste cărţi sau cufundat în nebuloase visări, chemările răguşite ale remorcherelor mi se păreau cea mai suavă şi tulburătoare muzică...

Faut-il qu'il m'en souvienne. . .
La joie venait toujours après la peine

Bucuria, mai veni-va oare bucuria, la fel de vibrantă, de explozivă, de orbitoare ca havuzul magic al unui foc de artificii?

---

[1] Findcă aşa apucaseră s-o facă din liceu, Proust şi tot grupul lor de prieteni numeau pe Bibeşti: *Les Ocsebibs. (Bibesco* pronunţat invers)

https://biblioteca-digitala.ro

Prin ce neaşteptată spărtură de nori a memoriei, peste fundalul depănării dulce-amară a melopeei apollinairiene, năvăleşte ca o bruscă şi trecătoare răbufnire de soare, un crîmpei de exultare a bunului Ilarie Voronca?

M-am plimbat cu dimineaţa de mînă pe trotuare,
M-am oprit la fiecare poartă
Şi la fiecare poartă am trăit un destin...

În îndepărtata, o! atît de îndepărtata zi pe care mi-o readuc în minte versurile acestei alte umbre dragi, dimineaţa fusese pentru mine Olivia: venise de la Roma pentru trei zile şi avea să rămînă la Paris trei săptămîni. Paşii ne duseseră firesc spre insula Saint-Louis în care, în faţa potopului de prefaceri şi de profanări, parcă s-ar fi refugiat, ca într-o nouă arcă a lui Noe, cea mai nobilă şi mai demn umană arhitectură a ultimei jumătăţi a veacului al XVII-lea şi a primei jumătăţi a celui al XVIII-lea. Rînd pe rînd, ne oprisem trăind şi noi cîte un destin, sub portalul *hotelului* Lambert, transformat în cuib revoluţionar de Adam Czartorisky, sub acela al «frumosului» Lauzun, pe sub care se va fi strecurat de atîtea ori aventura şi sub atîtea alte ilustre bolţi, ca să poposim în cele din urmă la capătul ascuţit ca un cioc de corabie al insulei. Şi deodată, am auzit de la fereastră, în spatele nostru glasul bine cunoscut:

— Nu vă mişcaţi!

Apoi, privind prin mira aparatului fotografic, Antoine a parafrazat versurile lui Apollinaire:

Les mains dans les mains restez face à face
Tandisque sous
Le pont de vos bras passe
Des éternels regards l'onde si lasse...

A urmat ţăcănitul aparatului.

— Şi acum, urcaţi-vă măcar o clipă să sărbătorim clipa prinsă în laţ datorită Kodakului.

— Peste putinţă — a strigat Olivia cu liniştita dezinvoltură şi inocenta insolenţă a celor nouăsprezece ani ai ei — Ne-au rămas numai cîteva ceasuri, Trenul meu pleacă diseară.

— Eşti chiar atît de sigură că va pleca diseară?

Olivia a început să rîdă şi după un scurt conciliabul, am urcat scara. Uşa dela intrare fusese deschisă. Îmbrăcat într-o neaşteptată cămaşă de noapte oltenească cu rîuri, care se potrivea şi mai neaşteptat de bine cu capul lui statuar de împărat roman, Antoine se reîntorsese în pat. Deşi era vară, peste pat era aruncată, în chip de *couvre-pieds*, o blană albă de urs.

— Iertaţi-mă că vă primesc astfel. Aş putea foarte uşor să spun că sînt bolnav. Sînt doar leneş. Cred că Radiguet vorbeşte undeva, într-unul din cele două volume ale sale, despre dulceaţa patului de la ora cinci.

— In *Le diable au corps* — a precizat Olivia.

— A! — a exclamat Antoine — On n'a pas seulement les plus belles jambes de France et de Navarre, on a aussi des lettres! Parfait, parfait. Mais dangereux, oh combien...!

Olivia purta — îndrăsneală necunoscută încă pe atunci la Paris — sandale romane, prinse cu două minuscule, aproape invizibile, cureluşe care dezgoleau tulburător piciorul. Tulburător, desigur, şi prin noutatea îndrăsnelii dar şi prin faptul că picioarele Oliviei erau de o perfecţiune şi de o gingăşie suavă, cu adevărat rară. Rochia subţire, învoaltă ca o corolă, descoperea şi ea pulpe lungi şi armonioase şi început de coapse într-adevăr argheziene, de „alăută florentină".

https://biblioteca-digitala.ro

Două fotolii fuseseră trase lîngă pat. Între ele, pe o măsuţă, trei cupe şi o sticlă aburită de Veuve Cliquot, în grabă scoasă din frigider. Pe fereastra larg deschisă, intra tot aurul amurgului. Pe tavan jucau reverberaţiile Senei, dînd viaţă nouă medalioanelor lui Odilon Redon. După ce şi-a golit cupa, Antoine a întins mîna spre Olivia:

— Copila mea, vrei să-mi dai o clpă biletul dumitale de wagon-lits!

— Da, desigur. Dar. . . pot să întreb pentru ce?

— Incorigibilul nomad din mine găseşte ceva fascinant într-un bilet de tren, de vapor, chiar (o strîmbătură dispreţuitoare) de avion. . .

A luat biletul, l-a privit pe amîndouă feţele apoi, cu toată senitătatea, l-a rupt în bucăţele.

— Ce faceţi? s-a neliniştit fata.

— Ceea ce prietenul nostru comun ar fi trebuit să facă în locul meu. Iată, vă fac cadou amîndurora încă zece zile. Peste aceste zece zile, îţi voi trimite, copila mea, un alt bilet.

Tulburată, Olivia i-a spus:

— Ruperea biletului a fost un gest de autor dramatic şi de poet. Cadoul celor zece zile, un gest princiar. Totuşi, ieşind de aici, mă voi duce şi-mi voi cumpăra alt bilet pentru astă seară.

— Eu te sfătuiesc să te mai gîndeşti. Adu-ţi aminte ce spune mai departe Apollinaire:

Passent les jours passent les semaines
Ni temps passé
Ni les amours reviennent
Sous le pont Mirabeau coule la Seine

— De ce neapărat zece zile? l-am întrebat eu.

— O săptămînă ar fi fost cu siguranţă prea puţin. Două, poate deja prea mult. În doze, prin forţa împrejurărilor, prea masive, orice lucru grăbeşte saţietatea primejdioasă fiindcă rău sfătuitoare. . .

Peste cîteva zile, ne-am reîntîlnit cu Antoine la Marta Bibescu pe care Olivia ţinuse neapărat s-o vadă. O cunoştea dela Bucureşti unde tatăl ei, diplomat de carieră, fusese mai mulţi ani în misiune. În trecere, numai, prin Paris, Marta se instalase la Ritz. Din salonul apartamentului ei, se vedeau, dincolo de coloana Vendôme ferestrele apartamentului în care nu mîna prea nestatornică a lui George Sand ci a prerafaelitei scoţiene Jane Stirling coborîse pentru vecie pleoapele lui Chopin. Puţin după venirea noastră, s-a anunţat Antoine.

— A! — a exclamat el văzînd-o pe Olivia — mă bucur că totuşi mi-ai urmat sfatul.

Profitînd că Marta cerea prin telefon să se aducă ceaiul, Olivia a murmurat:

Le fleuve est pareil à ma peine
Il s'écoule et ne tarit pas
Bientôt finira ma. . . dizaine

În după amiaza aceea — lucru foarte rar vizibil — Marta Bibescu nu părea a fi într-una din zilele ei cele mai bune. Şi cu toate că nutreau unul faţă de celălalt, sentimente destul de cordiale, prezenţa lui Antoine a părut s-o contrarieze. Poate numai s-o obosească anticipat, o convorbire cu el însemnînd aproape întotdeauna o luptă.

— Tînăra doamnă Basdevant — a spus ea la un moment dat — mi-a telefonat să-şi manifeste bucuria că soţul ei a fost numit consilier al Ambasadei Franţei la Bucureşti.

https://biblioteca-digitala.ro

— Știu — a răspuns Antoine — A telefonat și Elizabetei[1] la Londra și i-a spus: « sînt hotărîtă să nu văd în România decît pe cei ce prețuesc și iubesc pe Antoine. »

— Foarte frumos și chiar înduioșetor din partea ei. Dar cam imprudent. Dacă se va ține de cuvînt, mi-e teamă, sărmana, că va fi foarte singură.

Stăpînindu-și un început de zîmbet, Antoine a îndepărtat un pic brațele de trup într-un gest de prefăcută resemnare:

— Ce vrei, draga mea, noi doi sîntem foarte discutați. E adevărat, nu în literatură. Unde, pe bună dreptate, în mod unanim, ți se recunoaște locul de frunte pe care îl meriți. După cum, tot pe bună dreptate, eu dimpotrivă, sînt nu numai discutat ci chiar contestat. Și e firesc. Dumneata scrii dintr-o autentică chemare și înzestrare iar eu numai ca să mă aflu în treabă. Cît despre rest. . . trebue să recunoști că nu toată lumea ne iubește.

— Tocmai fiindcă știu că nu te poți îndoi de sentimentele mele, sper că nu vei fi prea mult mirat dacă am să-ți mărturisesc că aș prefera totuși să nu ne bagi în aceeași desagă.

— O, dar chiar dacă aș vrea s-o fac, n-aș putea-o. Desaga mea este țesută din rustică și aspră cînepă oltenească iar a dumitale din sclipitor fir de purpură. . . levantin.

Marta a izbucnit într-un rîs plin de aparentă voe bună dar totodată și de reală siguranță de sine:

— Scumpul meu văr, ca să te consolez de rusticitatea cînepei dumitale, îți voi aminti că un strop de sînge levantin porți și dumneata în vine.

— Ah, o biată optime. Și aceea, după o bunică, ea însăși quarteronă, fiind mai mult Văcărească și Brâncoveancă.

— Se pare însă că în aceste încrucișeri — nu degeaba numite astfel — eredităţile esențiale sînt primite de băeți pe linie ascendentă femenină.

— Ca să-ți pot răspunde precis, cred că trebue să mă sfătuiesc cu un savant genetician. Voi cere o consultație prietenului meu Jean Rostand.

— Ce mi se pare curios din partea dumitale care ești întotdeauna la curent cu toate, este neașteptata întîrziere pe care o dovedești în informarea istorică: ultimele concluzii ale cercetătorilor dovedesc că Fanarul era Faubourg-ul Saint Germain al Istambulului unde se refugiase toată elita Byzanțului după căderea imperiului de Răsărit.

— Precum bine spui. . . — a avut aerul Antoine de a încuviința cu o nonșalantă condescendență. Ridicîndu-se din jilț și apropiindu-se de Marta pentru a-i săruta mîna cu o paternă duioșie, a spus pe tonul cu care vorbești cu un copil răsfățat: Ea trebuie să aibă întotdeauna ultimul cuvînt. Să-i facem odată mai mult această plăcere fiind totuși adorabilă.

Această intempestivă fulgurare de spade oarecum în treacăt încrucișate, trebuind socotită drept o simplă zburdă verbală, oricare ar fi fost, dramul ei de temei, adevărul este că între cei doi veri exista o fundamentală deosebire. În ciuda unor însușiri comune. Dintre ele, cea dintîi fiind inteligența. O inteligență sclipitoare, cu totul ieșită din comun. De care, însă, fiecare din ei s-a folosit în chip diametral deosebit, ascultînd de imbolduri izvorîte din alcătuiri sufletești ce nu aveau nici cea mai mică asemănare. De multe ori am fost ispitit să cred că adevăratul poet Antoine era și talentul lui incontestabil ar fi putut face din el un foarte interesant și original scriitor. Dar s-ar fi zis că, stăpînit de o stranie înverșunare, lăsîndu-se purtat de o aprinsă și nestinsă sete de trăire, în acelaș timp intensă și ludică, plină de fantezie,

---

[1] Elizabeta Bibescu, soția lui Antoine, și ea scriitoare, fiica lordului Herbert Asquith, șeful partidului liberal.

https://biblioteca-digitala.ro

de capricii şi de neprevăzut, şi-a bătut voit joc nu numai de toate darurile înnăscute ci şi de posibilităţile pe care i le oferea, i le asigura chiar, o sumedenie de privilegii ale soartei. Un simţ al umorului în veşnic neastîmpăr, mai bine zis o nevoie stringentă de umor, o luciditate caustică pe care o exercita în primul rînd asupra lui însuşi, l-au împiedicat să ia vreodată ceva sau pe cineva în serios şi cu atît mai puţin propria sa persoană. Conştient şi uneori chiar mîndru de totalul lui scepticism anarhic, Antoine Bibescu pretindea că acesta i-ar fi fost inoculat de ambianţa pariziană *fin de siècle* apoi *belle époque* în care s-au desfăşurat adolescenţa şi prima sa tinereţe.

« Lui Marcel * — îmi spunea el — i-au trebuit aproape treizeci de ani ca să înţeleagă ceea ce eu am simţit şi priceput din prima clipă. Eu nu am avut însă niciodată înclinări şi, mai ales — o ! mai ales — nu am îndrăsnit să-mi recunosc îndreptăţiri de cenzor sau de judecător. Perfect conştient de ce reprezenta lumea în care trăiam — şi ţin să precizez că acest termen nu are pentru mine un sens social de circumscriere ci unul larg ontologic — lume în care trebuie să recunosc că mă simţeam şi mă simt foarte bine, nu văd pentru ce m-aş fi instituit osînditorul ei. Ceea ce nu îmi împiedica luciditatea să constate toate defectele fundamentale şi, după părerea mea, ireductibile, ale omului. Nu ştiu dacă îţi aminteşti de un delicios fragment din admirabila carte a lui Jules Lemaître: *En marge des vieux livres*. . .

— Probabil povestea emirului atît de bun şi drept încît, încredinţat că nici un gînd rău nu i-ar putea trece prin minte, Allah se hotărăşte să-i hărăzească puterea să i se îndeplinească îndată orice dorinţă?

— Întocmai. Prima dată cînd iese cu tot alaiul din palat şi, la o răspîntie, o îmbulzeală îi tae drumul, dintr-odată toţi cei care îi stînjeneau trecerea, oameni şi vite, cad morţi pe loc. Ei bine, în străfundurile fiecăruia dintre noi pîndeşte ceva măcar din acest emir. Pe care nimeni nu-l va putea vreodată total stîrpi.

La acest scepticism (care nu era însă pustiitor şi dramatizant ci necontenit zîmbitor, plin de elanuri generoase dar şi ele jucăuşe) se adăogau şi vinovate deprinderi. Aşa cum el singur o recunoştea, Antoine era un sibarit, un leneş, incapabil să se înhame la o operă care ar fi cerut, strădanie, răbdare. Piesele lui, nu multe la număr (nu din lipsă de inspiraţie sau de idei ci din aceeaşi indolenţă), abil construite (din instinct, din cunoaştere a vieţii şi a oamenilor, nu dintr-o savantă şi trudită elaborare) erau lucid caustice, sclipitoare de vervă, nelipsite nici de o anumită poezie discret difuză şi de o înduioşată solicitudine. Impresionanta vitalitate, nevoia de mobilitate, curiozitatea şi plăcerea — o plăcere pur intelectuală — de a cunoaşte lucruri şi oameni mereu noi, l-au salvat de sarbede tristeţi, de sentimentul inutilului, de obsesia neantului. Necontenit exultant, efervescent, cu o uimitoare tinereţe de gînd şi de suflet dovedită în toate împrejurările, se arăta — şi aceasta constituia marele lui farmec — plin de căldură, de afabilitate şi de spontaneitate. O spontaneitate atît de nereţinută încît, îmbrăcînd forma unei spirituale *dezinvolturi*, devenea uneori stînjenitoare prin chiar excesul ei, risca să pară o poză *à rebours*.

Într-o dimineaţă, la Geneva, a intrat grăbit la mine în birou şi m-a rugat să-i îngăduie să se folosească de telefonul meu nemaiavînd vreme să ajungă acasă. Am vrut să trec în camera de alături să-l las singur. El mi-a făcut un semn energic că pot să rămîn. Telefonul fiind cu difuzor, am putut urmări astfel toată convorbirea.

A chemat febril pe doamna Henry Bonnet care, prin personalitatea, prin frumuseţea şi eleganţa ei ca şi prin importanţa soţului (preşedinte al Institutului de Cooperare Intelectuală, delegat permanent la Liga Naţiunilor şi frate cu ministrul de externe al Franţei) avea în societatea internaţională genevez, o situaţie preponderentă.

---

* **Proust**

https://biblioteca-digitala.ro

— Scumpă prietenă — a început Antoine — spune-mi te rog, mai întîi, în ce culoare eşti îmbrăcată.

— Ah prinţe ! — a exclamat rîzînd doamna Bonnet — mereu extravagant.

— Nu extravagant ci — precum ştii — un barbar oriental plin de superstiţii. Culorile au pentru mine semnificaţii horoscopice. Şi apoi, neputîndu-mi îngădui să împing prea departe pîrdalnica mea indiscreţie, măcar culoarea ţinutei dumitale matinale mă va ajuta să te văd mai aevea în timp ce-ţi vorbesc.

— Fiind tocmai pe punctul de a ieşi, sînt în vizonul meu cel alb.

— Semn rău, dragă prietenă, semn rău ! Eu fiind, precum bine ştii, un agent secret al iadului (un suppôt du Diable) asupra mea simbolul neprihănirei are efectul aghiazmei. Dacă aş fi înţelept, ar trebui poate să renunţ la această plăcută convorbire.

— Cum niciodată nu ai fost şi nici nu vei fi un înţelept, continuă mai bine şi spune-mi deadreptul cu ce-ţi pot fi de folos.

— Bine, fie. Printr-o fericită întîmplare, ţi-a mai rămas cumva un loc disponibil în loja dumitale la concertul de astă seară?

Doamna Bonnet organizase la *Grand Théâtre* (Opera din Geneva), în scop de binefacere, un concert de gală al Orchestrei Romande cu concursul lui Wilhelm Kempf, concert la care toată Geneva *aurită*, avea să ia parte.

— Din păcate nu mai am nici unul. Dar cred că pot să-ţi mai fac rost de un fotoliu în primele rînduri.

— Eşti drăgălăşenia însăşi dar. . . ce vrei să fac eu cu fotoliul? Pe Kempf l-am auzit de atîtea ori iar concertul lui Schumann este o cîrpeală făcută din trei petece admirabile în sine dar care nu au nimic comun între ele. Important, foarte important pentru mine, este să fiu văzut în loja şi printre prietenii dumitale cei mai apropiaţi. Şi cred că nu vei fi atît de fals modestă să mă mai întrebi de ce !

Iarăşi rîsul cristalin, totuşi incontestabil un pic măgulit.

— Hotărît lucru, eşti un incorogibil. Dar de ce nu mi-ai spus asta ieri?

— Fiindcă abia acum o clipă am aflat, cu totul întîmplător, că ai invitat şi pe Anthony [1] în loja dumitale. Eşti mult prea **S. des N.** [2] ca să nu mă înţelegi : guvernul român duce negocieri importante cu cel britanic. Din pricina capriciilor şi inconsecvenţelor pentru care de atîtea ori zadarnic m-ai dojenit, relaţiile mele cu Anthony au devenit quasi-polare. Ar fi un prilej bine venit de decongelare. Pe de altă parte, cum ministrul nostru de externe se află prezent la Geneva şi va veni şi el la concert, ţin neapărat să mă vadă alături de şeful diplomaţiei engleze.

— Dragul meu, dacă e vorba de un cap de ţară (une affaire d'Etat) te vei mulţumi sper şi cu un scăunaş strecurat în lojă.

— Eşti un înger, ca întotdeauna.

— Cum rămîne cu aghiazma? Fiindcă şi diseară voi fi tot în alb.

— Racine spunea : *Il est avec le ciel des accommodements*. Cu infernul sînt şi mai multe. Şi apoi, voi spune şi eu ca Henry IV : « Paris vaut bien une messe ».

— Parisul?

— Ei da, postul de ambasador la Paris. Care de mult mi s-ar fi cuvenit.

Adevărul este că şi aceasta era tot o joacă. În acel moment nu se duceau nici un fel de negocieri importante între Bucureşti şi Londra. Dacă s-ar fi dus, Antoine nu le-ar fi divulgat. Pe de altă parte, bine informat ca întotdeauna, ştia sigur că guvernul pe care-l reprezenta ministrul nostru de externe de atunci, avea să cadă peste cîteva zile. Cum s-a şi întîmplat. Deci nici de opinia acestui ministru nu avea nici o nevoie. Era doar aceeaşi plăcere gratuită de a se juca cu oamenii aşa cum s-ar

---

[1] **Anthony Eden, ministrul de externe al Angliei.**
[2] **Prescurtat Société des Nations**

https://biblioteca-digitala.ro

fi jucat cu niște personaje pe o scenă sau, mai grav, cum ar fi tras niște păpuși de sfori. De altfel, de mai multe ori mi-a spus cînd îi reproșam că nu scrie mai des: « Nu am răbdare sau mi-e lene. Foarte multe din piesele mele sînt jucate, fără știrea lor, dar sub imboldul meu și ca răspuns la incitațiile, sugestiile, chiar și la intrigile mele, — oh, inocente — de către oamenii din jurul meu. Este un fel de nouă *comedie dell' arte*. »

În pauza concertului, l-am întîlnit cu doamna Bonnet în foyer.

— Tînărul meu prieten — i-a spus el — îți poate certifica în ce măsură ești invidiată de cele mai frumoase femei din sală. La tot ce este, pe drept cuvînt, de invidiat la dumneata, se adaogă, astă-seară, și faptul că ești simetric încadrată în lojă de doi din cei mai chipeși bărbați din Europa.

— Și soțul meu?

— Draga mea, el este *un cap*. Noi doi, mai modest, sîntem doar niște *figuri*.

Erau totuși unele lucruri cu care Antoine Bibescu nu se juca și nici nu glumea. Acestea au fost mai puțin cunoscute. Poate fiindcă — e drept — nu erau prea multe. Sau poate fiindcă le ținea în umbră. Dintr-o pudoare *à rebours*. Care era mai curînd un exces de spirit de simetrie: ele i se păreau prea distonante cu obișnuita lui ținută, nu de paradă (în ciuda unor aparențe și spre deosebire de Marta, Antoine nu parada niciodată fiind prea indolent ca s-o facă sau prea conștient că nici nu avea nevoie să se străduie fiind spectaculos prin el însuși) ci. . . de stradă. Fiindcă avea desigur și o ținută « de casă ». În care era rar văzut și numai prin forța unor împrejurări. Astfel numai din pricina acestora, s-a știut chipul cu totul emoționant și în totul admirabil în care s-a purtat cu soția sa în ultimii ani ai vieții ei. Ani în care a dat dovadă de o răbdare și de o renunțare de care nimeni nu l-ar fi crezut în stare.

Ultima oară l-am văzut în toamna anului 1946. Locuiam la Saint-Germain-en-Laye. Știind că peste cîteva zile plecam spre țară, a venit într-o seară să mănînce la noi și să-și ia rămas bun. Seara de toamnă tîrzie era caldă. Prin fereastra deschisă se zărea în penumbra strävezie silueta cedrului uriaș din grădină. Văzîndu-l dintr-o dată tăcut și trist, Anda l-a întrebat:

— Unde-ai plecat iarăși?

Și inveteratul nomad, vorbind românește cu puternic accent străin, a răspuns cu glas ușor sugrumat:

— Mă gîndeam la copacii de la Corcova. . . la parfumul salcîmilor. . . la strugurii încă uzi de rouă sau aburiți de brumă. . . De fiecare dată cînd trec frontiera, plecînd iar din țară, mă întreb cu o ciudată și neașteptată strîngere de inimă: am să mai apuc oare să mă reîntorc? Sau am să mor prin străinătăți. . .

A murit în Anglia. Elizabeta murise în România și este înhumată la Mogoșoaia.

Bucurîndu-se din plin de toată generozitatea darurilor naturii și a destinului, Marta Bibescu era la antipodul lui Antoine. Trăsătura fundamentală a caracterului ei era tenacitatea. O tenacitate puțin obișnuită, făcută din voință și din. . . Nu, ambiție nu ar fi termenul cu adevărat potrivit. Nici dorință de ajungere fiindcă afară de un tron (pe care nici măcar nu-l visa pentru ea ci pentru un vlăstar brâncovenesc pe care-l adoptase pentru ca numele de Bibescu să nu se stingă) nu avea la ce să mai rîvnească. O stăpînea însă și o muncea o imensă nevoie de luptă, de dominare și de strălucire. Strălucire nu prin situație ci prin ea însăși. Această strălucire prin propriile daruri era, cred, singura asemănare cu Antoine. Pe cît era el direct, spontan, nesăbuit și mereu în lună, pe atît ea era savant și migălos construită. O construcție ce se cuvenea din plin admirată fiind, prin sine, și ea o operă de artă, demnă de a fi socotită, fără nici o umbră de maliție, poate cea mai izbutită creație a scriitoarei și a femeii de cultură și de civilizație. Într-unul din *Carnetele* sale, Mon-

https://biblioteca-digitala.ro

therlant spunea că a se construi pe sine, neîncetat, este prima îndatorire a celui ce în mod lucid și obiectiv, fără false și neavenite modestii, este conștient de marile sale posibilități și de chemarea sa. Pentru a putea avea întreaga autoritate de a exprima temeinic, prin condei, convingeri și sugerări cu sorți de a fi ascultate, însușite și transformate în noi experiențe de viață și noi roade ale gîndirii. Încredințată, ca și Simone de Beauvoir (extremele se întîlnesc, fără să bănuie, mai mult decît s-ar crede) că « *a fi scriitor nu scuză totul* » ci, dimpotrivă, impune mari îndatoriri, Marta Bibescu s-a străduit toată viața să fie întocmai ceea ce din totdeauna a voit și și-a propus să fie. Și Antoine încerca uneori să fie construit. Poate că *à rebours*. Și numai pentru a se distra. Dar și atunci, construcția lui era fragilă și delicată asemenea locuințelor japoneze dinaintea pătrunderii betonului în Extremul Orient, locuințe pe care cutremurele le nimiceau într-o clipă. Chiar și taifunurile. La Antoine, taifunurile erau lăuntrice. *Des sautes d'humeur comme des sautes de vent*. Cît despre cutremure, un instinct extraordinar îl făcea să le evite la timp. Pe Marta nu o clinteau nici taifunuri nici cutremure deși nici unele nici altele nu au lipsit din existența ei. Construcția sa era la fel de solidă ca aceea a palatului de la Mogoșoaia restaurat, desigur, și cu priceperea și gustul excelentului arhitect și estetician Gh. Cantacuzino dar după chipul și asemănarea personajului ce însuflețea locul. Fiindcă Marta era, din propria sa voință, un extraordinar personaj, mereu în reprezentație. Nu numai în ochii celor din jur ci, în primul rînd, în ai săi proprii. Dotată cu un prodigios simț regizoral, folosea cu incomparabilă măestrie și abilitate acest simț pentru a pune necontenit în valoare personajul de ea construit, menținîndu-l mereu la rampă sub o orgă de lumini magistral mînuită. Plină de farmec cînd voia — și nu voia întotdeauna — lipsită de umor și de zîmbitoare gratuitate, necontenit reținută dar totuși plăcută în conversație (spre deosebire de Antoine, nu vorbea aproape niciodată de literatură ci, cu multă culoare, viață și subtilă oportunitate, de capetele încoronate — cu coroană închisă sau nu — și de titularii primei părți a almanahului Gotha, făcînd și competente și interesante incursiuni aluzive în istorie), totul în comportarea ei era infinitesimal măsurat și cîntărit — dar nu meschin calculat — întruchipînd gravitatea, uneori chiar componcțiunea. Să fi fost întotdeauna astfel? Poate că din clipa în care a început să piardă din strălucirea frumuseții, s-a hotărît să impună în aceeași măsură în care altădată fascina. Această năzuință, exacerbată cu vîrsta și uneori obositoare, te făcea să-ți reamintești de fraza enciclopedistului Duclos care în *Memoriile* sale *secrete asupra Regenței* spunea că Philippe d'Orléans « *își dădea lăudabil seama că superioritatea sa personală îl dispensa de a se prevala de rangul lui* ».

Într-o zi, după un dejun la *Cercle Interallié* la care Marta îl iritase vădit și pe el, l-am întrebat pe Antoine:

— Dumneata care cunoști atît de bine oamenii, ai putea să-mi explici un lucru pentru mine inexplicabil: de obicei numai făpturile frustrate sînt implacabile, dure, uneori chiar rele, dînd cîteodată și semne de secetă sufletească. Marta a avut mai mult decît poate îndrăsni o femeie să-și viseze. . .

— Ei da: a avut.

— Și are încă!

Antoine a clătinat dubitativ din cap.

— Mă surprinde — am stăruit eu — mai ales acest *m'as-tu vu* manifestat pînă și în unele din scrierile ei. Mai ciudat este că, în volumul: *Une fille inconnue de Napoléon*, comentînd felul în care Chateaubriand vorbea despre Napoléon, Marta scria: « *Există un fel atît de măreț de a te coborî pe tine încît el te înalță și Chauteaubriand îl folosea* ». Ea personal, nu l-a folosit niciodată. Să-și fi spus oare că ceea ce

https://biblioteca-digitala.ro

un Chateaubriand îşi îngăduia nu-şi poate permite oricine? Dar Marta Bibescu nu şi-ar fi putut îngădui niciodată să se socotească *oricine*.

— Dragul meu, sînt foarte mîhnit dar nu te pot lumina. Nici eu n-am înţeles niciodată. Dar din comoditate, poate şi din oarecare prudenţă, am preferat să nu mă ostenesc să încerc să-mi explic acest lucru şi m-am silit să nu-l mai observ. De altfel, cred că am putea spune, parafrazînd cele rostite de Isus despre Maria Magdalena şi dacă ar fi să credem Biblia: « *Mult îi va fi iertat fiindcă mult şi frumos a scris* »

Antoine nu era, se vede, de părerea Simonei de Beauvoir.

Cînd am cunoscut eu pe Marta Bibescu şi am început s-o văd din cînd în cînd la Mogoşoaia, mai des apoi în 1942 şi 43 şi, mai tîrziu, şi mai des la Paris, nu mai semăna de loc cu fascinanta făptură din îndrăsneţul portret al lui Boldini (expus, cred, pentru prima oară, în 1970, la Paris, la muzeul Jacquemart-André, cu prilejul centenarului lui Proust) nici cu frumuseţea în deplină înflorire din fotografia folosită pentru publicitate de Grasset şi de revistele literare din lumea întreagă. Trecută de cincizeci de ani, îşi păstrase doar luminozitatea pătrunzătoare, sclipind de inteligenţă, a ochilor. Trupul, mai ales picioarele, se îngreunaseră; în unele zile umbla, de atunci, sprijinindu-se în baston. Redevenind uşoară, însă, ca un fulg, armonioasă şi graţioasă, cînd dansa. În unele prilejuri, îşi regăsea nu numai prestanţa dar şi o stranie frumuseţe hieratică. În această superbă ipostază mi-o reamintesc îndeosebi la recepţia dată în 1936 în cinstea lordului Londonderry invitat cu familia să petreacă două săptămîni la Mogoşoaia. Pe atunci, se ajungea la palat printr-o lungă şi grandioasă alee de ulmi centenari cu trunchiuri uriaşe care pornea din şosea, la intrarea în sat, îndată după podul morii, pe acolo unde se intră acum la strand. Dealungul aleii şi deoparte şi de alta a ei, călăreţi în iepîngele cafenii cu găetane negre şi căciuli albe, miţoase, pe cai mărunţi de munte, luminau cu torţe aprinse sosirea musafirilor. Vara, pe pajiştea din faţa pridvorului se instala un parchet pentru dans, scăldat în lumina reflectoarelor. Supeul avea loc în pivniţele înalt boltite (actualul lapidarium) la mese rotunde de opt sau douăsprezece persoane, luminate de lumînări în candelabre cu multe braţe. Pe lac, lăutari cîntau în luntri luminate de lanterne veneţiene. În seara consacrată lui Londonderry a avut loc o confruntare întrucîtva istorică. Pentru prima dată se întîlneau faţă în faţă două podoabe vestite, adevărate opere de artă datorite aceluiaş celebru bijutier parizian de la sfîrşitul veacului al XVIII-lea şi începutul celui al XIX-lea. Pentru a-şi arăta recunoştiinţa pentru tainica ei iubire pasionată ca şi pentru temeinicul sprijin politic dat cu înflăcărare şi devotament la 9 Thermidor, Napoléon a oferit doamnei Tallien, fostă marchiză Fontenay şi viitoare prinţesă de Caraman-Chimay, o podoabă într-adevăr imperială compusă dintr-o diademă, din cercei — cu cîte trei bulgări spînzurînd în triunghi — şi dintr'un amplu colan de smaralde de o puritate şi mărime puţin obişnuite. Cincisprezece ani mai tîrziu, împăratul Alexandru I al Rusiei, voind să-şi arăte recunoştinţa faţă de lordul Castlereigh (devenit apoi marchiz de Londonderry) care îl sprijinise cu toată autoritatea împotriva lui Napoléon, apoi la Congresul de la Viena pentru stabilirea « echilibrului european », a comandat pentru soţia acestuia, aceluiaşi mare bijutier, o podoabă pe care a dorit-o cît mai fastuoasă. Bijutierul a socotit că nu putea face nimic mai nimerit decît să-i propună o replică aidoma podoabei comandată de Napoléon. Dar cum ţinea ca operele sale să fie exemplare unice, în loc de smaralde a folosit doar rubine.

După superbul exemplar femel care a fost Thérésa Cabarrus « *femme Tallien* », etc, etc, smaraldele au fost purtate de nora ei, (întîmplător sau nu) fiică din flori a lui Napoléon, devenită (prin căsătoria sa cu prinţul Caraman-Chimay, fiul doamnei Tallien) bunică a lui George Valentin Bibescu, soţul Martei. Care se putea pe

https://biblioteca-digitala.ro

bună dreptate mîndri că podoaba ei era de smaralde iar a ladyei Londonderry numai din rubine.

În timpul războiului, procurarea combustibilului fiind mai anevoioasă, și iarna aspră, Marta Bibescu suspendase de cuiul de lampă al bolții hallului de la Mogoșoaia, în fața căminului, ca un imens clopot, un înalt cort făcut din piei de oaie, frumos tăbăcite, parfumate, pe blana întoarsă spre partea dinăuntru a cărora fusese cusută puzderie de fluturi ca cei de pe ii. Sub acest cort, erai ferit de vîntul ce sufla pe sub uși și, în timpul zilei, cînd era soare, lumina pătrundea printr-o deschizătură ce servea și de intrare, în dreptul ferestrei mari ce dă spre lac. Pe lespezi fusese așternut un covor moale. Lîngă cămin, era așezată perpendicular, cu fața spre intrare, o sofa largă și joasă. Dealungul peretelui circular al cortului, se aflau două scrinuri vechi și fotolii confortabile. De asemenea cîteva lampadare. Care nu erau aprinse decît după ora patru după amiază. În restul zilei, cînd nu era soare, luminau doar flăcările înalte din căminul în care ardeau trunchiuri întregi aduse dela Posada. Din cînd în cînd, cu o mișcare elegant molatecă a brațului, Marta arunca în flăcări conuri de brad dintr-un sac așezat la îndemînă, lîngă sofa. Conurile răspîndeau pătrunzător miros de pădure și flăcările aprindeau scînteeri fugare pe fluturii cu care erau înstelați pereții mițoși ai cortului. Dejunurile și cinele (acestea mai rare) *en petit comité* aveau loc în biblioteca cea mică ce servea de cameră de lucru scriitoarei (camera din mijloc din partea dinspre răsărit a clădirii). Pe peretele din stînga (dacă stai cu fața spre unica fereastră), de cuiul din mijloc (care se mai vede și astăzi) se afla atîrnat portretul în picioare, al Emiliei de Pellapra, fiică a lui Napoléon, prințesă de Caraman-Chimay în rochie albă empire, de mătase *duchesse*. Și în acele zile, erau momente cînd Marta mai era frumoasă. O frumusețe însă aproape dramatică.

Un glas ascuțit și neplăcut de copil îmi curmă brusc firul evocărilor.

— Oh m'man, regarde la vieille dame, là, à la fenêtre ! C'qu'elle peut être décatie. . . Et les drôles de lunettes qu'elle porte. . .

Nu am avut curajul să mă întorc. Un moment mai înainte auzisem ca prin vis deschizîndu-se o fereastră. Dar crezusem că este doar o părere datorită amintirilor. În *Catherine-Paris*, autoarea povestește cum într-o zi, în timp ce stătea la aceeași fereastră deschisă, doi tineri s-au oprit din plimbarea lor ca să admire priveliștea. Ridicînd întîmplător privirea și dînd cu ochii de fata de la fereastră, izbit de frumusețea și prospețimea ei, unul din cei doi tineri a șoptit prietenului său: *regarde là-haut, à la fenêtre*. Fascinat, prietenul a rămas mut apoi, automat, și-a scos pălăria, în semn de admirație și respect. Și acum?

În anul precedent, aflînd dela Renée Nantet, fiica cea mai mică a lui Claudel, că Marta s-a întors din Anglia unde stătea o bună parte din timp la o proprietate din Cornwalles, presupun a familiei Asquith, m-am hotărît să mă duc s-o văd și i-am telefonat. Mi-a spus că mă va aștepta a doua zi la o oră destul de timpurie. Mă întorceam pentru prima dată în acel apartament după moartea lui Antoine. De la prima privire, am simțit că nimic nu mai dăinuia din ambianța dinainte. Pierise suflul de tinerețe și de elegantă boemă. Marta ieșise să facă o scurtă plimbare matinală și am fost rugat să aștept. Din fericire, așteptarea nu a fost lungă în casa devenită străină. Noua gazdă a venit aproape numaidecît, sprijinindu-se în baston dar cu mișcări foarte vioaie pentru o quasi-octogenară, silindu-se să stea dreaptă, și să-și impună, măcar pentru cîteva minute, *un port de reine*. Ceea ce emoționa nu fiindcă era înduioșetor ci demn de admirat: există o anumită măreție a demnității umane în actele de mare voință făcute din nevoie și intenție gratuit estetice, precum și dintr-o delicată politețe sufletească. Pe deoparte, lupta personală cu degradarea propriei imagini iar, pe de alta, grija de a nu impune celui ce vine spre tine fără nici un interes altul decît cel uman, o prezență neplăcută prin deprimantele avarii ale vîrstei. Ținuta ei vesti-

https://biblioteca-digitala.ro

mentară era însă destul de bizară, capul şi chiar faţa fiind acoperite de nişte văluri gris amintind de cele folosite de doamne la apariţia primelor automobile, văluri care, încrucişate peste pălării apoi răsucite în jurul gîtului, fluturau în faţă şi în spate pînă la pămînt. Împins de vînt în spiţele roţii şi înfăşurat pe ea, unul din aceste văluri ştrangulase pe Isadora Duncan.

Cînd a început să vorbească, am constatat cu bucurie — fiindcă era dovada unei vitalităţi ce prevestea o excepţională longevitate lucidă şi, pînă în clipa din urmă, fecund creatoare — că nimic nu se clintise din admirabila construcţie. Pentru a evita goluri de conversaţie — fireşti după mai bine de douăzeci şi cinci de ani — şi şovăiri despre lucruri de care te întrebi dacă mai are rost sau nu să pomeneşti, încheind şi schimbul de amabilităţi de rigoare şi de întrebări, dacă nu chiar efectiv afectuoase cel puţin decent colorate de un minimum de cordială sociabilitate, despre noi înşine şi despre unii prieteni comuni (inexplicabil nici unul dintre noi nu a pronunţat numele lui Antoine), am rugat-o să-mi spună la ce lucrează, ce planuri literare are. Ştiam că, de obicei, nu-i plăcea să abordeze acest capitol în care deodată s-a refugiat parcă, cu o nouă şi neaşteptată însufleţire. Şi cu un interes atît de viu încît a încetat brusc să mai fie pompoasă în atitudini şi în fraze. Pentru prima oară, am simţit în faţa ei încălzindu-mi-se inima. Lucrări? Masa era încărcată cu dosare, cu mape, cu manuscrise, fişe şi documente. Planuri? Cel puţin zece volume în perspectivă, unul mai interesant decît altul: memorialistică, studii literare şi istorice.

— Bineînţeles, dacă voi mai avea timpul. . .

La gestul meu de sinceră protestare, ea a răspuns cu un zîmbet discret melancolic (îşi desvelise treptat faţa de eşarfele protectoare):

— De ce să ne prefacem? Vine un moment de la care începem să simţim instalată în noi o evidenţă care mai înainte nu găsea nici o spărtură prin care să se strecoare în citadela lumii noastre interioare: evidenţa că moartea este şi pentru noi nu numai pentru ceilalţi. . .

După o scurtă tăcere, mi-a spus cu glasul mai scăzut, ca într-un fel de deghizată confesiune din care reieşea că gîndul inevitabilului sfîrşit era mai prezent decît ar fi vrut s-o mărturisească:

— Astă noapte — în vremea din urmă mă trezesc des şi uneori nu mai izbutesc să readorm — gîndindu-mă la dumneata fiindcă ştiam că ai să vii azi, mi-am amintit, între altele, de primul dejun pe care mi l-aţi dat în rue Saint-Dominique a doua zi după venirea mea din România. Ştii că din cei ce au luat parte la acel dejun, numai Anda, dumneata şi cu mine mai sîntem în viaţă? Toţi, absolut toţi ceilalţi, au murit: Claudel şi doamna Claudel, Mauriac, Beltram Massès şi nevastă-sa, ambasadorul acela decorativ care era director al protocolului la Quai d'Orsay şi al cărui nume îmi scapă. . .

— Jacques Dumaine. . .

— Da, Dumaine, Kyra Trubetzkoi şi George Cruţescu...

După o altă scurtă tăcere şi un gest cu care ar fi vrut să alunge imagini neavenite, s-a ridicat şi, căutînd într-un sertar, mi-a întins un dreptunghi de hîrtie:

— Îţi mai aminteşti că în timp ce luam cafeaua în salon, Beltram crezînd că-mi face plăcere mi-a făcut o schiţă. Beltram era incontestabil un pictor cu multe merite, mai ales un bun portretist. Dar cînd voia să fie spiritual era o catastrofă. Atîtea alte lucruri s-au pierdut; nu ştiu cum, schiţa s-a păstrat. Am regăsit-o printre hîrtii chiar zilele astea. Dacă îţi face plăcere, poţi s-o păstrezi. . . Te rog să spui Andei că nu am uitat nici acum ce plăcut impresionată am fost că ţinuse minte că eu beau ceai în timpul dejunului şi avusese grijă să fie pe masă ceaiul meu preferat. Sper că nu va uita nici ea făgăduiala făcută anul trecut că-mi va traduce în româneşte corespondenţa cu Claudel.

https://biblioteca-digitala.ro

Comentînd mai îndelung această corespondență, și-a exprimat iar tristețea că multe din scrisorile lui Claudel nu au mai putut fi regăsite.

M-am ridicat să plec. Nu voiam să surprind primul semn de oboseală pe fața și în atitudinea ei. Sprijinindu-se în baston, m-a însoțit pînă la ușă — ceea ce m-a mișcat tocmai fiindcă o cunoșteam bine — și a stat chiar o clipă în prag în timp ce coboram scara. Aveam strania certitudine că în auzul amîndurora, fiecare pas al meu pe treptele de piatră ale scării, scanda — poate fiindcă vorbisem atît de mult de el — versurile din *Balada* lui Claudel:

Nous sommes partis bien des fois mais cette-fois-ci est la bonne. . .
Pourquoi pleurer comme ceux qui ont une espérance ?
Les choses qui ne peuvent être autrement ne valent pas une larme de nous
Ne savez-vous pas que je suis une ombre qui passe, vous-même ombre et apparence
Nous ne reviendrons plus vers vous. . .

Copilul cu glas pițigăiat și mama lui plecaseră de mult. Eram singur. După o ultimă șovăire, m-am întors cu fața spre fereastra rămasă deschisă. Și nu m-am căit fiindcă aveam să rămîn cu cea mai frumoasă imagine. De pe cele trei trepte pe care te urci ca să te sprijini de parapet, privirea poate pătrunde destul de adînc în cameră. Marta se așezase la masă. și scria. I se vedea însă numai fruntea și marginea de sus a ochelarilor mari, fumurii. Părul era alb oare ? Sau, tot din decență, și-l vopsea ? În anul precedent nu-mi putusem da seama: căciula pe care o ținuse tot timpul pe cap, acoperită și ea de văluri, ascundea totul. Acum avea pe cap o dantelă neagră asemenea *mantilelor* spaniole. Lăsa liberă numai fruntea. Dar era de ajuns fiindcă fruntea aceea era extraordinară. Soarele care, înainte de a apune, năvălea în toată gloria lui din urmă, o lumina din plin și părea s-o aureoleze. Am stat îndelung s-o privesc, cuprins de o adevărată fascinație. Ca și cum, din clipă în clipă, m-aș fi așteptat ca fruntea să prindă viață ca un ecran de televiziune lăsînd să se vadă feeriile ce se înfiripau în spatele ei și care, pe măsură, erau așternute pe hîrtie. Cînd înserarea a început să se vestească, m-am smuls locului și am plecat. Am fugit, mai curînd. Nu voiam să văd, odată cu soarele, stingîndu-se și lumina acelei frunți.

O scrisoare de la Renée Claudel-Nantet mi-a adus știrea sfîrșitului: « Am pierdut acum cîteva zile pe scumpa noastră, Marta Bibescu. S-a stins brusc, se poate spune, în picioare, păstrîndu-și pînă la capăt toată luciditatea și tăria ei sufletească. . . »

Autograf al Marthei Bibescu din toamna anului 1972 ▶

https://biblioteca-digitala.ro

https://biblioteca-digitala.ro

VICTOR IVANOVICI

VICENTE ALEIXANDRE ÎN ROMÂNEȘTE.

Pe Sorin Mărculescu îl cunoaștem ca poet original din volumele *Cartea nunților* și *Locul sîmburelui*, adevărate evenimente literare, după părerea mea insuficient remarcate. Îl cunoaștem însă de asemeni — și în aceasta constă importanța prezenței sale, nu numai literare, ci și mai larg culturale — ca un traducător extraordinar. *Four Quartets* în versiunea sa constituie o cale regală spre intimitatea creației eliotiene, *La vida es sueño* a lui Calderón i-a prilejuit un tur de forță în transpunerea fidelă, în literă și spirit, a capricioaselor străluciri ale acestei capodopere de poezie barocă; cu *L'écume des jours* de Boris Vian l-am văzut ieșind victorios din arcanele patafizicii... *Umbra paradisului* de Vicente Aleixandre (volum antologic apărut în colecția *Orfeu* a editurii Univers), i-a întins altfel de capcane și i-a dat ocazia de a repurta alt gen de victorii.

Vicente Aleixandre este, poate, alături de Lorca, cel mai vizual dintre poeții prin excelență vizualei generații spaniole de la 1927. În creația sa se pot cu ușurință decupa trei perioade, după elaborarea diferită, dar mereu sub semnul *privirii*, pe care o suferă tema centrală, care este *Erosul*. De aici rezultă că limbajul va păstra în permanență două funcții, una expresivă și alta reprezentativă, că se va naște la intersecția a două intenții: cea lirică și cea plastică. E de la sine înțeles că și dificultatea traducerii va fi dublă în aceste condiții, echivalențele românești trebuind să se supună îndoitei determinări a mesajului poetic originar.

Ceea ce am putea numi prima fază a poeziei lui Vicente Aleixandre (circumscrisă mai ales — dar nu numai — în volumul *Àmbito*) este și cea mai aproape de obsesia unei întregi epoci literare europene: aceea a « poeziei pure ». Pure mai ales de umanul afectiv; iar dacă ținem seama de faptul că pentru aceeași epocă afectul apare mai ales sub specia curgerii muzicale a duratei bergsoniene, vom înțelege de ce demersul pictural al poetului constă în *abolirea mișcării*, în construcția, prin « tușe » stilistice foarte minuțioase, a unei « suprafețe » lingvistice statice, care poate fi contemplată, aidoma unui tablou. Procedeul a fost numit de Hugo Friedrich *asintaxism*. Cîtă vreme acesta se realizează, de pildă, prin anularea efectului verbal al subordonatei, datorită eliminării regentei, transformîndu-se astfel întregul com-

https://biblioteca-digitala.ro

plex într-o expresie nominală, traducătorul poate uza foarte bine de resursele cu totul analoge de care dispune și limba română: « *El pez espada* (falsă regentă), cuyo cansancio se atribuye ante todo a la imposibilidad de horadar la sombra, / de sentir en su carne. . . » etc. (subordonată atributivă); « *La tristeza gemebunda de este inmovil pez espada* (falsă regentă) cuyo ojo no gira, / cuyafijeza quieta lastima su pupila. . . » etc. (subordonate atributive); a se compara cu: « *Peștele-sabie* a cărui oboseală e atribuită înainte de toate neputinței de-a perfora umbra, / de a simți în propria-i carne. . . » etc.; « *Tristețea gemătoare a peștelui-sabie imobil* al cărui ochi nu se rotește, / a cărui fixitate calmă îi vatămă pupila. . . » etc.

Mult mai anevoioasă este sarcina traducerii atunci cînd asintaxismul își propune să țină în loc însăși curgerea, cînd chiar verbului i se impune fixitatea substantivului. În poemul *Adolescencia* (din volumul *Ámbito*), bunăoară, poetul supune imaginea rîului unei disocieri, reținînd doar aspectul specular și respingînd fluiditatea. Cum poate fi obținut însă acest rezultat, fără a viola, pînă la incomprehensibil, o obișnuință de percepție atît de înrădăcinată, ca aceea legată de rîu? Aceasta are loc prin transcrierea tuturor notelor ce țin de sfera semantică a mișcării, prin infinitivul verbal care în spaniolă are o puternică valoare nominală (poate fi chiar articulat); rezultă o « mișcare oprită », o tușă între altele pe un tablou static, unde curgerea devine degradeu coloristic. Sorin Mărculescu a avut de ales între infinitivul lung și gerunziu, care, în poezia românească mai veche, a pătruns în zona numelui (e drept că pe poarta adjectivului). Optînd pentru a doua soluție, el a dat dovadă de un fin simț al limbii, căci infinitivul nostru lung e de-a binelea substantiv, și în plus are și o nuanță abstractă ce nu s-ar fi conciliat ușor cu concretul plastic al tabloului din poem; adevăratul echivalent conotativ al infinitivului nominal spaniol este deci gerunziul românesc: « Băiat ce însuși eu aș fi, *privind* / în josul apei unda / și în oglindă trecerea-ți / *curgînd, evaporîndu-se* » (s.n.).

Cea de-a doua epocă a lui Vicente Aleixandre (începînd cu volumul *La destruccion o el amor*), cea mai apropiată de experiențele suprarealismului, vădește o deplasare a vizualității de la pictural spre oniric. E interesant de urmărit, din acest punct de vedere, configurația spațială a unui poem ca *Se querían*, unde o privire antrenată psihanalitic poate cu ușurință descoperi un conținut latent. În imagismul manifest se accentuează reversibilitatea alternantă a formelor (înafară preschimbat în înăuntru, goluri ce devin plinuri ș.a.), și aceasta are loc printr-o serie de procedee ce amintesc de « stilistica » visului. Să « demontăm » un asemenea complex metaforic: . . . « *văile* (adîncitură) se-ntind / ca *omoplați* (proeminență) arhaici simțind cum îi cutreieri': / alint (afect), mătase (precizie tactilă), mînă (instrument al afectului), lună venind s-atingă (atribut apozițional al lui mînă, marcînd un salt metaforic de tip analogic) ». Cel de-al treilea vers are oarecum un rol de « explicitare » a comparației antinomice (văi ca omoplați) din primele două; coordonarea prin strictă juxtapunere a unor elemente semantice atît de disparate sugerează implicit și anularea opoziției spațiale, coincidența opuselor. Recunoaștem în aceasta procedeul *condensării*, esențial în travaliul oniric. Dacă vom coborî însă mai departe, la nivelul cuvîntului, vom vedea că ceea ce face aici posibilă mișcarea

https://biblioteca-digitala.ro

alternantă, apoi echivalarea, este faptul că cele două verbe din versurile citate sînt date simultan cu dublu sens: « a se întinde » — a ocupa un loc în spaţiu şi a se întinde de plăcere sau de lene, iar « a cutreiera » — a parcurge o distanţă oarecare şi a« cutreiera» cu mîna, adică a mîngîia. Se vede limpede că primul sens ţine de conţinutul manifest şi celălalt de conţinutul latent, iar simultaneitatea lor divulgă conţinutul latent în cel manifest. În vis, după Freud, nu există disjuncţie, ci numai relaţia şi-şi; acest fapt produce efecte lingvistice ca cel de mai sus, şi se află la originea aspectului adesea « rebusistic » al condensării. Cu aceste versuri, intuiţia fără greş a lui Sorin Mărculescu realizează încă un tur de forţă: dacă s-a îndepărtat (justificat) de original traducînd « lomos » (spinări, cocoaşe) cu « omoplaţi » şi « que se sienten » cu « simţind cum îi », el a ştiut să revină la literă exact în punctul potrivit, echivalînd pe « estirarse » cu « a se întinde » şi pe « repasar » cu « a cutreiera », verbe româneşti ce posedă exact aceeaşi ambivalenţă ca şi cele spaniole.

În a treia fază a poeziei lui Vicente Aleixandre, vizualul suferă o elaborare mitică, dominată de proiecţiile arhetipale ale unui inconştient (de astă dată colectiv), în special de emblemele elementelor, care guvernează organizarea imaginarului. După ce a trecut prin apele proaspete ale visului, imagismul (începînd cu *Sombra del paraiso*) se întoarce la plasticitate, nu însă la una picturală, ca în prima epocă ci la una *geometrică*, ce ţine de condiţia însăşi a arhetipului.

În mod paradoxal, această fază, cea mai complexă şi matură din creaţia lui Vicente Aleixandre, pune şi cele mai puţine probleme traducătorului. Poetul tranşează cu largi gesturi exclamative, metafora are densitatea emoţională, dar şi univocitatea strigătului, ambiguitatea refăcîndu-se abia în final, pe mari ansambluri. Iată, de pildă, toate aceste procedee puse în slujba unei operaţii de « disociere » (pe care o întîlneam şi în prima fază); într-un fragment din poemul *Los inmortales*, poetul desparte focul de ardere, reţinînd numai lumina: « Todo el fuego suspende / la pasión. ¡ Luz es sola ! / Mirad cuan puro se alza / hasta lamer los cielos, / mientras las aves todas / por él vuelan. ¡ No abrasa ! / ¿ Y el hombre? Nunca. Libre / todavia de ti, / humanos esta ese fuego. / Luz es, luz inocente. / Humano: nunca nazcas ! ». Sorin Mărculescu a înţeles că o asemenea structură nu se poate echivala fericit decît rămînînd aproape de literă, căutînd cuvîntul exact: « Tot focul pune capăt / pasiunii. Doar lumină-i ! / Priviţi ce pur se-nalţă / şi linge-n fine cerul, / iar păsările toate / zboară prin el. Nu arde ! / Şi omul? Niciodată. / De tine liber, omule, / e încă focu-acela. / Lumină inocentă-i. / Tu, om, să nu te naşti ! ». Dar şi aici traducătorul dă dovadă de o mare virtuozitate, ale cărei efecte, mai puţin spectaculoase (prin însăşi natura mesajului), voi căuta în încheiere să le pun în evidenţă. Vorbeam mai sus de o plasticitate geometrică a acestei faze a poeziei lui Vicente Aleixandre, tradusă în univocitate semantică la nivelul detaliului. Specificul acestui demers îl face să prefere substantivului « hombre» = om, adjectivul « humano », căruia, dacă îi presupunem articolul hotărît neutru « lo », se substantivează şi ajunge să semnifice categoria generală a omenescului. Tocmai aceasta, purtătoare a tulburării afective trebuie să lipsească din universul pur al

https://biblioteca-digitala.ro

elementelor (« Tot focul pune capăt / pasiunii . . . ») ; or, cuvîntul « hombre », care în spaniolă înseamnă şi « bărbat », e prea concret în conotaţiile sale pentru a se împăca uşor cu un asemenea sens; de aici, înlocuirea lui cu abstractul « (lo) humano ». În limba românească neajunsul nu există (de vreme ce avem două cuvinte pentru cele două sensuri ale lui « hombre »); pe de altă parte « umanul » sau « omenescul », cuvinte lungi, ar fi fost prea greoaie şi ar fi diluat forţa interjecţională a poemului; traducerea lui « (lo) humano » prin « omul » devine în aceste condiţii nu numai permisă, ci şi necesară.

Poate că această lungă analiză va părea prea greoaie şi tehnicist-filologică. Am vrut însă, o dată mai mult, să pun în evidenţă faptul că într-o bună traducere talentul trebuie să se afle în slujba unei inteligenţe *critice* care să perceapă structura de ansamblu a mesajului de tradus. Pe de altă parte, numai examinînd critic raţiunile de acest ordin ce ghidează opţiunile traducătorului vom putea privi în plină lumină motivaţia plăcerii pe care versiunea sa ne-o produce, şi momentul reflexiv susţinînd şi urmîndu-l pe acela pur hedonist este obligatoriu în orice judecată de valoare serioasă.

Corectura: LIDA IGIROŞIANU

Tiparul executat la intreprinderea Poligrafică « Arta Grafică »

https://biblioteca-digitala.ro

PREZENTAREA TEHNICĂ
I. BROD

Secolul 20

REDACȚIA: CALEA VICTORIEI, 115, TEL. 50.71.28
ADMINISTRAȚIA: ȘOSEAUA KISELEFF, 10 — TEL. 18.33.99
BUCUREȘTI

Lei 10

43 804

https://biblioteca-digitala.ro

https://biblioteca-digitala.ro